SZOVJET ÍRÓK ELBESZÉLÉSEI

ILF ÉS PETROV

KOLUMBUSZ PARTRA SZÁLL

Föld, föld! — kiáltotta ujjongva az árbockosárban ülő tengerész. Kolumbusz Kristóf nehéz, hányatott, izgalommal teli útja véget ért. Szárazföld ködlött előtte. Kolumbusz reszkető kézzel ragadta meg látcsövét.

— Nagy hegyláncot látok — mondta tengerésztársainak. De milyen különös: a hegybe ablakok vannak vágva. Most látok először ablakos hegyeket.

— Csónak bennszülöttekkel! — harsant egy kiáltás.

Az új föld felfedezői structollas kalapjukat lengetve és bő köpenyüket maguk után vonszolva, rohantak a fedett fedélzet felé.

Két furcsa, zöldruhás bennszülött lépett a fedélzetre. Az egyik némán átnyújtott Kolumbusznak egy nagy ív papirost.

— Fel akarom fedezni a földjüket — kezdte büszkén Kolumbusz. — Izabella, spanyol királynő nevében kinyilvánítom, hogy e föld ura . . .

— Nem fontos. Legelőször töltse ki a kérdőívet — mondta unottan az egyik bennszülött. — Nyomtatott betűkkel írja be a családi és utónevét, aztán a nemzetiségét, családi állapotát; nyilatkozzék továbbá: nincs-e trachomája, nem készül-e megdönteni az amerikai kormányzatot és azt is írja be, nem hülye-e.

Kolumbusz kardjához kapott. De mivel nem volt hülye, rögtön lecsillapodott.

— Nem szabad ingerelni a bennszülötteket — magyarázta útitársainak. — A bennszülöttek olyanok, mint a gyermekek. Néha nagyon furcsa szokásaik vannak. Tapasztalatból tudom.

— Van retúrjegye és ötszáz dollárja? — így a bennszülött.

— Mi az a dollár? — kérdezte értetlenül a nagy tengerész.

— Hogyan jelenthette ki ebben a percben a kérdőíven, hogy nem hülye, amikor nem tudja, mi a dollár? Mit akar itt csinálni?

— Fel akarom fedezni Amerikát.

— Reklámról gondoskodott?

— Reklám? Most hallom először ezt a szót.

A bennszülött hosszan, átható tekintettel nézte Kolumbuszt s végre megszólalt:

— Maga nem tudja, mi az a reklám?

— N — eem . . .

— És ön akarja felfedezni Amerikát? Nem szeretnék a helyébe lenni, Mr. Kolumbusz!

— Hogyan? Úgy gondolja, hogy nem sikerül felfedeznem ezt a gazdag, termékeny országot? — kérdezte nyugtalanul Génua nagy fia.

A bennszülött azonban már indult is és csak az orra alatt morogta.

— Reklám nélkül nincs üzlet.

A vitorlásgályák közben már befutottak a kikötőbe. Csodaszép volt az ősz ezen a tájon. A fénylő napsütésben sirályok keringtek a hajó körül. Kolumbusz mélységes izgalommal lépett az új földre Egyik kezében, szerény csomagban üveggyöngyfűzérek lapultak, amelyeket előnyös feltételek mellett aranyra és elefántcsontra készült becserélni, másik kezében egy óriási spanyol lobogót tartott.

Ceruzával, notesszel és fényképezőgéppel felszerelt bennszülöttek serege rohant el Kolumbusz előtt. Az emberek egy laposfülű, valószínűtlenül vastagnyakú gentlemant: a híres-nevezetes bírkózót fogták körül, aki a szomszédos hajóval érkezett. Kolumbuszra rá se hederítettek. Csak két kipingáltarcú bennszülött nő-személy ment a közelébe.

— Hát ez a zászlós ember miféle csudabogár? — kérdezte az egyik.

— Biztosan egy spanyol vendéglő reklámja — felelte a másik.

Aztán ők is tovább szaladtak, hogy megbámulják a laposfülű, híres-nevezetes gentlemant.

Kolumbusznak nem sikerült az amerikai földbe tűznie a spanyol lobogót. E célból előbb pneumatikus fúróval lyukat kellett volna fúrnia. Így is addig furkálta kardjával a kövezetet, amíg a penge eltörött. És így bandukolt az utcán, kezében az arannyal kihímzett, nehéz zászló. Az üveggyöngyfüzéreket szerencsére már nem kellett cipelnie. Elvették a vámhivatalban illeték nemfizetése címén.

Sok százezer bennszülött rohant a dolga után. Néha eltűntek a föld alatt, ettek, ittak, kereskedtek és még csak nem is sejtették, hogy felfedezték őket.

Kolumbusz keserűen gondolta: „No lám. Törtem magam, meg-

szereztem az expedícióhoz szükséges pénzt, átkeltem a viharos óceánon, kockára tettem az életemet és rám se hederít senki."

Odalépett egy jóságos képű bennszülötthöz és büszkén bemutatkozott: — Kolumbusz Kristóf vagyok.

— Hogyan kérem?

— Kolumbusz Kristóf.

— Betűzze — szólt türelmetlenül a bennszülött.

És Kolumbusz betűzte.

— Valami rémlik — hümmögött a bennszülött. — Nem árul maga hordozható irodagépeket?

— Én fedeztem fel Amerikát! — mondta ingerülten Kolumbusz.

— Ne mondja! Régen?

— Épp most. Alig öt perce.

— Nagyon érdekes. Dehát tulajdonképpen mit akar, Mr. Kolumbusz?

— Azt gondolom — mondta szerényen a nagy hajós — hogy van jogom némi hírnévre.

— Várta valaki a parton?

— Egy lélek sem. Hiszen a bennszülöttek nem tudták, hogy fel akarom fedezni őket.

— Kábeleznie kellett volna. Hogy is lehet így csinálni a dolgot? Ha az ember új földet készül felfedezni, előzőleg táviratozik, néhány derűs tréfát közöl levélben, szétosztja a riporterek között és pár száz fényképfelvételt csináltat. De így semmi se sikerülhet önnek. Reklám kell.

— Már másodszor hallom ezt a furcsa szót: reklám. Mi az? Valami vallásos szertartás vagy pogány áldozat?

A bennszülött sajnálkozva nézett a jövevényre.

— Ne gyerekeskedjék! — mondta. — A reklám: az reklám, Mr. Kolumbusz. Megpróbálok valamit tenni az érdekében. Megsajnáltam önt.

Elvezette Kolumbuszt egy szállodába és beszállásolta a harmincötödik emeletre. Azután magára hagyta a szobában, előbb azonban újból kijelentette, hogy megpróbál valamit tenni az érdekében.

Félóra múlva kinyílt az ajtó, s a jóságos bennszülött két társa kíséretében belépett a szobába. Az egyik bennszülött szüntelenül rágott valamit, a másik fölállított egy háromlábú állványt, ráerősített egy fényképezőgépet és így szólt:

— Mosolyogjon! Nevessen! No! Nem érti? Mondja: „ha-ha-ha"! — s a fényképész szakmai vigyorgással vicsorította fogait és nyerített, mint egy ló.

Kolumbusz Kristóf idegei felmondták a szolgálatot, és hisztérikusan felkacagott. Lobbant a magnézium, kattant a gép, s a fényképész azt mondta: „Köszönöm".

Ekkor a másik bennszülött vette munkába Kolumbuszt. Szüntelenül rágcsálva, ceruzát vett elő és megszólalt: — Neve?

— Kolumbusz.

— Betűzze. Ká, O, El, U, Em, Bé, U, Esz? Nagyon jó. A legfontosabb, hogy ne írjuk hibásan a nevet. Mikor fedezte fel Amerikát, Mr. Kolman? Ma? Nagyon jó. Hogy tetszett önnek Amerika?

— Tudja, kérem, még nem ismerhettem meg teljesen ezt a gazdag földet.

A riporter mélyen elgondolkozott.

— Úgy . . . Akkor mondja meg nekem, Mr. Kolman, mi az a négy dolog, ami legjobban tetszett önnek New Yorkban?

— Nézze, kérem, nehéz erre válaszolnom . . .

A riporter újra mélyen gondolataiba merült. Hozzászokott, hogy ökölvívókat és filmcsillagokat interjuvoljon, tehát nehezen boldogult Kolumbusszal, ezzel a nehézkes, bárgyú alakkal. Végül is minden erejét összeszedte s eredetiségtől sziporkázó, új kérdést tett fel:

— Hát akkor nevezzen meg két dolgot, Mr. Kolumbusz, ami nem tetszett önnek,

Kolumbusz rémülten felnyögött. Ilyen nehéz helyzetben még sohasem volt. Letörölte verítékét és félénken kérdezte bennszülött barátjától:

— Hátha menne valahogyan reklám nélkül is? . . .

— Maga megőrült — mondta a jóságos bennszülött és elsápadt. — Hogy felfedezte Amerikát, még semmit sem jelent. Az a fontos, hogy Amerika felfedezze magát.

A riporter gigászi agymunkája eredményeképpen világra jött a következő bámulatosan meglepő kérdés: „Hogy tetszenek önnek az amerikai nők?"

Meg sem várva a választ, máris gyorsan írni kezdett.

Néha kirántotta szájából parázsló cigarettáját és a fülébe dugta. Ilyenkor szájába vette ceruzáját és ihletetten nézett a mennyezetre. Azután tovább írt. Végül azt mondta: „Oké", megveregette Kolumbusz paszományos bársonnyal fedett vállát, megrázta a kezét és elment.

— No, most minden rendben van — mondta a jóságos bennszülött. — Gyerünk, sétáljunk egyet a városban. Ha már felfedezte az országot, meg is kell néznie. De ezzel a zászlóval nemigen engedik járkálni a Broadwayn. Hagyja itt a szobában.

A Broadwayn tett séta után betértek egy vaskos burleszk előadására, ahonnan a nagy, de szégyenlős Kristóf úgy kiugrott, mint egy leforrázott kandur. Szapora léptekkel sietett végig az utcákon, köpenyével bele-bele akadt a járókelőkbe és közben fennhangon imádkozott. Mikor elvergődött a szobájába, rögtön elterült az ágyán és a magasvasút dübörgése közepette mély álomba merült.

Kora reggel berontott Kolumbuszhoz védnöke és boldogan lengetett egy hírlapot. A tengerész rémülten pillantotta meg a nyolcvanötödik oldalon saját vigyorgó ábrázatát. Az arcképe alatt azt olvasta, hogy őrülten megtetszettek neki az amerikai nők, hogy szerinte ők a világ legelegánsabb asszonyai, hogy ő — mármint Kolumbusz — a legjobb barátja Szelasszié, etióp négusnak, és hogy a Harvard Egyetemen földrajzi előadást készül tartani.

A nemes génuai éppen esküre akarta nyitni száját, hogy soha nem mondta ezeket, de ekkor új látogatók érkeztek.

Nem fecsérelték az időt holmi nyájaskodásokra, tüstént a dologra tértek. Máris jelentkezett a reklám mágikus hatása: Kolumbuszt meghívták Hollywoodba.

— Tudja, Mr. Kolumbusz — mondták az új látogatók — azt akarjuk, hogy ön játssza az „Amerigo Vespucci" című történelmi film főszerepét. Megérti, ugye, milyen érdekes lesz az igazi Kolumbusz Kristóf Amerigo Vespucci szerepében. A közönség imádja az ilyen filmeket. A főtrükk: a párbeszédek broadwayi szlengben folynak. Érti? Nem érti? Akkor most rögtön mindent tüzetesen megmagyarázunk önnek. A szcenáriumunk megvan. Alexandre Dumas „Gróf Monte Christo" című regényéből készült, de ez nem fontos. Mindenesetre belevettünk néhány részletet Amerika felfedezéséből.

Kolumbusz megtántorodott, ajka némán rebegett. Nyilván imádkozott. De a hollywoodi bennszülöttek tovább hadartak:

— Tehát, Mr. Kolumbusz, ön játssza Amerigo Vespuccit, akibe őrülten szerelmes a spanyol királynő. Vespucci viszont őrülten szerelmes Griska, orosz hercegnőbe. De Richelieu bíbornok megvesztegeti Vasco de Gamát és lady Hamilton közbenjöttével sikerül önt Amerikába száműzni. Ez a pokoli terv egyszerű és érthető. A tengeren kalózok támadják meg. Ön küzd, mint egy oroszlán. Háromszáz méteres jelenet. Valószínű, hogy ön nem tud játszani, de ez nem fontos.

— Hát akkor mi fontos? — nyögte Kolumbusz.

— Fontos a reklám. A közönség már ismeri önt és mindenkit érdekel, hogyan küzd a kalózokkal egy ilyen köztiszteletben álló, tudós ember. A film azzal végződik majd, hogy ön felfedezi Amerikát. De ez nem fontos. Fő: a verekedés a kalózokkal. Tudja, alabárdok, csatabárdok, katapultok, görögtűz, jatagánok — utóvégre Hollywoodban bőven van középkori kellék. De meg kell majd borotválkoznia. Se szakáll, se bajusz! A közönség már annyi bajuszt és szakállt látott az orosz életről szóló filmeken, hogy többet már képtelen elviselni. Egyszóval: legelőször megborotválkozik, aztán megkötjük a szerződést hat hétre. Rendben van?

— Oké! — sóhajtott Kolumbusz egész testében remegve.

Késő este az asztalához ült és levelet írt a spanyol királynőnek:

„Sok tengert beutaztam, de még sohasem találkoztam ilyen eredeti bennszülöttekkel. Nem bírják a csendet, s hogy minél nagyobb zajt csapjanak, városszerte különleges utakat építettek vasoszlopokra; ezen a vas-úton éjjel-nappal, szüntelenül vaskocsik rohannak, amelyek a bennszülöttek fülének oly kedves, mennydörgő lármát előidézik.

Hogy emberevők-e, egyelőre még nem derült ki pontosan, annyi azonban bizonyos, hogy forró kutyát* esznek. Saját szememmel láttam sok étkezőhelyiséget, ahol a járókelőket forró kutya evésére hívják fel.

Sikerült megállapítanom, hogy a bennszülöttek pogányok: sok istenük van, s ezek nevét tűzzel írják fel hajlékaikra. Szemlátomást legjobban tisztelik Coca-cola istennőt, Druggist Soda istent, Cafeterý istennőt és a benzinillatokkal körüllengett főistent: Fordot. Ő itt olyan Zeus-féle.

A bennszülöttek örökösen rágnak valamit.

Sajnos, a civilizáció még nem ért el hozzájuk.

Nagyon meglepett egy szertartásuk, amelyet esténként végeznek a Broadwaynek nevezett helyen. Tömérdek bennszülött sereglik össze egy nagy házban, amelyet burleszknek neveznek. Néhány bennszülött nő egymás után fellép egy emelvényre, s a tam-tamok és szakszofonok barbár ricsaja közben sorra leveti magáról öltözékét. A jelenlévők összeverik tenyerüket, mint a gyermekek. Amikor a nők már majdnem mezítelenek és a bennszülöttek már a végsőkig tűzbejöttek, akkor következik ennek a bámulatraméltó szertartásnak a legérthetetlenebb része: valamilyen okból leereszkedik a függöny és mindenki hazatér hajlékába.

Remélem, folytatom e csodálatos ország tanulmányozását és behatolok belsejébe."

(1936)

* USA-ban a virslit „hot dog"-nak: „forró kutyának" nevezik.

ILF ÉS PETROV

NAGYVONALÚSÁG

Szemjon Szemjonovics, a vállalat vezetője, otl ült faragott szalonkákkal és szőlőfürtökkel díszített, óriási tölgyfa íróasztalánál. Előtte állt a gazdasági ügyek intézője, aki sárga, lovaglófolttal virító bricsesznadrágot viselt. A gazdasági intézők — ki tudja, miért? — szeretik polgári testüket az effajta félig-meddig katonai ruhadarabokba burkolni, mintha tevékenységük nem a békés villanylámpák ellenőrzésében, a szekrények és székek leltári réz-számtáblácskákkal való ellátásában merülne ki, hanem szakadatlan lovasbravurokban, örökös hajszában.

— Szóval, Kosacsij elvtárs — mondta nekihevülten Szemjon Szemjonovics — vásároljon tengeri és legfinomabb édesvizi lazacot. Természetesen sonkát, kolbászt, sajtot, no meg valami drága konzervet is.

— Sprotnit?

— Ejnye, Kosacsij elvtárs. Sprotnit! Mért nem mindjárt fasírozott sült tököt vagy lóbabot? A Gumikombinát legutóbbi bankettjén menyhalmáj-konzerv volt, maga pedig sprotnit akar! Nem sprotni kell, hanem rák. Írja: húsz doboz rák.

A gazdasági intéző vitatkozni akart, már ki is nyitotta a száját, de nem szólt semmit, csak írt.

— Rák — ismételte Szemjon Szemjonovics — és öt kiló nagyszemű kaviár.

— Nem lesz sok? Legutóbb három kilót vettünk és untig elég volt.

— Maga szerint igen, de . . . szerintem nem. Figyeltem ám.

— Kilója negyven rubel — szólt búsan a gazdasági intéző.

— Nos és mi következik ebből?

— Ebből az következik, hogy csupán a kaviár kétszáz rubelünkbe kerül.

— Már rég meg akartam mondani magának, Kosacsij elvtárs, hogy önben nincs nagyvonalúság. Ha bankett, legyen bankett. Hideg és meleg étel, sőt: kétféle meleg étel, palackozott italok, gyümölcs.

— De miért kell ilyen nagy méretekben? — dörmögte Kosacsij.

— Persze, nem vitatkozom, teljesítettük a havi tervet. Még hozzá nagyon jól . . . Adjunk teát, sört, szendvicset és vörös kaviárt. Olyan rossz ez? Ne felejtsük el, a múlt héten is volt egy bankettünk az irodavezető ötvenéves születésnapja alkalmából.

— Sehogy sem értem magát, Kosacsij elvtárs. Bocsásson meg, de maga betegesen zsugori ember. Talán kis szatócsok vagyunk, vagy holmi magánvállalat ez?

Szemjon Szemjonovics folytatta:

— És végre-valahára, legelsősorban szerezzen be tisztességes étkezőkészletet, mert már valóságos botrány, mivel terítenek. Különböző nagyságú tányérok, ahány pohár, annyi féle. Legutóbb csészéből itták a bort. Tudja, mi ez?

— Tudom.

— No, ha tudja, akkor menjen el a bizományi áruházba és vásároljon meg mindent, amire szüksége van. Ezentúl nem lehet úgy csinálni, ahogy eddig.

— Nagyon drága a bizományi áruház, Szemjon Szemjonovics. Utóvégre megszabott költségvetésünk van.

— A költségvetést jobban ismerem, mint maga. Nem vagyunk se tolvajok, se sikkasztók és azt a lazacot sem visszük haza a kabátunk alatt. De miért fukarkodjunk? Vállalatunknak nincs vesztesége. És ha már baráti vacsorát adunk, akkor az a vacsora legyen vacsora. Dzsesszt kell szerződtetni, művészeket felkérni, nem pedig azt a kukutyini zenekart, vagy hogy is hívják . . .

— Pengető együttes — hörögte a gazdasági intéző.

— Ez az! Hát többé nem kellenek azok a balalajkások. Hívjon meg egy jó énekest, hadd dalolja nekünk: „Aludj, boldogságom, aludj . . . A házban kihúnytak a fények."

Kosacsij csaknem sírva felelt:

— De hiszen egy ilyen művész hét bőrt nyúz le rólunk.

— Becsületszavamra, még nem láttam ilyen embert, mint maga! Hét bőrt? Hátha nem is hetet, csak ötöt? A mi milliós költségvetésünkben egyáltalán nem számít.

— Taxit kell bérelni a művésznek — suttogta búsan a gazdasági intéző.

Szemjon Szemjonovics mereven nézte az intézőt, majd nyomatékosan megszólalt:

— Bocsásson meg, Kosacsij elvtárs, de maga egyszerűen zsugori. A legközönségesebb fösvény. Bocsásson meg, de a magafajta, általános típusú fukar az irodalomban is szerepel. Maga — Pljuskin! Harpagon! Igen, igen és legyen szíves, ne is mondjon ellent. Magának kellemetlen szokása, hogy mindig ellentmond. Ön egy Pljuskin — és kész! A helyettesem is panaszkodott a maga értelmetlen, kispolgári fukarsága miatt. Még mindig nem vásárolt rendes bútorokat a dolgozószobájába.

— Nagyon jó bútorok azok — mondta komoran Kosacsij. — Mindene van, ami a munkájához szükséges: hat svéd szék, egy íróasztal, még egy kis asztal, vizesüveg, bronzhamutartó kutyával és szép, új, viaszosvászonnal behúzott dívány.

— Viaszosvászon! — sóhajtotta Szemjon Szemjonovics. — Már holnap vásárol neki bőrbútort! Hallja? Menjen a bizományiba.

— Szemjon Szemjonovics, egy bőrbútor-garnitura tizenötezerbe kerül.

— Már megint a pénz. Egyszerűen utálatos hallgatni. Koldusok vagyunk talán? Nagyvonalúan kell élni, Kosacsij elvtárs, szocialista nagyvonalúsággal, Kosacsij elvtárs! Megértette?

A gazdasági intéző zsebre dugta a mérőszalagot, amit eddig csavargatott és lovaglófoltjait suhogtatva kiment a dolgozószobából.

Szemjon Szemjonovics az esti teánál unott arccal hallgatta feleségét, aki egy cédulára jegyezgetett valamit és örvendezve mondta:

— Nagyon jó és olcsó lesz. Négy palack bor, egy liter vodka, két doboz ajóka, háromszáz gramm lazac és sonka. Ezenkívül tavaszi salátát készítek friss uborkával és kifőzök egy kiló virslit.

— Örvendek.

— Szóltál valamit?

— Azt mondtam: „örvendek".

— Talán nem tetszik valami? — nyugtalankodott az asszony.

— Hát egy s más nem tetszik — felelte szárazon Szemjon Szemjonovics. — Nem tetszik például, hogy az uborka egy rubel és tizenöt kopejka.

— De hiszen az egész salátához csak két uborka kell.

— No, igen . . . Uborka, lazac, ajóka. Tudod, mibe kerül mindez?

— Nem értelek, Szemjon. Névnapom lesz, vendégek jönnek hozzánk. Két év óta senkit sem hívtunk meg, de mi állandóan eljárunk mindenkihez. Egyszerűen kellemetlen.

— Miért kellemetlen?

— Kellemetlen, mert nem ildomos.

— Hát jó — szólt Szemjon Szemjonovics bágyadtan. — Add ide azt a jegyzéket. Így ni... Ezt mind kihúzzuk. Marad... Tulajdonképpen semmi sem marad. Tudod mit, Kátya, vásárolj... Vásárolj, Kátya, egy palack vodkát meg százötven gramm heringet. És kész.

— Nem, Szemjon, ez lehetetlen.

— De mennyire lehetséges. Bárki megmondhatja, hogy a hering klasszikus inyencfalat. Még az irodalom is foglalkozik valahol ezzel. Magam olvastam.

— Szemjon, ebből botrány lesz.

— Jó, jól Hát akkor vásárolj még egy doboz sprotnit is. De ne leningrádit. Tulait kérj. Mert bár olcsóbb, lényegesen táplálóbb.

— Azt hihetné az ember, hogy koldusok vagyunk! — kiáltott fel az asszony.

— A legszigorúbb takarékosság és minden kopejka észszerű felhasználása alapján kell életünket építenünk! — válaszolta méltóságteljesen Szemjon Szemjonovics.

— Ezer rubel a havi fizetésed. Miért kell ennyire a fogunkhoz verni a garast?

— Kátya, én nem vagyok se tolvaj, se sikkasztó és nem vagyok köteles nehezen keresett pénzemen az ismerősök falánk bandáját traktálni.

— Pfúj!

— A kitörésedet még arra se méltatom, hogy tudomásul vegyem. Nekem megvan a költségvetésem és nincs rá jogom, hogy túllépjem a kereteit. Értsd meg: nincs rá jogom!

— Hogy lehet valaki ilyen zsugori? — szólt az asszony és elfordult.

— Sértegess, csak sértegess — válaszolta Szemjon Szemjonovics — de figyelmeztetlek, hogy a pénzügyi fegyelmet tántoríthatatlanul megvalósítom, bármit is beszélj.

— Beszélek és fogok is beszélni! — kiabált az asszony. — Kolja már egy hónapja rongyos cipőben jár!

— Miért kevered bele Kolját?

— Mert Kolja a... fiunk!

— Jó, jó, ne kiabálj. Veszünk annak a csibésznek cipőt. Idővel. Nos, mit akarsz még? Mondd meg már gyorsan. Talán zongorát is kell vásárolnunk, esetleg hárfát?

— Hárfát nem, de egy hokkedli kell a konyhába.

— Hokkedli! — üvöltötte Szemjon Szemjonovics. — Miért csak hokkedli? Veszünk a konyhába egy teljes bőrgarniturát. Hiszen összevissza potom tizenötezerbe kerül! Nem, Katyenka, én majd rendet csinálok a házban.

És még sokáig magyarázta a feleségének: már itt az ideje, hogy véget vessenek az oktalan költekezésnek, lakomáknak, a szocialista kopejkák effajta zabolátlan elfecsérlésének és elherdálásának!

Éjszaka nyugodtan aludt.

(1934)

VERA INBER

A ROMBOLÓ

A biológia professzor homlokát megsebezte egy gránátszilánk, amikor hazafelé ment a tudóstanács üléséről, ahol előadást tartott. Mintegy két hónapig feküdt a kórházban, és amikor kijött, fekete szemüveget kellett viselnie. Látását majdnem teljesen elveszítette, de az orvosok biztatták, hogy bizonyos fokig helyreállítják . . . idővel.

Sötét éjszaka vette most körül a biológust. A tárgyaknak csak homályos körvonalait látta és még a hangokat is másképpen fogta fel, mint azelőtt. A Petrográdi-városrészen lakott, és a házhoz tartozó kis kertet sűrű erdőnek érezte. Fekete fák susogtak komoran, holott mind napsütötte, fiatal hárs volt, telve az emberek iránti jóakarattal.

Mikor a biológus kiment a kertbe, régi szokása szerint magával vitte az újságot, de csak a zizegését hallotta. Az is megütötte a fülét, hogy a kertben futkározó gyerekek partizánosdit játszottak és szilánkokat csereberéltek egymással. Már nagy gyakorlatuk volt, a legkisebb szilánkból is megállapították a lövedék típusát, kaliberét és a becsapódás idejét.

Egy napon könnyű, gyors léptek közeledtek a padhoz, amelyen a professzor ült, és egy gyermekhang ezt kérdezte:

— Miért tetszik fekete szemüveget viselni? Azelőtt nem volt.

— Fáj a szemem — felelte a professzor. — De te ki vagy?

— Én idevaló fiú vagyok, jól ismerem a bácsit.

— És régen ismersz, kisfiú?

— Már majdnem négy éve.

— Hány éves vagy?

— Nemsokára hét leszek . . . már majdnem vagyok is, de tet-

szik tudni, gyerekek három éves korukig nem emlékeznek vissza semmire

— Ez igaz — helyeselt a professzor.

És megsajnálta, hogy nem szakított időt a körülötte felnövő gyerekek megismerésére, noha évek óta lakik ebben a házban. Egyikük most itt áll előtte. De melyik lehet az?

— Ülj ide mellém és mondd csak el, milyen is vagy te — kérte a biológus.

— Olyan kicsike vagyok. Majdnem iskolás. A homlokomon van egy kék folt.

— No, ez nem állandó ismertetőjel. Mondj valami pontosabbat.

— Pontosabbat . . . én törtem be egyszer az ablakát csúzlival. Tetszik emlékezni?

— Ó, emlékszem! — mondta örömmel a professzor. — Milyen nagy érték az üveg Leningrádban, te meg betörted.

— Véletlenül csináltam — magyarázta a kisfiú — egészen véletlenül. Egészen másik ablakra céloztam. Oda, ahol az a néni lakik, akit . . . senki sem szeret. Télen mindenki havat lapátolt az udvaron, én is lapátoltam, de ő nem. Tavasszal mindenki gyűjtötte a hamut a veteményeskerteknek, még én is, de ő nem. Csúzlizásban majdnem mesterlövész vagyok, de néha nehéz kiszámítani, tetszik érteni?

— Értem, barátom.

— Még el is tetszett akkor nevezni engem ,,ablakromboló''-nak, tetszik emlékezni?

— Emlékszem, kis barátom. Talán nem volt igazam?

— Most mindenki ,,romboló''-nak hív engem. Anyukám még úgyis hívott néha: ,,vadóc''.

— És most hol van anyukád?

— Nincs — válaszolta a kisfiú, és hangjából a biológus megértette, hogy ezt a beszélgetést nem szabad tovább folytatni.

— Tetszik akarni, hogy felolvassam az újságot? — kérdezte némi hallgatás után a ,,romboló''.

— Végtelenül hálás lennék neked. De folyékonyan olvasol?

— Egész folyékonyan. Mindjárt meg tetszik látni.

A ,,romboló'' bátran megrohamozta az újság sorait, de már néhány perc múlva nyugtalanul szuszogott.

— Milyen nehéz nevük van az angoloknak! — szólt csüggedten. — We-aw-el . . . Kö-nig-hem . . . inkább a mieinkről olvasok valamit.

— Olvass a mieinkről, kis barátom — egyezett bele a professzor.

Néhány nap múlva azonban az olvasás észrevehetően meggyorsult és gördülékenyebb lett.

— Te határozottan jól haladsz, kedvesem — örvendezett a professzor.

De bekövetkezett a nap, amikor senki sem jött oda a padhoz, ahol a félig vak ember üldögélt. Szokatlan csend honolt a kertben. Végre hosszas várakozás után gyermekárnyék közeledett: kisleány volt.

— Gyere csak ide — szólalt meg a professzor. — Hol van a „romboló?"

— Nincs — felelte a kisleány, és hangjából a professzor megértette, hogy ezt a beszélgetést nem szabad folytatni.

Este a szemorvos örömhírt hozott betegének. Talált néhány tünetet, amelyek azzal bíztattak, hogy a biológus látása valóban hamarosan megjavulhat.

— Nem — válaszolta a professzor. — Ma másodszor is elvesztettem a szemem világát.

(1942)

VERA INBER

NAGYTAKARÍTÁS

A három bakfis-iskoláslány vödörrel, kefével és rongyokkal felszerelve, határozatlanul megállt a küszöbön.

— Kizárt dolog. Ez nem az — mondta Galja.

— Persze, hogy nem az — helyeselt Ira. — Nekünk úgy mondták: „Az arannyal és a festett mennyezettel díszített fehér terem", ez pedig . . .

— De — sóhajtott fel Natasa — ez mégis az. Csak nagyon kormos. Nagytakarítást fogunk csinálni, lányok. Már ide is készítették nekünk a tűzoltólétrát.

Gyönyörű terem volt, amit Peterburg-Leningrád minden régi és új útikalauza megemlített. De most sem a fehérség, sem az arany, sem a falfestés nem látszott. Az öt félkörös ablakból csak három engedett át gyér fényt, a többi be volt deszkázva.

Az egyik furnírlemezen fekete nyílás tátongott: a kiskályha csövének nyoma.

Ebben a volt főúri palotában egymást váltották: a népfelkelők gyülekezője, az éhezéstől elgyengültek állandó segélyhelye és végezetül a kórház. Most ezt a helyiséget gyermekotthonná kellett átalakítani. Az egyik leningrádi iskola elvállalta a leendő otthon védnökségét és nekilátott a rendbehozásának.

A lányok beléptek a terembe. Ira mögött ott lépkedett az ötéves Jurik. Gallérjánál pompás szalag virított, fejét színes, hímzett tatársapka fedte, amit Jurik „sipkuciká"-nak nevezett.

Mikor észrevette a zongorát, megörült.

— Itt van egy pianyénó! — kiáltotta.

— Minek hoztad a gyereket magaddal? — kérdezte kissé inge-

rülten Galja, akit zavarba hozott a tűzoltólétra látványa. — Csak zavarni fog.

— Nem volt kire hagyni. Az anyukája éjjel-nappal a kórházban van. Tudod, a sebészeknek most rengeteg a munkájuk.

— Anyuka a kojházban van. Én nem fogok zavajni — szólt komolyan Jurik.

Amikor meglátta az empire-karosszékek pataformájú lábát, felújjongott.

— Kisgidák! — és belemerült a játékba.

A küszöbről újabb hangok hallatszottak:

— Nem ez az.

— Ez az, ez az — kiáltotta Natasa. — Gyertek, toljuk odább a létrát és lássunk hozzá.

— Én inkább a padlót mosom — javasolta Galja. — Nekem a magasban zsibbad a lábam.

— Minthogy legnehezebb dolgunk a mennyezettel lesz — határozott Ira — sorjában fogjuk mosni, Galja kivételével, akinek zsibbad a lába.

És elkezdődött a takarítás.

Az öt gyermek keze úgy járt, akár a szövőszék vetélője. Tisztítottak és söpörtek, vakartak és mostak. Hol a mennyezet alatt lehetett látni őket, hol az ablakpárkányokon mászkáltak, vagy a falak mentén mozogtak. Szinte szőtték a tisztaságot. És a fehérség, az arany meg a falfestés hol itt, hol ott tűnt elő, mint a múltnak és a jövő varázsának első fénysugara. Csodálatosan megváltozott minden. Az egyik ablakról kiderült, hogy tükör. Az öntöttvas kandalló fehér márvánnyá vált, a zongora elefántcsontszínű lett. A holt csillár is feléledt és kristályos szikrákat vetett.

— Mi mindent láthatott már ez a tükör? — szólalt meg elábrándozva Lelja, miközben az ajtókilincseket törölgette.

— Bálokat, estélyeket, irodalmi összejöveteleket látott — felelte Ira a tűzoltólétra tetejéről. — Talán még Puskint is.

— És ez az ablak hová néz?

— Valószínűleg egy zsákutcára.

Fokozatosan, mint ahogy a restauráló festőművész keze nyomán napvilágra kerül a nagyértékű festmény, egyik réteg a másik után tűnt el és az ablak egyre világosabb lett. És végül . . . „Ó!" — kiáltottak fel elbűvölten a lányok, amikor az ablak keretében eléjük tárult a város képe. Ott hömpölygött a napsütötte Néva. Színes fényfoltokat, vonalakat és pontokat sodort magával: az épületek, hidak és kertek visszatükröződését. A mennyezeten végül virágfűzérek és lebegő felhők között elbűvölő női alakok tűntek elő.

— Micsoda nénik! — Jurik elragadtatva hajtotta hátra fejecskéjét. — Fújdenek.

— Repülnek — magyarázta Nyina. — Úgy hívják őket, hogy tündérek.

— Nem tündérek, hanem nimfák — javította ki Natasa.

— Nem nimfák, hanem múzsák — határozta meg véglegesen Ira.

— Ira mindig mindent tud — mondta tisztelettel Nyina.

— Itt pedig egy kisfiú áll! — kiáltott fel váratlanul Jurik. — És őjajta is sipkucika van.

Ámor volt, akit nem lehetett rögtön észrevenni a szoba homályos sarkában. A márványgyermek talapzaton állt. Rózsakoszorú övezte fejét és mosolyogva tartotta megfeszített nyilát.

— A kisfiút is meg kell mosni — határozott Jurik.

— Feltétlenül. Befejezzük az üvegeket és utána ő kerül sorra — ígérte Ira.

Zzzzzs . . . — hallatszott ebben a pillanatban egy ismerős hang. Valahol a messzeségben súlyos lövedék vágódott be a verőfényes nap csendjébe, újabb pusztulást hozva a csodálatos városra.

— Kezdődik! — szólt Galja. — Nekünk meg még maradt másfél ablakunk.

— Talán várjunk. — Javasolta határozatlanul Nyina. — Hátha betörik az ablak, akkor minek mostuk, kínlódtunk vele?

— Hogy beszélhetsz így? — felelte komolyan Natasa. — Ha így gondolkoznánk, az csak „nekik" volna öröm. „Ők" is ezt akarják elérni. — És miközben ezeket mondta, szappanos kezével a távolba mutatott, oda, ahol „ők" rejtőztek, az ellenség, amely még mindig gyötörte a várost.

Zzzzs . . . — ismétlődött a lelket gyötrő fütyülés.

És ekkor Galja azt mondta, amit ilyenkor egy leningrádi sem mulaszt el:

— Ha fütyül, áthaladt fölöttünk. Messzire ment.

— Elvtársak! Gyermekek! — kiáltott lentről a légóügyeletes. — Hogy lehettek ilyen fegyelmezetlenek? Azonnal menjetek a fedezékbe! Az udvaron jobbra!

— Megyünk — felelte kelletlenül Ira és lemászott a létráról. — Menjünk lányok. Nemsokára visszajövünk.

— Nemsokája visszajövünk — vigasztalta Jurik a márvány Ámort.

Félóra múlva visszatértek. Egy lövedék nem messze csapott be, és a terem felismerhetetlenné vált. Az egyik tisztára mosott ablak kitört. A padlót göröngyök borították, amit a szomszédos veteményes kertekből szórt ide a robbanás ereje. A múzsák a mennyezeten alig látszottak, por fedte őket. A csillár bénán és vakon függött, már nem sziporkázott.

— Jaj-jaj-jaj! — kiáltott fel Jurik olyan kétségbeesetten, hogy valamennyien odaszaladtak hozzá.

— Mi az? Mi van veled?

— Megölték a kisfiút!

Ámor lehanyatlott piedesztáljáról. Párnás kis keze letört, göndör fejecskéje szánalmasan kicsavarodott. Márványfehérsége most halálos sápadtságnak hatott.

— Megölték a kisfiút, megölték! — zokogott Jurik.

— Ne sírj, Jurik — mondta keményen Natasa. — Nem szabad sírni. Te már nagy vagy, mindent megértesz.

— Én nagy vagyok. Mindent, mindent megéjtek! — zokogott az ötéves Jurik.

— Édesanyja a kórházban nem ilyeneket lát — szólt elfordulva, tompán Ira.

De Jurik meghallotta.

— Anyuka a kójházban nem ilyeneket lát — ismételte lassan. És elhallgatott.

— Most mihez kezdünk? — kérdezte zavartan Nyina.

— Kezdjük a takarítást elölről. Gyertek, toljuk odább a létrát. Lássunk hozzá!

(1942)

VSZEVOLOD IVANOV

A RÉGI SZMOLENSZKI ÚT KÖZELÉBEN

Egy fülledt augusztusi nap késő délutánján, 1839-ben, Vaszilij Andrejevics Zsukovszkij költő, a trónörökös nevelője, hazafelé kocsizott a borogyinói emlékünnepélyről. Aranylózöld poréthő mögött, amely különösképpen vaniliaillatú volt, valami falu bújt meg.

— Gorki — mondta kelletlenül a kocsis. „Ördögbe is — gondolta magában — valamennyi udvarifogat réges-régen elhagyta Mozsajszkot, az uralkodó meg éppenséggel biztosan már Moszkvában robog." Még a metropolita kocsija is megelőzte őket, ez a kerti futrinkára emlékeztető, csillogó, sötétbronzszínű batár, amely pedig híres a lassúságáról.

Kereskedőkkel zsúfolt utazókocsik. A kátrányszagú, nyitott hintókról, messziről lerí a betűrágók mesterkélt levegője. A nap melegétől fenékig átforrósodott, terjedelmes. tiszti bőröndökön tökrészeg tisztiszolgák bóbiskolnak. Simahajú szerzetesek, dúsüstökű diakónusok hetyke hangja túlharsogja az út zsibongó zaját. Gyarmatárus ládákon kuporgó kereskedők. Kihizlalt, kevély paripákon nyargaló vértesek. Kecses fejtartású, vad méneken ulánusok. Messziről jött, fellengzősen nagyhangú földbirtokosok. Konyhaszemélyzet. Fonott kasokban kukorékoló, gágogó baromfi megkímélt életének örül . . . Harsány hahotázás. Részeg, elcsukló kiáltások. Lószag. Aszály szikkasztotta föld illata . . . És mindezek felett a vaniliaillatú por — bizonyára azért ilyen, mert az uralkodó érkezése előtt fenyőágakkal szórták tele az utat. További útján még több kiabálás, tülekedés, por várja: a közönség mögött ott menetel a borogyinói emlékmű leleplezése alkalmából felvonult százötvenezer főnyi katonaság.

Vaszilij Andrejevics fáradt volt, halántékában egyre fokozódó, gyötrő fájdalmat érzett. Sajátos, udvariasan parancsoló modorában meghagyta a kocsisnak, hogy forduljon Pszarevo felé és dűlőutakon hajtson a régi szmolenszki országútat szegélyező dombokhoz, ahol huszonhét évvel ezelőtt Tucskov harmadik hadosztálya mögött a moszkvai népfelkelő ezredek várták harcbavetésüket, és ahol később Napoleon is elhaladt, amikor Moszkvából visszavonult.

Kevésbbé zsúfolt úton kívánt utazni, azonfelül meg elfogta a vágy, hogy viszontlássa azokat a helyeket, ahol ifjúkorában járt. Nem tréfadolog ám: ötvenhatodik évét tapossa . . . Huszonhét esztendeje annak, hogy itt állt a bokrok között: fiatalon, hónaljban kissé szűkre szabott, vadonatúj mundérban: „Ágyúgolyók röpültek felénk, nem láttuk honnan, iszonyúan dörgött minden körülöttünk . . .”

Nézte az elmaradozó tanyákat és a szántóföldeken túl kékes füstgomolyokat sejtett, mintha ezer meg ezer óriás ököl fenyegetne valakit . . . Megrengett a föld, rücskös volt, mint a chagrin-bőr. Hej, micsoda összevissza, zűrzavaros nap volt az! Ködösen látja csak, mintha kormos üvegen át nézné, mégis a régi fájdalom szorítja össze szívét.

Itt, ezen a szent helyen — nem is a Tarityin környéki táborban — született meg az „Orosz katonatábor dalnokának” a dala: „Hektor a vár egyetlen védője . . .” Itt, Moszkva védelme közben hangzottak fel először ezek a szavak, amelyek később, sokezer másolatban, egész Oroszországot bejárták. Jóleső fájdalom járta át szívét, amikor ezeket a sorokat írta, amelyekben határtalan elszántságot énekelt; harcolni a hazáért, szülőföldért, családért . . .

Nagy zörgéssel hosszú konyhakaraván kanyarodott ki a bokrok közül a dűlőútra, biztosan valami előkelő származású, gőgös generálisé. A lakájok a kis tisztás bokrai között fogyasztották el az ebédmaradékot és hahotázva figyeltek egy bolondos fickót, aki ott táncolt előttük, magasra kapkodva mezítelen, széles talpát; lábafején minden ujj külön állt, úgyhogy olyan volt, mint a madárkarom. Vaszilij Andrejevics látta a táncot, a lakájokat, sőt még egyikük szájában a libaszárnyát is — és még sem látott semmit.

Családja jelent meg képzeletében. Anyjának, a csodálatos, légies termetű, török nőnek, lassan kigyúló, öreg szeme, hosszú, hegyes pillái. Hogyan került ide a napsugaras Boszporusz partjáról a hűvösen illatozó, tulai kormányzóságba? Eh, minek ezen gondolkodni! Az élet szenvedések és könnyek halmaza. Bunyin földbirtokos fiút nemzett vele. Sok évvel később anyát és gyermekét befogadták a családba, mégis állva kellett végighallgatnia az uraság parancsait. Ennek a török asszonynak — akinek arca mindig olyan fagyosnak látszott — fia is állva fogadta az élet parancsait:

Számlálgatom: kevés, mi jót adott a multam,
Nem! Boldogságot én eleddig nem tanultam,
Ifjúi életem virágot nem hozott...

Megjelenik előtte Protaszovék belejevi háza: félénk, nyugtalan hajlék. Porlepte, közönyös ablakok, amelyeken át még az ég kékje is szürkének látszik; az ábrándos Masa Protaszova harmatosan csillogó szemével. Orosz nyelvet és irodalmat tanít neki, ő, a holdvilágosan gyengéd, rajongó szerelmes. 1812-ben E. A. Protaszovától megkéri idősebbik lánya kezét. A kérlelhetetlenül szívtelen, rideg asszony, akinek magas, kevély homloka felett sötét tincsek göndörödnek, gőgösen összeszorított ajakkal utasítja el. Elutazik Moszkvába. Népfelkelés. „Orosz katonatábor dalnoka . . ." Aztán a tífuszláz, amelyből ismeretlen tenger távoli szigeteinek korallfoltjai maradtak meg emlékezetében . . . Újra megkéri Masa kezét. Megint kosarat kap . . . Masa Meier professzor felesége lesz. Ám az ő szívét szerelme változatlanul betölti, semmiféle útiviszontagság, palotalépcső nem szoríthatja ki, pedig Oroszország és Európa valamennyi udvarát végigjárta . . .

Kocsisának vontatott hangjára lett figyelmes.

— Vaszilij Andrejevics, parancsolja, hogy itt várjunk, a bokrok között, vagy kihajtsunk az útra és igyekezzünk, mielőtt a katonák utólérnek? Tengersokan vannak! Ha elibénk engedjük őket, reggelre se érünk Mozsajszkba!

Nyugaton, a leszálló este szürkés árnyékai között, meleg, bíborszínű porfelhő gomolygott. Ütemes lépések dobogtak. Reszkető fény csillant a szuronyokon. Megszakadt, elhalt a határtalan, önfeledt, orosz dal — mintha ez a széles mező is szűk volna neki . . . Vaszilij Andrejevics élvezettel tapogatta a bokor összefonódó ágait, nézte a lenge ködben, a közeli domboldalra felkapaszkodó gulyát; jólesett őszülőnek, bánatosnak, titkos bú hordozójának képzelnie magát. Azt akarta mondani: Várjunk, engedjük előre a katonákat! — de nem volt ideje rá. Közvetlenül a háta mögött női hang szólalt meg, olyan váratlanul, hogy összerezzent.

— Nagyságos uram, nem a Tucskov-ezred megy ott?

— Tucskov . . .? Ilyen nincs is a hadseregben!

A lemenő nap bársonyos, vörös fényében szemügyre vette a bokrok között álló öregasszonyt. Hosszú, meglehetősen szakadozott szegélyű parasztködmön volt rajta, nyilván másra, vállasabb alakra szabták eredetileg. Háttal állt a napnak és szaporán lobogtatta a rongyos kabátszárnyakat; hátán batyu hintázott. Hangja ijedten, könyörgően csengett. Arca és ívelt, ősz szemöldöke hajdani szépségre vallott. Valószínűleg afféle jámbor búcsús lehetett, aki a zárdákat meg a kereskedők előszobáit járja végnélkül . . . Vaszilij Andrejevics nem szenvedhette ezeket a szürke személyeket.

— Eredj, eredj, öreganyám — mondta színtelen hangon a kocsis. — Nesze egy darab . . . Eredj, no! Hallottad, hogy nincs olyan ezred. Mit akarsz még?

— Megyek, megyek, bátyuska — felelte sietve az öregasszony — nem kell a kenyered, megyek. De az égre kérlek, légy könyörületes . . . bánatos a lelkem . . . még a föld is megremegett, megdermedt, pihen, csak nekem nincs nyugovásom. Mondd meg nekem, nem a Tucskov-gyalogság megy ott? Tömérdek sok katona vonul, szegény öreg, bűnös fejem hogyan igazodjék el, hogyan . . . így is zúg, mintha folyvást harangoznának . . . egész nap a Tucskov-ezredet keresem.

„Miféle Tucskov-ezredet?" — gondolta Vaszilij Andrejevics, az öregasszony zavarodott márványarcára pillantva. — A, tudom már! Nem arra a két Tucskov-fivérre gondol, akik Borogyinónál elestek?"

Igaz is, éppen a mai emlékmű leleplezéskor mutatták neki Maria anyát, Tucskov özvegyét, aki férje halála után felvette a fátylat . . . Hogy megöregedett! Talán itt van birtokuk Tucskovéknak? . . . Tucskov-ezred . . . ugyan már! Összezavarja a fogalmakat ez az öregasszony.

Megint a gulya felé pillantott. Volt valami elérzékenyítő ebben a látványban, ami Sterne* útleírását juttatta eszébe. Vajjon nem Calais-ban jár-e a kocsija, ő maga nem Jorick-e és ez az öregasszony nem Lorenzo atyára emlékezteti? Kedve támadt elbeszélgetni vele. A gulyára mutatott és megkérdezte:

— Szép marha. Tucskovéké?

— Dehogy, uram — felelte az öregasszony. — Zvorikinék gulyája, Zvorikinéké. Tucskovék nincsenek errefelé. Tucskov-ezred vonul, azt szeretném látni, de egész nap hiába járok . . . olyan szívtelen a nép, isten bocsássa meg, mintha kérges volna a szíve . . . Zvorikinéké a gulya, uram, nagydarab állatokat tartanak, azt beszélik, a bika ötven pudos . . .

— Ej, öreganyó, de elvetetted a sulykot! — mondta a kocsis és megringatta vállával a kellemesen friss bőrszagú hintót, amelyen a lemenő nap rózsás visszfénye játszott. — Talán egy krakogyélus ötven pud, nem egy bika! A bika legfeljebb húsz pudot, ha nyom, te meg ötvenet emlegetsz . . . Jól meghizlaltad, hé!

Az öreg Agrippina Karina aznap hajnalban kelt, amikor még puha kékség borította a földet. Nesztelen lépésekkel kiment a tornácra és felnézett az égre: milyen idő lesz? Ilja, a kisebbik fia — a nagyobbik Moszkvában él — nehezen engedte el tegnap. Hogyan is engedhetné el? A hosszantartó aszály ellenére szépen sikerült a

* Lawrence Sterne (1713—1768) angol író. A „Sentimental journey through France and Italy" szerzője. — *A ford.*

gabona, dús kalászt hozott. Learatni már learatták, de ki is kell csépelni gyorsan, mielőtt megjön az eső, már pedig minden jel arra mutat, hogy igen közel van. Ilja nem ismer megállást a munkában, látástól vakulásig csépel, cséphadarója magasan szárnyaló hangon zengi: ,,termés, termés!'' — és sehogyan sem fér a fejében, mit keres anyja azon a borogyinói mezőn. Igaz, ott esett el apja, Mark Ivanics, meg Sztyepan, a bátyja, dehát ennek huszonhét esztendeje már! ,,Kismisét'' mondatni? Tessék! De miért éppen most, a munka dandárja idején, amikor úgy csorog az emberről a verejték, mint a méz? Majd, ha eldöcögnek a malomba a nehéz, megrakott szekerek, felöntjük a gabonát . . . hazahozzuk a fehér lisztes zsákokat, megsütjük a pirogot, akkor jöhet a ,,misécske'' is! . . . Nem értette meg Ilja anyja kívánságát és sokáig dörmögött, mielőtt elengedte. Az öregasszony mindenféle ravasz ürüggyel állt elő: hogy beteg, meg a Szpasszkij-kolostorban kell imádkoznia és aztán unokájáért is akar egy kis gyertyát gyújtani, hogy elmúljék a köhögése . . .

Ime, itt van előtte a friss, szúrós tarló. Keleten már színes, puha fények suhannak. Felköti kabátja szárnyát, lejjebb ereszti tarisznyáját, amelyben négy tojás és egy karéj kenyér hempereg s a két féltve őrzött rubel a ,,teljes misécskére'', a szűknyakú korsóban meg tej kotyog, és szapora lépésekkel nekivág a mezőnek. Hosszú út áll előtte: csak a Szpasszkij-kolostor hat versztányira van a falutól, onnan Borogyinóig még legalább tízet kell számítani.

Az öregasszony szíve könnyű, de bánatos is. Különben, ez csak olyan enyhe bánat, ha megvolt a ,,kismise'', megfizeti a pópának meg a diakónusnak, ami jár, hallgatja hálálkodásukat, akkor, úgy véli, egyszeriben megkönnyebbül. A pópa meg a diakónus, ilyen nagy összegért természetesen egész történetét végighallgatja. Jaj, hogy kikívánkozik belőle ez a történet! A falu régen ismeri az öregasszony szenvedéseit, betéve tudja, hogyan szolgált sok évig Mark Ivanics a ,,revali'' ezredben, hogyan jött a francia és miként parancsolták, hogy a legfáradhatatlanabbakat gyűjtsék össze és irányítsák ugyanebbe a ,,revaliba'' a franciák ellen. És hát ugyan ki lehetne fáradhatatlanabb Sztyepan Karjinnál? Hvoscsevék? Lobovék? Zsilinék? Miszkalevék? Nincs még egy olyan legény, mint Sztyepan Karjin! Maga mondta: ,,Jó. Elmegyek. Bocsáss meg, anyám!'' Ma is emlékszik rá, verőfényes nap volt, alig-alig szálldogált egy kis nedves felhőcske az égen, s nem onnan hullott az a kék könny, hanem az ő szeméből buggyant ki. Bocsássatok meg, jó emberek, érzékeny az anyai szív! És kikísérte fiát, ősi szokás szerint a falu végéig, mint ahogy a tatárok, a besenyők, a poloveciek ellen kísérték fiaikat az anyák. Fénytelen tekintettel nézett utána; lába alatt átforrósodott a naptól a föld, mégis jegesnek érezte. Hangtalanul lerogyott, mihelyt eltűnt a kis domb mögött Sztyepan, aki apja segítségére ment . . .

Bocsássatok meg, jó emberek, érzékeny az asszonyi szív! Hiszen megértem én: hívja a föld, tudom, szükség van rá, mégis hideg némaság ül a lelkemen . . . Meghallgatja a pópa és a nagyhangú diakónus, ledörzsölik szakállukról a gyertyákról rácseppent viaszt, és azt mondják: ,,Sok bűnödet megbocsátja neked az ég, jóasszony, mert urad és fiad a csatatéren esett el.'' Mire ő azt feleli: ,,Jaj, tisztelendő atyám, nagyok ám az én bűneim!'' Akkor a pópa elkérdezgeti a bűneit, s ő elsorolja, hogy fiatalkorában szeretett táncolni, hogy Péter-napkor bőjtidőben húst evett, hogy egyszer három kopejkával becsapta a sekrestyést, és nem tett elég tejfelt a ,,húsvétiba''. . . Azt mondja erre majd a pópa: ,,Megbocsáttatnak a te bűneid!'' — és ettől olyan igen-igen könnyű lesz a szíve, mintha valami nagy, sötét madár szállna fel szárnysuhogva . . .

Felkelt a nap, amire a Szpasszkij-kolostorhoz ért. A kapusnővér, mozdulatlan szelídarcú, csillogószemű apáca, elmondta, hogy az egész zárda kivonult a borogyinói síkra, és hogy elég baj neki, hogy itt kell ülnie magában és számolhatja az ágyúdörgéstől megriadt és arraszálló csókákat. Az öregasszony bánatosan csapta össze kezét. Mitévő legyen? Okvetlenül meg kell beszélnie Nyikolaj atyával a ,,kismisét'', aznap akarja elmondatni, a borogyinói csata évfordulóján, a két elesett harcosért: uráért és fiáért! Két rubelt kuporgatott össze erre a célra. Előkotorászta a két zsíros, selymesen hűvös papirost és megmutatta a kapus-nővérnek. A nővér szórakozottan fordította feléje merev arcát, megcsóválta fejét és elmagyarázta, hol találhatja meg Nyikolaj atyát, bár nem igen hitte, hogy megtalálja.

Az öregasszony tipegett-topogott és minthogy nem ért rá a kapus-nővérrel beszélgetni, letette a négy tojást a padra, a nővér mellé, akinek ruhájából könnyű kén- és tömjénillat áradt, és megkérdezte: ,,Hát Mária anya hol van?'' — Kiderült, hogy Mária anya, annak az első Alekszandr Alekszejevics Tucskovnak az özvegye, aki az ő emberével és fiával együtt esett el, szintén már kora hajnalban kikocsizott a borogyinói mezőre. Nagyon izgatott volt — hogy is ne izgulna?! Azt beszélik, az uralkodó látni kívánta, meghagyta, hogy ott álljon csaknem közvetlenül Bagration koporsója fejénél, amelyet az obeliszk tövében helyeznek el.

Ennek hallatára az öregasszony megadóan keresztet vetett magára és megindult Borogyino irányába.

Fülledt, nyomasztó és elviselhetetlenül perzselő hőség terjengett felette. Szürke por feküdt az úton és könyörtelenül elválasztotta tőle az embereket. Ám az öregasszony kábult búbánatában nem vette észre sem a hőséget, sem a port, sem az úton tolongó, lármás tömeget. Csak ment és ment. Kabátja szárnya ösztövér lábát verdeste. Arcán szelíd izgalom fénylett. Odament a különböző kocsikhoz, brics-

kákhoz, hintókhoz, még egyes gyalogosokhoz is, tudakozódott, hol találhatná meg Nyikolaj atyát, hogy „kismisét" rendeljen nála. Az emberek hideg közönnyel néztek rá, fölényes vállvonogatással, vagy gúnyos hahotával feleltek.

A nap pedig egyre feljebb és feljebb hágott. Mindenüvé behatoló fénye elbágyasztotta, aggodalommal töltötte el az öregasszonyt. Félve tekintgetett fel az égre.

Végre megpillantotta Borogyinót. A szigorú rendben felsorakozott katonák, és szuronyaiknak gyötrően ünnepélyes csillogása megrémítette. Mégis legyőzte félénkségét, odalépett egyik ezüstpaszományos, nagybajuszú hadfihoz és megint csak Nyikolaj atya felől tudakozódott. A katona azt felelte, hogy akár hat évig is keresheti azt a Nyikolaj atyát, nem találja meg, mert az egész földkerekségről jöttek most ide pópák, még Athosz-hegyéről is! Asított egyet és kérte, hogy fáradjon arrébb.

Arrébb is ment, egyenesen a tarlóra, ahová a földeken át odalátszott az obeliszk hegyes csúcsa.

Nem jutott közel az obeliszkhoz.

Beszorították a szekerek közé, amelyeken az ünnepre összeseregelett kiszolgált harcosok, a borogyinói csata „veteránjai" számára elkészített étel-ital volt. Egyebet se látott, mint egy rozsdavörös körökkel telepingált saroglyát, egy ló iszonyúan széles tomporát, meg a körülötte álló lovak felhevült, vad pofáját. Egészen elkábult már az ágyúdörgéstől, a „hurrá" kiáltásoktól, és a füstölgő porfelhőt verő paták dobogásától. Fekete kezével görcsösen kapaszkodott a szekérbe és állt, állt mozdulatlanul.

A szekérben valami ostobaképű legény aludt, vörös szemöldökével olyan volt, mint egy fajdkakas. Ám az öregasszony nem látta. Hangos ünnepség zajlott körülötte, abból sem látott, nem hallott semmit.

Nem látta a borogyinói obeliszkot, amelynek tövében, nehéz bársonytakaróval leborítva, Bagration koporsója állt. Nem látta az uralkodót, a ragyogó egyenruhás, daliás cárt, nem látta a tarkaöltözékű küldöttségeket, sem a csillogó, aranyhímes, lengő lobogókat, a remegve fénylő kereszteket a papok és püspökök kezében, akiknek nem kis örömükre szolgált, hogy a cár és másfélezer katona előtt énekelhetnek. Nem látta a csodaszép grúz hercegnőket, amint ott álltak vakító fehérruhás, zörgő fegyveres férjük oldalán. Nem hallotta a klérus ütemes, ujjongó énekét, és nem vette észre, amikor a metropolita, egy magas, püffedt testű öregember, közeledett az oltárhoz. Nem látta az amfiteatrumszerűen egymás fölé emelkedő, tömött hadosztályokat. Nem látta a borogyinói rokkantakat, sem Mária anyát, aki csakugyan a koporsó közelében állt, szerényen lesütve egykor csodaszép szemét, amely körül már a közeledő halál

baljós foltjai sötétlettek. Nem látta, hogy az uralkodó valóban kegyes jóindulattal nézett Mária anyára. Nyikolaj atyát sem látta, dehát hogyan is láthatná meg ezer szerzetes és pap között?!

— . . . Éljen az orosz nagyhatalom! — kiáltja a pap.

— Hurrá-á . . . ! — harsogja rá a másfélszázezerfőnyi katonaság.

És a harsogó kiáltozás, ének, szuronyok, zászlók, templomi lobogók csillogása felett — a magányos öregasszony ott a kocsirúdnak támaszkodva felnézett az égre, látta az ágyúlövések nyomában felszálló sűrű füstgomolyokat, látta és reszketett félelmében, s mégis lassanként valami örvendező érzés fogta el. Csak találna egy pópát, elmondatná a „kismisét" és elbeszélné neki urának meg Sztyepan fiának meggyilkolását . . .

De nem talált papot. Egész nap ott járkált az öregasszony a mezőn. Mihelyt egy pópa felszabadult, alighogy miseköntösét levetette és ő éppen megindult feléje, máris ott termett valami hivatalnok vagy kereskedő és egyszerre több misét is rendelt, úgyhogy másnap reggelig mondhatja! Fut szegény öreg a másikhoz, a mellett meg komoly, méltóságteljes külsejű úr áll és öblös hangon sorolja fel mindazokat a hősöket, akikért gyászmisét akar mondatni. Nincsen az öregasszony számára pópa. A sok lótás-futás közben megsavanyodott szűknyakú korsójában a tej; kiöntötte, és odament a forráshoz, de alig töltötte meg korsóját, fiatal hivatalnokok jöttek, szőnyegeket terítettek le a nyírfák árnyékában és elzavarták onnan. Dübörgés, lárma, kiáltások . . . nincs itt hely az ilyen öregasszony számára, nincs kinek bánatáról beszéljen! . . .

Este felé végre kiért a régi szmolenszki úthoz, amelynek közelében — úgy mondják — Tucskov tábornok elesett, és vele az orosz katonaság színe-java, köztük az ő ura, Mark Ivanics, meg nyugtalanvérű, hamvasképtí fia: Sztyopuska. Ott áll az öregasszony a bokrok között. Fáradt lába reszket; szomjas — előveszi a tejszagú, nedves ronggyal bedugaszolt vizeskancsót meg a karéj kenyeret, eltűnődik, hogy egész nap nem evett és látja, hogy egy ormótlan hintó közeledik, bársonypárnás bakján tisztes külsejű, ősz kocsis, a halványzöldkockás, sima bőrülésen meg barátságos, nagyszemű úr ül és nézi az utat. Eszébe ötlött az öregasszonynak: vajjon nem fiát vesztette-e el a Tucskov-ezredben? Nem a Tucskov-ezred katonáit várja-e? És nem állnak-e meg az ünnepről hazavonuló katonák? Akkor elmondaná nekik, hogyan élt és halt meg ura, Mark Ivanics, meg a fia, a nyughatatlanvérű Sztyopuska. Ilyen öregasszony kedvéért bizony nem állnak meg, de ez talán valami tekintélyes úr.

Így hát meg is kérdezte az urat a Tucskov-ezred felől. De úgy látszik, valami messziről jött állattenyésztő lehet, vagy más efféle. A gulyát nézte és megkérdezte, hogy nem Tucskovéké-e? Azt gon-

dolta akkor magában az öregasszony: „Elbeszélgetek vele a tehenekről, aztán szó szót követ, a tehenekről áttérünk Borogyinóra; nyugodt embernek látszik, nem siet az utazással . . . mindent elmondok neki, mindent . . .” Most a kocsishoz fordult, aki Zvorikinék állítólagos ötven pudos bikájáért megszidta:

— Bizony, bátyuska, az úri marha nem olyan, mint másé. Vegyél csak például minket, parasztokat. Honnan lehetne nekünk jószágunk, gondolnád. Pedig van! Van ám, bátyuska! Éppen a borogyinói csata előtt fordult fel egy tehenünk: Bureskának hítták. El sem hiszed, ha mondom: ötnegyed sajtár tejet adott egy fejésre.

— Ilyen tehenek vannak — felelte a kocsis. — De ami a bikát illeti . . .

— Várj csak a bikával — vágott közbe gyorsan az öregasszony. — Hallgasd csak meg, bátyuska, a tehén esetét. Az uram, Mark Ivanics, itt állt a borogyinói mezőn, a Tucskov-ezreddel . . . a fiam, Sztyopuska, meg őhozzá igyekezett. Éppen indulása előtti nap döglött meg a Bureska. Hej, micsoda legény volt Sztyopuska, tíz tehenet is ellátott volna egymaga! Micsoda dolgos legény! Másnap indulnia kell, abba a borogyinói csatába, ez a Bureska meg éppen most döglik meg! . . . Istenem, micsoda bánat volt! . . .

Vaszilij Andrejevics elfordította tekintetét az öregasszony sötétségbe olvadó körvonalairól és nyugat felé nézett, ahol korintoszi oszlopfőkre emlékeztető, bodor felhők gyülekeztek az égen. Már megfeledkezett a gulyáról, amely régen eltűnt a domboldal mögött, s úgy hallgatta az öregasszony locsogását. Ezt gondolta magában: „Férje és fia itt állott a borogyinói síkon, talán meg is sebesült, ő meg az egészből csak annyira emlékszik, hogy nem sokkal a csata előtt megdöglött a tehenük. Vajjon van-e sejtelme Oroszország dicsőségéről, amelyet övéi vívtak ki itt, a borogyinói harcmezőn? Megérti-e, mit jelent ez a mai ünnepség? Az obeliszk? Mária anya, Bagration koporsója? . . . Valami dereng az agyában — tűnődött tovább Vaszilij Andrejevics és megkönnyebbülten érezte, hogy a hőség enyhült — különben miért keresné ezt a Tucskov-ezredet, amely pedig nem is létezik? De hogyan kapjam el a gondolatait, hogy értsek szót vele?”

Mégis megpróbálta. A tehén felől érdeklődött, s azt remélte, hogy közben majd egyébről is beszél az öregasszony, elmondja, hogy és mit érzett férje és fia a borogyinói csatatéren. Ám az öregasszony most már véglesegesen megbizonyosodott felőle, hogy helyes a feltevése, azért még inkább megerőltette emlékezetét és Bureskával kapcsolatban olyan aprólékos, érdektelen részleteket is előkotorászott, amelyekre már vagy huszonöt esztendeje nem gondolt. Beszélt, beszélt, még hozzá siettében ismétlésekbe keveredett.

Vaszilij Andrejevics zavartan állt előtte. Mit csináljon? Hogyan segítsen neki? Miként győzze meg, hogy nincs Tucskov-ezred a had-

seregben, vagy egyáltalában meggyőzze-e? Pénzt adjon talán neki? Már elő is vette az erszényét, de még megkérdezte:

— Aztán mi történt a tieiddel Borogyinónál, öreganyám?

— Borogyinónál? — az öregasszony, cuppanva nyitotta szóra ajkát. — Az enyéimmel, bátyuska, ó-ó-ó! — Elsírta magát, először halkan szipogva, majd hangosabban, végül leroskadt a földre és féktelen, csukló zokogásba tört ki. — Ó-ó-ó-i-i! — jajongott, el akarván mondani, hogy erről szót sem bír kiejteni, mert bűnös lélek, jaj, nagyon bűnös!

A földreomlott öregasszony zokogása láttán jóleső ellágyulás lett úrrá Vaszilij Andrejevics szívén. Mégis csak megértette az öregasszony, mégis csak felfogta értelmével! És ő, Vaszilij Andrejevics is, mégis csak megértette, mégis csak tudja! Ezt a kölcsönös megismerést, ezt a kölcsönös keserű, gyengéd szeretetet dalolta ő éppen az oroszoknak, ha ez az öregasszony nem is ismeri a költeményeit! Dalolt, hogy ez az ünnepélyes gyengédséggel párosult repeső ellágyulas, amely a költészet sajátja, behatoljon a szívükbe, hogy leírhatatlan érdeklődéssel pillantsanak önmagukra, földjükre, tűnődő, dicső orosz hazájukra! Milyen szép ez, jaj, milyen szép! . . . Megértette, hogy legjobb lesz szótlanul elválniok, azért csendesen beszállt a hintóba és odasúgta kocsisának, hogy hajtson. A lovak, mintha megértették volna szándékát, szinte lábujjhegyen kanyarodtak ki a régi szmolenszki útra, s a fogat hangtalanul beleveszett a könnyű, puha esthomályba.

Az öregasszony még egyre zokogott. Kicsit megkönnyebbült ugyan, de továbbra is szíve legmélyéről jött a sírás.

Lépések hallatszottak az út felől. Majd egy katona alakja bontakozott ki. Biztosan elmaradt a csapatától. Vállán keresztbevetve rövidszárú csizma himbálózott.

— De meleg van! — mondta rekedten a katona. — Ráadásul meg a lábamat is feltörtem. Azért maradtam el. Hol van erre egy patak? Nincs valami innivalód, öreganyám?

Az öregasszony azt felelte, hogy a patak messze van, és bár maga is igen szomjas volt, mégis odakínálta a katonának szűknyakú kiskorsóját. A katona mohón megragadta és nekiesett. Nézte, nézte az öregasszony a korsót, nyelte a száraz kortyot és minél magasabbra emelkedett korsója a katona kezében, annál inkább vágyott ő is inni. Kész? Igen. Nem kívánt beszélgetni, még kevésbbé a Tucskov-ezred felől tudakozódni. Miért is tenné? Hiszen éppen az imént sírta ki magát, öntötte ki fenékig a szívét . . . Figyelmesen nézegette a korsót, amely mintha csak őt nevetné, csúfondárosan remegett a katona kezében.

A katona kiitta a vizet, kirázta az utolsó cseppeket az esőt szomjúhozó, meleg földre, megigazította vállán a csizmát és mondta:

— Köszönöm, öreganyám! Teheneket őrzöl? Nohát csak őrizd őket! . . .

Tettetett közönnyel felelte:

— Nem jár érte köszönet, fiam. Én köszönöm, hogy nem vetetted meg.

Azzal elváltak. A katona az ezrede után sietett, az öregasszony meg kilépett a régi szmolenszki útra és megindult. Halványkék fény derengett. Harmat nem hullt — különben akár cseppenként is összeszedegetné, olyan szomjas! Víz nincs a közelben, a Mozsajszk határában levő rozsdaszínű mocsár legalább öt versztányira van, de az is meglehet, hogy kiszáradt. Fáradtan, nehezen lépegetett az út porában, hazafelé. Éhség és szomjúság gyötörte, mégis csodálatosan könnyűnek, szabadnak érezte magát, egész lelkét valami ismeretlen okból támadt csendes, szelíd derű töltötte el. ,,Csak a kismisét is elmondathattam volna — gondolta — a kismisét . . .'' S ez a szó: ,,kismise'', valahogy bánatosan turbékoló, szürkéstollú galambot juttatott eszébe.

(1943)

ANNA KARAVAJEVA

AZ ISMERŐS

Két lány állt a szín falánál, a traktorút mellett, odahúzódtak az eső elől. — No, ezt ugyan ki nem várjuk — mondta bosszúsan az egyik, egy pirossapkás, sötétszőke lány. — Csakúgy szakad, estig sem áll el.

— És éppen most senki se hajt erre, hogy felkéredzkedhetnénk egy kocsira — tette hozzá sajnálkozva a másik, egyáltalában nem csinos, hirtelenszőke lány, aki divatos, kockás fejkendőt viselt. — De odanézz, Tonya! Az erdőből most fordul ki az útra egy autó!

Tonya odanézett és ijedt kis sóhajtás szökött ki a száján.

— Jaj, istenkém . . . hiszen az ismerősöm, Kátya.

— Annál jobb, ha ismered. Mitől ijedtél úgy meg — csodálkozott a barátnője.

Tonya búsan legyintett.

— Te könnyen beszélsz. De nekem kellemetlen históriám volt vele. Persze, nem régóta vagy itt, sok mindent nem tudsz.

— Micsoda história? Ha ugyan nem titok.

— Eh, titok . . . Az egész falu tudja, hogy hozzá kellett volna mennem feleségül. Már igent mondtam, de akkor vége lett a háborúnak és váratlanul betoppant Szerjozsa, akivel azelőtt is együtt jártunk.

— És hogy történhetett veled ilyesmi? — kérdezte szemrehányással Kátya.

Tonya zavartan sóhajtozott.

— Hát . . . tudod . . . Szergej anyja levelet kapott a frontról, Szergej egyik bajtársa azt írta, hogy a fiú elesett, úgy hallotta. Elsiratta mindenki, be is írták az elesettek listájára. Aztán . . . egy-

szer csak hazajött. Szép szál legény ám . . . És hát . . . újra jóba lettünk . . . Jaj, te mindjárt ideér az ismerősöm . . . De rosszkor álltunk ide, hallod-e. Ó . . .

A kerületi bizottság személykocsija nagyokat zökkenve közeledett a kátrányfekete, felázott úton. A soffőr kihajolt a fülke ablakán és örömmel kiáltotta:

— Tonya! Mit ázol ott az esőben, Tonyecska? Üljetek fel, lányok, elviszlek.

— Nem akarunk . . . alkalmatlanságot — mormogta bizonytalanul Tonya. — Kuzovlevóba kell mennünk, az kerülő magának.

— Nem nagy kerülő, szót se érdemel. Üljetek csak be.

Kátya hátraült, Tonya meg előre, a soffőr mellé. Az rápillantott a szeme sarkából és vállára dobta kopott bőrkabátját.

— Összefagytál, mi?

— Jó, de hiszen magának is . . .

— Hagyd csak, hagyd. Engem melegít a motor.

Elhallgattak. A soffőr megnézte, jól be van-e zárva Tonya oldalán is az ajtó és elgondolkozva mondta:

— Elég régen nem láttalak. Tavasz óta. Egyszer arra volt dolgom és benéztem a gépállomástokra, kérdezősködtem felőled, de az igazgató, Ivan Alekszejevics, azt mondta, nem dolgozol már ott.

— Úgy is van. Másik állomáson dolgozom, Pjotr Pavlicsnál.

— Ejnye. Hát Ivan Alekszejeviccsel nem szerettél dolgozni? Derék ember az.

— Igen . . . de . . . — és Tonya dacosan felrántotta vállát — igazságtalan volt velem! Mindenkinek rendes munkaszakaszt adott, csak az én traktoromnak jelölt ki olyant, hogy csupa gider-gödör, egy tenyérnyi sima hely nincs rajta. Szégyellje magát. Így bánni az emberrel. Pedig tudhatná, hogy nem vagyok rossz munkás. Ő volt a vizsgabizottság elnöke, maga kérdezett. És nyúzott, ahogy mondják. A traktor részeivel nyúzott, de minden kérdésére rendesen feleltem. Meg is dicsért a bizottság előtt, „kitűnőt" írt be. És aztán nekem adja a legrosszabb szakaszt! Megharagudtam rá. Nekem is van büszkeségem.

— Nézd csak a kis forrófejűt! És ha csak próbára akart tenni, mi? Ivan Alekszejevics mestere a szakmájának. Sok tucat jó traktorost nevelt már.

— Megbántani az embert, az nem nevelés.

— Eh, te csak a magadét hajtogatod . . . Ivan Alekszejevics nagyon helyesen gondolkodik. Vagy talán olyan nagy dicsőség a traktorosnak, ha csak sima úton tudja vezetni a gépét? Nem, nem, minden akadállyal meg kell küzdened, az az igazi.

— Ha így gondolta, mért nem magyarázta meg?

— Te is gondolkozhattál volna a fejeddel. Huszonegy éves

vagy, felnőtt ember. Emlékszel, hányszor mondtam neked annakidején: ki kell ismerned az emberek cselekedeteit, szándékait, különben több hibát követsz el életedben, mint ahány falat kenyeret lenyelsz. Vagy talán nem jóra tanítottalak, Tonyecska?

— Maga mindig csak jóra tanított, Andrej Ivanics — felelte halkan a lány és lehajtotta fejét. — Maga nélkül talán nem is találtam volna rá egykönnyen az utamra . . . Az ilyen apátlan-anyátlan árva, az ilyen kis senki . . .

— Ugyan, hagyd el már! — dörmögte rosszalóan a soffőr, még ujjával is megfenyegette. — Micsoda beszéd ez? Hogy beszélsz magadról? Hogy volnál te „senki"? Tíz évvel ezelőtt, igen, akkor még csacsi voltál, de aki elvégezte a hétosztályos iskolát és utána a traktoros-tanfolyamot, szakszervezeti tag és ilyen fontos mezőgazdasági szakmája van . . . Igaz, vagy nem?

— Ami igaz, igaz, Andrej Ivanics.

Megint hallgattak egy darabig. Andrej Ivanics elkomolyodva nézte oldalról a kerek lányarcot, a kicsit fitos orrocskát, még gyermekesen telt szájat. Aztán köhintett és megkérdezte:

— Emlékszem, úgy volt, Tonyecska, hogy tovább akarsz tanulni. Igaz?

— Okvetlenül! Autóközlekedési mérnök leszek! — felelte élénken a lány.

— Leszel is, csak dolgozz becsületesen. Minden út nyitva előtted. Bezzeg nekünk meg kellett szenvedni fiatal korunkban. Ti árnyékát se láttátok annak a keserűségnek, amit mi nyeltünk. Nem csoda, ha megöregedtünk idő-nap előtt.

— Az öregedéstől még messze van, Andrej Ivanics — vigasztalta Tonya, egy kis sajnálkozással a hangjában.

— Jó, jó, hagyjuk ezt. — Erős csontú arca, amelyen beretvakarcolás piroslott, megrándult, mintha foga fájna. Tonya félénken rápillantott, mondani akart valamit, de inkább hátradőlt és egészen bebújt a bőrkabátba.

Andrej Ivanics észrevette a mozdulatát.

— Fázol? — kérdezte.

— Nem, köszönöm, csak úgy . . .

Az eső szakadt. Az öreg személykocsi zötykölődve bekanyarodott a cserjésbe. A szembejövő bíborvörös és aranysárga fácskák tántorogtak, mint a részegek, és hideg cseppek záporát hullatták a kocsi oldalára.

— Jujj! — szisszent fel Tonya, de aztán, mintegy mentegetőzve hozzátette: — Nincs rosszabb, mint mikor az ősz ennyire elhúzódik. A falu olyan szomorú így, esőben, az ember ki se akar nézni az ablakon. Pjotr Pavlics, az igazgatónk, most a napokban jött meg Moszkvából és nem győzi dicsérni, milyen szép már megint a város. Látta

az új metro-állomásokat. Gyönyörűeket építenek! Csupa márvány, mint a paloták . . .

— Úgy is kell. Moszkva az Moszkva, szovjet főváros.

— Ott persze, észre se veszi az ember, hogy ősz van . . . Nem szeretne inkább Moszkvában élni, Andrej Ivanics?

— Moszkva világváros, annyi bizonyos. — És Andrej Ivanics tiszteletteljesen bólintott. — De én falusi soffőr vagyok és a mi vidékünket is éppenúgy szeretem. Itt minden ösvény ismerős, mindenkit ismerek, engem is mindenki ismer. Bekocsikázom az egész kerületet, látom, mi minden érdekes történt, szívem szerint eldiskurálok a sokféle, derék emberrel. Meg az is jó érzés, hogy tudom, mi miért van. Te csak az őszt hajtogatod . . . de hiszen ősszel terítik legdúsabban az asztalt.

— No, erről aztán mondhatnék valamit! — És Tonya hirtelen felnevetett.

A soffőr mosolyogva nézett rá.

— Mi az, Tonyecska?

De a lány csak kacagott. Telt, piros szája szeglete felett két gödröcske támadt, széles, halványbarna szemöldöke vidáman ugrált húsos, fehér homlokán, apró foga vakítóan villogott, mint megannyi rizs-szem.

Andrej Ivanics szomorúan gyönyörködött benne és újra megkérdezte:

— No, mi az, Tonyecska, mit nevetsz?

— Az este — kezdte Tonya, mikor a nevetéstől végre lélekzethez jutott — Lubkovék előtt jöttem el. Hallom, hangosan nevetnek, meg tapsolnak odabenn. Kíváncsi lettem. Bemegyek és látom . . . hát ez meg mi? Az öreg Lubkov táncolva jár a szobában, táncol, de az arca haragos. Nem tudtam, mit gondoljak, de aztán megmagyarázták: fogadásból táncol. Micsoda fogadás? Hát, hogy még a tavasszal nagy elvi vitába keveredett az öreg a fiával, Dmitrijjel.

— No, nézd csak, hiszen arról tudok! — nevetett a soffőr. — Dmitrij Lubkov maga írta meg a kerületi újságunkba még tavasz elején. Pontosan emlékszem a vitára. Krumpliról volt szó.

— Úgy van, úgy van, a krumpliról! — bólintott rá Tonya és csak nevetett tovább.

— Dmitrij Lubkov, mint élenjáró kolhoztag felvetette a fontos kérdést, hogy a krumpli minőségét hogy lehetne javítani? Miért terem a háztáji gazdaságokban rendes, szép krumpli, nagyszemű és lisztes, a kolhozkertekben meg tarka, egyik nagy, másik közepes, vagy egészen szemét, akkora, mint a borsószem. Mi történnék, ha a sok gondot mind a kolhoz-krumplira fordítanánk? „Én, azt mondja Lubkov, a magam háztáji krumplijával nem törődöm ezután, csakis a kolhozéval. Nekiállok a brigádommal és kiváló minőségű krumplit fogunk

termelni. Minden hozzáértésemet a kolhoz krumplijának szentelem, otthon pedig egyáltalában nem vetek krumplit . . ."

— Pontosan így volt! — erősítette meg a szavát örömmel Tonya.

„Magamnak is jól fog esni, azt mondja, ha a munkaegységek elszámolásánál kiváló, szép krumplit kapok és elsőrendű terményt adhatok az államnak. A háztáji gazdaságomban meg a krumpli helyére bogyóféléket ültetek."

— Szórul szóra ezt mondta! Az apja megharagudott, bolondnak nevezte . . . Dmitrij pedig nem tágított, azt mondta neki: „Ha nem neked lesz igazad, fizetsz, apácskám!" Erre aztán végkép kijött a sodrából az öreg és odavágta: „De ha felsülsz a bolondériáddal, hát táncolni fogsz nekem, szégyenszemre, az emberek előtt, egy óra hosszat, megállás nélkül!" Dmitrij nagyot nevetett és visszafelelt: „Nem bánom, de ha én nyerek, te táncolsz, apácskám, hiába vagy hatvanötéves. Vendégek előtt, egy óra hosszat!"

— A Dmitrij brigádja jutalmat kapott, a fővárosi újságok is írtak róla — tette hozzá elégedett nevetéssel a soffőr.

— Az öregnek meg táncolni kellett! Jaj, de nevetséges volt, Andrej Ivanics!! Az asztal megrakva mindenféle jóval, ott ül a sok vendég . . . ő meg járja, mint egy ifjú legénykel Táncol, törölgeti magát a kendőjével: „Jaj, gyerekek, szegény lábomnak már elég volt!" Dmitrij meg neveti: „Csak könnyedén apácskám, még húsz perced van!" A vendégek isznak az öreg egészségére, hahotáznak, tapsolnak, biztatják: „Bravó! Újra!" Engem is odarángattak az asztalhoz én is brávóztam! Jaj . . . megszakadok . . .

Újra kitört belőle a nevetés, ide-oda dűlöngélt és vállával a soffőrre dőlt. Az megrázkódott, összeszorította a száját.

— Jaj . . . bocsásson meg, Andrej Ivanics . . . — Tonya zavartan elhúzódott.

A soffőr keményebben megmarkolta a volánt és szemét a zavaros esőködbe fúrva, ügyesen megkerült egy esővájta gödröt, felszaladt a tarló szélére.

— Micsoda nekem való utak — dohogott, arcát fintorgatva. — Örökké ezeket járom, mégse tudom megszokni.

Tonya rábólintott. Arca elborult, barna szeme zavartan hunyorgott. Andrej Ivanics többször is rápillantott, látszott, hogy mondani akar valamit. Végre elszánta magát.

Köhintett és kicsit félszegen megkérdezte: — Nos, férjhez mentél már, Tonya?

— Még nem, de nemsokára — felelte halkan a lány és lecsüggesztette a fejét, szemét is elfordította.

— Úgy . . . persze, Szergejhez, mi? — Fakó volt a hangja és erővel csak az utat nézte.

— Igen.

— No, persze . . . És milyen most? Megjavult a jelleme odakinn, a fronton?

— Miért? Mi baj volt a jellemével?

— Hallottuk, hogy szeret inni és ha részeg, verekszik. Csak aztán . . . már megbocsáss . . . bajod ne legyen vele.

— Ne-e-em — húzta el a szót bizonytalanul a lány.

Kivette zsebtükrét és haját igazgatta, mert kicsúszott az új, piros sapka alól. A soffőr a szeme sarkából figyelte, milyen haragosan néz a tükrébe. Szomorúan nevetett:

— Megint megharagudtál, mi? Bocsáss meg, nem akartalak bántani.

— Nem . . . azt tudom . . . — Tonya sóhajtott. — Mások is mondták már. „Rossz, nem hozzádvaló" . . . Dehát nem kerül jó mindenkinek, a rosszaknak is kell, hogy jusson valaki.

— Lám, lám a szerelem . . . — Szomorú irigység volt a hangjában. — Persze, a te dolgod. Engem csak az aggaszt, hogy tudsz-e majd tovább tanulni mellette, lesz-e belőled autóközlekedési mérnök?

— Megígérte, hogy ebbe nem szól bele — felelte egy cseppet kihívóan Tonya.

— Hm . . . más talán azt mondta volna: minden erőmmel segíteni foglak, hogy elérhesd a magasabb lépcsőfokot, ígérem neked . . . Hej, Tonya, Tonya . . .

A lány zavartan nézte borús, töprengő arcát.

— Jaj, ne haragudjon rám, Andrej Ivanics . . . Igazán magam sem tudom, hogy van, mint van.

— Mért haragudnám? Azt hiszed, nincs annyi eszem, hogy megértselek? Ugyan már . . . özvegy ember, túljár a negyvenen, mulatságban nem táncol, danolni se tud, nem is harmonikázik, unalmas az ilyen. Szóval . . .

— Nem, dehogyis, maga nem unalmas, Andrej Ivanics . . . Inkább mindig szívesen voltam magával, maga nekem . . . — Összezavarodott és úgy elpirult, hogy majdnem sírt, sőt csakugyan zokogott, egészen halkan.

— Nono, nyugodj meg — kérte aggódva Andrej Ivanics és a fejével is bíztatóan intett. — Mondom, nem akartalak bántani, azért kérdeztem, mert . . . De hisz úgyis tudod.

— Tudom — suttogta Tonya és két kezével eltakarta az arcát.

— Azért, mert én . . . És ha esetleg valamiben segítségre volna szükséged egyszer . . . az élet sok mindent hozhat . . . fordulj hozzám, bátran, Tonyecska. Helyes?

— Köszönöm, Andrej Ivanics — suttogta Tonya.

A domb mögül most kibukkant egy kocsi és nagy fröcsköléssel a tócsába hajtott, ott forgott, gyámoltalanul, nem tudott kivergődni.

Andrej Ivanics hangosan szidta a vezetőt: az ördögit az ilyennek! Az úton patakzik a víz, a kerék csúszik, de nincs annyi esze, hogy felszaladna a tarlóra.

— Hé, te! — kiáltotta öblös hangján és integetett valakinek, akit alig lehetett látni az esőcseppekkel telesírt ablaküvegen át. — Árok van a hátad mögött, tökfej! Tarts balra, fel a tarló aljára, ha nem akarsz az árokba pottyanni! Még majd én vontathatom.

Odahajtott és segített az idegen soffőrnek elindítani a kocsit. Aztán utánanézett, elégedetten.

— Most megúszta. De milyen könnyen megtörténhetik, hogy ott marad a gép is, meg a vezetője is! Csak egy kicsivel arrébb hajtson, máskép forduljon és megvan a jóvátehetetlen baj.

Tonya összerezzent és hirtelen kétségbeesett bátorsággal azt mondta:

— Ha előre tudná az ember, merre forduljon . . . Ó, Andrej Ivanics, sokszor nagyon furcsa ám az élet: a szíved húz valakihez, hiába minden . . . Örülsz is, meg nem is, nem tudod, hányadán vagy, jó lesz-e, rossz lesz-e . . . Akinek rokonai vannak, annak mégis könnyebb. De én . . . egyesegyedül vagyok a világon . . .

— Ugyan már . . . Vagy most én sértődjek meg? — szakította félbe szelíden Andrej Ivanics. — Nincs akihez bizalommal fordulj? — Hát én? Ennyire nem érted meg az embert . . .

— Értem én . . . — mindent értek — suttogta Tonya — higgye el, de igazán . . .

— Jó, jó, Tonyecska.

Megint hallgattak egy darabig. Az eső egyre csapkodta a kocsi ablakait. A soffőr összevonta zabsárga szemöldökét és fürge, öreg kis gépét átvezette a bús esőhálón. A ködben halványan kirajzolódtak egy lucskos berek körvonalai, sötétlő bokrok kanyargós patakparton, veteményesek kerítései a falusi házak hátában. A fekete út, amelyen hidegen, olajosan csillogtak az esőpatakok, fáradtan kapaszkodott fel a hegyoldalon, mintha elnehezedett volna a sok lucsoktól.

Tonya lopva nézte a szomszédja összevont szemöldökét és részvét csillogott a szemében. Végre megszólalt szelíden, bánatosan:

— Micsoda szomorú idő, Andrej Ivanics . . . Úgy szakad, mintha sose akarna elállni . . .

— Hja, ősz van, drágám, hiába.

Alattuk látszott már a falu.

— Itt van már Kuzovlevo — mondta Tonya óvatosan és kibontakozott a bőrkabátból. — Megérkeztünk. Köszönöm, Andrej Ivanics, jó melegem volt benne.

— Váljék egészségedre! És ha máskor is fel akarsz ülni, nem sajnálom a helyet tőled — tréfált kicsit ügyetlenül és keményen megszorította a lány kezét. — Hát . . . légy boldog, Tonyecska!

— Köszönök mindent, Andrej Ivanics — felelte Tonya és összerázkódott a kocsiajtó hirtelen csapódásától.

A soffőr sapkájával integetett. A személykocsi elindult és tovább ugrált a síkos, fekete úton.

— No, látod, mondtam, hogy nem kell félned az ismerősödtől — kezdte Kátya, de elharapta a szót, mikor látta, hogy a barátnője szeme csupa könny.

— Jaj, istenkém, most meg miért sírsz, te kis bolond? Hiszen semmit se mondott, amivel bánthatott, ellenkezőleg . . .

— Éppen azért sírok, mert . . . ellenkezőleg — mormogta remegő szájjal Tonya és még jobban rákezdte.

Az autó gyorsan távolodott és hamarosan eltűnt a kanyar mögött.

(1947)

VALENTYIN KATAJEV

A ZÁSZLÓ

A sziget mélyén néhány palatető. Felettük az evangélikus templom keskeny háromszöge és egyenes, fekete keresztje rajzolódik a komor égre. A sziklapart néptelennek, a tenger száz mérföldekre elhagyatottnak látszik, de ez csak látszat. Időnként hadihajók és naszádok halvány körvonala tűnik fel kint a tengeren és abban a percben, zajtalanul és könnyedén, mint az álomban vagy mesében, kettényílik egy gránittömb a parton; barlang sötétlik mögötte. A barlang mélyéről simán felszalad három messzahordó ágyú. A tenger színe fölé emelkednek, megállnak és három csodálatosan hosszú cső önműködően fordul, követi az ellenséges hadihajót, mint valami mágnest. Az öblös ágyútorok vájataiban sűrű zöldes olaj csillog.

Az erőd kis helyőrségét mindenestül a szikla mélyébe vájt betonfedezékben helyezték el. A parancsnok és komisszárja egy furnírlemez-fallal elkülönített, szűk fülkében lakik. Most ott ülnek a falba mélyesztett priccseken. Egy asztalka áll köztük, az asztalkán kicsi villanylámpa, fénye villogva verődik vissza a ventilátor lapátjairól. Száraz szél zörgeti a kimutatásokat. Egy ceruza gurul ide-oda a négyzetekre osztott térképen. Tengeri térkép. Éppen most jelentik a parancsnoknak, hogy a 8-as számú négyszögben ellenséges torpedórombolót észleltek. A parancsnok rábólint. Az ágyúból vakító narancssárga tüzek röppennek ki. Három sortűz rázza meg a vizet és a sziklákat. A levegő keményen ütődik a fülhöz, a lövedékek, egyik a másik után, mint márványlapon guruló ércgolyók száguldanak a messzeségbe. Pár perc múlva a vízen szálló visszhang hirdeti robbanásukat.

A parancsnok és a komisszár összenéz. Szó nélkül is megértik egymást: a sziget körül van zárva, a közlekedési utakat elvágták. Egy maroknyi hős csapat több, mint egy hónapja védi az ostromlott erődöt a tengeren és a levegőből szüntelenül megújuló támadások ellen. A bombák veszett állhatatossággal zúdulnak a sziklákra. Torpedónaszádok és partraszállító bárkák cirkálnak köröskörül. Az ellenség újra meg újra rohammal akarja megvívni a szigetet, de a gránitsziklák rendületlenül állnak és az ellenség visszavonul, messze, kinn a tegeren összeszedi és átcsoportosítja erejét, új rohamot indít, gyenge helyet, rést keres és nem talál.

De az idő múlt, a lőszer- és élelemkészlet egyre fogyott. A pincék kiürültek. A parancsnok és a komisszár órákig ültek a kimutatások fölé hajolva, számolgattak, csökkentették az adagokat. Igyekeztek kitolni a szörnyű percet. De a döntés közeledett és most ütött az óra.

— Nos? — szólalt meg végre a komisszár.

— Hát igen. Nincs tovább.

— Akkor írj!

A parancsnok sietség nélkül kinyitotta a szolgálati naplót, órájára nézett és tiszta, szabatos betűkkel beleírta:

„Október 20. Reggel óta az összes ágyúk tüzeltek. 17,45-kor leadtuk az utolsó sortüzet. Nincs több lövedékünk. Az élelem egy napra elég."

Becsukta a vastag, üzleti könyvhöz hasonló, zsinórral átfűzött, pecsétvisszal megerősített naplót. Tenyerén tartotta egy percig, mintha mérlegelné, aztán feltette a polcra.

— Így vagyunk, komisszár elvtárs — mondta mosolytalan arccal.

Kopogtattak.

— Szabad!

Az ügyeletes csillogó esőköpenyéről csurgott a víz. Belépett a szobácskába és az asztalra tett egy kis alumíniumhüvelyt.

— Most dobták le?

— Igenis.

— Kicsoda?

— Egy német vadászgép.

A parancsnok lecsavarta a kis henger kupakját és két ujjával benyúlva, kiemelte a csőformára göngyölített papirost. Olvasta és elszomorodott. A pergamenlapocskára zöld vegytintával ez volt írva:

„Erőd és ütegparancsnok úr! Ön körül van zárva. Muníció, élelem elfogyott. Hiábavaló vérontás elkerülésére felszólítom: kapituláljon. Feltételek: egész helyőrség, tisztekkel, parancsnokokkal, erődöt és ütegeket épségben, rendben hagyva, a

templom melletti térre vonul és ott megadja magát. Pont 6,00-kor középeurópai idő szerint, a templom tornyára ki kell tűzni a fehér zászlót. Ha ezt teszik, életüket megkímélem, ha nem, mind meghalnak. Adják meg magukat!

von Ewerscharp ellentengernagy
a német partraszálló csoport parancsnoka."

Az erődparancsnok átnyújtotta a levelet a komisszárnak.

— Jól van, mehet — mondta az ügyeletesnek és az kiment. — Zászlót akarnak látni a templom tornyán — mondta elgondolkozva.

— Igen.

— Meglesz a kívánságuk. — A parancsnok köpenyébe bújt. — Jó nagy zászló kell. Mit gondolsz, komisszár elvtárs, ellátszik hozzájuk? Akkorát kell csinálni, hogy okvetlenül meglássák. De van-e erre elég időnk, mi?

— Van. — A komisszár a sapkájáért nyúlt. — Egy egész éjszakánk van még. Nem késünk el. Megvarrjuk. A fiúk majd dolgoznak. Hatalmas zászló lesz, ezért kezeskedem.

Megölelték és szájon csókolták egymást, erős férficsókkal. Érezték szélverte bőrük kesernyés ízét. Életükben először csókolták meg egymást, a parancsnok és a komisszár. És siettek, tudták, hogy több búcsúzkodásra nem lesz idejük.

A komisszár átment a legénységi fedezékbe. Kicsit megemelte Lenin mellszobrát a talapzaton és kihúzta alóla a málnavörös plüssterítőt. Majd felállt a kis székre és levette a falról a jeligés, vörös posztósávot.

Az erőd helyőrsége egész éjjel varrt. Nagy zászló lett, kiterítve el se fért a fedezék földjén. Erős matróz-tűvel, durva matróz-cérnával varrták, százféle anyagból, ami alkalmas csak akadt a matróz-ládákban. Pitymallatra elkészült, akkora volt, mint hat lepedő.

Akkor még egyszer, utoljára megberetválkoztak a tengerészek, tiszta inget vettek fel és géppisztollyal a nyakukban, tölténnyel tömött zsebekkel, egymás után felkapaszkodtak a lépcsőn.

Szürkületkor az őrparancsnok bekopogott von Ewerscharp ajtaján. A parancsnok felöltözve feküdt az ágyán, nem aludt. Felkelt, öltözőasztalkájához lépett, belenézett a tükörbe és kölni vízzel megdörgölte a zacskókat a szeme alatt. Csak azután eresztette be az őrparancsnokot.

Izgatottan lépett be és elfulladva tisztelgett.

— Nos? Kitűzték a zászlót? — kérdezte gyorsan az ellentengernagy.

— Kitűzték! Megadják magukat.

— Helyes. Ez már igen! Jó hírt hozott, nem fogok megfeledkezni magáról. Minden ember a fedélzetre!

Egy perc múlva, szétvetett lábbal a megfigyelőfülke előtt állt. Éppen megvirradt. Késő őszi, szeles, sötét hajnal volt. Von Ewerscharp messzelátóját a szemhatáron feltűnő kis gránitszigetre szegezte. Szürkén, szépség nélkül övezte a sziklaerődöt a tenger. A csúcsos, egyhangú hullámok a parti sziklák alakját utánozták, mintha a tengert is gránitból faragták volna.

A kis halászfalu sziluettje felett a borús égbe emelkedett a templom keskeny háromszöge és az egyenes, fekete kereszt. A tornyon hatalmas zászló lengett. Sötétnek, majdnem feketének tűnt a reggeli ködben.

— Szegények — sajnálkozott a német. — Bizonyosan minden lepedőjüket feláldozták, hogy ekkora fehér zászlót tákolhassanak össze. Ez már így van: a kapituláció kellemetlenségekkel jár.

És kiadta a parancsot.

A partraszállító flotilla és a torpedónaszádok elindultak. A sziget nőtt, közeledett. Most már szabad szemmel is látni lehetett a templomtéren álló tengerészcsapatot.

Ebben a pillanatban málnavörösen felkelt a nap. Ég és víz között lebegett, felső széle egy hosszú ködfelhőbe bújt, az alsó a csipkés tengert érintette. A zászló a templom tornyán vörös lett, mint az izzó vas.

— De szép, az ördögit! — mondta az ellentengernagy. — A nap kibabrál a bolsevikokkal. Vörösre festi a zászlajukat. No, majd mi megsápasztjuk.

A szél felkorbácsolta a tengert. A hullámok verdesték a sziklapartot, az felfogta csapásaikat és zengett, mint az érc. Finom hangok rezegtek a vízporral telített levegőben. A hullámok visszazúdultak, meztelenül hagyva a termésköveket a parton. Majd újult erővel, új sorokban ismét rohamra indultak. Keresték a gyenge helyet, betörtek a szűk, kanyargó vízmosásokba, beszivárogtak a mély hasadékokba. A víz bugyborékolt, morgott, sistergett, aztán hirtelen, teljes lendülettel, láthatatlan akadályba ütközve visszarepült, mintha ágyúból lőtték volna ki és rózsaszínű gejzírként szökött a magasba. A bárkák partot értek. A németek kiugráltak a mellig érő vízbe és magasra tartott géppisztollyal, meg-megcsúszva, elesve és ismét talpra ugorva törtettek a szirtek között az erődhöz. Már elérték a sziklát és lebocsátkoztak az ütegállás nyílásába.

Von Ewerscharp a megfigyelő fülke korlátjára támaszkodva figyelte a partot. Arcizmai rángatóztak elragadtatásában.

— Csak előre fiúk, előre!

Ekkor hirtelen csodaerejű robbanás rázta meg a szigetet. Véres ruha- és embertest-cafatok repültek a magasba. A sziklák egymás

hegyére, hátára tolultak, áttüzesedtek, összevissza zúzva törtek fel a föld méhéből a felszínre és zúdultak le a megnyílt mélységekbe, ahol felhalmozódott az összeégett fém, az ágyúk felrobbantott szerkezete.

A földrengés barázdát szántott a szigeten.

— Gazemberek! Felrobbantják az ütegeket — szitkozódott az ellentengernagy. — Megszegték a feltételeket!

A nap lassan a felhő mögé kúszott és teljesen beleveszett. A sötétvörös fény, amely eddig bevilágította a szigetet és a tengert, kialudt. A gránit egyhangú szürkesége öntött el mindent. Csak egyet nem — a zászlót a templom tornyán.

Von Ewerscharp már azt hitte, megzavarodott. Mi ez? A nagy zászló, a fizika törvényeivel dacolva, vörös marad! Színe a szürke táj hátterén még élénkebb, fáj a szemnek. Aztán egyszerre mindent megértett: ez a zászló sose volt fehér! Vörös az, kezdettől fogva.

Nem is lehetett más. Von Ewerscharp elfelejtette, kivel harcol. Nem volt az optikai csalódás, nem a nap ámította a németet, ő ámította magát.

Most új parancsot adott.

A bombázók, csatarepülők és vadászgépek felszálltak. A torpedónaszádok, rombolók, partraszállító bárkák mindenfelől megrohanták a szigetet. Új rajvonalak kapaszkodtak meg a parton és bukdácsoltak előre. Ejtőernyősök, mint megannyi tulipán, ereszkedtek a halászfalucska háztetőire. Robbanások tépték, szaggatták a levegőt.

És a pokol kellős közepében, a templom támasztópillérei közt beásva, harminc szovjet tengerész nekiszegezte géppuskáit és géppisztolyait a világ négy tájának — délnek és keletnek, északnak és nyugatnak. Irtózatos utolsó órájukban egyikük se gondolt az életére. Az élet kérdése eldőlt, tudták, hogy meghalnak, de halálukban még annyi ellenséget akartak elpusztítani, ahányat csak lehet. Ez volt harci feladatuk és ők teljesítették mindvégig. Pontosan céloztak, egyetlen lövésük se veszett kárba, egyetlen gránát se repült ki hiába. Száz meg száz német holtteste hevert a templom körül.

De az erők nagyonis egyenlőtlenek voltak.

Tégla- és vakolat-törmelék hullása, a templom faláról visszapattanó robbanó golyók záporozása közben, koromtól fekete, vérben és verítékben ázó arccal, sebeit a köpenybélés vattájával eltömve, esett el a harminc szovjet tengerész. Küzdött és lőtt utolsó leheletéig.

Felettük lobogott a nagy, vörös zászló, amelyet erős matróztűvel, durva matróz-cérnával száz darabból varrtak. Ami csak alkalmas akadt a ládákban — szentül őrzött, piros keszkenők és fejkendők, málnavörös vállkendők és sötétrózsaszínű dohányzacskók, bíborvörös takarók, trikók, még úszónadrágok is alkották a mozaikot. Beleillett a „Polgárháború történeté"-nek vászonborítása és Lenin

és Sztáln képmása, amelyet kujbisevi lányok meggypiros atlaszselyemre hímeztek. Tőlük kapták ajándékba a tengerészek.

És a szédítő magasságban szálló fellegek között lengett, lobogott, lángolt, mintha óriási, láthatatlan zászlótartó vinné, hatalmasan, a harci tűzön át, előre, a győzelemrel

(1942)

VENJAMIN KAVERIN

TIZIAN

A tengerészek közül, akikkel az Északi-flottában megismerkedtem, különösen Guramisvili kapitány keltette fel érdeklődésemet. Különös véletlen hozott össze bennünket — „Régi eskü" című cikkemben írtam róla. Attólfogva sűrűn találkozgattunk. Mint egy parti őrség parancsnoka, természetesen igen elfoglalt ember volt. Ám egy grúz férfi mindig talál időt a barátja számára.

Esténként elüldögéltünk szűk kis kajütjében, beszélgettünk és pipáztunk. Olykor csak fújtuk a füstöt és hallgattunk — ez is jólesett. Tetszett nekem: volt benne valami ma már kissé ódivatúnak ható szívélyesség. Nyugodtan pöfékelve szívta kurta pipáját és hihetetlen történetekkel szórakoztatott, amelyeket háború előtt legfeljebb csak álmodni lehetett.

Először láttam életemben ilyen embert, aki ennyire ismerte a háborút. Megismerkedett vele szárazon és vízen, a pinszki mocsarakban meg a Sarkvidék hegyei között. Higgadtan, határozottan beszélt róla, teljes őszinteséggel.

A háború embere volt, a szó legszorosabb értelmében. Úgy látszott, gondolni sem kíván arra, hogy mit csinál majd a győzelem után, amelynek kivívásáért minden erejét feláldozta. Egyszer meg is kérdeztem tőle és hozzátettem, hogy ezt természetesnek is tartom; olyan emberek, akik fegyverrel kezükben naponta, minden órában szembenéznek a halállal, nem gondolnak a jövőre. Sem idejük, sem kedvük nincs hozzá.

— Téved — felelte. — Sőt nagyon is gondolnak. Mit jelent a jövő? Kinek-kinek reményei, tervei valóraválását. Ám valamennyiünknek együttvéve: a győzelmet, hazatérést, pihenést, új életet.

Csodaszép lesz a jövő! — tette hozzá lelkesen. — Nem is lehet másként, mindazok után, amiket népünk kiállt. A nép tudja ezt és gondoskodik a jövőről, talán ösztönösen. Ha érdekli, elmondok egy történetet. Ítélje meg maga, igazam van-e, vagy sem . . .

1942 tavaszán történt. Szárazföldön hadakoztunk. P-t védtük, egy régi, patinás kisvárost, amelynek elvadult kertjeit és zegzugos utácskáit azokban a napokban rózsásfehér, gyengédszirmú cseresznyevirág lepte el. Egyik ilyen kis utcán, Nyizsnye Zamkovaján, húzódott a frontvonal. A parancsnoki harcálláspontom a város keleti peremén, egy Báthori István korabeli erőd romjai között rendezkedett be; osztagparancsnok voltam. Egyik nap hajnaltájban — rövid, nyugtalan álom után még félig kábultan ültem a térképnél és éppen kereszttel jelöltem meg a házakat, amelyekből kivertük a németeket — széleskarimájú kalapos, kis öregembert vezettek be hozzám.

Hosszú kabátjában, amelyen itt is, ott is, ráhullott vakolat fehérlett, ősz hajával, borotválatlan, sápadt arcával félbolondnak néztem. Pedig korántsem volt az. Ellenkezőleg, igen értelmesen elmagyarázta, hogy kicsoda és milyen ügyben „bátorkodott zavarni", ahogy udvariasan kifejezte magát.

A P-i városi múzeum igazgatója volt. Erről az igen szép múzeumról jóval háború előtt is hallottam már.

— Percsihinnek hívnak — mondta — azoktól a Percsihin nevű kereskedőktől származom, akiknek egykori házában a múzeum elhelyezést nyert.

Miután ilyen módon bemutatkozott, előadta az ügyet.

— A múzeumban — magyarázta — számos értékes műremek maradt. De van köztük egy páratlan mestermű, amelyet mindenáron ki kell menteni onnan, mert sohasem bocsátaná meg nekünk a történelem, ha a fasiszta barbárok kezén hagynánk.

Megkérdeztem, miféle mesterműről van szó, amire azt felelte, hogy Tizian egyik festményéről, a „Tavasz ébredéséről" beszél.

Tizian P-ben! Már-már udvariasan kitessékeltem ezt a Percsihin-utódot. Ám ő megállított:

— Hihetetlennek véli — mondotta — hogy P-ben Tizian-kép legyen, ám P. mint tudjuk, a régi határ közelében fekszik. 1918-ban, amikor a megriadt burzsoázia hanyatthomlok menekült a kapitalista államokba, a városi múzeum kapta meg azokat a műremekeket, amelyeket a határon elszedtek tőlük. Tizianra természetesen Leningrád tartott igényt. Én tiltakoztam, és a megboldogult Lunacsarszkij magáévá tette kérésemet; az ismert szavakkal fejezve ki véleményét: „Kis városoknak is joguk van nagy művészetre".

Képzelje el, milyen körülmények között folyt le ez a beszélgetés: a németek már megkezdték módszeres tüzelésüket, harckocsik

ezúttal igen közel jöttek hozzánk, földrögök, kőszilánkok repültek be a fedezékbe, és ez a hosszúkabátos kis gomba, régi és új szerzőket idézve, zavartalanul beszélt Tizianról.

Elgondolkoztam. Végeredményben nem lehetetlen. Éppen előző nap kért az orvosunk, hogy küldjek át egy-két embert a németeknél maradt gyógyszerekért; azokra nem kisebb szükségünk volt, mint Tizianra. Így hát egyszerre visszaszerezhetjük: a gyógyszereket és Tiziant!

Norkin hadnagyot hívattam, a felderítőosztagból.

Még Hankóból ismertem. Leningrádi volt, a Frunze-akadémiát végezte — fekete, alacsonytermetű fiú, szinte gyereknek látszik, ám a valóságban vakmerő, leleményes felderítő. Emellett kitűnően rajzol — ki volna alkalmasabb rá, hogy a halhatatlan Tiziant megmentse?

Éjszaka ez a hadnagy, a múzeumigazgató kíséretében, aki semmi szín alatt nem volt hajlandó széleskarimájú kalapját rohamsisakkal felcserélni, egy zsákmányolt gépkocsin átment a fronton. Reggel felé tért vissza — kissé nyomott hangulatban.

Elhozta Tiziant és a gyógyszereket. A múzeumigazgató azonban, sajnos, örökre ott maradt.

— A kép a lakásán volt — jelentette a hadnagy. — Odahajtottunk és elhoztuk onnan. Ő ugyanakkor még valami kacattal bíbelődött és közben lelőtték. Harcolva tudtunk csak visszajönni.

Volt egy remek, német pisztolyom, leakasztottam és átadtam a hadnagynak. A feliratot félévvel később, Moszkvában együtt vésettük rá: „Harci feladat példás teljesítéséért".

A hatalmas vászon összecsavarva hevert az autóban, egy halom kötszer, vatta, alkoholos üvegek és sztreptocid csomagok között. Kibontottuk és szemünk-szánk elállt a csodálkozástól. Ördög tudja, de gyönyörű volt: kertben, virágzó almafák alatt, nagy asztalok álltak, rajtuk halomban kenyér, hús, vágott baromfi. Ünneplőbe öltözött, tarkaruhás, falusi legények és lányok körtáncot lejtettek, verejtékes arcuk örömtől sugárzott. Oldalvást, egy fáklyákkal körülrakott hordóból, hatalmas lovaglócsizmás katona itta a bort, bőrzekéjén piros lé csurgott végig. A fákon lampionok lógtak. Falusi bál volt ez, a tavasz ünnepe — gyönyörű kép, amelytől egyszeriben felderült az ember szíve. De jó lenne — gondoltuk — a táncolók közé elegyedni, velük inni a hordóból, karéj kenyeret, szép fej hagymát harapni hozzá.

Május végén kivonultunk P. városából. Utoljára még, ahogy mondják, „megitattuk a németeket", nem hiába ígért Segrecht tábornok, hadseregparancsnok minden lelőtt tengerészért egyheti, minden élve elfogottért pedig kétheti szabadságot. A berezanói erdőn s a borscsevi mocsarakon át kellett átvágnunk magunkat a mieinkhez.

A visszavonulás részleteire nem térek ki — annakidején megírták az újságok. Több, mint ezer kilométert tettünk meg harcolva. Kenyerünk nem volt, tábortűzön füstölt lóhúson éltünk, de nyersen is ettük, amikor nem lehetett tüzet gyújtani. Az erdőben, sajnos, még sem gomba, sem semmiféle bogyó nem volt.

De térjünk vissza Tizianhoz.

Számunkra csak egy tökéletesen feleslegesnek tetsző vászondarab volt. Nem ehettük meg, lőni sem lehetett vele. Amíg lovunk volt, Tiziant a nyereghez kötöztük. De a lovakat megettük, s nem maradt más hátra, mint kézben cipelni tovább — pokolian kényelmetlen dolog. A katonák káromkodtak. Mi lenne, ha egyszerűen behajítanánk a mocsárba ezt a nehéz vásznat, amelyen valami festett emberek táncoltak?

Ám egy nap Norkin hadnagy kibontotta a képet és megmutatta a katonáknak. Mi volt ott! Csapatom egyszerű fiúkból állt, aligha hallott egy is közülük valaha Tizianról. Különben is, kisebb gondunk is nagyobb volt azokban a napokban a művészetnél! Ám a kép láttán mintha fény hullott volna a komor, lesoványodott arcokra. Minden eltűnt: az éhség, sár, a halálos kimerültség, a bokrok mögött ott ólálkodó veszély. Az egészséges, csodaszép élet állt előttünk, minden gyönyörűségével, derűjével, amely ezeket a boldogan táncoló embereket eltöltötte.

Napnál világosabb, hogy értünk voltak; nekünk festette a művész ezt a mulatságos, bajuszos katonát, aki ivás közben zekéjére locsolja a bort, a gyönyörű, táncoló lányokat, meg a pompás vágott baromfit, amilyet mi is fogunk még enni, akármilyen csodának tűnjék is most fel!

Eszünk bizony, az ördögbe is! És bort is iszunk majd, lampionokkal teleaggatott almafák alatt táncolunk! Harckocsikon robogunk végig Moszkva utcáin, és virágesővel fogadnak a lányok — nem kevésbbé szépek, mint ezek itt a képen — és virág, virág lesz mindenütt, ahová csak nézünk. Átlyuggatott zászlaink alatt mondjuk el a parancsnoknak az utolsó jelentést: vége a háborúnak, győztünk!

Talán kicsit elragadott a költői hév. De higgye el, így volt! Nem álom, nem ábrándkép lebegett a fáradt katonák szeme előtt ott, a rengeteg erdőben tartott pihenőn, huszonöt kilométeres éhes menetelés után, nem! Hanem éppen ez a boldog jövő, a kézzelfogható valóság, olyan, mint a napiparancs: teljesíteni kell, akármilyen nehéz is.

Nehéz idő volt ez: a németek űzőbe vettek, nem egyszer megpróbáltak bekeríteni, kelepcéket állítottak. Sebesültek voltak köztünk, fáradtan vonszoltuk őket, csaknem összerogytunk a kimerültségtől. De többé senkinek eszébe nem jutott itt hagyni a nehéz vászon-

göngyöleget, amelyet ráadásul még egyik becses vízhatlan köpenyünkbe is bele kellett csavarnunk.

Mondtam, nehéz idő volt. De még nehezebb lett volna, ha nincs velünk ez a kép. Egyszer, amikor a Gyesznyán átkeltünk, csaknem elhagytuk. A matróz, akinek gondjara bíztuk, elesett és Tizian ott maradt a tulsó parton. Önkéntes jelentkezőket kértem és három katona, Norkin hadnagy vezetésével, visszafordult érte.

A négy ember gyenge tüzérségi fedezettel a lyukas kis ladikon átkelt a folyón és nyíltan nekirontott az ellenségnek. Az volt ám a partraszállás — ahogy a mi katonáink értelmezték!

Két óra múlva visszatértek a képpel. Igaz, hogy át volt lyuggatva. Golyó érte a katona kezét, amellyel a boros kancsót szájához emelte, meg az egyik lányt, és minthogy, amint említettem, össze volt göngyölve, a golyók több helyütt is keresztülfúrták. Ám a hadnagy, aki értett az ilyesmihez, megnyugtatott, hogy Moszkvában kitűnő mesterek vannak, akik tökéletesen kijavítják.

Ősszel, Tula közelében, elértük a mieinket. Szakállasak voltunk, lábunkon bocskor, meg lópokrócból szabott kapca. Én akkor is ezt a bőrnadrágot viseltem — ebben kezdtem meg a háborút, ebben fejezem is be.

— Hát Tizian? — kérdeztem, amikor a kapitány befejezte elbeszélését.

— Moszkvába vittük — felelte. — Egész sereg múzeumi dolgozó jött érte, hogy biztonságba helyezzék. Vezetőjük, egy kis öregember, szegény Percsihint juttatta eszembe: ugyanolyan nagykalapos gomba volt. Amikor a képet meglátta, elsírta magát és így szólt hozzám: „Kapitány, nagy dolgot vitt véghez!" Igaz is, van valahol egy fényképem. Mielőtt átadtuk Tiziant a múzeumnak, emlékül lefényképeztettük vele magunkat.

Előkereste a fényképet és megmutatta: a tengerészek tisztelegve álltak Tizian alatt. A boldog jövőnek tisztelegtek — azt jelentette nekik ez a kép, amelyet golyók lyuggattak át, akár egy hadilobogót.

(1943)

BORISZ LAVRENYOV

A SÜRGŐS SZÁLLÍTMÁNY

1

A „Maggie Dalton" befutott a konstantinápolyi kikötőbe. Alig eresztette le a horgonyt, alig bocsátotta le jobboldalán a csikorgó, rozsdás vaslépcsőt, máris ott termett egy ladik és a török postás felkapaszkodott a rozoga lépcsőfokokon. A fez maszatos bojtja verítékes, görbe orrára fityegett.

Sürgönyt hozott. Gibbins kapitány maga vette át a parancsnoki hídon, aláírta az átvételi elismervényt, egy piasztert adott a kihordónak és bement a fülkéjébe. Nem sietett. Előbb megtömte pipáját „Navy Cut"-tal, rágyújtott, néhány jóízűt szippantott az erős füstből, csak azután szakította le a keskeny, kék ragasztószalagot.

A sürgöny New Orleansból jött, a főnökétől. „Lansby, Lansby és fia" — a cég, a „Maggie" bérlője — szigorúan meghagyja, hogy Odesszában sürgősen rakodjon be és nyomban induljon vissza, mert olajpogácsában élénk kereslet ígérkezik. A „Maggie"-t ugyanis olajpogácsáért küldték a messzi Oroszországba.

A kapitány vállat vont. Még sűrűbb füstgomolyt eresztett és szája egyik szegletéből a másikba lökte a pipát.

— Az ördög beléjük! — szűrte ki a foga között.

Az járt az eszében, hogy a hajótulajdonos tonnánként két cent megtakarításért olyan szemét szénnel töltötte meg a hajó szénkamráit, hogy a „Maggie" az Atlanti-óceánon csak üggyel-bajjal tudott megbirkózni a hullámmal, viharral és nehezen érte el a minimális gőznyomást is.

Ilyen körülmények között nem számíthatott komoly sebességre, de a parancs — parancs. A kapitány megszokta az engedelmességet, csengetett a stewardnak, hogy küldje be hozzá O'Hiddie gépészt.

Egy perc múlva tüskésre nyírott vörös fej kukkantott be a fülke ajtaján. A szelíd, nefelejcskék szem végigjárt a kabinon meg a kapitányon, majd előrehajolva bekerült a futballinges, úszónadrágos test is.

— Mi jut eszébe, Fred? Mért zavar ilyenkor? — kérdezte lustán. — Pihenek ebben az átkozott forróságban, ki se bújok a fürdőkádból. Mihelyt hazaérünk, megkérem a főnököt, hogy helyezzen át valami északi vonalra.

O'Hiddie összébbhúzta horpadt hasán az úszótrikót és még hozzátette:

— Ha valakit a balsors Clondyke-ben segített a világra és fél életét prémgúnyában töltötte, bajosan szokja meg ezt a pokoli éghajlatot.

— No, akkor örüljön — felelte a kapitány. — Úgy terveztem, hogy vasárnapig itt horgonyzunk, hadd költse el a legénység a pénzét a galatai lebujokban és mázolja ki szépen a hajónk oldalát Odessza előtt. De jött ez a távirat, látja, a főnök sürget! Szóval — még ma este felszedjük a horgonyt. Odessza nem Alaszka éppen, de azért csak hűvösebb valamivel, mint Konstantinápoly.

— Aztán mért a nagy sietség? — kérdezte O'Hiddie és a kapitány dohányából megtömte pipáját.

— Lansbyéknek sürgős az olajpogácsa. Nagy a kereslet a piacon.

A gépész elgondolkozva veregette meztelen térdét.

— De azt tudja, Fred, hogy Odesszában hosszabb időre lesz szükségünk. A kazánokat tisztítani kell — mondta félig közömbösen, félig kárörömmel O'Hiddie.

Gibbins kapitány ábrázatáról egy másodperc alatt lehullott az egykedvűség álarca. Még a pipát is kivette a szájából.

— Tessék? Hiszen a multkori forduló után volt nagy tisztogatás. Most meg újra nyakunkba vegyük ezt a disznóságot, amikor sietni kell?

O'Hiddie a hamutálcába köpött és fölényesen nevetett:

— Gyerekes kérdés. Azt hihetné az ember, hogy még ki se vették magát a pólyából, Fred. Hát nem látta, milyen szénnel fűtünk?

— Láttam — hangzott a száraz válasz.

— Akkor minek kérdi? Ilyen szemetet legföljebb a viziló beleiben lehet még találni. A csövek jó fele már nem szelel, olyan a koromlerakódás. Alapos tisztítás nélkül nem jutunk el hazáig, kivált rakománnyal.

— Ez képtelenség. Elveszítjük a prémiumot! El kell intézni az egész herce-hurcát amilyen gyorsan csak lehet. Nincs egy perc vesztegetnivaló időnk sem!

— Megpróbálom. Szerencsére ott van Odesszában Mr. Bikov. Az jó pénzért a lehetetlent is megcsinálja.

A kapitányt kielégítette a válasz és arca megint közömbös nyugalomba merevedett.

— Megbízom magában. Csak figyelmeztesse a legénységet, hogy este hatkor mindenki a helyén legyen. Ha valaki elkésik, én nem várok rá. Akkor koldulhat Galatában, amíg visszaérkezünk. Napnyugtáig ki kell érnünk a Fekete-tengerre, mielőtt ezek az átkozott törökök elsütik a jelzőágyúkat. Különben itt rostokolhatunk reggelig.

— Jó. Meglesz — felelte a gépüzemvezető.

2

A nap már leáldozóban volt és aranybíborral vonta be a hullámok tetejét, mikor a „Maggie Dalton" áthaladt a Boszporusz keskeny szorosán és élesen északnak fordult.

Gibbins kapitány a hídon állt, zsinóros kék sapkáját a szemébe húzta, kezét zsebébe mélyesztette.

A világ tengeri útjain ezernyi hajó szeli ilyenkor az aranybíbor habokat. Vén hajók, amelyeket régóta nyaldos a tengerek és óceánok sós habja, teher- és személyszállítók, gyors gőzösök és pompás, hatemeletes óceánjárók. Orruk előtt morogva, zúgva nyílnak meg a vizek, kitérnek a hatalmas óriás elől. Nappal, de éjjel is, az ég villogó csillagdísze alatt szántják tengeri útjukat, villamos lámpáik színes fényszemével nézik a világot borító sötétséget.

A bankok, irodák és hajózási vállalatok akarata, a tőke kemény, irgalmatlan, késedelmet nem tűrő akarata mozgatja, hajtja őket a zöld mélységek felett.

Meseországok tünedeznek fel a szemhatár kék ködében. A meseországokban hegymagosan állnak és várnak az árutömegek. A bankok és kereskedelmi irodák szavára sárga, barna és fekete rabszolgák, szidalom és korbács-suhogás közben rakodnak, hordják a hajók vasméhébe a nyersanyagot, a fűszert és gyapotot, az ércet, a gyümölcsöt és gumit, mindazt, amit ugyanilyen rabszolgák, ugyanilyen szidalom és korbács-suhogás közben termesztettek, bányásztak és összeszedtek. A csörlők csikorognak és a hajók alább-alábbsüllyednek a kristályos mélységbe, míg csak a víz el nem éri a merülési vonalat.

Ködön és hullámon, csillaghálón és tomboló orkánon át, a hajók vigyázva viszik terhüket a messzi kikötőkbe, hogy a lármás utcákon, a zöld selyemmel elfüggönyözött tükörablakok mögött szüntelenül buzoghasson a titokzatos munka, kattogjanak a számológépek. Ott benn, a függönyök mögött van a kapzsiság országa.

Zsinóron függő lámpák egyenletes, halotti fényt vetnek a magas pultokra, a főkönyvek és folyószámlák fölé hajló kopasz fejekre, a fakó, szemüveges arcokra. A fakóarcúak maguk is olyan szárazak és kemények, mint a számlakönyvek papirosa és ha szájuk mozog, szinte azt várnád, hogy zörögjön az is, mint az irodai könyvek lapjai. A papíron számsorok és számoszlopok nőnek, ezek irányítják a rakományok sorsát, amelyeket a látóhatár kék, ködén túli meseországokból hoznak a hajók, selymesfogású gyékénnyel takart göngyölegek ben. A göngyölegek belsejükben őrzik a kék, ködöntúli meseországok ingerlő illatait.

A bankokban és irodákban nem érzik ezeket az illatokat, ott csak a ropogó, színes bankjegyek szagát ismerik, amelyeket számok és a föld minden nyelvén írott, rövid szavak egyhangú mintázata cifráz.

A bankok és irodák ilyen színes papírokká és csengő, kis fémkorongokká változtatják a könyvek lapjain vezetett rakományokat. Örökös hajszában űzik az átváltoztatás bűvös mesterségét, hogy a számok, amelyeket az ügynökök közömbös keze a tőzsde fekete tábláira jegyez, ne süllyedjenek az érdekeltek jólétének színvonala alá.

És a hajógépek a kapzsiság rövid, ugató parancsszavára újra megfeszítik acélizmaikat, az olajban úszó dugattyúk is nekilendülnek, a kémények még több mérges kormot köpködnek a tengerek üde egére, a csavarok gyorsabban zakatolnak, a hajóskapitányok sűrűbben tudakolják az ügyeletestől, hogy mit jeleznek a sebességmérők.

A hajóskapitányok tapasztalt és nyugodt emberek, mint Gibbins kapitány. Egykedvűen állnak hídjukon, zsebredugott kézzel, zsinóros kék sapkájukat a homlokukba húzva. Összehunyorított szemmel figyelik a szürke habfoszlányokon vezető, másnak láthatatlan utat.

Gibbins kapitány tisztán látja az utat New Orleans lapos, zöld partjától a vakító sárga, víz-lyuggatta, odesszai sziklákig. Jól ismeri az átváltozás útját is, tudja, hogy lesz a rakományából színes bankjegy és apró érckorong. Ezekből fizetik az ő munkáját, meg a matrózokét. A kapitány a bankók nagyobb részét félrerakja, hogy családját a szűk esztendőkre biztosítsa. A matrózoknak nem marad mit félrerakni, fojtó keserűségükben elszórják pénzüket a kikötők kocsmáiban és a kifestett némberek között. A pénz aztán előírt körforgásával visszakerül a bankokba, az üzleti könyvek lapjaira és újabb rakományokká változik.

A hajók raktárukba fogadják a terhet és megint nekivágnak az alattomos, bizonytalan tengeri útnak, sose tudják, milyen meglepetés éri őket, mikor futnak vesztükbe, vagy maradnak munka nélkül. Az utóbbi veszedelem még a pusztulásnál is jobban rémíti őket.

Éppen ezért Gibbins kapitány az éjszaka folyamán háromszor is magára kapta kurta, vízhatlan viharkabátját és megkérdezte az ügyeletest, mit mutat a sebességmérő, amely a hajó farán mélabúsan búg a tajtékzó, csillogó víz felett.

3

A kikötőhíd kígyózó, egymást keresztező sínpárok felett vezet. A vasúti átjárón túl, a meredek utcában likacsos kőből épült, alacsony házak sorakoznak, éjjel-nappal végtelen sorokban dübörögnek el mellettük és ontják rájuk kormukat a téglavörös vonatok; viszik, lerakják az árut a zöld, vízmosta kikötőpart mészkőlapjaira és más árut hoznak helyette.

Az egyik házikó tetején arany betűk hirdetik: „P. K. Bikov hajókazán-javító és tisztítóműhely".

Az irodában, az íróasztalnál ül a tulajdonos: Prov Kiriakovics Bikov. Személyesen intézi a vállalat ügyeit, reggeltől estig nem mozdul széles karosszékéből. Kívüle senki sincs az irodában, hacsak a két portrét nem számítjuk: II. Miklós ő császári felségét és János, kronstadti metropolitát.

A cár képén két kis lyuk van. Két évvel ezelőttről származnak, amikor a fellázadt „Patyomkin" páncéloshajó befutott az odesszai kikötőbe. Két napig állt ott, példátlan rémületet keltve a hatóságokban és hatalmas, forradalmi vihart a város népe között. Aztán délnek vette útját. Az ijedtségükből felocsudott helyi kiskirályok a barikádharcosok és békés lakosok vérében fürösztötték Odesszát. A felbőszült „fekete százak" vadállati pogromot rendeztek. Bikov irodájába berontott egy csapat toprongyos, részeg haramia és elkérte a cár képét, hogy az uralkodó védőszárnya alatt garázdálkodjanak az utcákon, hogy úgyszólván maga a cár szentesítse a rablást és gyilkolást.

Csakhogy másképp történt. A pogrom olyan méreteket öltött, hogy a szegény városnegyedek után a gazdagokét és már nem is csak a zsidók házait fenyegette. A hatóságok másodszor is megrémültek és kiadták a parancsot, hogy a pogromnak minden eszközzel gátat kell vetni. Alig hagyták el a haramiák a cár képével az irodát, az utca sarkán három sortűz dördült el acélos csattanással. Bikov ablakából látta, ahogy a pogrom-legények eszeveszetten futnak és egyikük a képet a kocsiútra dobja.

Amikor a dragonyosok már elvágtattak és minden elcsöndesült, Bikov kibújt, mint borz a lyukából, és visszavitte a képet. Üvegje kiesett és az uralkodó arcát két golyófúrta lyuk éktelenítette. Egyik

a fülét szakította át, másik az orrába hatolt. Két ismeretlen, a katonai fegyelem vasgyűrűjébe szorított lövész a cár képén töltötte ki dühét.

Bikov keservesen sóhajtott. Új képet vegyen? Sajnálta a pénzt és némi vizsgálódás után úgy vélte, hogy a kár nem helyrehozhatatlan. Az orron támadt lyukkal nem is bíbelődött — ott a természet is lyukat csinált, a fület pedig leragasztotta egy darabka papírral és ceruzával az alapszínhez hasonlóvá sötétítette.

Így hát a falon függő uralkodó orra azóta valóságos lyukon szítta be az iroda szagát. A Bikov-cégnél szolgáló kazántisztító fiúk pedig, akik az udvaron nyüzsögtek, be-benéztek az ablakon és igen tiszteletlenül, egyszerűen „likasorrú"-nak keresztelték el a cárt.

A Bikov-cég komoly vállalat volt, ismerte az egész kikötő. Száz meg száz hajó érkezett Odesszába a világ minden csodálatos tájáról, egyiknek, másiknak neve és jelzése olyan betűkkel van a farára mázolva, hogy még Mityka Hlup sem tudja elolvasni, a részeges nyelvész-diák, aki télen cipő helyett tatár nemez-kalapokat kötöz a lábára.

Messze utakat járnak be a gőzösök a tengeren, a füst- és kazáncsöveket beszennyezi a korom és kazánkő. Hogy tovább mehessen a hajó, meg kell gyógyítani beleit, kitisztítani a vas zsigereket, levakarni róluk az egész rárakódott szennyet. Dokkba helyezni ilyen csekély munkáért nem fizetődik ki, a tisztítást horgonyon állva kell elvégezni, és ilyenkor segít a beteg hajón a kazándoktor: Prov Kiriakovics Bikov.

Erre a célra egész sereg kis fickót tart. A szűk cső a korom- és kazánkőlerakódástól még jobban összeszűkül, felnőtt ember oda be nem fér, csak gyerek, különösen tíz éven aluli gyerek. Bebújik a beteg csőbe, fürgén, mint a csík, végigmászik a fullasztó, égésszagú, szűk csövön és acélvakaróval meg vésővel, ahol kell, leszedi a vastag üledéket.

Bikov úr a város legnyomorultabb negyedeiből szedi össze a fiúkat: Pereszipj, Blizsnyij, Dalnyije Melnyici, Moldovanka adják a személyzetet. Csak ott akad olyan, aki vállalja ezt a kínt napi tizenöt kopejkáért. Még az ennivalóról is magának kell gondoskodnia. Megfordul a Bikov-irodában mindenféle országból való hajógépész. Bikov felveszi a rendelést és ákom-bákomaival bejegyzi üzleti könyvébe. Nehezére esik az írás, nem egykönnyen tanulta meg. Szuszog nagy igyekezetében, amíg papírra veti a betűket és közben szétkeni a tintát bozontos tengerimanó-szakállával. Mikor aztán beírta a rendelést, kikiált a kisablakon az udvarra:

— Szenyka, Miska, Paska, Aljoska . . . Gyerünk, fickók! Munkára! Ne lustálkodjatak! Mozgás!

O'Hiddie vadonatúj nyersselyem ruhában, ragyogó szép, narancssziínű félcipőben, nádpálcával a kezében ballagott le a széles odesszai lépcsőn a sétatérről, ahol nagy halom fagylaltot kebelezett be. Lajzer Cvibel ügynök kísérte a piszkos, szénporos utcákon. Lajzert ismerte minden hajóskapitány és gépész, aki csak egyszer is megfordult az odesszai kikötőben. Eljárt a lekülönbözőbb megbizatásokban. Hozzáfordultak, akár egy óceánjáró óriást kellett soronkívül a dokkban elhelyezni, akár alkalmi barátnőt kívánt a szárazföldön szórakozni vágyó tengerész, mégpedig olyant, akivel nincs aztán gond, nem támaszt mértéktelen követeléseket.

Lajzer tudott minden nyelven, amennyire egy kikötői ügynöknek, sokféle megbízása teljesítése közben, szüksége van. Persze, kegyetlenül kerékbe törte a nyelveket, de azért csak megértették és ő volt az idegen város utcáin tévelygő, tengeri népségnek Ariadnefonala, amely eligazítja őket az útvesztőben. De ha kihozták a sodrából, úgy összevissza keverte a sok nyelvet, hogy igazán nem lehetett megérteni.

Most a Bikov-irodába vezette O'Hiddie-t. Az utat már ismerte a gépész és maga is odatalált volna, mert bolyongásai során nem először tapodta az odesszai gyalogjárók kék lávakő-kockáit, de Bikovval értekezni segítség nélkül nem tudott. Bikov csak káromkodni tanult meg angol matróz-nyelven. O'Hiddie pedig mindössze három orosz mondást sajátított el; kell mind a három, akár a falat kenyér: „zdrasztyei" — jó egészséget, „kak zsivjos" — hogy vagy, és „ti, kraszivej gyevus, ja jubju tibi" — szeretlek, szép kislány. Üzleti tárgyalásokon azonban ezeknek nem vehette hasznát.

Bikov méltósággal fogadta a gépészt, felállt és felényújtotta feketeszőrös, kurtaujjú mancsát. O'Hiddie férfiasan megrázta, Lajzer óvatosan és gyorsan megérintette a kurta ujjak végét és a megfélemlített, örökké ijedt és izgatott ember kedveskedő mosolyával kérdezte:

— Hogy van mindig, Prov Kiriakovics?

— Lassan, lassan. Hát, te jeruzsálemi tyúkocska?

— Mi az, hogy tyúkocska? Bár lennék tyúkocska, akkor mindennap felcsipegetnék egy pár búzaszemet és volna mit enni a gyerekeimnek. Dehogy vagyok én tyúkocska! Eh, mit, ne is beszéljünk róla . . . No, de ma talán mégis felcsipegetek valamit. Olyan kuncsaftot hoztam magának . . . De még milyet! A jóisten sokáig éltesse. Majd csak juttat nekem egy kis pénzt és maga se sajnál egy-két garast a szegény zsidótól.

— Milyen munka? — tudakolta Bikov és kinyitotta a rendelőkönyvet.

— Hogy milyen? Nagyszerű munka, urasági munka. Ki kell tisztítani a miszternek a kazánokat, de két nap alatt. A miszternek sietnie kell vissza Amerikába, sürgős rakománya van, amilyen nekem nem lesz soha.

— Két nap alatt? Akkor úgyis kell megfizetni — mondta fenyegetően Bikov.

— Mondtam én, hogy nem úgy? Mi az a miszternek? Gazdagabb, mint az öreg Lajzer. Fizet, amit kell.

— Ha megfizeti, jó. Mondd meg neki, hogy fizessen . . .

Megvakarta az orrát és szédítő nagy összeget vágott ki. Cvibel elsápadt és reszketett.

— Ojjaj! — rebegte. — Ez borzasztó ár, uram. Hogy mondom meg neki?

— Ha nem tetszik, úgyis jó — felelte rendületlen nyugalommal Bikov. — Tele vagyunk munkával. Annyi a megrendelőm, amennyit akarok. Ha ő nem, lesz más.

Lajzer széttárta két tenyerét és félénken ismételte a kívánt összeget. Csodálkozására O'Hiddie-nek mégcsak pillája se rebbent.

— Very well — mondta kurtán. De hozzátette, hogy ha a munka nem készül el idejére, minden napért huszonöt százalékot levonnak a fizetségből.

— Jó-jó — bólintott Bikov és beírta a rendelést. — Semmit sem fognak levonni. Ha vállalom, be is tartom az időt.

O'Hiddie az asztalra tette az előleget, átvette az elismervényt, Cvibelnek adott öt dollár ügynöki díjat, aztán kezet fogott Bikovval és elment. A részletek megbeszélését Cvibelre bízta.

Kinn a ház előtt megállt, kíváncsi volt, mi az a nagy kiabálás, vihogás.

Öt szurtos, rongyos kölyök ugrándozott a kocsiúton. Egy fadarabkát dobáltak maguk elé a krétával rajzolt kockákba és féllábon ugráltak utána. „Sánta iskolát" játszottak.

O'Hiddie nem ismerte és érdeklődéssel nézte a játékot. Egy boglyas kis fickó ügyesebb volt, mint a többi és pajzánul kacagott, örült a sikerének. Ügyes lábmozdulattal tovább lökte a fácskát a soron levő kockába, felkapta fejét és meglátta az idegent. Szája nevetésre nyílt, ép, tejfehér fogsora kivillant. Odaszaladt az angolhoz és kinyújtotta kormos, fekete s ezért majomszerű, kis mancsát.

— Kaptén, kaptén! Gifmi siling ifjupliz! És gebedj meg, gudbáj, haugyudu!

O'Hiddie vigyorgott. Az angol közé iktatott orosz szavakat persze, nem értette és eszébe jutottak a new-orelansi kikötő hasonló, pajkos lurkói s a szíve tája megmelegedett, mintha hazai szél fújdogálna körülötte. Önkénytelenül a zsebébe nyúlt és egy fényes dollárt tett a gyerek kinyújtott tenyerére. A pénzdarab egy szempillantás

alatt eltűnt a fiú szájában. Bukfencet vetett, majd kézen állt, egyik meztelen sarkával a másikat verdeste és még kiabálni is tudott közben: Hip, hip, hurrá! — Aztán talpra ugrott.

O'Hiddie még barátságosabban vigyorgott. Megveregette a gyerek pofácskáját, újra megcsodálta kis ragadozóéhoz hasonló, remek fogait és kibökte a rendelkezésére álló varázsigék egyikét:

— Zdrasztyej, kak zsivjos?

A kölykök nyerítettek, egyikük köpött és lelkesen megállapította:

— Nézd csak! Oroszul is tud a kutyaképű!

O'Hiddie szívesen mondott volna még többet is, de a szerelmi vallomás sehogy se illett ide, így hát csak tehetetlenül krákogott. Zavarának Bikov harsogó trombitahangja vetett véget. Az iroda tornácáról szólította a fiúkat:

— Petyka! Szanyka! Patkány! Munkára!

O'Hiddie udvariasan megemelte sapkáját, biccentett a fiúknak és visszament a kikötőbe.

5

Bikov kazántisztogatói közül az egész tengermelléken híres volt a tizenegy éves Mityka, becenevén a Patkány. Éppen az, aki O'Hiddie zsebéből a fényes, új dollárt kicsalta és kacagásával, villogó fogával úgy megnevettette a gépészt.

Hogy hová való a gyerek, ki fia, borja, és mi az igazi neve, azt senki se tudta. Bikov két évvel azelőtt, egy őszi éjszakán szedte fel, lázasan, félholtan a kikötőhíd alatt. Felápolta, feltáplálta valamennyire és munkába fogta.

A többinek volt családja, odesszai szegény emberek, rakodómunkások, tengerészek gyerekei voltak. Mitykának se Odesszában, se ezer kilométeres körzetben a városon kívül nem volt senkije. Akárhogy faggatták, múltjából csak arra az egy részletre emlékezett, hogy az édesanyjának kék szoknyája volt. Mivel pedig kék szoknya igen sok van a világon, Mitykának édeskevés reménye lehetett, hogy ezen a nyomon fellelhesse a mamáját, aki őt a kikötőben lerakta.

Amit Bikov a Mityka gyerekre költött, nem veszett kárba. A Patkány valóságos kincsesbányának bizonyult az üzlet számára. Sovány kis teste úgy hajlott, csavarodott, hogy normális embernek minden csontja és izma beletörött, beleszakadt volna. Márpedig Bikovéknál a hajlékonyság volt a legeslegfőbb erény. Ahol a többi gyerek nem boldogult, Mitykát kerítették elő. Bemászott a legszűkebb csövekbe, siklott, mint az ángolna, bebújt olyan rejtett hajlásokba, ahová a masina szétszedése nélkül semmiféle szerszámmal bejutni nem lehe-

tett. Egyszer sikerült neki keresztülmászni egy hűtőkamra csövén, amely, mint valami óriáskígyó csavarodott, másfél méterenként teljes fordulattal. Ez a bűvészmutatvány tette híressé az egész kikötőben és Bikov konkurrensei nem egyszer ajánlottak neki kétszeres bért, hogy magukhoz csalogassák. De a csodagyereknek, aki az anyjáról csak annyit tudott, hogy milyen színű a szoknyája, megvolt a maga lovagi kódexe. Megvetően fintorgatta hegyes, kis orrát — elképesztő hajlékonyságán kívül ennek köszönhette a Patkány nevet — és komolyan, mérgesen odavágta:

— Úgy! Hát komiszabb legyek, mint az utolsó csirkefogó! A gazdám etet, itat, én meg faképnél hagyjam? Jó nekem itt is.

A konkurrensek káromkodtak és dolguk végezetlen mentek el. Még „likvidálni" is megpróbálták egyszer. Felbíztattak egy tucat fickót, hogy „ruházzák meg", de a „Csihacsev" matrózai még idejekorán észrevették a dulakodást és kiszabadították a véresre vert fiúcskát.

Így hát Patkány Bikovnál maradt, híven kitartott első gazdájánál és a főnök, aki a többi gyereket sokszor a legkisebb hibáért is ütötte-verte azzal, ami éppen a kezébe akadt, Mitykához nem nyúlt soha. Nem mintha sajnálta volna, inkább azért, hogy a nagybecsű csodajószágban kárt ne tegyen.

Most, hogy a „Maggie" kazánjait kellett sürgősen kitisztítani, Mitykát is elküldte a szép pénzzel kecsegtető munkára, tudta, hogy a gyerek egymaga többet végez, mint tíz más. Kiadta a fiúknak a vakarókéseket, vésőket, kalapácsokat és útnak bocsátotta őket Lajzerrel, aki majd megmutatja nekik, hol horgonyoz a hajó.

O'Hiddie, miután hazaérkezett, jelentkezett a kapitánynál.

— Disznóság! — panaszkodott a homlokát törölgetve. — Az idén Odesszában olyan hőség van, akár a trópusokon. Teljesen kiszáradt a torkom. Hadd kortyintsak legalább abból a rossz sherryjéből.

— Tessék — Gibbins töltött neki. — No, mi lesz a kazánjainkkal?

— Minden rendben van. Mr. Bikov vállalta, hogy két nap alatt elvégzi a munkát.

— All right. Újabb sürgönyt kaptam. A főnök hajlandó megkétszerezni a prémiumot, ha két nappal előbb érünk haza. Lesz kereset, Dickie! Félretehetek megint pár garast a gyerekeimnek.

A gépész egy hajtásra kiürítette a poharat.

— Nekem ugyan mindegy. Nincs kinek gyűjtsek. De örülök maga miatt, Fred. Most pedig sietek bebújni az úszókosztümömbe, különben megfőlök, mint a rák.

Kiment. Gibbins az ágyhoz lépett. Fénykép lógott az ágy fölött: egy dúshajú asszony két gyerekkel a karján. A kapitány nagyot sóhajtott, leheveredett az ágyra és szunyókált.

O'Hiddie már eleget áztatta a testét, éppen abba is hagyta, amikor a fűtő, maszatos, olajos kezes-lábasában, benyitott a fülkébe.

— Sir! Megjöttek a kazántisztítók.

— Vezesse őket a kazánházba. Rögtön megyek.

Ledörzsölte magát, felhúzta az úszónadrágot, felakasztotta a lucskos törülközőt és a fedélzeten végigsétálva, bebújt a gépház csapónyílásán. Könnyedén lefutott a kazánokhoz vezető vaslépcsőn.

A fiúk újjatlan, erős vitorlavászon-zsákruhába bújtak, hogy védjék testüket, amikor a csövekben mászkálnak. Lajzer Cvibel tisztességtudóan meghajolt az üzemvezető előtt.

— Mindjárt elkezdik. Ügyes gyerekek. Ne legyen semmi gondja.

Az egyik gyerek Cvibel hangjára felnézett. Még a kazánház homályában is porcellánfehéren villogott a foga. O'Hiddie ráismert: ennek adta a dollárt.

Rákacsintott és megint azt mondta neki:

— Zdrasztyej, kakzsivjos?

Mityka elnevette magát.

— Egyre csak ezt szajkózod? Jól vagyok, bácsika. Ne félj, ha vállaltuk, meg is csináljuk. Kipucoljuk a csöveidet.

Bedugta a vésőt, kalapácsot a zsákruha zsebébe, fogta a vakarókést és még egyszer rávigyorgott az amerikaira, aztán — fejjel be a csőbe. O'Hiddie megvárta, amíg a többi gyerek is eltűnik, aztán Cvibelhez fordult és barátságosan meghívta egy csésze kávéra. Cvibel örült a megtiszteltetésnek és ment utána, fel a vaslépcsőn. A korlátba kapaszkodva emelgette a lábát és látszott, hogy a zoknija csupa lyuk.

O'Hiddie takaros fülkéjében cukros kávét kapott keksszel, sőt még a likőrből is felhajtott egy pohárkával. De mihelyt megitta, elfogta a búbánat. A szánalmas kis moldavankai odura gondolt, ahol Ráhel, a felesége örökké éhezik kilenc kicsi gyerekével. És eszébe jutott a kerületi rendőrhivatal, az ő oduja tőszomszédságában, és a rendőrfőnök úr, akinek havonta tíz rubelt kell adni, hogy jóindulatra hangolja. Meg, hogy öt rubelt kell adni a körzeti rendőrparancsnok úrnak és hármat az egyik rendőr úrnak . . . Erre gondolt és úgy elbúsult, hogy önfeledten, töredezett szavakkal mesélni kezdte bajait. O'Hiddie udvariasan hallgatta, de láthatóan unta. Lajzer észre is vette, zavarba jött, felállt és sietve el akart köszönni. Ekkor nyílt az ajtó és a küszöbön újra megjelent a fűtő.

— Bocsásson meg, sir, de jöjjön le azonnal.

— Minek? — kérdezte kelletlenül O'Hiddie.

— Kellemetlen eset. Az egyik kis fickó beszorult a csőbe, nem tud kimászni.

— Micsoda? . . . Az ördögbe! — káromkodott a gépész és kirohant a fülkéből.

A kazánházban együtt voltak a gépészek meg a Bikov-fiúk. Szoros gyűrűben állták körül az egyik cső nyílását.

— Mi baj? — kérdezte haragosan O'Hiddie. — Mért van itt ilyen zsibvásár? Mi történt?

— A gyerek már mélyen bemászott a csőbe — magyarázta méltósággal a főgépész — aztán egyszerre csak kiabálni kezdett. De nem értjük, mit kiabál. Most meg már sír. Nyilván beszorult és nem tud mozdulni.

— Ojjaj! Mi van itt? — tudakolta ijedten Lajzer, aki követte a gépészt. — Mi történt, gyerekek?

— Mitykát megfogta a cső.

— Bemászott és nem tud kijönni.

— Bőg.

— Ki kell húzni . . .

A gyerekek összevissza kiabáltak, Lajzer bedugta fejét a csőbe, hallgatta a szipogást és izgatottan kérdezte:

— Patkány! Mit csinátál? Mi van veled? Hogy száradjon el a májad! Ilyen szégyent hozol énrám meg a gazdádra?

A Patkány vékony, sírástól szaggatott hangja tompán hallatszott a csőből:

— Én sem értem, Lajzer Abramovics . . . Igazán nem én vagyok az oka . . . Éppenúgy másztam be, mint máskor és egyszerre . . . a karom a hasam alá fordult . . . Nem tudom kihúzni . . . Úgy fáj! — És megint keservesen bőgött.

Lajzer összecsapta a kezét.

— A hasa alá fordult! Hallott már valaki ilyet! Mért fordul oda, ahová nem kell? Azért kapod a sok pénzt, hogy ne forduljon oda. Rögtön mássz ki, kutyaházi.

A csőben mocorgás, nyögés.

— Jaj, nem tudok . . . Jaj, eltörik a csontom — hallatszott tompán.

Lajzer összerázkódott:

— Tönkre akarsz tenni, gazkölyök! — ordított bele a csőbe. — Mássz ki, vagy megmondom a főnöknek. Ki is tépi a füledet.

— De ha nem tudok.

— Nem tud! . . . Hallottak már ilyet! Petyka! Mássz be, fogd meg a lábát, mi meg majd kihúzunk vele együtt. No, mássz be, te! Jaj, hogy mennyi vesződség van ezekkel a kölykökkel.

Petyka bemászott a csőbe.

— Kapaszkodj a lábába, erősen fogd! El ne ereszd! — vezényelt Lajzer. — Fogod már? No, fickók, húzzátok a Petyka lábát. Úgy éljek, hogy mindjárt kihúzzák.

A Petyka két mocskos, meztelen lábafeje kikandikált a csőből. A fiúk röhögve kapaszkodtak bele, de egyszerre szívszaggató jajgatás hallatszott. Mityka bőgött.

— Jaj, gyerekek, galambocskáim . . . hagyjátok abba . . . fáj . . . a karom . . . jajjajjajjajj . . .

A fiúk elereszttették Petyka lábát és tanácstalanul néztek egymásra, nagyon komolyan, csöppet se gyerekesen. Lajzer elsápadt.

— Ne aggódjon, miszter — hadarta — nem lesz semmi baj . . . Csekélység az egész. Mindjárt idehívom Bikov urat, az egy pillanat alatt kihúzza a gyereket.

A lépcsőhöz sietett és olyan sebesen mászott fel, hogy O'Hiddienek is becsületére vált volna.

A többiek szótlanul állták körül a zokogó csövet.

— Kenőolajat kell beleönteni — javasolta az egyik gépkezelő. — Akkor síkos lesz a cső és ki lehet húzni a gyereket.

O'Hiddie a nyíláshoz hajolt. Most már tudta, hogy éppen az a fehérfogú ördögfióka szorult be, aki az utcán úgy megkapta a figyelmét és ez még külön is bántotta. Elszorult a szíve. Borzasztóan szeretett volna segíteni, bosszantotta a tehetetlensége és legkedvesebb hangján beszólt a csőbe:

— Hallo, bébi! Zdrasztyej, kakzsivjos?

A fiúk vihogtak. A csőből sírással vegyesen jött a válasz:

— Rosszul! . . . Fáj a karom . . . biztosan kitörött.

O'Hiddie nem értette, mit mond, de még szomorúbb, még izgatottabb lett. Mogorván járt fel-alá a kazánház szűk terében.

7

A lépcső vasfokai Bikov nehéz teste alatt nyögtek. A feldúlt arcú gépészre ügyet se vetve, ráripakodott a cső körül szorongó fiúkra, akik jöttére hirtelen elcsöndesedtek.

— Mi ez? Lopjátok a napot? És dolgozni ki fog itt? Bújjatok a a csövekbe, ördögfattyai, vagy kitekerem a nyakatokat!

— A Patkány beszorult, Prov Kiriakovics — sipította panaszosan Petyka, mire a gazda jót csavart a fülén.

— Még járatod a pofádat, taknyos! Ki kérdezett?... Beszorult!... Majd megmutatom én neki! Mars a csövekbe! Ti fogjátok megfizetni, ha nem végezzük el idejére a munkát? Kutyafülűek!

A fiúk szétugrottak és eltűntek a csövekben.

Prov Kiriakovics súlyos léptekkel a szerencsétlen csőhöz ment.

— Mityka! — kiáltott be fenyegetően. — Mi jutott eszedbe, csirkefogó! Micsoda gazság ez? Bújsz ki azonnal!

A csőből gyengén jött a fémen átszűrt hang.

— Prov Kiriakovics, apám, drágám, ne haragudjon . . . Szeretnék, de nem tudok . . . becsületemre! Kifordult a karom.

Bikovnak fejébe szállt a vér.

— Átkozott ördög, mars ki, azt mondom, vagy ízzé-porrá zúzlak!

A gyerek bőgve rimánkodott.

— Verjen agyon inkább, ne kínlódjam tovább . . . Nem bírom . . . jaj, de fáj!

Bikov megvakarta a tarkóját.

— Tyűh, az áldóját! Csakugyan beszorult a mihaszna. Kötelet kell kötni a lábára és kirántani.

Lajzer óvatosan, háturól közelített hozzá.

— Milyen szerencsétlenség . . . milyen szerencsétlenség! Próbáltuk már, de nem lehet . . . A gépész úr azt mondja, kenőolajat kell beönteni. Ha csúszós lesz, akkor . . .

— Hallgass, zsidrák! — vágta el a szavát Bikov. — Nélküled is tudom. Mondd az ángliusoknak, hogy hozzák az olajat.

A szélesvállú, kanadai fűtő, akinek arcán késpengényi forradás húzódott, már hozta is a vedret. Bikov ledobta lüszterkabátját és jó lendülettel mélyen a csőbe löttyentette a sűrű olajat.

— A súrolóseprőt! — kiáltotta a megijedt Lajzernek, majd kikapta a seprőt a fűtő kezéből és benyomta, tologatta a csőben.

— Még egy vödörrel!

A második vödör zöldes-fekete ragadós folyadékot is betöltötték a csőbe.

— Petyka, most bújj be a kötéllel és kösd a lábára.

Petyka bemászott. Maszatos arcán könny és veríték csurgott. Félt és szörnyen sajnálta a Patkányt. Hamarosan kibújt megint, csupa fekete, ragadós olaj volt az egész gyerek.

Köpködött, aztán rekedten jelentette:

— Rákötöttem.

Bikov kezére csavarta a kötél végét, átvetette a vállán és meghúzta. A cső kétségbeesetten ordított.

— Csönd! — reccsentett rá mérgesen. — Nézd a kényes ficsúrt. Tűrj egy kicsit, mindjárt kinn leszel.

Másodszor is nekigyűrkőzött. Irtózatos jajveszékelés töltötte be a kazánházat. Mielőtt harmadszor is meghúzta volna a kötelet, O'Hiddie vállon ragadta és akkorát lódított rajta, hogy a helyiség szegletébe repült egy halom salakra.

— Mondja meg neki, hogy nem engedem agyonkínozni a gyereket! — kiáltotta Lajzernek.

Bikov pirult-kékült dühében.

— Úgy? Mondd meg annak a pogánynak, hogy akkor vesződjön ő maga! Ha pedig nem tetszik neki, töresse szét a csövet.

Lajzer reszketve tolmácsolta.

O'Hiddie bólintott.

— Jó, megyek, jelentem a kapitánynak.

Felszaladt a lépcsőn és eltűnt a csapónyílásban. Bikov harmadszor is próbálkozott volna, de a sebhelyes kanadai fenyegetően emelte öklét, így hát nem mozdult.

O'Hiddie újra megjelent a nyílásban.

— Miszter Cvibel jöjjön és hozza magával Bikov urat. A kapitány beszélni akar vele.

Bikov köpött egyet, átkozódott és felmászott a lépcsőn.

Gibbins már várta őket a csapónyílásnál, összehúzott szemmel, hidegen méregette a javító-szerelőt. Elmondatta vele, hogy mi történt, meghallgatta Lajzer tolmácsolását, aztán nyugodtan, mint aki már únja a dolgot, kijelentette:

— A csövet nem törethetem szét a tulajdonosok engedelme nélkül. Leadok egy sürgős táviratot New Orleansba. Addig próbálják kiszedni a gyereket, ahogy lehet.

Bikov fújt dühében. Újra lemászott, megint olajat töltöttek a csőbe és hol hirtelen megrántották, hol lassan, óvatosan húzták a kötelet, de akárhogyan is ráncigálták, tűrhetetlen fájdalmat okoztak Mitykának, vad ordítása újra meg újra betöltötte a kazánházat. Bőgött és könyörgött, hogy inkább öljék meg egyszerre.

Ez így tartott estig. Bikov már kimerítette szitkainak dús készletét és kiment a partra. A fűtők halkan tárgyalták az esetet és hallgatták a tompa zokogást.

— Már nem bírja sokáig — állapította meg komoran a kanadai. — Én azt mondom, acetilénhegesztővel szét kell fűrészelni a csövet.

— Gibbins nem engedi — mondta a másik fűtő.

— Nyomorult! — mordult fel a kanadai.

8

Reggel megjött a sürgönyválasz.

Gibbins a fülkéjében olvasta és az arca minden sor után keményebb lett. Főnöke azt táviratozta, hogy nem tűr semmiféle halasztást holmi szurtos, orosz kölyök miatt és ráhárít minden felelősséget az esetleges késedelem következményeiért.

„Akad még Amerikában hajóskapitány, aki nagyobb odaadással szolgálja a vállalat érdekeit" — ezzel végződött a távirat.

Gibbins lehúnyta szemét. Olyan élénken látta feleségét meg a gyerekeit, mintha való igazában előtte állanának. Arca megrándult, gyors mozdulattal széttépte a sürgönyt és kiment a fedélzetre. Ott állt O'Hiddie és előtte Bikov, aki nagy hadonászva, izgatottan

magyarázott valamit Lajzernek. Lajzer látta meg legelőbb a kapitányt és rámeresztette mohó, aggódó szemét.

— Miszter Kaptén, megjött a válasz Amerikából?

— Meg — felelte szárazon Gibbins. — Mondja meg Bikov úrnak, hogy egy órával se várok tovább, mint ahogy megbeszéltük. Ma este be kell fűteni a kazánokat, mert holnap reggel indulunk. Ha Bikov úr hibájából nem mehet a hajó, ő fizeti a kárt. A cégét is, az enyémet is.

Bikov ökölbe szorította kezét és cifrát káromkodott.

— Átkozott vakarcs! Bár dögölne meg ott a csőben!

Lajzer hátratántorodott.

— Hogy mondhat ilyet, Prov Kiriakovics! Még hallgatni is szörnyűség! Mit vétett az a szerencsétlen kölyök, hogy ilyen szörnyű helyen haljon meg?

— Eriggy a pokolba! — ripakodott rá Bikov.

Gibbins kapitány már visszament volna a fülkéjébe, de a sebhelyes fűtő kimászott a kazánházból és elébe állt.

— Bocsánat, uram, az emberek kérik, hogy engedje szétfűrészelni a csövet. Tovább nem lehet várni, mert a gyerek már alig piheg.

Gibbins beretvált arcán gyenge pirosság ömlött el. Nem emelte fel a hangját, csak kijelentette:

— Megtiltom!

— De hisz ez gyilkosság, uram! — És a kanadai fenyegetően előbbre lépett. — Nem engedjük! Elvágjuk a csövet engedelem nélkül is.

— Próbálják meg! — mondotta Gibbins még csendesebben. — Jól tudják, mi a lázadás a hajón és mit mond erről a törvény. Próbálják csak meg. Akkor két centet sem adok a bőrükért, érti?

A kanadai arcán vérvörös lett a forradás. Perzselő pillantást vetett a kapitányra és bebújt a csapónyíláson.

— Tartsa szemmel az embereket, O'Hiddie! Maga felel a legénységért — vetette oda Gibbins a gépésznek és visszament a fülkéjébe.

Bikov és Cvibel lebocsátkoztak a kazánházba. Mityka már nem felelt, ha szóltak hozzá és alig hallhatóan nyögött. A kis harang ebédre hívta a legénységet, a kazánház üres lett. Bikov a csőhöz hajolva hosszan hallgatózott, majd fölegyenesedett és erélyes mozdulattal szemébe húzta a kalapot.

— Gyerünk a kapitányhoz! — parancsolta Cvibelnek és felkapaszkodott a lépcsőn.

Gibbins éppen a bifsztekjét fogyasztotta és közömbös képpel fogadta őket.

— Nos, kihúzta? — kérdezte és kettévágta a véres húsdarabot.

— Semmi eredmény, miszter Kaptén. Jaj, micsoda szerencsétlenség! — kezdte Lajzer, de Bikov a szavába vágott, tenyerével az asztalra támaszkodott, répavörös arca hirtelen elsápadt:

— Mondd meg neki — halkabbra fogta a szót, bár más, mint Cvibel nem érthette — mondd meg neki, hogy kihúzni nem lehet a nyavalyást, én pedig az ő kárukat nem fizethetem meg, honnan vegyek annyi pénzt? — Elakadt, aztán tompán, hörögve kinyögte: — Fűttesse be azt a kazánt úgy, ahogy van!

Lajzer elszrönyedt.

— Ajjajjajj, Prov Kiriakovics! Micsoda tréfa? . . . Hogy mondhatom az amerikai kapitánynak, hogy tűzzel ölje meg a gyereket? Csináljon, amit akar, de én ilyet nem mondok. Az úristen is levenné a kezét rólam meg a gyerekeimről.

Bikov közelebb hajolt hozzá.

— Idehallgass, Lajzer — sziszegte — én nem tréfálok. Semmi kedvem koldusbotra jutni e miatt a vakarcs miatt. Ha nem fordítod le, amit mondtam, becsületistenemre, besúgom a rendőrfőnöknek, hogy masíroztál tavaly a Gyeribaszovszkaján a vörös zászló alatt és hogy szidtad a cárt!

Lajzernek bizsergett a bőre, mintha hangyák futkosnának rajta, de még nem adta meg magát.

— Na és aztán? — vitatkozott fájdalmas kis mosollyal. — A rendőrfőnök úr semmit se fog szólni. Melyik zsidó nem masírozott akkor a vörös zászlóval? Melyik nem kiabált mindenféle marhaságot?

— Úgy! És a sas? Azt elfelejtetted? Vagy azt hiszed, én nem tudom?

Lajzer hátrahőkölt. Ez halálos ütés volt. Hát ezt is tudja? Amit ő olyan gondosan titkolt egész idő alatt! Azt hitte, rég benőtte ezt a históriát a feledés füve és már senki se tartja számon, hogy Lajzer Cvibel a nekibőszült diákokkal együtt letépte a cári sast a patikáról, a Marazlijevszkaján és eszeveszetten tapodta fekete szárnyait. Ez még sokkal rosszabb, mint a vörös zászló. Lajzer lehúnyta szemét, Bikov pedig csak fújta tovább:

— És Slikermanra már nem emlékszel?

Cvibel felnyögött. Maga előtt látta Slikerman megnyomorított testét. A rendőrök agyonverték a szerencsétlent.

Keservesen sóhajtott és elszánta magát.

— A lelke rajta, Prov Kiriakovics . . . Hát legyen. Megmondom.

Keze, szája reszketett, míg a rémes szavakat tolmácsolta. A kapitány szótlanul hallgatta. Egy arcizma se rándult. Kivette szájából a pipát és lassan felelte:

— Mondja meg Bikov úrnak, hogy ez az ő dolga. Övé a vál-

lalat, övé a fiú, csináljon, amit akar . . . ha el tudja titkolni a legénység elől, ha megtéveszteti az embereket . . . Én nem hallottam semmit, nem tudok semmiről. De este befűttetek.

Bikov összeszorította a száját és Cvibellel együtt kiment. Az alkonyat smaragdzöld árnyai ráfeküdtek a kikötő szélcsendes vizére. Csak a hulladékon versengő sirályok vijjogása hasított bele az esti csendbe. Bikov Cvibelhez fordult és vérvörös arccal, fenyegetően súgta:

— Egyetlen szót merj szólni és eltaposlak!

9

A kazánházban most nem volt más, mint a fiúk. Az amerikaiak még nem jöttek vissza az ebédről. Petyka bedugta fejét a csőbe és a gyerekek most suttogva körülállták. Bikov megragadta a gyerek hátán dudorodó vitorlásvásznat és magához rántotta. Petyka ijedten bámult rá, szeme, mint két gomb fehérlett ki kormos arcából.

— Minek bújsz oda, kutyaházi? És már megint lebzseltek? A pokol fenekére küldlek valamennyiteket — ordított Bikov és magasra emelte a fiút.

— De hiszen mi már végeztünk, Prov Kiriakovics — sipított a gyerek. — Kitisztítottuk mind a csöveket. Igazán! Ha nincs ez a baj a Patkánnyal, már egy órával előbb elkészültünk volna.

Bikov felnézett a csapónyílás négyszögére, amelyen betekintett az ég kékje. Magához húzta Petykát és halkan ráparancsolt:

— Azonnal mássz be a Patkányhoz. Fogd ezt a kötelet, kösd a lábadra és bújj be. Mikor az ángliusok megjönnek az ebédről, majd kihúzlak, te meg ordíts, ahogy a torkodon kifér! És most nem Petyka a neved, hanem Patkány.

— Mért, Prov Kiriakovics?

— Ne kérdezz semmit. És majd ha húzlak, úgy bőgj, mint a tehén, amikor örül. Na, lódulj már. Egy-kettő, vagy mehetsz az ördög öreganyjához. Ti pedig — ripakodott a többi háromra — fogjátok be a szátokat otthon, vagy lenyúzom a bőrötöket!

Petyka eltűnt a csőben, csak a kötél lógott ki. Fönn a csapónyílás elsötétedett, a lépcső megcsikordult az amerikaiak lába alatt.

Cvibel hangosan sóhajtott, összeszedte bátorságát és megérintette Bikov könyökét.

— Prov Kiriakovics — bökte ki remegve — hát igazán el akarja pusztítani azt az ártatlan kis fiút?

Bikov végigmérte.

— Hej, micsoda puhaszívű náció — mondta megvetően. — Bizonyosan ezért ütnek-vernek benneteket mindenütt a világon. —

Majd egyszerre megint elfogta a düh. — A tied az a kölyök, mi? Én találtam, én felelek érte. Úgy sincs senkije a világon, nem kéri számon senki. Ha kérdik, azt mondom, megszökött, elhajózott az ángliusokkal. Hordd el magad.

Lajzer félrevonult. A fűtők lejöttek, közeledtek a csőhöz. Bikov krákogott, megmarkolta a kötelet, nekihuzakodott és nagyot rántott rajta. Petyka elbődült benn a csőben, a kötél meglazult.

— Húzzátok, húzzátok — ordította Bikov, a fűtők megértették és elkapták a kötél végét. Most megjelent a csőnyílásban Petyka lába, lábaszára, háta, végül az egész gyerek. Karját széttárva, arccal a salakkal teleszórt vaspadlóra huppant. Jól megütötte a homlokát és most már minden tettetés nélkül bőgött. A fűtők felemelték, összevissza kiabáltak és felvitték a fedélzetre. A kanadai zsebkendőjével letörölte a vért a gyerek felsebzett homlokáról, le akarta tisztítani az egész, zsíros-fekete maszattal összekent arcot, de Bikov kirántotta kezéből a fiút és elindult vele a hajólépcső felé. O'Hiddie odasietett a lármára.

— Mi történt? — kérdezte.

A fűtő örömmel újságolta, hogy a gyereket mégis sikerült végre kihúzni.

A gépész közelebb lépett. Egy biztató, kedves szót akart mondani a megmentett gyereknek, tenyerével megérintette Petyka összecsapzott, olajos haját, mire az arra fordult, szája kinyílt. Rossz, feketés foga csöppet sem hasonlított Mityka ragyogó, ép fogsorához. O'Hiddie elkapta a kezét és értetlenül bámult Bikov után, aki a gyerekkel együtt a partra sietett. Mikor eltűntek a raktárház mögött, O'Hiddie leszaladt a kazánházba.

A fiúk már összeszedték szerszámaikat és menni készültek. O'Hiddie megvárta, míg felkapaszkodnak a lépcsőn, aztán fogott egy csáklyát és mélyen benyúlt a csőbe. Puha akadályba ütközött és alig hallható, panaszos nyávogáshoz hasonló hangot hallott.

Eldobta a csáklyát. Pár ugrással a fedélzeten termett, ott lelassította lépteit és bekopogtatott a kapitányhoz.

Gibbins meghökkenve nézte a gépész sápadt arcát, tágranyitott nefelejcskék szemét, verítékes homlokát.

— Mi az, Dickie?

A gépész nagyot sóhajtott.

— Fred! Itt bűn történt. Ez a gaz Bikov becsapott bennünket. Egy másik gyereket húzott ki a csőből. Az most is benn van. Már alig szuszog. Felelni se tud.

Gibbins kapitány kezében forgatta a pipát, arca komor volt és merev.

— Gondoltam — mondta lassan.

O'Hiddie hátrahőkölt.

— Mit mond? Maga tudta?

— Nem tudtam, de sejtettem. — Foga közé szorította a pipát, cipője talpán serciñtett a gyufával és rágyújtott. — Hiába. Nincs választásunk. Reggel, mihelyt az utolsó zsák olajpogácsát berakták, indulni kell. Intézkedjék, hogy tízkor begyújtsanak.

— Megőrült? És a gyerek?

Gibbins kapitány hátraszegte a fejét. Zöldes szeme most hideg volt, mint két jégdarab.

— Idehallgasson, barátom. Ha nem teljesítem a főnököm parancsát, elcsap és feketelistára tesz. Akkor egyetlen hajóstársaság sem szerződtet. Maga legényember, de nekem feleségem, családom van. Tudom, hogy bűn, amit teszek, a közmorál tiltja. De az én egyéni morálom rákényszerít. Ember vagyok és nem akarom, hogy a családom éhen vesszen, a kerítések alatt döglődjön. Szeretem a gyerekeimet. Maga ezt nem érti. De én arra gondolok, hogy mi lesz velük és ezért vállalom. Azt akarja, hogy az én gyerekeim is olyan koldusok legyenek, mint ez a szerencsétlen?

— És a legénység?

— A legénység nem fogja megtudni, ha maga nem szól. Maga pedig nem fog szólni, mert nem kívánhatja a gyerekeim vesztét. Ez a fiú úgyis menthetetlen. Még két-három óra és vége. Tízkor behányják a szenet és befűtenek. Ez parancs!

O'Hiddie halántékára szorította a kezét. Úgy érezte, felfújódik a feje, mint egy gumilabda és mindjárt szétpukkad.

— Jó — nyögte ki végre — hallgatok. Isten bocsássa meg nekem és magának, Fred.

10

A ,,Maggie Dalton'' pont délben futott ki az odesszai kikötőből, teljes rakománnyal. A part néptelen volt, csak a raktárháznál állt valaki, a falhoz szorulva, hosszú, vedlett kabátban, összegörbedve. Lajzer Cvibel kijött a hajó indulásához, hiszen kilenc gyereke volt otthon és haszontalan szíve, amely senkinek se kellett, húzta minden gyerekhez. Mikor a ,,Maggie'' már kifutott a tengerre, Lajzer elbaktatott, nagy, láthatatlan terhet cipelve görnyedt hátán.

A ,,Maggie'' szerencsésen áthaladt a Boszporuszon, majd a Gibraltár-szoroson. A gépek jól működtek, Odeszában kitűnő minőségű szenet vettek fel, az emberek is derekasan dolgoztak. Csak O'Hiddie itta le magát még reggel és kábultan, duzzadt és félelmesen torz képpel hevert a fülkéjében.

Gibraltáron túl, azon az úton ment a ,,Maggie'', amelyet a makacs génuai tett meg először, ötszáz évvel azelőtt és O'Hiddie

gépész az első éjszaka az őrszolgálatos matróz szeme láttára, a hajópárkányról a tengerbe ugrott. Viharos szél fújt, nehéz hullámokat vert, kockázatos dolog lett volna lebocsátani a mentőcsónakot. Gibbins kapitány röviden bejegyezte az ügyeleti naplóba a szomorú esetet.

Tizenegy napig szelte a ,,Maggie" az óceánt, a tizenkettediken már a hazai kikötőben állt. A hajótulajdonos és vele a ,,Lansby" cég főnöke — egy száraz gentleman, a nyárhoz illő, világosszürke köcsögkalapban, feljött a fedélzetre és köszönetet mondott Gibbins kapitánynak a példás kötelességteljesítésért, a sikeres hajóútért.

— Az ígért prémiumon kívül még külön jutalmat is adunk önnek. Miszter Lansby a cég részéről is jutalmazni kívánja buzgóságát. Igaz is . . . hogy intéződött el az a história Odesszában?

— Köszönöm . . . Csekélység volt . . . Szóra sem érdemes.

Gibbins most is a pipája szopókáját rágta. Arca sima volt és nyugodt a zsinóros, kék sapka alatt.

Éjjel, mikor a legénység már a parton élvezte kimenőjét és a hajón nem maradt más, csak az ügyeletes, Gibbins kapitány lement a kazánházba.

Gondosan bezárta maga után a csapóajtót, fogott egy hosszú tűzpiszkálót és benyúlt a csőbe. Sokáig kaparászott és addig tologatta, míg ki nem hullott a rácsos vaspadlóra néhány összeégett csont, majd tompa koppanással egy kerek, kis koponya. Még egyszer benyúlt és megint kiesett valami, csengett-bongott a padlón. Kicsi bádogdoboz volt, amiben olcsó cukorkát árulnak. A korom vastagon belepte. Gibbins elővette kését és kinyitotta a dobozt. Néhány rézgomb volt benne meg egy feketére égett dollár. Becsukta, zsebre dugta a dobozt, aztán térdre ereszkedett, szétterítette terjedelmes zsebkendőjét, beletette a koponyát és a csontokat. Összecsomózta a zsebkendőt, felment a fedélzetre és a korláton át a hullámzó, fekete vízbe hajította.

Fülkéjében az asztalhoz lépett, fogta a whiskys üveget, töltött egy pohárral, szájához emelte, de nem ivott. Csöndesen állt egy percig, végigsimította arcát, mintha letörölhetné a pofacsontok alatti izmok remegését, a nyitott hajóablakhoz ment és a tengerbe löttyentette a whiskyt.

Reggel, amikor ő is kiment a partra, betért egy ismerős ékszerészhez és megkérte, hogy forrassza ezüst cigarettatárcája fedelébe a sötétre égett pénzdarabot.

Az ékszerész kövér ujjai között forgatta a dollárt.

— Hol szedte ezt a furcsaságot? — kérdezte.

Gibbins elkomorodott.

— Erről inkább ne beszéljünk. Kellemetlen história. De meg akarom tartani emlékül.

Udvariasan elköszönt és elindult hazafelé. Útközben örömmel gondolt a feleségére és a gyerekeire. Végre viszontláthatja őket és megörvendezteti a jó hírrel, hogy szép jutalmat kapott a sürgős szállítmányért. Nyugodt volt most, nem aggasztotta a jövő. Keményen lépkedett a lármás utcán, elhaladt a zöld selyemfüggönyökkel félig eltakart tükörablakok mellett, amelyek mögött számokkal telerótt, száraz papírokat zörgetve dolgozik, buzog az emberi kapzsiság.

(1927)

VLAGYIMIR LIGYIN

FENYŐGALLY

Esti hat óra volt és Mitya egy óriási lakóház hetedik emeleti folyosóján a 132-es ajtót kereste. Innen, a magasból belátta egész Moszkvát — kék ködben nyúlt el a szemhatárig, ahol, alig láthatóan, az erdő vonala sötétlett. Ott, az erdőn túl kezdődnek a háború messzi utai. Négy álló esztendeje mindet pontosan bejelölte a térképeire . . . Gyűltek a jelzések, egymás után nőttek ezek az öt és tíz négyzetkilométerek Jelnyától és Szmolenszktól a Balti-tenger ólmos, szürke csíkjáig, mert oda, a tengerhez rohantak a dünákon, felborult, tank-lapította fürdőházak mellett, a most lefutott hullámtól még vizes, még zizegő homokon. Tengermoraj, szélben zúgó fenyők és a tajték hófehér csipkedíszei a nedves fövenyen — a boldogság, hogy győztünk, hogy vége a háborúnak . . . Olyan ez a boldogság, mint a szél, vagy mint a Balti-tenger partra nyomuló, s a győztesek lába előtt dübörögve szétomló hullámserege . . .

Igen, Mitya Sztrelcov egész rövid, huszonhárom éves élete ott volt az összehajtogatott térképekben a hátizsákja alján, no meg a kegyetlen háborús tapasztalatokban. Eszébe jutott az égő ház, Königsbergben — ilyen óriási volt az is — melynek a lépcsőjén felrohant. Kezében gránáttal, hulló vakolat és téglák záporában. Akkor azt hitte: a múltból semmi se maradt meg a lelkében, nincs emlék, nincs, ami kedves. És most mégis itt van a múlt, emlékeivel, kedvességével, ebben a házban, amely annyiszor lebegett előtte, mint ifjúi — igen, mindennek ellenére ifjúi — álmok ködképe.

Az ajtótáblán más nevek között ott látta ezt is: „Sztankevics". Háromszor megnyomta a csengő gombját. Várt. Sajgó fájdalom volt most benne, úgy érezte, hogy minden, amit a háború éveiben

gyűjtött, talán már egy perc múlva elúszik, eltűnik örökre. Fehérköpenyes lány nyitott ajtót — orvos lehet, vagy laboratóriumban dolgozik . . .

— Kátya Sztankevicset keresem . . . — mondta és a sötétben alig látta az arcát.

— Én vagyok — felelte a lány és várakozott.

— Én pedig . . . Sztrelcov . . . Mitya Sztrelcov, ha még emlékszik.

— Maga az! — A leány elnémult egy pillanatra, mintha rendezné a gondolatait. — Milyen különös. Éppen ma gondoltam magára.

Mitya követte a lányt a félsötét, hosszú előszobába. Miért van orvosi köpenyben? Valami kis csalódásfélét érzett. Ott, ahol keményen és selymesen suhog a balti szél és a tenger ezernyi hullámával tör a partra, másnak látta ezt a moszkvai nőalakot. Inkább ahhoz hasonlított, akit Grieg zenéjéből kihallott — az anyja, krasznojarszki zenetanárnő volt és szerette, sokat játszotta Grieget — ahhoz hasonlított, akit ő, vérbeli szibériai létére, a szél zúgásában és virágzó fákban is keresett . . .

— Honnan jön és mikor érkezett? — kérdezte a lány. Kedves, szigorú arcát most látta meg először.

Egyáltalában nem olyan, amilyennek elképzelte. De ugyanakkor — pontosan ilyennek kell lennie: a merész lendületű szemöldök, a sötétszürke, komoly szemek, de még a kis fityulája se lehetne más.

— Ma reggel érkeztem és . . . csak azért, látja, hogy magához eljöjjek. Talán nem is helyes.

Mint rendesen, most is kibújt belőle a makacs szibériai, és szegletessé, gyanakvóvá tette.

— Miért? Dehogyis nem — felelte egy szemernyi megütközéssel a lány. — Sőt, nagyon is helyes.

— A fronton sokkal egyszerűbb volt minden. Persze, egyetmást újra kell majd tanulni — jegyezte meg nem minden keserűség nélkül. — Maga? Munkából jön . . .? — és fejével a fehér köpeny felé biccentett.

— Nem, még tanulok, a kémiai főiskolán . . . Onnan jöttem, éppen most. Ide üljön, a díványra, itt kényelmesebb.

Átült a díványra. Milyen szélesmellű, erős fiú, a vállap nélküli zubbony feszül rajta. Nagy, vadászkeze van. Elnézte, mintha felidézné a róla formált képet.

— Igazán különös — mondta újra. — Éppen ma sokat gondoltam magára. Milyen régen is volt az, hogy a barátnőm, Tánya Vasziljevna azt a levelet kapta a frontról, a bátyjától . . . — Úgy beszélt, mintha régi tekercset bontogatna az emlékezetében. —

„Van itt az ütegnél egy alhadnagy, írta neki a bátyja, Dmitrij Sztrelcovnak hívják, az még soha lánytól levelet nem kapott." Mindjárt éreztem, hogy írnom kell annak a Mitya Sztrelcovnak . . . Írtam is és ő felelt. És leveleztünk három évig . . . igen, majdnem három évig . . . — Sóhajtott és eltűnődött. — Különösen egyik levelére jól emlékszem. Arról írt, hogy idegen szél zúgatja a fenyőket és még a virágzó almafáknak se tud örülni ott, az idegen földön. Szibériai, igaz? — kérdezte hirtelen.

— Igen. Most leszereltem és utazom haza, Szibériába.

Kátya szomorú pillantással a két tarka, sebesülési éremszalagot nézte a fiú balmelle felett.

— Eltettem minden levelét. El is rendeztem, szám szerint, hogy lássam az egész útját . . . Milyen messzire vetette az embereket a háború!

Nem félt, hogy valóságos alakja talán nem esik egybe az elképzelttel! Közvetlensége megragadta a fiút. És mintha közelebb, közelebb kerülne egymáshoz a kettő: ez a lány, meg a másik, aki a leveleiből kibontakozott, aki talán inkább a kiáltozó sirályokhoz hasonlított, a szél borzolta Balti-tenger puszta síkja felett . . .

— Eh . . . irogattunk egymásnak, míg a háború tartott — mondta nyersen. — Most vége, más élet kezdődik. Én hazautazom Krasznojarszkba, beiratkozom az erdészeti főiskolára, ha felvesznek. Apám is erdész volt. A Jeniszej tulsó partja tajga . . . különben is, én erdőben nőttem fel.

Megint elfogta ugyanaz az érzés, ami az imént, az ajtó előtt: még félóra, legföljebb egy óra és örökre eltűnik a lány, aki úgy írt neki, mintha évek óta jóbarátok volnának, elúszik álmainak ez a bölcsője, amely akkor, ki tudja honnan, egyszer csak odaúszott hozzá, harctéri magánosságába a tajtékos, semmin se könyörülő tengerre, nemis — a háború óceánjára. Mikor a frontról eljött és elbúcsúzott tüzér bajtársaitól, megcsókolta az ágyú csövét: azzal együtt ott maradt az életének egy nagy, sőt, mélységes tapasztalatokban leggazdagabb darabja. Most le kell törni még egy darabot és itt hagyni — ezzel a levélcsomóval. Az első levélre gorombán, elutasítóan felelt, úgy érezte, részvétből írták, megsajnálták a magánossága miatt és a részvétet, sajnálatot sose tűrhette.

A lány most hirtelen felállt, a szekrényhez ment és kivett egy levélköteget.

— Itt vannak a levelei, Mitya — mondta.

Ki tudja? Talán a háborúval együtt véget ért az is, ami ehhez a lányhoz fűzte. Ki kell cserélniük a levélcsomókat. Az elválás keresztútjához értek, ahol már nincs se táboripostaszám, se tenger, amelynek moraja úgy hasonlít a tajga zúgásához . . .

Kibontotta a csomagot és kivette a legalsó levelet, azt a bizonyos

elsőt. Mitya megismerte a durván ragasztott, kitépett füzetlapból hevenyészett borítékot: éppen kezdődött a támadás, nem volt a keze ügyében sem papiros, sem boríték.

— Az első levelem nem tetszett magának. Akkor én is majdnem megbántam, hogy írtam.

— Tépje el — morogta kedvetlenül. — Sok mindent összeírkált az ember akkor.

De a lány a fejét ingatta, csak a szeme táján bújkált most is szomorú mosoly.

— Nem, ezeket a leveleket nem tépem el, Mitya. Segítettek élni. Ezekből értettem meg igazán, mit érez az ember a harctéren. És úgy már könnyebb volt elvégezni a magam dolgát.

A fiú elmosolyodott.

— Látja, én meg se kérdeztem, hogy maga mit csinál . . . Talán azért, mert maga nem is lány volt nekem, hanem . . . — Elhallgatott. A szürke szemek egyenesen a szemébe néztek. — Hanem . . . madár — mondta ki végre, de nehezére esett.

— Ugyan. Mért volnék én madár? Közönséges vegyész vagyok. A háború alatt tanultunk is, meg lövedékeket is gyártottunk. Tavaly végeztem a főiskolát, az aspirantúráig jutottam. Most már tudja az élettörténetemet.

Nyitott füzet feküdt az asztalon és benne a kedves, jólismert írással vegytani képletek. Ez különös módon egészítette ki a képet, amelyet erről a lányról magában megalkotott.

— Hát igen. Kiki a maga dolgát végezte — mondta önérzetesen. — Az egyik harcolt, a másik tanult. Most majd persze pótolni kell — tette hozzá hirtelen, mint egy iskolásfiú.

És látta, hogy megérti. Úgy, ahogyan a benne élő Kátyának kell. Mindent megért.

— Senkinek sincs, nem is lesz soha joga elfelejteni, hogy maguk védték meg az életünket. Azok, akik életben maradtak és azok, akik elestek. Igen, tanulni is van még ideje, mindent pótolni fog. — És hirtelen azt mondta! — De jó, hogy itthon talált! Ma hétfő van és éppen ezek az óráim szabadok.

Csak most nézett szét az egyszerű szobában, két ágy, tiszta, fodros takaróval gondosan leterítve. Az egyik felett Lermontov arcképe. Mért éppen Lermontov? Hátizsákjában majd három évig hordozott egy Lermontov kötetet. Valahol Dorogobuzs alatt találta és jóformán az egészet megtanulta könyv nélkül.

— Anyámmal lakom. Kár, hogy éppen ma ügyeletes. Sok mindent tud magáról. Felolvastam neki a leveleit. Anyám orvos, a poliklinikán dolgozik . . . (— Igen, mindent megért, nem is kell kérdeznem, gondolja Mitya, és már hallja is a választ.) — Lermontov a legkedvesebb költőm, látja . . .

Ez szinte sok volt, Mitya most már úgy érezte, vigyáznia kell, nehogy még többet kiolvasson a lelkéből.

Az első levelét, valahol Jelnya alatt írta, egy földkunyhóban, melynek falán minden ágyúlövés után patakokban zúdult le a föld. Az utolsót Kolberg tengeri fürdőhely hatalmas szállójának egy csodamódon megmaradt szobájában. Vastag tükördarabok hevertek a padlón és a törött ablak beeresztette a szelet. Kilátott a tengerre, amely szürkén, háborogva terült el, egészen a szemhatárig, s vad hullámparipák nyargaltak rajta, mintha szabadon eresztették volna az egész ménest a győzők tiszteletére.

„Negyvenegy hónap a harctéren — elgondolni is rettenetes! Mennyi megtett út, mennyi fáradság és megfeszített, ifjú erő . . . A szél a tengerről fúj, de a másik oldalon ott a végtelen síkság és Szibéria — a szülőföldem. Örökös mozgás — ez az életem. Ma ez a hajlékom, ez a félig összedőlt tengerparti, nagy szálloda, holnap a nyirkos fedezék, aztán — mezők, tágas térség: ez az életünk, vagyis a harc az életünkért. Tegnap kaptam meg a levelét és nagyon hálás vagyok érte. Köszönöm, hogy őszinte barátom, egyenes és igaz."

Így, vagy legalább ilyenformán írt neki akkor. És aztán, ott a dünákon, a visszafutó hullámtól még lucskos fövenyre csapott le a légiakna. Ő meg itt van a sebesülési szalagjaival, útban haza, Szibériába. Visszatér a régi életébe.

— Semmi se tart örökké, Kátya — mondta és fájdalmát most a megszokott önérzetességével se tudta leleplezni. — Vége a háborúnak és vége a mi levelezésünknek is. Ezen nem segíthetünk.

Hát igen. Ennél a keresztútnál még egy hajótól el kell búcsúznia, mint ahogy sokan elbúcsúztak kedveseiktől, mátkájuktól a háború éveiben . . . De kár, hogy a madár elrepül! Eltűnik ez a mindent megértő, magashomlokú, fehérköpenyeges, ismeretlen lány, aki mint a keretet a fénykép, betölti a képzeletbeli helyét.

— Dehogyis, mért lenne vége — csodálkozott Kátya. — Várni fogom a leveleit. Megírja nekem, hogy rendezkedett be, hogy kezdett neki megint a tanulásnak.

— Dehát kell magának az én levelem? — mosolygott gúnyosan. — Krasznojarszk . . . az nem front . . . Ott nincs hősiesség, semmi sincs abból, ami a harctéren körüllengett bennünket. Csak hétköznap, tajga, erdőgazdaság . . .

— Az élet hétköznapokból áll, Mitya. Azok készítik elő az ünnepeket.

A kémiai képletekkel teleírt füzet előtte feküdt, az asztalon.

— Hát hiszen, írhatok, ha akarja — mondta egy kis sóhajtással és karórájára pillantott. — Jó, hogy itthon találtam, végre

mégis megismerkedtünk. Csak pár percre szaladtam fel . . . Utitársam vár a pályaudvaron.

Felkelt, megszorította a kezét és komoran, magával elégedetlenül a kijárati ajtóhoz indult a hosszú, sötét előszobában.

— Szóval . . . egyéb nincs . . . — Az ajtóban megállt. — Hja, igen, még valamit akartam. De ne csodálkozzék, nagyon kérem. Lehet, hogy ostobaság, de azon a napon így kellett . . . Aznap értük el a tengert. Én először láttam tengert életemben, a szél zúgott a fenyvesben, a hullám neki-nekirontott a partnak és én úgy éreztem: vége a háborúnak, győztünk. Kerestem, mit vihetnék magának, aminek köze van életemnek ehhez a nagy eseményéhez . . . de nem találtam semmit, csak homok volt ott körülöttem, meg a sok fenyőág, amit a lövedékek letörtek. Felvettem egy ilyen ágacskát magának . . . a tűje lehullott már, de nem baj. Benne van minden: a szél meg a győzelem . . . és, ami a legfontosabb, amit nem írhat az ember semmiféle levélben . . .

Kibontotta zsákját és kivette a félig lekopaszodott fenyőgallyat.

— Megőrzöm, Mitya. Bizonyos lehet benne, hogy elteszem.

Odaadta neki a gallyat és erősen dobogó szívvel, boldog elragadtatással és mégis szomorúan leszaladt a lépcsőn. Az ablakok alatt terült el a kivilágított Moszkva s az égő lámpasorok, a most már láthatatlan, távoli erdővonalhoz futottak. Nem, talán nem is repült el a madár az életéből, sőt inkább most repül bele. Nem keresztúthoz értek, ahol búcsúzni kell, hanem a hazatérés széles útján találkoztak, hogy együtt menjenek a jövőbe.

Kiszaladt az udvarra és megállt, beszívta a téli levegőt és a szelet, amely, mint ezer meg ezer madárszárny suhog a drága hazai erdőkben, éppen úgy, mint ahogy a tenger hulláma zúgott a fövenyparton, a győztesek lábához omolva.

(1946)

ALEKSZANDR MALISKIN

KRIMI VONAT

Ismerik önök a szabadság előtti hetek sajátos hangulatát? Olyasféle ez, mint a szellő, amely láthatatlan, napsütötte kertek szívsajdító illatával legyezgeti az embert. Kikeletkor érezzük először, amikor a helyi szakszervezeti bizottság a krími beutalásokkal kezd foglalkozni, s a gépírónők levetik meleg kötöttkabátjukat és könnyű blúzukon reggelente a nyitott ablakú villamosok verőfényes levegőjét hozzák magukkal. Ezt idézi a könyvelő, aki már kiköltözött a nyaralóba; még áhítatosan komoly asztala és a tudós főkönyvek vaskos terjedelme fölött is kljazmai holdfény csorog és nyírfák susognak a késői órán . . . átbolyongott éjszakák a parkban, vadregényes zugok, találkák . . . Krími vasutak menetrendjét hordozzuk agyunkban, a falak — még az Ilinyken is — üvegesen átlátszóvá válnak és mögöttük csillanva suhan, ó, milyen sebesen száguld, a végtelen, illatos sztyep!

Más is vonzott engem a Krímbe.

Volt idő, amikor halál süvített a sztyepek felől és minden egyes, harccal elfoglalt kis állomás mögött olyasmit sejtett az ember, amit még nem látott a világ. Bizonyosan emlékeznek még a hadijelentésekből a 6. Ukrán ezred tragikus esetére Bereznyevatkában? Még idejében sikerült felfednem az árulást és egy napi harc után vérző ezredemmel keresztültörtünk a hadosztályhoz. Igaz, közben elveszítettem embereim felét, köztük egyetlen bátyámat is.

Milyen furcsa volt viszontlátnom azokat a helyeket, ahonnan visszahozhatatlanul elszállt ifjúságom és a halál fuvallata csapott felém. Három év alatt csaknem egészen elfeledtem ezt az illatot.

Emlékszem, közvetlenül elutazásom előtt, egy augusztusi estén,

betértem egy arbati moziba. Minden úgy volt, mint máskor: az előcsarnokban bámész közönség sétálgatott, s a hegedűs a „Bajadért" cincogta, s a zongorista megszállott arccal, mámorosan ugrált székén a zene ütemére. A földig elfüggönyözött, óriási ablakokon túl a tér zaja kavargott, zsúfolt villamosok mintha a föld alatt dübörögtek volna, miközben vakítóan kivilágított ablakokkal repültek a körúton. Eszembe jutott a Krím, az elutazás és nem tudom, miért, olyan hihetetlennek tetszett, hogy valamikor csakugyan létezett Bereznyevatka, a 6. ezred, meg hajnal a füstölgő Perekop felett: szörnyű érzés volt beléjük pillantani, mintha szentségtörő kezek feltúrta sírba tekintenék. Sötét mezőiken istenkísértően robogtak a vonatok a boldogság felé . . .

Hiszen én, én is ott fekhetnék, névtelenül!

. . . Különben, lehet, hogy mindezt csak a kimerültségem okozza. Elutazásom reggelén az emberek olyan vidáman tolongtak a perronon, az ég olyan derűsen kéklett, hogy nyomban csaknem mindenről elfeledkeztem. Csak azt tudtam, hogy szabad vagyok; kiráztam agyamból az aktacsomókat, ügyeket, jelentéseket — és vad ujjongás fogott el.

Szevasztopol felé kettőkor indult a vonat. Beültem fülkémbe és tétlen kíváncsisággal vártam utitársaimat. Elsőnek két fiatal lány érkezett — nyilván valami szolíd titkárságon dolgozhatnak. A sárga kis bőröndök, a hímzett monogrammos utazózsákok és persze a virág a kinyitható asztalkán, kényelmes, tiszta életre, anyai dédelgetésre vallott. Ott állt a két mama is a vasúti kocsi ablaka előtt, régimódi, fűzőbe szorított, szélesképű asszonyságok, karjukon hatalmas lakkretikül. Folyton locsogtak:

— Írjatok, írjatok! Zsenyecska, este hűvös lesz, vedd elő a kabátkádat! Szonyecska, Jaltában ne feledd el meglátogatni Szofja Andrejevnát!

Zsenyecska — udvarlószemek csókolta, fedetlen karú szépség, szeme alatt elbűvölő kis anyajegy — elkényeztetett, nyafka hangon kiáltja:

— Mondd meg Vlagyimir Alekszandrovicsnak! . . . Megígérte, hogy elintézi . . . — majd még valamit a szakszervezeti bizottságról, amelyet értesíteni kell, és Harkovról, ahonnan okvetlenül, okvetlenül ír képeslapot.

A másik lány — selyemszoknyás kis töltöttgalamb — ó, igen kellemes kisvárosi és vidéki mama válik majd belőle, abból a fajtából, akik mindig elszalasztják a villamost és töméntelen szatyorral megrakottan, kétségbeesetten lihegve futnak utána — csak bólogat szőkeboglyas fejével és elérzékenyülten mosolyog.

— Mama, Tuszkát ne felejtse el megetetni! — kiált ő is végezetül.

Mindkettőnek szinte mámorosan csillog a szeme. Ó, jól látom mögöttük az otthonukat: múzeumba illő szobák, védőhuzatok a bútorokon, polcocskák, csecsebecsék, amelyek még megőrizték a régi, úri hivatalnokvilág levegőjét; a kilencszáztíz-tizennégyes évek szobái, amelyeket szerencsésen sikerült átmenteni a forradalom viharán, napjaink veszélytelen nyugalmába. És most, e szörnyűséges évek után először, mint régen, ismét a Krímbe, a Krímbe!

Majd egy katona jött, ezredparancsnoki rangjelzéssel a vállán, harminc év körüli, fiatal legény; nőiesen csupasz, szélcserzett, falusi arca félszeg kedélyességgel mindenre előre mosolyog. Félóra múlva már tudtam, hogy Grigorij Ivanicsnak hívják, a hadiakadémiára készült, de általános műveltséghez tartozó tárgyakból megbukott, és most megint nekivág — és ezúttal átmegy, biztosan átmegy, ezeknek az elegáns kis bőröndkéknek s a világ valamennyi mamuskájának ellenére!

— Szintén üdülésre? — kérdezte szeretetreméltó tenorhangján s hatalmas vörös kezét összekulcsolta a térdén.

— Igen, a Krímbe — feleltem s miközben irigyen megbámultam, ezt gondoltam magamban: „Kell is neked üdülés, az ördögbe is!"

Mintha erre a gondolatomra válaszolna, hirtelen szörnyű mosoly torzította el viruló arcát, a légnyomást szenvedett ember mosolya, villámló mosoly, amelyet le kell törülni, mint a könnyet. Harcos éjszaka látomása derengett mögötte, pokoli sötétség, köröskörül ólálkodó, gyilkos halál . . .

„Ahá — gondoltam — te is, te is ismered ezt!"

Végül egy mogorva házaspár ült be; kimerült, ütődött külsejükből ítélve isten tudja, hová-merre hányta-vetette őket a sors; hol Voronyezsbe, szatócsnak, hol egy lebegyani szövetkezeti pénztárba, hol meg Moszkvába, a vasútra — és mindenütt tönkremenés, elbocsátás . . . Ujjongva kondult utolsót a jelzőharang, kendőlobogtatva hátráltak a mamák, csaknem felborították őket a megvadult hordárkocsik és máris megindul, felzúg a szunnyadó kocsisor és belefúródunk az aranyló, poros messzeségbe . . .

— Viszontlátásra, Moszkva!

Grigorij Ivanics meg én felálltunk s a lányok feje felett néztük az alant kavargó, búcsúzó háztetők délibábos képét. Hirtelen odasandítok és látom, hogy Grigorij Ivanics elkapta szemével azt a kis anyajegyet Zsenyecske pillái alatt és önfeledten lopja, lopja — kisfiúsan, félénken, sebtiben . . .

— Nem érdemes, Grigorij Ivanics — szeretném mondani neki. — Ott, érthetetlen, kényes szobák vannak, könnyű illatok és megtévesztő szavak, te meg szégyenszemre azon töröd a fejed, miként

takaríthatnál meg ezen a kiránduláson vagy tizenöt rubelt, és küldhetnéd hazá, hogy télire újra befedjék rajta öreg édesanyád kamrácskáját. Nem érti meg a lány, unni fogja ezt a te kunyhós egyszerűségedet . . .

Nyaraló állomások, kis megállók áporodott, ásító csendjén át száguldozunk, vad rengetegekbe, sötét fenyvesek hűsébe robogunk és mindenütt háborgást, dübörgést, port hintünk szét . . .

A kisasszonyok elfáradtak, leülnek egymással szemben az asztalkához és szélborzolta hajukat igazgatva, közönyös, futó pillantásokkal méregetnek bennünket. Grigorij Ivanics tűzbejön, teáskannáért hajol a pad alá. Nemsokára Szerpuhovba érünk.

— Engedjék meg, hogy maguknak is . . . ebbe a kis izébe — mondja és gyorsan elkapja a kisasszonyok zománcozott kannáját.

Zsenyecska meglepetésében kérdően pillant rá.

— Kérem . . .

Az állomáson sarkantyúk és teáskannák hanyatt-homlok csörtetnek a folyosón. Zsenyecska kihajol az ablakon.

— Le ne maradjon! — kiáltja.

Félek odanézni: nem botlik-e el Grigorij Ivanics, mennyei gyönyörűségében?

Szerpuhovot elhagyva, nyílt pályán robogunk; ott a hold vöröslő lángja; borongó mélység nyeli el az apró templomocskákat, falvakat, a ködbe boruló mezőt. Teázás közben Grigorij Ivanics bátrabban beszélget a lányokkal. Ám én nem hiszek Zsenyecska túlzott figyelmének, jóságos, kerekszemű mosolyának sem hiszek. Biztosan ugyanígy köti fejére a piros kendőt, amikor kivonulásra készül, vagy nevetgélve kacérkodik a szakszervezeti bizottság kommunista elnökével . . . Ó, ez a ravasz, fiatal lány érti a módját, hogyan kell beszélni az ország gazdáival! Megtudjuk, hogy Szonyecskával Alupkába utazik, majd a déli parton végig, hogy már jártak ott egyszer süldőlánykorukban, tizennégyben — akkor történt a hadüzenet és olyan, de olyan nagy fejetlenség volt!

— Mégis, emlékszel, Szonyka, a Bajdari-kapura?

— Jaj, a Bajdari-kapu! . . . — A kis szőke szenvelgően hunyorít gyönyörűségében.

— Maga is Szevasztopolba utazik? — kérdezi Zsenyecska és ragyogó szemmel néz a katonára, mintha az otthoni zongoránál ülne, a lámpaernyő hasas tulipánja alatt . . . vajjon hány emberre ragyogtatta már így a szemét?

— Nem, én Szimferopolon át megyek. Ezt a . . . Bajdari-kaput már láttam. A brigádommal mindenütt . . .

Grigorij Ivanics iparkodik valami meglepőt kitalálni.

— Itt minden fel van írva nekem, hogy hol, mi lesz. Nagyon é-érdekes! Harkovon túl csirkét árulnak — ehetnek, amennyi jólesik,

ha-ha-ha! — rekedtes nevetése kedvesen, nőlesen hangzik. — Melitopoljen túl meg marhapecsenye következik, bizony, növendékmarha, ha-ha-ha!

Nem bír ülve maradni. Pezsgő jókedvében odalép a mogorva házaspárhoz és teával kínálja őket.

Azok kezdetben szabadkoznak, majd batyujukból hatalmas uti bögréket húznak elő és restelkedve, egymás után odanyújtják. Grigorij Ivanics megbillenti kannáját, hosszan, türelmesen tölt, amíg csak karja bele nem fájdul a tartásba. Ám a bögrék, úgy látszik, feneketlenek. Grigorij Ivanics már restelkedik, de abbahagyni még szégyenteljesebb lenne. Az asszony is szégyelli magát, zavartan tartja a bögrét, fekete foga szánalmasan mosolyog. Grigorij Ivanics ez után az eset után megszégyenülten, szótlanul ül a helyén legszívesebben föld alá süllyedne.

Alkonyattájt berobogunk Tulába, a sok kis hunyorgó fényű, andalgós kormányzósági estébe; a kisasszonyok kimennek sétálni a hűs lámpák alá és lassan járkálnak le-fel . . . idegenek. Grigorij Ivanics a bögrék után nem mer csatlakozni, távolabb kering, bús magánosságában. Boldog vagyok: végre leomlottak körülöttem a falak, beledőltek a szellős homályba, minden állomás mögött határtalan várost sejtek, és benne ezer meg ezer életet, amelyek bármelyike keresztezhetné az enyémet. Bereznyevatka pedig egyelőre még valahol földünk domború, sötét mélyén túl s a szürke füstfelhő mögött él.

Zsenyecska meleg kötöttkabátot vesz fel és kimegy a folyosóra, a nyitott ablakhoz. Odakint hűvösödik az éjszaka, csodás végnélküli sűrűség suhan el, s az ember önkénytelenül dudorászgatni kezd valami összefüggéstelen dallamot. Most kellene belenézni leányosan kusza gondolatokkal telt arcába, az igaziba! De Grigorij Ivanics nincs itt, idegen fülkék előtt kószál bánatosan. Az állomáson borotváltarcú fiatalember sétál az ablak alá, párnás kocsiból jön, tehát jólöltözött, ráemeli Zsenyecskára a sötétben feneketlen mélynek tetsző szemét és csodaszépen dúdol — ki ne ismerné ezt az ablak alatti énekelést — susognak a fák és valaki bámulatba ejtő vidámságát viszi el mellettünk az éjszakában. Te szegény Grigorij Ivanics, milyen órát szalajtottál el?! De íme, itt van ő, diadalmasan törtet a folyosón, liheg — biztosan menetközben szállt fel — és két óriási görögdinnyét szorongat a hóna alatt.

— Itt a jó csemege! — kiáltja oda nekünk s nem állja meg nevetés nélkül, rekedtes kacaja gyöngyözve árad szét. Majd anélkül, hogy a dinnyéket letenné, góliáttermetével leroskad a padra.

— Polgártársnő, nem tudom a nevét, vigyázzon, korom megy a szemébe! Nézze, milyen két gyönyörűséget vettem húsz kopejkáért!

Zsenyecska bágyadtan közelít, ábrándos szeme ködösen csillan a lámpafényben, s megrázza fejét: nem, nem kér, úgyis hideg van . . . és fázósan hunyorog. — Szonyka, te már aludni akarsz? — Ám Grigorij Ivanovicsban sötét erőszakosság ébred, világért sem tágít.

— De nézze csak ezt a dinnyét — heveskedik és hirtelen odavágja a térdéhez.

Az érett dinnye ízes lottyanással kettéhasad, feltépett belseje mézédesen piroslik, majd előkerül a kés és Zsenyecska is kap belőle.

— Polgártársnő! — És Grigorij Ivanics mintha boldogsággal ajándékozna meg valamennyiünket.

Zsenyecskát bolondos nevetés fogja el, képtelen visszautasítani. Elfogadja a finnyás kis kövérke is, majd én és a mogorva pár, és esszük az olvadó tavaszi hó szagú hűvösséget. Grigorij Ivanics eddig eleget hallgatott, most ötünk helyett hangoskodik, örül.

. . . Éjszakába merült, sűrű kertek között áll meg a vonat.

Én is kimentem a perronra, a tompán hunyorgó kék lámpások világába, és megtaláltam az állomás nevét. Itt vonult valamikor Gyenyikin és Mamontov, itt dübörögtek a szerelvényeink. Háttal álltam a fénynek, álmatagon félig húnyt szemmel és fel akartam eleveníteni képzeletemben, hogy is volt: kitört ablaküvegek, pisla petróleumlámpafény a kis váróteremben, amelynek padlóján összegabalyodva hevernek a tetves katonák, puskájukkal a fejük alatt; Moszkvának irányított, elkeseredett emberek; halál előtt üvöltő mozdonyok. De nem sikerült: mint a folyó habja ölelt körül a hideg, s a kusza kertek lombja ifjan, sűrűn, bátran zúgott. Ledőlni a fűbe és aludni . . . a pusztai szélben . . .

Messziről megismertem Grigorij Ivanicsot. Ujjongó táncléptekkel közeledett, szörnyű nagy görögdinnyét ölelgetve. A lépcsőnél csaknem összeütköztünk, de ő óvatosan kitért és oldalt állva pislogott, pislogott a vagon alá . . .

A sötét, alvó kocsiban megérintette a vállamat:

— Eh, elkéstem, dehát olyan jó ez a dinnye, nem akar? — majd suttogó hangon, zavartan megkérdezte: — Hogy leszek éjjel a csizmával? Szagos a lábam.

— Badarság — válaszoltam.

Mégis úgy feküdt le, mártír módra, nehéz, csizmás lábát lelógatta a padról.

Magamra maradtam — a vonat üvöltve száguldott Mamontov nyomdokain. Felhőként kuszott — utakra, városokra, álmokra — a szívsajdító, sötét mező.

Sárgult tarlók beláthatatlan, sokszáz versztányi területen, ahol nemrégen még ringató kalásztenger zúgott, jegenyék és bokrok övezte, útszéli megállók, a perronon mezítlábas asszonyok, kosa-

rakkal, csuprokkal, görögdinnyével, földjük, kertjük dús kincseivel; arcuk, akár a kajszínbarack; tűző nap az állomás felett; haramiautak, ahol nemrég, vörös osztagainkat kijátszva, Mahno, Scsusz, Hmara tekeregtek... Az utak süppedő, szürke porában álmos ökrök sarjús szekeret húznak, a széna tetején kifakult gimnasztyorkás, fiatal leszerelt katona hasal és jóllakott, ködös pillantással nézi a vonatot. A faluvégi árkokban, ahol régről maradt karók hevernek, szöges drótjukat már a rozsda eszi, vadul burjánzik a lapu, a csalán, meg mindenféle gyom és mélyükön, a parti fű pókháló-árnyékában, tyúkok kapirgálnak.

Dús növényzet, kövér földek, jóllakott tespedés, unalom.

A kocsiban megint nekiláttunk a dinnyeevésnek. Harkov vidékén olcsó csirkét falatoztunk — bár már látni sem kívántuk az ételt, és nem tudom, hányadszor, ittunk Grigorij Ivanics kannájából. Grigorij Ivanics el sem mozdult a lányok mellől, oltalmazó sarkantyúpengetéssel járt a nyomukban és Harkovban készségesen ajánlkozott, hogy elkíséri őket a postaládához. Zsenyecska kacagva lépegetett mellette, kacagott, kacagott és pajzán tekintete a párnás kocsi ablakait kereste.

Kajánul figyeltem: ahá, nem hallgatott rám ez a legény! De hiszen nem is ő az — vajjon a rekedt nevetés, a sarkantyúk mögött rejtőznék az igazi Grigorij Ivanics?

És lám, éppen ebből a jóllakott tespedésből szállt be hozzánk egy család, a mogorva utasok helyére, akik Harkovban észrevétlenül eltűntek. Haragos arcú, testes asszony csecsemőt tartott a karján, férje, cigányformájú, tüzesszemű legény, négy év körüli kislányt vezetett kézenfogva. Előkerültek a kosarak, zsákok, takarók s egyszeriben rendetlenség, gyermeksírás árasztotta el az egész kocsit; az asszony szégyenkezés nélkül előhúzta duzzadó keblét és nyomban szoptatni kezdett; a fiatal férj szorgosan futkosott minden állomáson, ennivalóért, forróvízért. Úgy rémlett, már láttam valahol ezt a szelíd embert, aki megadóan, csendes bűntudattal szolgálta ki mindannyiukat.

A kisasszonyok egymásra sandítottak, vállacskájukat vonogatták és valami epés megjegyzést nyeltek le. Nyilván elégedetlenek voltak.

Csakugyan a padló teleszóródott dinnyehéjjal, maggal, meg még valami féligrágott étellel, lábunk alatt sikamlós latyak tócsállott, amelyben a nagyobbik kislány, kezében hatalmas dinnyeszelettel, kedvére ugrándozhatott. Ugyanez a kislány szerencsésen felborította a teáskannát, éppen a kis kövér szőkeség lábánál.

A kisasszony nagy sopánkodásban tört ki.

— Igazán szemtelenség, nem is értem... felforgatják a kocsit, szemetelnek, tönkreteszik az ember ruháját. Panaszt teszek.

Az asszony egykedvűen ringatta gyermekét, még csak fel sem tekintett.

Úgy éreztem, helyénvaló lesz beavatkoznom.

— Polgártársnő — mondtam — meg fogják bírságolni a rendetlenségért. Nézze, mit csinált itt!

Erre már kilépett dühös hallgatásából.

— Hát csak bírságoljanak! — kiáltotta. — Gyerekekkel vagyok, láthatják! Ha nem tetszik, utazzanak párnás kocsiban! Akárki beülhet . . .

A legényke csak állt, a felső polcra könyökölt és nevetett. Nem értettem: arcátlanság ez vagy egyszerűség. Hosszan, megrovóan néztem a szemébe. Feleletül tovább mosolygott, önfeledt, jóságos mosolyával, amelyet mintha riadókor láttam volna már egyszer régen. Szigorúan válaszoltam az asszonynak:

— Polgártársnő, mi nem akárkik vagyunk, hanem szovjet dolgozók. Ne felejtse el!

— Az egész ülést elfoglalták! — kiáltott megint a szőke kisasszony és könnyezve suhogtatta vizes szoknyáját.

Nem volt ínyemre ez a kezdődő csatározás. Kimentem — és magam sem tudom, hány óra hosszat álltam a folyosó végében, a nyitott, süvítő ablaknál.

Határtalan, csendes mezők folytak el előttem. Távolabb kéklő hegycsúcsok meredtek a hajnali derengésben melegedő égre. Mintha mesebeli hadsereg vonulna ezen a domborulaton a virradatba, a katonák arcán a még láthatatlan nap rózsás visszfénye ragyogott. Bereznyevatka első dalos fuvallata volt ez, azé a földé, amely háromszáz bajtársamat fogadta magába; név szerint ismertem valamennyit. A menetrend szerint éjszaka robog keresztül rajtuk a vonat, elsötétített hálókocsijaival.

. . . Éjjel — kevéssel előbb — nagy riadalom keletkezett.

A Szerebrjanoje—Bereznyevatka szakaszon előző nap egy rablóbanda megtámadta és kirabolta az éjjeli gyorsot. Ezért a csatlakozó állomáson fegyveres őrség szállt fel a vonatunkra. Elfelejtett vihar szele zúgott át a kocsin, valami a tizenkilences évek hangulatából. Az utasok csoportokba verődtek a homályos fülkékben, a fiatalság nevetgélt, a felső padon borotváltarcú, szemüveges polgár nyugtalankodott: „Ördög tudja, lehet, hogy már elrejtőztek valahol és előre kiszemelik az áldozatokat!" — „Úgy látszik, sok a pénzed, hogy így félsz!" — nevetett egy bőrnadrágos, görbelábú, jókedvű legény.

Kocsinkban kis gyertyacsonkot gyújtottak. Az asszony most sem nézett senkire, álomba ringatta gyermekét. Micsoda borús esték juthattak életében osztályrészéül! A legényke előbbi hallgatag

szolgálatkészségével vacsoráztatott meg mindenkit, vízért futkosott, elkészítette a fekhelyeket. Láttukra nyomott hangulat fogott el.

Leszállt az éj, sötét, valóban haramia-éjszaka. A kocsi utasai siettek lefeküdni, hogy elfeledjék a riadalmat, hogy minél előbb napsütésre ébredhessenek. A magára maradt szőke kisasszony haragosan felmászott a felső padra, széles, asszonyos csípőjével az egész fülkét befedte. Nem volt kivel beszélgetnem éjszaka.

Meg kellett keresnem Grigorij Ivanicsot. A vonat lejtőnek száguldott, a folyosón erősen érzeti a rázás. Érintésemre hirtelen kicsapódott a perronajtó — csikorgás, fütyülés, hideg . . . Ott volt, de nem egyedül: boldog, meghitt közelségben hajoltak ki mindketten az ablakon.

Én nem értettem mindjárt. Persze, csak azért van így, mert Zsenyecska csakugyan fél a banditáktól, szüksége van valakire, akinek férfias erejéből nyugodt biztonságot meríthet. Ki más vehetné most hirtelen a védőszárnyai alá?

— Arrébb lesz az állomás, majd megmutatom . . . — ez a másik Grigorij Ivanics hangja volt; azé, akit én vártam.

— Szóval, amint látja, élek és üdülni megyek. Ki tudja, két-három év múlva megint keresztülutazom majd itt és rá sem ismerek semmire és már két nyelvet fogok tudni, úgy ám . . .

— Meséljen még . . . — hallottam Zsenyecska halk kérését, de lehet, hogy valami mást mondott, valami odaadóan kedveskedőt; nem vettek észre és én csendesen betettem magam mögött az ajtót . . .

Nem tudom, miért rohant meg akkor olyan sejtelmes szomorúság: azért, mert tévesen következtettem s az élet könnyűszerrel keresztülgázolt halvány elképzeléseimen, vagy mert magam is győztesen szerettem volna megjárni az életet.

Visszatértem a kocsiba, leültem a pad szélére és elbóbiskoltam; mindenki aludt, a szelíd legényke is — szemben ült velem, fejét a vaskorlátra hajtotta, úgy aludt.

Erősen közeledtünk Bereznyevatkához. Bereznyevatkához? Tehát mégis csak létezett?

. . . Éjfélkor fegyveres ellenőrök vizsgálták át az iratainkat.

A világ sötéten imbolygó sarkai félig elmerültek álmomban. A legény is nehezen tért magához, tüzet kért tőlem és sokáig kotorászott a zsebeiben.

— Tessék egyelőre a párttagsági könyvem — mondta végül — mindjárt megkeresem az igazolványt.

Két ember összedugta fejét s a lámpa fényénél vizsgálta az írást.

— Ez is elég — mondták komoly tisztelettel.

Magunkra maradtunk az egyhangú, alvó, száguldó sötétségben. Éreztem, hogy szemben ülő utitársam hívóan fordul felém.

— Elvtárs — mondta hirtelen halkan és kissé meghajolt — bocsánatot akartam kérni az előbbiért, a feleségem helyett. Tudja, kicsit hirtelen természetű — folytatta és jólelkűen nevetett — ideges, kimerült az illegális munkában.

Kissé elcsodálkoztam, de siettem udvariasan megnyugtatni, hogy már régen el is felejtettem az egészet. Úgy látszik, beszélgető kedve támadt; a banditákra terelte a szót. Mondtam, hogy jól ismerem ezt a vidéket, most Bereznyevatka előtt kapaszkodó következik, a vonat a bevágásba ér, legalkalmasabb hely a támadásra. A 6. hadsereggel voltam itt, amely Perekopot áttörte.

Megörült.

— Tudom, tudom, aztán behatolt a Krimbe . . . éppen odavalósi vagyok.

Megnevezett néhány embert a vezérkar és a különleges osztály tagjai közül, meg egy-két hadosztályparancsnokot. Az én nevemre... nem, nem emlékszik rá.

— Talán hallott rólam akkoriban? Jakovlev partizán. Szimferopol alatt egyesültünk a 6. hadsereggel.

Tüzes hideg futott végig rajtam. Ez volna Jakovlev? Igen, persze, emlékszem: a hadosztály felderítőszázadában mohó kíváncsisággal nézegettük egyszer a fényképét ennek a jelentéktelen külsejű embernek, aki fittyet hányt az akasztófára és akinek elfoghatatlan hadserege ott tevékenykedett Vrangel mögöttes területén. Jakovlev! Ki nem hallott róla, legendás téli átkeléséről a Jajla gerincén, ember nem járta jeges vadcsapásokon? Bátyját Szevasztopolban felakasztották.

— Télen volt a legnehezebb, de azért nekivágtunk. Bajdari környékén, egy barlangban bújtunk meg. Mostani feleségem segítségével — akkor még nem volt az — tartottuk fenn a kapcsolatot a szevasztopoli bizottsággal.

Vad izgalommal lestem a szavát; már nem a vasúti kocsi éjszakai sötétje takart be, hanem Bereznyevatka fogott körül földjeivel, kísérteteivel. Azt is elmondta, hogy mint rendőrparancsnok, eddig valahol a kupjanszki járásban szolgált és most szülőföldjére helyezik át, Jalta közelébe; hogy szándékosan utazik a feleségével Szevasztopolon át Bajdariba. A vonat zakatolása hatalmas, bánatos zenébe olvadt. Félálomban láttam csak, hogy Grigorij Ivanics halkan belopakodott, megkereste köpenyét és megint kiment — talán arra az odaadó vállra teríti rá, a szeles ablaknál.

Álmomban bukkant ki az éjszakából vibráló fényt árasztó, alacsony kaszárnya . . . ráismertem: Bereznyevatka.

Kirohantam a teleköpdösött padlójú, rozzant, fényezett padokkal

teli terembe: szuronyos vöröskatonák álltak a telefonkészülékeknél. A szomszédos helyiségben baljósan zúgtak és csoszogtak az emberek, mint pogrom előtt. Bementem a távíró-terembe, ugyanaz a hollóképű, nagyorrú örmény pöcögtette a gépet, szándékosan nyomkodta előttem, hogy megmutassa: kifogyott a szusz a csontbillentyűkből.

— Nincs összeköttetés — mondta.

— Nem is lesz — válaszoltam — visszavonulunk.

Ott ügettem a zászlóalj mögött, amely a hegyháton át menekült a biztos halálból, embereim komor arcán napfény rózsállott, fagyos, túlvilági fény.

— Hol van a parancsnoki csapat? — kérdeztem. Ennek bátyám volt a parancsnoka. Senki sem tudta megmondani. Alant, a fonott sövényeken túl, zászlóaljak lövöldöztek vissza az ellenségre, halálra szánt zászlóaljak. Földön hasaló vöröskatonák mellett haladtam el — olyanok voltak, mint egy halom rongy — még éltek, ellenálltak, még nem tudtak semmit. Bátyám felugrott a földről, a sövényhez futott és rátette kezét, hogy átmásszon.

— Alekszej! — kiáltottam utána marasztalóan. — Ne oda, Alekszej!

Nem nézett hátra és úgy maradt, széttárt karral, ahogy volt. Odaugrottam hozzá s levettem fejéről a sapkát: haja a tarkóján vörös kocsonyába ragadt, alatta mély lyuk tátongott. Dübörögve száguldottunk a sírok felett, amelyeket sohasem láttam; mindenki aludt a puha ringásban . . . én is aludtam.

Hajnal Perekopon túl, a Szivason túl. Végtelen meleg, száraz rétek, madarak a világ felett — biztosan látják a hegyeket és mögöttük a kék mennyországot. Dzsankojnál hirtelen megrohamozza vonatunkat a nap, az állomás falai úgy szikráznak, mint délidőben, és az aszfaltozott perronra sűrű fekete árnyék terül. Mintha vízzel locsolták volna le, s ebben a hűsben rózsákat árulnak. Igen, a kék mennyország kapujánál vagyunk! Majd megint a szürke sztyep melegébe robogunk, ahol a szél, még a reggeli szél is, mintha állandóan valami izzó, tüzes kemencéből fújna, s arra ösztönzi az embert, hogy kéjesen kilógassa karját az ablakon, arcát a forró kerethez szorítsa és elálmodozva dudorásszon valami összefüggéstelen dallamot. . . . Remegve tapogatom magamban a mai éjszakát, hallgatózom . . . de nincs, egyelőre semmi sincs, csak ez az álombaringató robogás.

Nem hiszem el: előtör még valahonnan a sötétből, s könyörtelen árnyékként ráterül a világra . . .

Felébredtek a gyerekek, neszeznek az alsó padokon. Jakovlevéknél csicsergő, szeretetteljes sürgés-forgás kezdődik . . .

— Csatir-dag! — lelkendeznek a háttérben a lányok és viharos elragadtatással ugranak ablakomhoz, puhakeblű, meleg testük ön-

feledten, vigyázatlanul hozzám simul. Mögöttük Grigorij Ivanics reggelien ködös, piros ábrázata mosolyog.

— Messze van még Szimferopol? — kérdi tőlem halkan.

— Körülbelül egy órányira.

Szegény fejének hamarosan búcsút kell vennie tőlünk.

Az állomáson Jakovlev elvtárs, partizán hadseregparancsnok, gyümölcsös kosarak között járkál, nagyszemű kék szilvát vásárol meg egy halom szőlőt. A csemegéket felesége ölébe rakosgatja, a két térd között vendégszeretően kifeszülő szoknyára, s az egész család szótlanul, lassan csipeget. Az ablakokra aggatott takarók mögött valami meszes-kék hegy tűnik fel, vakító föld: a Krim! Régen elfeledtük már az éjszakát meg a banditákat, a kocsiban fullasztó párás hőség uralkodik, a férfiak pilledten ráncigálják kigombolt inggalérjukat, legszívesebben letépnék.

Szimferopolban Grigorij Ivanics titokzatosan eltűnik. Ágyneműje akkurátusan összeszíjazva ott van a pad szélén, a kis utazóláda mellett. A folyosóról látom Zsenyecska sovány hátát és csupasz nyakát, a kisasszony lenge kartonruhácskában van és fedetlen karját makrancoskodó haja fölé hajlítva, sértődötten perel a kis szőkével.

— Szonyecska, drágám, tudom, mit csinálok, az isten szerelmére, ne prédikálj!

Grigorij Ivanics utolsó csengetés előtt jelenik meg, igen zavart.

— Megváltottam a jegyet Szevasztopolig — mondja bűnbánó mosollyal. — Mégis csak látnom kell, milyen is az a Bajdari-kapu.

A szőke lány féltékenyen és ingerülten rápirít:

— De hiszen látta már, úgy tudom!

— Az más volt — feleli zavartan Grigorij Ivanics. — Valami hasonló nevű. Már nem tudom, mi.

Égbenyúló sziklafalak szorongatják kétfelől a vonatot. Laposra faragott, füves tetejükön, valahol a magasban, ünnepélyes, izzó, déli verőfény árad szét. Mint röpke éjszakák, vidáman dübörögnek az alagutak, valahányszor egybe befutunk, ingerlően ismerős leánykacaj csendül a folyosón. Az állomás perronján már biztosan jelzik: Közeledik a Moszkva—Szevasztopoli személy. Íme, itt van előttünk álmaink álma, a napsugaras cél! Vasparipánk, tele tüdővel sípol s újjongó dübörgéssel berobogunk a perron-rengetegbe.

Játszi napsugarak futkosnak a befüggönyözött, üres terem aszfaltján és fényezett ajtóin, amelyek mögött tátongva ragyog a kijárat. Az állomástéren tüzesen izzik minden, s az embernek hatalmas, csapkodó hullámok jutnak eszébe.

Csomagjainkon üldögélve, mint a menekültek, várjuk a tizenkétszemélyes Krimkurszo gépkocsit. Színes plakátok körülöttünk és valamennyiről a Krim szépsége árad: a kék égbe nyúló, mesefehér

falak, alkonyi árnyak, paloták, mögöttük tenger, fülledt virágoskertek; autók kanyarodnak ki és egyenesen felénk tartanak az éjszakai vonathoz hoznak barnára sült, siető embereket, az arcokon tengerparti sziklapor fehérlik. Ó, milyen kegyetlen, gyötrő unalom várja őket: el kell utazniok, itt kell hagyniok a tengert!

Jakovlev elvtárs, mialatt felesége a gyereket öltözteti, meghitt ismerősként beszélget velem. Régi álma ez a krimi beosztás; mégis csak hazai levegő, a kicsik egészségesen nőhetnek fel, a rendfenntartás nem sok gondot okoz: ugyan, mi történhetik errefelé?! Felesége meg ő régen szükségét érzik már, hogy továbbképezzék magukat.

— No, ma megnézzük azt a maguk barlangját — mondom tettetett közönnyel.

Gyötrően sok függ tőle, hogyan felel, milyen pillantással. Elnéz a fejem felett és az égre mosolyog.

És szót se szól.

Az autóban a szőke lány mellé kerülök, az első ülésre. Szeretném a társaságot magam előtt látni. No, jól van, ha majd úgy akarom, mindannyiukat szemtől-szembe látom.

A kis szőke egyszeriben megenyhül s ellágyulásában még a városkörnyéki kopár domboknak is örül.

— Isteni szép! — rebegi. Telt idomai ruganyosan rázkódnak a motor ütemére.

A harmatos balaklavai völgyben robogunk. Felettünk felhős égbolt, jobbra buja zöldben megbújó telepek. Ott van: a kék mennyország! Csigavonalban kapaszkodunk egyre feljebb és feljebb. A vezető sebességet vált, a motor mélabúsan dohog, mintha neki is szívszorongást okozna a magasság. A hegyek bodor-szürke, mészköves lejtője egyre jobban közeledik. Feljebb már nem mehetünk: alattunk kusza bokrok, levegő, szellős, rémítően szakadékos völgyek. Most mindjárt lezuhanunk.

— Á-á! . . . — kiáltja mögöttünk tettetett félelemmel a bolondoskedvű Grigorij Ivanics.

Zuhanunk az űrbe, a bokrok tépetten zúgnak, elál a lélekzetünk. Hátranézek. Zsenyecska görcsösen csimpaszkodik Grigorij Ivanics karjába és szorosan hozzásimul, rémült tehetetlenségében minden szobáját, mamuskáját elvesztette. Grigorij Ivanics üdvözült pillantással néz felém, de nem lát . . . .

Bajdariban pihenőt tartunk. Közeledő este illata száll. Aprószemű eső permetezett, utána majd megint kisüt a nap s szél kerekedik a magasban, a fenyőcsúcsok között. A nedvességtől zöld cseppek gyöngyöznek az elárusítóasztalokra kirakott szőlőn. Úgy tetszik, végtelenül sokáig utazunk . . . Talán álmunkban.

Igen, álomban. Itt van a hegyszoros, amelyben annakidején a

partizánok jártak. Még egy kanyar és valaki megsejti szemével, belefúrja tekintetét a feketén tátongó üregbe, odafent a zöld meredély fenyőfái közt. Íme, máris eltűnnek a hegyhátak. Kékes bozót fut keresztbe azon a helyen, az út szélén túl puszta űr ködlik. Várok . . . érzem a hátam mögött az idegen bánatot, amely hirtelen hasít a szívbe, mint a kés, érzem, hogy a múltból sugárzó, diadalmas, iszonyú fény egyszerre más színben világítja meg az életet. Vagy talán csak nekem tetszik így? Hátrafordulok, hogy a mögöttem ülő két ember elborult arcába nézzek. Őket keresem, ám helyettük Grigorij Ivanicsot látom, amint baljósan feláll és mosolyogva hunyorog, és rajta kívül még öt szempárt látok, amelyek értetlenül bámulnak, majd hirtelen felkéklenek.

A Bajdari-kapuba zuhanunk! A hegyfalak kitárulnak előttünk. A vezetőnek tréfás kedve van és a feneketlen mélység legszélén állítja meg a kocsit, a szívsajdító, azúrkék semmi felett. Sem előttünk, sem alattunk nincs más, csak az ég s a világ végén felkelő diadalmas, reszkető kékség.

A tenger!

A kocsiban ülők felújjonganak, sziszegnek, tombolnak, a kis szőke mindenki mást megelőzve földre zöttyen és szinte önkívületben, a szakadékhoz tipeg.

— Gyönyörű! Istenem, de szép!

Grigorij Ivanics hamiskás pillantással forgópisztolyt ránt elő a zsebéből, azt füllenti, hogy rókát látott az imént a mélyben és nekiiramodik.

— Vigyázzon! Ne merjen . . . ! — kiáltja Zsenyecska és utána fut, valahová lefelé az úton.

Látnom kell Jakovlev elvtársékat. Hallom, amint hátam mögött éppen azt kérdezi a vezetőtől az asszony, van-e idő rá, hogy megszoptassa a kicsit. — Van, van — feleli az. De nem tudom rögtön levenni szemem az előttem kibontakozó, csodaszép világról. Végtelen látóhatár mögé nyúlik el a tenger; így nyújtózott tegnap is, amikor nem láttuk, és így terült el ezer évvel ezelőtt, ugyanezt az örvénylő, vad csendet hordozva magában. Lábunk alatt, a zöldelő mélyben, városokat, kolostort sejt a szem. Világítótorony tapad halálos rémülettel egy hegyes sziklacsúcshoz. Fecske cikázik az égen . . . Mégis meg kell néznem őket!

. . . És látom az asszony gyengéden meghajló hátát, nyakába omló, lágy, kócos haját. Hűvös van itt a hegyek között: úgyahogy magára terítette katonaköpenyegből átalakított kabátját, amelynek redői közt halhatatlan, viharos évek emléke bújik meg. A legényke zsebretett kézzel áll mellette s figyelmesen nézi a keblét. Pillái boldog félkörben ereszkedtek szemére. A tenger fénye és csendje pihen rajtuk.

Elfordultam és a határtalan csodát bámultam, amelyet kőből, vízből és örökkévalóságból alkotott az élet. A selyemszoknyás kis kövér lány az autónál állt és izgatottan kérdezősködött mindenkitől Zsenyecska után. De ki törődött most Zsenyecskával? Csak én láttam, hogyan futott felfelé Grigorij Ivanics, bokrokba kapaszkodva, a halálos mélység szélén és hozta kacagva karjában a lányt.

(1925)

NYIKOLAJ MOSZKVIN

TALÁLKOZÁS

Az embernek a lépcsőn lemenet jutnak eszébe a legjobb gondolatok. Pjotr Ignatyevics az értekezleten nem beszélt: úgy érezte, mindent elmondtak, minden világos és ideje, hogy befejezzék. De amikor a lépcsőn lefelé ment, eszébe ötlött az ellenvetés, amit a tábornok — a parancsnok — megnyitó beszéde után akart mondani. Az ellenvetés nem volt olyan fontos, ezért akkor hallgatott. De most más tények és gondolatok csatlakoztak hozzá és egyszerre fontos lett, jelentőségteljes, feltétlenül beszélnie kellett volna róla. Pjotr Ignatyevics összeráncolta szemöldökét, amitől keskeny arca még jobban megnyúlt. Lépteit meglassította és megfordult, mintha vissza akarna térni. De az emberek már elmentek, a következő értekezlet pedig egy hét múlva lesz. Meg lehetne mondani a tábornoknak persze holnap is, de az ellenvetés már egy szépen felépített beszéddé alakult, amit kellemetlen volna elmondani egyetlen ember előtt. De még nem is ez a fontos, hanem az, hogy az értekezlet részvevői nem fogják támogatni . . .

Puha sevrócsizmája meg-megcsikordult, amint újból elindult lefelé a lépcsőn. De minél messzebb ért, annál teljesebben, világosabban csengett gondolatában a beszéd, és egyre jobban sajnálta, hogy mindez nem jutott eszébe előbb, az értekezleten.

Lent, a bejárati ajtónál álló kis asztal mellől zömök, bajuszos kapus kászálódott fel és kezét a sapkájához emelve így szólt:

— Vezérőrnagy elvtárs, Fjodor, a soffőrje megkért, közöljem, hogy elvitte az autót javítani és nemsokára visszajön . . .

— Miért nem gondolt rá előbb?

— Nem tudom! — a kapus várt, amíg a vezérőrnagy délceg

alakja elvonult asztala mellett, és csak akkor ült le szép lassan, megfontoltan a kemény fakarosszékbe.

Az utcára nyíló nehéz és tömör ajtót úgy tartották láthatatlan, feszes rúgói, hogy szinte harcolni kellett vele mindig.

És Pjotr Ignatyevicsnek, aki ötven éves kora ellenére még teniszezett, néha örömet szerzett, ha erős kezének egyetlen mozdulatával sarkig tárta. Ilyenkor nevetve mondogatta a fiatal tiszteknek, akik eredménytelenül küszködtek az ajtóval: „Mit erőlködtök úgy! Éppen csak meg kell egy kicsit billenteni". De most arra gondolt: „Mire jó ez? Mint egy erődben!"

Kilépett a vékony hóréteggel borított, gránit küszöbre és felkészült, hogy sokáig fog várni az autóra, sokáig, hogy joga legyen rárontani a soffőrre. De a kocsi abban a pillanatban előállt, és Pjotr Ignatyevics, miközben elhelyezkedett, csupán érthetetlenül dörmögött:

— Gyújtsd meg a lámpákat!

Amint a kocsi megindult, az el nem mondott beszéd újból visszatért hozzá és mind kerekebb, mind logikusabb lett . . . Hogy ne felejtsen el semmit, s ki ne repüljön a fejéből a beszéd, nagy nehezen bedugta kezét szürke köpenye feszes szegélye alá és kivett zubbonyából egy kis jegyzetfüzetet, amely csaknem elveszett sovány, erős kezében. Ceruzája nem volt, a soffőrtől kért. Fjodor anélkül, hogy a kormányt elengedte volna, kihúzta a kocsi ajtaján levő kis zsebből sárga ceruzáját és félig hátrafordulva átadta a vezérőrnagynak. Tintaceruza volt, ezt szeretik a soffőrök és általában a kocsivezetők. Pjotr Ignatyevics rosszalóan forgatta kezében a ceruzát, majd pontokba foglalva feljegyezte gondolatait.

. . . Felesége otthon azzal fogadta, hogy ma színházba mennek, ezért egy kicsit sietniök kell az evéssel. Pjotr Ignatyevics nem szeretett sietni, ha nem a munkájáról volt szó. Ebéd után tíz percre leheveredett a pamlagra. Magas termetéhez képest kissé rövid volt a pamlag, de erre az alkalomra megfelelt: legalább nem szunyókált el rajta. Szívta cigarettáját, visszagondolt az értekezletre... A szomszéd szobából Anna Szergejevna ruhájának suhogása és könnyű, gyors léptei hallatszottak. Már tudta — mindig így szokott lenni, mielőtt színházba mennek — a léptek rögtön közelednek, az ajtó kinyílik, és Anna Szergejevna így szól, miközben letörli a pudert telt álláról: „Te persze még nem vagy kész?" Mire ő habozás nélkül rávágja: „Dehogynem! Persze, hogy kész vagyok!" És azonnal felkel, megy átöltözni.

Anna Szergejevnának nem tetszett a színdarab. Már a második felvonásnak és a harmadik képnek is vége volt, de a színpadon még mindig tartott a törzskar értekezlete. A színészek gyakran mutattak

a falon függő nagy térképre, hol csak futólag, hol pedig jelentőségteljesen; töprengve járkáltak, szívták cigarettájukat, írkáltak széles jegyzetfüzetükbe; küldöncök jöttek és mentek; valaki az első felvonásban vitát kezdett, de a másodikban meggyőzték, hogy nincs igaza; megint közeledtek a térképhez; újból néhány szót váltottak egymással és feljegyeztek valamit a jegyzetfüzetükbe, fel-alá járkáltak a szobában, meghallgatták az új híreket új küldöncöktől . . .

— Te nem érted meg — mondta Pjotr Ignatyevics a szünetben — hogy a katonai gondolkodás egymagában is érdekes lehet!

— De ki kell fejeződnie valami érthető módon! — Anna Szergejevna hevesen, meggyőződéssel beszélt és közben észrevétlenül szemügyre vette az előcsarnokban hullámzó tömeget. — Csak szavak és megint szavak! . . . Regényben lehet ezt, de színdarabban . . . Mindjárt kezdődik a harmadik felvonás, de én nem várom meg!

„De én nem várom meg" — ezt valami felügyelői szigorral mondta. A vezérőrnagy ismerte és tisztelte feleségének a színház iránt érzett szenvedélyét. Bármilyen darabot nézett meg Anna Szergejevna — jót vagy rosszat — komolyan figyelte, megvitatta a szünetekben, az úton hazafelé és még inkább otthon. Pjotr Ignatyevics elfoglalt ember volt, így ritkán járt a színházba, és ezeken a vitákon keresztül értesült a színházi eseményekről. De most úgy érezte, hogy a mai darabban járatosabb, mint a felesége.

Ezek nem egészen „szavak"! — mondta. — Érteni kell a térképet, az erők elhelyezését, a hadművelet tervét. Akkor ezek a szavak elevenek, érdekesek lesznek . . . Előfordult a fronton, hogy az ilyen megbeszélések után lefeküdtünk, de nem tudtunk elaludni. Hát, hogyisne! Várja az ember a reggelt: hogyan válik be a tervünk? . . . Te pedig még a harmadik felvonást sem akarod megvárni . . . Mindjárt kiesik a hajtűd . . . Nem, nem baloldalt, jobbról.

— Hát tudod, ez nevetséges! A nézőtérre is gondolni kell! — Anna Szergejevna hajára szorította kezét és kényelmesen odasétált a hosszú, keskeny aranyrámába foglalt tükörhöz. — Legfeljebb talán csak húsz ember van a nézőtéren, akinek különleges katonai képzettsége van! Ezek megértik és érdekes is nekik. — Fejét lehajtva, könnyed mozdulattal beszúrta a hajtűt őszülő hajába. — De mi, többiek? Hiszen itt sokszáz polgári ember van! . . . De ez még nem minden. Te azt mondod: „Vártuk, sikerül-e a hadművelet, vagy nem?" De itt tudjuk, hogy sikerült, a várost elfoglalták! Vagyis már neked sem érdekes a darab vége . . . Tehát a darab iránti érdeklődést valami mással kell elérni . . . Megfelelő emberekkel, jellemrajzokkal. Hogy figyelemmel követhessük . . . Hogy lekössön . . .

Pjotr Ignatyevics alig hallotta. A színpadi jelenetek és felesége szavai újból emlékezetébe idézték a reggeli értekezletet. Akkor ott, az autóban feljegyezte gondolatait . . . Nem, nem kell megvárni a

következő értekezletet, hanem már holnap jelentenie kell a tábornoknak, mint különvéleményt. És azon kezdett gondolkozni, hogy a nagy, bizonyítóerejű beszédet rövid, szolgálati beszélgetésre kellene átépíteni. És hozzálátott, hogy átépítse, de túlságosan bőbeszédű lett, nem olyan . . .

Miközben ezen gondolkodott, észrevette, hogy már harmadszor haladt el mellettük egy ember s feszülten nézett a vezérőrnagyra, mint aki tud valamit.

Köpcös, rövidlábú, negyvenöt év körüli férfi volt, éles, kék szeme kicsinek látszott nagy, napbarnított arcában. Nem, Pjotr Ignatyevics nem ismerte, nem emlékezett rá . . . De miért van a szemében mosoly? Kissé elfordult feleségétől és észrevétlenül megnézte magát a tükörben: minden rendben van-e? Igen, minden rendben volt. A tükör visszaverte magas, szikár alakját, hosszú nadrágját a tábornoki sávval, amelytől, azt Pjotr Ignatyevics tudta, még magasabbnak látszott, zubbonyát, gombjait, rendjelszalagjait, és végül — tekintete alulról fölfelé haladt — világos szemét sötét szemöldöke alatt.

Azt gondolta, hogy a harmadik körnél odajön hozzá ez az ügyetlen ember. De még a negyediknél sem jött. Pjotr Ignatyevics megvárta az ötödiket, de ekkor kioltották az előcsarnokban a lámpákat, be kellett mennie a nézőtérre.

Már az ajtóban volt, maga elé engedte feleségét, csak telt könyökét fogta és ekkor meglátta magától balra azt az embert. Égszínkék szeme pajkosan csillogott, az az élénkség tükröződött az arcán, amely akkor jelenik meg, amikor az ember valami mulatságosat szeretne mondani, de nem tudja magát elhatározni. Hogy felbátorítsa, Pjotr Ignatyevics elmosolyodott és könnyedén biccentett feléje.

— Emlékszik, vezérőrnagy elvtárs — szólalt meg tiszteletteljesen, tompa, gyors suttogással a férfi, de nem lépett közelebb, csak előrehajolt — amikor megparancsolta, hogy zárjanak be engem két napra, sehová ki ne engedjenek s hozzám se bocsássanak be senkit?

Pjotr Ignatyevics megértően bólintott, mintha ezt mondaná: „Igen, igen, emlékszem, de látja, már eloltották a villanyokat, s le kell ülnünk a helyünkre.

— Ki ez? — kérdezte Anna Szergejevna, mikor elfoglalták helyüket a második sorban.

— Biz' isten nem tudom . . .

Felment a függöny, a színpadon földkunyhó látszott, telve pirospozsgás, „dali" katonákkal. Egyesek a priccseken aludtak, mások a kiskályhánál helyezkedtek el és társalogtak. Egy bajuszos színész, aki szemmelláthatóan tapasztalt katonát alakított, középen ült.

„Miért kellett őt bezárni?" — gondolkodott közben Pjotr Igna-

tyevics. — „Letartóztatás? De azt nem emlegette volna most... Hozzám se bocsássanak be senkit!" — ismételte magában. — „Nem, letartóztatásnál ezt nem szoktuk elrendelni."

A földkunyhó pirospozsgás katonái beszéltek a háborúról, a házról, a természről. A bajuszos szép lassan összetördelte a rőzsét és a kiskályhába dobta. Keveset beszélt, lassan, és főleg közhelyeket mondott. Bár ezek eléggé egyszerűek voltak, mint például: „A háború nem dínomdánom", a fiatalabb katonákat játszó színészek roppantul felélénkültek ezek hallatára s helyeseltek, mintha valami jelentős újdonságot hallottak volna.

„Két napra be lehet zárni valakit, például, sürgős munka esetén. Bezárni, hogy ne zavarják — gondolkozott Pjotr Ignatyevics. — De akkor a törzskar állományába tartozó lenne és én kitűnően ismerném... Legalább is emlékeznék rá..."

Minthogy gondolatai inkább ezzel az emberrel foglalkoztak s nem a darabbal, nem értette meg rögtön, mi nem tetszik neki a színpadi katonákon. Csak akkor jött rá, amikor a mellékgondolatokat elűzte magától: a külsejük. Túlságosan elegánsak, szépek voltak új zubbonyukban, amelyeket valószínűleg a legjobb szabónál készíttettek.

— Azt mondják — hajolt oda Anna Szergejevnához — hogy Sztanyiszlavszkij az egyik darabnál azt a rendelkezést adta ki, terítsék le báránybekecscsel a priccseket, ahol az emberek alszanak, hogy természetesen és élethűen hasson!

— Ez is túlzás — súgta vissza az asszony, aki rögtön megértette, miért mondta ezt a férje. — Ez a másik véglet...

Nem beszélhettek tovább: az első sorból valaki már hátrafordult suttogásukra, és Pjotr Ignatyevics emlékezetébe idézte életéből azt az epizódot, amelyet össze lehetett hasonlítani a színpadon történtekkel.

... Igen, voltak pontos, nagyszerű katonák; derék legények, akikre öröm volt nézni... De piperkőc egy sem akadt. Honnan is került volna elő? Nem parkett, hanem különböző fajtájú és állapotú föld volt az útjuk, menedékük és munkahelyük. És a munka! Sárban, esőben, hóban — szedd a lábad, ásd be magad, tüzelj... Előfordult, hogy pihenés és egy tál meleg étel nélkül, kilencvenkét napig talpon volt.

„Kilencvenkét napig talpon volt" — ismételte ezt a kész mondatot, amelyet nyilván valahol már olvasott vagy hallott. Ismételte, de nem értette. Természetesen, valami nehéz katonai munkára vonatkozhatott, különben nem jutott volna most eszébe. De milyen munkára?

Közben a színpadon kialudt a fény és amikor újból felgyulladt, a katonák földkunyhója helyett a törzskar szobája jelent meg.

A törzstisztektől körülvett parancsnok az ajtóra nézett és így szólt: Vezessék be!" Parasztruhás öregember lépett be. Mindent úgy elrendeztek rajta, ahogy azt a színházi szokás megkívánja: öregember, tehát hosszú, ősz szakálla van; öregember, tehát illik levennie sapkáját és keresni, hol vethet keresztet, de ikont persze nem talál; érthető okokból alig vonszolja lábát; széket tolnak alája, de ő persze nem látja; kérdezik, de nem arra válaszol . . .

Pjotr Ignatyevics hirtelen felesége füléhez hajolt.

— Eszembe jutott, ki az, aki kilencvenkét napig talpon volt — mondta.

— Mi az, hogy kilencvenkét napig?

Pjotr Ignatyevics mosolygott: hiszen erről csak gondolkozott, de nem beszélt! Fejmozdulattal kérte feleségét, hajoljon oda hozzá:

— Hát ez az ember — suttogta — aki az előbb az ajtóban megszólított . . . ő jutott az eszembe!

A vezérőrnagy arra gondolt, bár nem tudta megérteni, miről jutott eszébe, hogy ennek a színpadi aggastyánnak sem a külseje, sem a modora nem emlékeztetett arra az öregemberre, akit Kotlubany állomásán látott. Talán csak az a körülmény, hogy akkor is, most is katonák várták az öreg érkezését. Igen, valóban — a parancsnoknak ez a fejmozdulata az ajtó felé: „Vezessék be!"

És akkor megjelent a köpcös, szakállas öreg, esetlenül lépkedett rövid lábaival. A napvilág után sötét volt a tágas földkunyhóban, és az öreg megállt, hogy körülnézzen.

Szemügyre vették. A jelentések szerint ő Liszki állomás legjobb mozdonyvezetője. Ez az állomás német megszállás alatt volt, és az öreg most itt dolgozott, a sztálingrádi vasút külső területén, a Kotlubany—Ilovlja—Konnaja vonalon. Éjszaka dolgozott, titokban, kioltott fényekkel, minthogy a németek a sínek mentén tanyáztak hol négy, hol pedig másfél kilométeres távolságban egymástól. Bátran, ügyesen és gyakorlottan dolgozott, a hírnév ide is vele jött. Régi helyén a sebességért, a nagy terhelésért, a mozdony fokozottabb kihasználásáért harcolt, de itt, amikor a németek álltak lesben a sínek mentén, erre nem volt szükség, de meg nem is lehetett. Egy valamire volt szüksége mindenkinek a háborúban — a bátorságra. A sztahanovistákból nem is hiányzott a bátorság, de őbenne tovább élt a régi érzés is: a munka, a kezdeményezés iránti szeretet . . .

Ezért egyáltalán nem volt meglepő, amikor egyszer Kotlubany állomásán odalépett a mozdonyához két tiszt és így szólt: „Nagyapó! Az ezredes kéreti magát a törzsszállásra".

És íme, itt áll az ezredes előtt. Amikor szeme hozzászokott a földkunyhó sötétjéhez, pillantása megakadt az ezredesen, aki most feléje fordult.

— Üljön le, Aveljev elvtárs! — mondja Pjotr Ignatyevics és egy összecsukható, vászonüléses székre mutat. — Mi a keresztneve és apai neve?

— Roman Pavlovics — feleli tompán, fáradtan az öreg, és bizonytalanul leül az ingatag székre.

Hogy ne ijessze meg rögtön az előtte álló munkával, hanem inkább megnyerje magának és örömet szerezzen a mozdonyvezetőnek, Pjotr Ignatyevics megkérdi:

— Micsoda varázsigét tud maga a német bombázások ellen? Más mozdonyvezető, mikor harcosokat szállít, gyakran kerül bombazáporba. Magánál pedig, Roman Pavlovics, úgy hallottam, ez úgyszólván elő sem fordult . . .

Az öregnek, úgy látszik, valóban jól esik ezt hallania: fáradt kék szeme felragyog, szőke szakállában felbukkan és eltűnik a mosoly.

— Ez attól függ, ezredes elvtárs, hogy milyen pilótára bukkan az ember — mondja és megtapogatja zömök teste alatt az összehajtható széket: nem dől-e össze. — Ha a pilóta ostoba és nem sajnálja a bombáit, akkor nincs előle menekvés! De ha okos és képzett ember, akkor félre lehet vezetni . . .

A fekete, nevetőszemű segédtiszt nem állja meg, hogy közbe ne szóljon:

— Fordítva, bizonyára fordítva! — Az öreg háta mögül rákacsint a törzstisztekre. — Hogyan lehet az okost félrevezetni? . . .

— Éppen, hogy az okost lehet . . . Jól mondom! — Az öreg a beszélő felé akar fordulni, de a szék megreccsen és erre nyugton marad. — Ostobával harcolni éppenúgy nem lehet, mint az őrülttel. Nem tudja az ember, hogy az mit akar, mit gondol — folytatja visszafordulva előbbi helyzetébe, szembe a parancsnokkal. — De az okos ember megfontoltan cselekszik . . . Hát én eleget teszek a kívánságának. Sokszor észrevettem, hogy mikor üresen megyek, az ,,adolfok'' (így nevezi őket a fűtőm), nem bombáznak, átrepülnek felettem. Mi a fene! Honnan tudják ezek a jólelkek, hogy üresen megyek? Szemügyre vettem a dolgot és megértettem: a gépek alacsonyan repülnek, a pilóta látja, hogy a kocsik ajtaja tárva-nyitva áll. Üresek! . . . Ha meg a nap alacsonyan van, a havon látszik az üres kocsik lyukacsos árnyéka. Ez az. Megértettem . . . És eleget tettem a pilóta kívánságának: semmit sem változtattam a kedvéért: ha üresjárat, legyen üresjárat! Indulás előtt végigjárom a szerelvényt és figyelmeztetem a katonákat: ha két rövid füttyjelet hallanak — jön az ,,adolf'' — rögtön tárják ki az összes ajtókat, ők pedig rejtőzzenek el jobbra-balra, simuljanak a kocsi falához . . . Hát így aztán haladunk is, hál' istennek . . .

Ideje, hogy a tárgyra térjenek, és Pjotr Ignatyevics közli Avel-

jevvel, hogy Konnaja állomás közelében beleiőttek egy páncélvonatunkba és el kellene onnan hozni.

— Nehéz feladat lesz — teszi hozzá — kétségtelenül nehéz . . . Sokat fog vele vesződni, Roman Pavlovics. Ezenkívül nem is lehet sokáig pepecselni: éjszaka csináljuk, de a németek minden bizonnyal lőni fognak, az ön mozdonya pedig nem páncélozott . . . Ezt már nem hivatalosan mondom, hanem személyesen maga miatt. Sok jót hallottam magáról. Nem engedhetem . . .

— Értem, ezredes elvtárs. Köszönöm! — Az öreg bólintott, fáradt, világoskék szemében, mely kivilággott kormos arcából, fény jelent meg. — Csakhogy a gyalogságnál is sok rendes ember van és azok is páncél nélkül járnak . . . Számítson engem is a mozdonyommal a gyalogság közé. Épségben maradok . . .

Mint Pjotr Ignatyevics később megtudta, a németek csak akkor fedezték fel Aveljevet, amikor a mozdonynak minden erejét meg kellett feszítenie, hogy letörjön a jég a páncélvonat mozgórészeiről. A mozdony kéménye szikrákat vetett az erőlködéstől, és a németek rögtön tüzet nyitottak. A páncélvonat azonban már mozgott, a mozdonyvezető fokozta a sebességet és vitte a vonatot Kotlubany felé. Azonban az akna és golyószórótűz folytatódott, és Aveljev csak azon imádkozott, hogy az aknák fel ne robbantsák előtte az utat, mert akkor kisiklik a vonat! . . . A golyók átjárták a szerkocsi oldalát és a lyukakból szökőkútként kezdett ömleni a víz. „Így kiöntenek, mint az ürgét!" — gondolta az öreg és megállította a mozdonyt. Kezében a készenlétben tartott fadugókkal, kiugrott a hóra. Bedugta a lyukakat és visszamászott a fülkébe. Újabb lyukak — megint ki a hóra, kitéve a lövéseknek — a szerkocsihoz . . .

— Fürge öregember maga, Roman Pavlovics! — mondta Pjotr Ignatyevics, amikor a páncélvonat szerencsés megérkezése után Aveljev jelentést tett nála.

— Én nem vagyok öregember, ezredes elvtárs. Csupán negyvenegy éves vagyok!

— Ne mondja! Hát a szakálla? . . .

— Nem volt időm borotválkozni! — szakállához nyúlt és összegyűrte, mint valami idegen tárgyat. — Kilencvenkét napja talpon vagyok s nem szálltam le a mozdonyról! Hol ez a dolog akad, hol az . . . Míg a gépet javítják, alszom vagy két órácskát és megyek vissza . . . Most, ezredes elvtárs, a következőket akarom mondani az ön páncélvonatjával kapcsolatban. Még nem vizsgáltam meg olyan tüzetesen, de azt már most megmondhatom, hogy menetközben . . .

Pjotr Ignatyevics hallgatta, jegyzett is, de más járt az eszében. És amikor Aveljev menni készült, megállította, behívta a feketeszemű segédtisztet és megparancsolta, hogy vezesse a mozdonyvezetőt egy üres földkunyhóba, melyben van ágy, és sehová ki ne engedje,

hozzá se bocsássanak be senkit sem. Aludjék, egyék, igyék és semmi több . . .

— És most mit csinál?

Az előcsarnokban ültek kis pamlagon az ablak mellett. Az üvegen keresztül Pjotr Ignatyevics látja a kerek, utcai lámpát és a kavargó hópelyheket. A lámpa fénye az ablakpárkányra hull, jut belőle a padlóra is, legyőzi az előcsarnok elhagyatott részének gyenge világítását.

Aveljev elmondja, hogy újból otthon dolgozik, Liszkiben. Moszkvába azért jött, mert meghívták a termelési újítók értekezletére. Az „újítók" szót kissé szégyenlősen ejti ki, mintha azt mondaná: „Hát talán én is közéjük való lennék?" Majd Pjotr Ignatyevics beszél a munkájáról és Aveljev tiszteletteljesen hallgatja. De mindketten, miközben egymást hallgatják, akaratlanul is közös emlékükre gondolnak: a földkunyhó Kotlubany alatt, a páncélvonat, az „öregember", két nap alvás egyfolytában . . . És örömmel térnek vissza erre a rövid, de mindkettőjüket érintő esetre.

. . . felébredek, többet már nem tudok aludni, de az időm is lejárt — mondja Aveljev, és világos, éles, mint Pjotr Ignatyevicsnek tűnik, pihent szeme élénken csillog. — Az udvaron pokoli lármal Kiderül, hogy ön a törzskarral már előrement, a hadtáp pedig éppen útra készül . . .

Az előcsarnokban kialszik a csillár, a szünetnek vége, és ők felkelnek a pamlagról. Aveljev másnap elutazik, és Pjotr Ignatyevics megadja neki a telefonszámát — a következő alkalomra. Elbúcsúznak, mielőtt belépnek a félig kivilágított terembe — hiszen mindjárt elválnak — de aztán együtt mennek a szőnyeggel borított keskeny úton, amíg Aveljev megáll és ezt mondja: „Én itt ülök." És újból elbúcsúznak.

Pjotr Ignatyevics lassan halad tovább a rivaldafény felé, amely rőten világítja meg a bársonyfüggöny alsó részét. Sötét árnyképként látja a rőt pír hátteréből a feléje forduló Anna Szergejevna fejét. Arca homályosan látszik, de szeme kifejezéséből eltalálja gondolatát: „Soká jöttél!" — mondják a szemek. Amikor leül, vállpántjainak arany lejtői egy pillanatra visszaverik a rivaldafényt, majd eltűnnek a sötétségben . . .

Vagy tíz percig figyeli a színpadot, azután gondolatai visszatérnek a találkozásra . . . Igen, a földkunyhó Kotlubany alatt, a páncélvonat összekapcsolta életük útját, amely azután szétvált. De a két út, bármennyire különös is ez, valamiben hasonlít. Valami szerencse tette őket hasonlókká egymáshoz. „Kiderül, hogy ön a törzskarral már előrement" — mondta az imént Aveljev. És miért? A hadműveletet jól tervezték meg, sikerrel teljesítették, ezért is nyomultak előre akkor . . . Azután tovább is így mentek előre —

mind a mai napig. Aveljevnél is minden a legjobban ment: otthon, a háborúban, most . . . Nem, ez nem egyszerűen szerencse — a szerencse vak — hanem valami mindent átfogó, közös dolog és nem véletlen . . . Ekkor eszébe jut a mai értekezlet és a szavak, melyek felmerültek benne, mikor lefelé tartott a lépcsőn. Gondolatban újból átvizsgálja őket. Ezek is az újhoz tartoznak, a holnaphoz — a további úthoz. De milyen különös, most már nem nyugtalanítja: hogyan, hol, milyen formában mondja el majd ezeket a szavakat. Annál a mindent átfogó és közös előrenyomulásnál, amit ő és Aveljev, meg a többi ezer kezdett el, a tett a fontos, amely ezek után a szavak után következik.

Pjotr Ignatyevics arcán elégedett, nyugodt mosoly jelenik meg. Ebben a hangulatban szeretne valami kedveset vagy vidámat mondani; oldalra fordítja fejét, de Anna Szergejevna a darabot figyeli. És ekkor ő is felnéz a színpadra.

(1948)

GALINA NYIKOLAJEVA

A HADSEREGTÁBORNOK HALÁLA

1

Amikor már az utolsó sebesültet is leszállították a hajóról, Katyerina Ivanovna, az orvosnő, egyszerre összeroppant a fáradtságtól. Cipősarka be-beakadt a lépcsőfokok fémmel kivert széleibe, miközben fülkéjébe vánszorgott; ott le se vetve orvosi köpenyét, leült egy székre és megkönnyebbülten dobta le cipőit.

A keskeny fülkét elöntötte a leáldozó nap narancssárga fénye. Az alsó polcon aranyosan csillogott a tányérok hosszú sora: az ápolónők készítették neki oda a reggelit, ebédet és vacsorát.

Katyerina Ivanovna levett egy tányért és megkóstolta a kásás gulyáshúst. A kása kenőolajszagú volt és tapadt a szájpadláshoz. Katyerina Ivanovna levette köpenyét és az ágyra dőlt. Egész teste zsibbadt, minden izmában lüktetett a pangó vér, de a nehéz út és kirakodás fáradtsága ellenére is jóleső megkönnyebbülést érzett. Férje írta, hogy egy félesztendőre hátraküldték a tűzvonalból szülővárosába, tanulni. Katyerina Ivanovna a háborús év elszakítottságában megszokta, hogy állandóan aggódik férjéért, néha mintha már nem is érezné ezt az aggodalmat és csak most, a levél olvasásakor éreztette meg vele a szívét eltöltő öröm, minő súlyos nyomás nehezedett rá ebben az esztendőben.

Lehúnyta szemét és nyomban sebkötöző pólyák végtelen galandja kígyózott eléje. Bekötözött kezek, lábak, fejek, sínek, gipszkötések, egyszerű kötések úsztak el pillái mögött különös élességgel, részletességgel.

Gyerekkorában olykor, gombaszedés után, mihelyt a szemét behúnyta, ugyanígy látta a sok gombát.

Végeérhetetlenül gomolyogtak a mullpólyák, majd gyorsan fel-

tekerődtek és enyhe szédületben eljött az álom. Nem sokáig aludt, arra ébredt, hogy éhes.

A hajó megrázkódott és megingott. Közvetlenül az ablak alatt valakinek a fáradt, izgatott hangja hallatszott:

— Nézem, hát az a vén huncut a margarinra ráméri a dobozt.

Egy másik önelégült s tekintélyes hang:

— Ez nekik nem bizonyíték. A pecsétbélyegző: nem elég. Adj még egy kis meggybefőttet.

Az ellátási főnök teázott a fedélzeten a könyvelővel.

Katyerina Ivanovna ültéből látta, amint az alkonyat homályában elúszik Kazany kikötőhelye s ott apró, fekete alakok nyüzsögnek, ami messziről, a hajóról, mindig indokolatlannak, kicsinek hat. A fedélzeten, a korláthoz dőlve búcsúztak az ápolónők és segédápolónők Kazanytól. Még nem fejezték be a takarítást s fel volt tűrve a szoknyájuk és a szoknya alól kilátszott még le nem mosott, meztelen lábuk. A féloldalt megterhelt hajó könnyedén oldalára dűlt.

— Le a fedélzetről! — hallatszott fentről a kapitány parancsoló és közömbös hangja. S utána nyomban a kapitány feleségének öreges szopránja is felharsant. (Az asszonyt a hajón mindenki úgy emlegette: „A kapitány meg én"):

— Azt mondta a kapitány: „Le a fedélzetről". Nem látjátok, mennyire megbillent a hajó? Mi van ott látnivaló? Kazany, hát Kazany, nem láttátok még elégszer? Bombázták vagy felperzselték talán, hogy annyit néztek rajta? „Le a fedélzetről!" — mondja a kapitány! Hát nem értitek? A kapitány meg én harminc éve hajózunk, de még ilyen haszontalan népséget nem láttunk! Micsoda legénység ez? Csupa nőszemély! . . . — fejezte be „A kapitány meg én" oly mélységes megvetéssel, mintha ő maga legalább is férfiú volna.

Nem minden nőt sujtott ez a megvetés, hanem elsősorban és legfőképpen a kórház-hajó parancsnokát, Jevdokija Petrovnát. „A kapitány meg én" sehogy sem tudott megbékülni azzal, hogy itt a hajón, az ő férjének feljebbvalója van s hogy ez a főnök még hozzá — nő. A kapitány felesége ezt személyes sértésnek vette.

Jevdokija Petrovna szintén ott állt. Szép nő volt, arca jóságos, becsületes. Nagyon jól tudta, kire vonatkoznak a kapitányné szentenciái s csak hangtalanul, elnézően mosolygott rajta. Katyerina Ivanovna maga elé képzelte a kapitányné petyhüdt orcáját harci posztján, a kapitányi fülke ablakában, s csendesen elnevette magát és hozzálátott az evéshez. Most a kásának nem volt rossz szaga, szinte édesnek érezte. Megette a gulyást, a borscsot, a kolbászt, a befőttet s csodálkozott, miért szokták felmelegíteni az ételt, mikor hidegen még jobb. Azután levetkőzött és most már véglegesen aludni készült. De álom nem jött a szemére . . .

Eszébe jutott az a fiatal katona, akinek mindkét szeme kiégett

és alsó állkapcsa le van tépve, úgyhogy nyelvének maradványa szabadon csüngött egy izomfoszlányon. Arca már nem is volt, de annál kifejezőbb a két keze. Szép, sápadt csuklója békésen nyugodott teste mellett, csak néha tett egy könnyed, hívó, mintegy segélykérő mozdulatot. Hosszú ujjai levegő után kapkodtak. Ez a két kéz hangtalanul hívott, kiáltott. Azután kétségbeesetten hullott vissza a takaróra. Ez az emlékkép oly szörnyű volt, hogy Katyerina Ivanovna felnyögött. Ilyen emlékekkel nem lehet élni, csak ölni, vagy meghalni. Gyűlöletből ölni, vagy szánakozásból meghalni. De így, hogy se nem segíthet, se bosszút nem állhat érte — rettenetes volt visszaemlékeznie rá.

El akarta űzni ezt a kínzó képet s ezért eszébe idézte a legfrissebb hadijelentést. Az ellenség makacsul tör Sztálingrád felé. Egy pillanatra iszonyú reménytelenség fogta el Katyerinát. Szinte fojtogatta a fáradtság, a vér és kín nehéz légköre, amelyben élt és a jelentés kegyetlen szavai. Úgy érezte, torkába könny tolul. Honnan vegyen erőt, hogy ne sírjon, hogy reméljen, hogy éljen? Erőforrása, mint mindig, most is a múlt volt. Férjére gondolt — ez a gondolat volt menedéke — szép, fekete, vidám emberére gondolt, aki őt kislányának hívta és úgy szerette álomba dédelgetni. Ilyenkor a lakásból minden díványpárnát az ő ágyához hordott össze, két takaróval betakargatta őt s a tetejébe még a nehéz medvebőrt is rátette. Úgy bebugyolálta, hogy ő már alig bírt szuszogni, ekkor elégedetten végignézett művén és boldog arccal mélyedt munkájába. Szeretett abban a szobában dolgozni, ahol ő aludt. Mérnök volt és munkavezető. Nem szívesen végzett szoba-munkát és csak az építkezések levegőjében érezte jól magát. Ezenkívül még káromkodós is volt és nagy huncut. Az elsőt mások elbeszéléséből tudta róla, a másodikat tapasztalatból. Azt se tudta tétlenül nézni, ha szanaszét heverő építőanyagra bukkant. Például, a legnagyobb hidegvérrel rakatott fel s vitetett el őrizetlenül maradt csöveket. Ha ilyesmiért szemrehányást tett neki, férje esküdözött, hogy „maga az atyaúristen rendelése", hogy azokat a csöveket az ő építkezésük kapja meg, ő így küzd a nemtörődömség ellen. Hiába prédikált neki, hogy a szocializmusban nincs idegen építkezés, mert mindegyik egyformán a mienk; bár minden másban egyetértettek, férje kereken tagadta, hogy a másokét a magáénak tekintse. „Sajátja" csak egy volt, és annak kellett a legislegjobban sikerülnie.

Végighallgatta a prédikációját, fejét félrehajtva és olyan kedélyes bizalmatlansággal nézett reá, mint egy nagy kutya néz a kölykeire, és azután nagyot fohászkodva így felelt:

— De nézd, kislányom, én már átnevelődtem: nem iszom, nem dohányzom, a sáros csizmám is letisztogatom. Ugye, nem kell engem még jobban átnevelni?

Ezek után ő belátta, hogy az emberi tökéletességnek is van határa és nevetve csókolta össze férje sötétbőrű, hűvös arcát. Ez a szép s kissé durvavonású arc ilyenkor olyan gyermekien boldog kifejezést öltött, hogy ő ezért készséggel megbocsátott volna férje öntudatában még akár ezer kapitalista „csökevényt".

Valahányszor hivatalos útra ment, hosszú leveleket kapott tőle, mindegyikben hemzsegett az építészeti szakkifejezés, naiv gyöngédség és zabolátlan móka.

Amikor pedig hazaérkezett, a pályaudvaron várt reá és mindig ő volt a legnagyobb és legszebb virágcsokorral a legnagyobb és legszebb férfi az egész perronon. Ott járkált és gyönyörű száján széles mosoly játszadozott. Integetett feléje, miközben a csokrot úgy tartotta fejjel lefelé, mint a seprűt szokták. Hullongtak is a virágok a perron kövére. Azután hazahajtattak és miközben kérdésekkel és csókokkal halmozta el őt, odaszólt a soffőrnek: „Nosza, Vaszja, érd be csak azt a teherautót!" — s mikor elérték a kocsit, átkiáltott: „Hé, bácsi, kinek viszed a bádogot?" — „A kilencvenharmadikra, Ivan Petrovicsnak". — „Több nincs belőle?" Utána ültében a támlára dőlve, kibökte: „Kislányom, gondoskodni kell vagy másfél liter itókáról. Ivan Petrovics kemény legény, vele szárazon nem boldogulunk". Mire ő nagyot sóhajtva, beleegyezett, noha nem szerette ezeket az ivászatokat, műveletlen, durvaszavú emberekkel, de, mert férje szerint az építkezéseken nem megy másként, erre is hajlandó volt. Teljesen különböztek egymástól és mégis úgy kellettek egymásnak, mint a levegő. Szerelmük talán gyerekesnek és felületesnek látszhatott, de valójában mélységesen összetartoztak, hűségesen kitartottak egymás mellett és tökéletesen megértették egymást. Olyan szervesen és eltéphetetlenül tartoztak össze, mint anya és gyermeke. És erre a boldog múltra visszaemlékezés volt most is, mint mindig, Katyerina Ivanovnának az élő forrás, amitől ismét erőre kapott. Ettől felfrissülten szinte fellélekzett és eszébe ötlött: „Nem, nem félek a haláltól. Az a boldogság, ami nekem jutott, másnak száz évre elég volna." Csendesen elszenderedett. A hajó gyorsan és egyenletesen haladt Gorkij felé. Éjszaka gyakran felébredt és mindanyiszor gyorsan evett valamit, úgyhogy reggelre minden tányér kiürült.

Reggel erős világosságra ébredt, számtalan napfoltocska ugrált a falakon és a mennyezeten, a Volga tündöklött az ablakon át és eleven hullámainak visszfénye betöltötte a fülkét.

Katyerine Ivanovna tüzetesen megnézte magát a tükörben, férje szemével, hogy tetszenék-e most neki az arca. Arca álomittas halvány volt, de kedves és mulatságos. Kicsiny szájának felső ajka kissé eltakarta az alsót. Ez a telt felső- és a csöppet beharapott alsóajak adta arcának a gyermekes komolyság és naívság kifejezését, s férje

ezt a sajátos egyéni kifejezést szerette. Pongyolát kapott magára s ment a zuhanyozóba. A folyosóról a fedélzet ellenkező oldalára nyíló ajtó tárva-nyitva volt, ott tolongtak a lányok, Katyerina Ivanovna az ajtóhoz ment. Mellettük úsztak el a házak és kikötőhelyek s csodálatosképpen nagyon hasonlítottak a kazanyiakra.

„Ez isten bizony Kazany!" — gondolta Katyerina Ivanovna. Álmos szemét tágra nyitva, ujjával a szemközti partra mutatott és megkérdezte:

— Ez mi? Hol vagyunk?

— Kazanyban — feleltek a lányok, furcsa erőltetett nevetéssel.

— Megőrültem? Hiszen Kazanyból indultunk, egész éjjel utaztunk s most megint Kazanyban vagyunk? — gondolta Katyerina Ivanovna és álmos pilláival zavartan pillogva most már egészen együgyüen megkérdezte: „Hát akkor tegnap az mi volt?"

— Rio de Janeiro — feleltek ugyanolyan erőltetetten nevetve.

— Vége a nyaralásnak! — szólt élesen, mondhatni, dühösen a feketehajú Vera, a nyugodt kékszemű Lena pedig szánakozva nézett rá és elmagyarázta:

— Éjszaka motoroson jött a parancs, hogy forduljunk vissza s megállás nélkül menjünk Sztálingrádba.

2

A harckocsi himbálódzott és botladozott a hepehupás terepen, de nem zökkent nagyokat. A csönd szinte nyugtalanító volt. Élesen kirajzolódó fák, házak, emberalakok suhantak el, de a tudatban nem hagytak nyomot. Újból a Varjú-hegyen volt hát. Német harckocsik mutatkoztak a domb mögül és kanyarodtak az országúton a híd felé. Tompaorrú láncolatuk végtelennek látszott. Világos, hogy a németek ide összpontosították páncélosaik főerőit.

Hevesen vert a szíve és elgondolta: „Ez az". Mélyet sóhajtott és megérezte a folyam nedves levegőjét és a fűzfák könnyű, frissítő illatát. Nemcsak eszét és szívét, de egész testét átjárta a boldogság érzésének hűvös borzongása, a magasság könnyű szédülete és szeretett volna nagyot kacagni, rikkantani, kiabálni örömében. A tettvágy hatalmas erőinek lendülete és összpontosítása töltötte be egész valóját. Tüzet nyitott. Egymás után robbantak fel a harckocsik és egyszerre borultak ünnepien fehér lángtengerbe. Ez a lángoló láncolat valósággal körülövezte a lapályt odalent. Fehér tűze a folyamon vörösre válva tükröződött, és a víz, mint izzó fémfolyó hullámzott tova.

— Kérem a kórlapját! Kérem a kórlapját! — sürgetett maka-

csul valakinek a hangja. Valami történt mellette és ettől minden megváltozott. Szürke deszkapallót látott, s alatta gyöngyházfényű olajhártyával borított vizet.

A vízben egy üresen himbálódzó konzervdoboz fénylett a napon.

Mindez véletlen volt, szükségtelen és ő nem értette, nem tudta, mi volt az álom, mi az ébrenlét, s újból vissza akart térni a boldogságérzethez, amely még az imént is átjárta, de a hang tolakodóan tagolta:

— A beteg nem szállítható.

Egy másvalaki hangjában a kétségbeesés és fáradtság árnyalatával felelte:

— Mindegy!

Azután jött valami hosszú és sötét folyosóféle. Egyik oldalán ajtók, a másikon fémkorláttal elkerített rések. Egyik rés korlátján ült egy leány, tetőtől talpig fekete és olajfoltos kezeslábasban, a korompiszkos kezében a sápadtzöld alma, amit evett, különösen tisztának látszott. Az egyik szemközti ajtó kinyílt és ott megjelent a szakács. Hosszúkás, fiatal arcán szemöldöke olyan fekete és sűrű volt, mint egy bajusz. Aztán nyugalom és boldogság következett: az ablakon fehér függöny és mögötte a Volga kéken, sugárzón s látszólag szilárdan. Egy ápolónő jött és inni adott neki.

— Hova visznek? — kérdezte a fiú.

— Kazanyig. Kényelmesen fekszik?

Az arcát nem láthatta, csak fényesre kivasalt hófehér fityulájáit és ennek a fityulának a látványától megkönnyebbült. Most már mindenre visszaemlékezett úgy, ahogy volt. Három harckocsit gyújtott fel. Ez természetesen még nem döntötte el az ütközet sorsát. Igaz ugyan, több harckocsi nem jött a hídra, visszafordultak a gázló felé s eltávoztak abba az irányba, amerről tegnap várták őket.

Szerette volna megtudni az ütközet eredményét és ez a kívánsága olyan türelmetlen volt, hogy fejét felemelve, szétnézett.

— Mi az? Inni kérsz? — kérdezte egy rekedtes hang és egy kövér asszony-arcból kivillogó teljes fémfogsor hajolt föléje.

— Nem — felelte a fiú párnájára dőlve, és a rá mindig jellemző érdeklődéssel tekintett szét a fülkében.

Az asszonyarcú ember férfi volt. Kellemtelen arca, kicsi, formátlan orra, természetellenesen széthúzott ajka, fémfogsora, minden vonásának valami torz mozdulatlansága degeneráltnak látszott, de dombos homloka alól olyan elevenen, egyenesen és fürkészően pillantott rá, hogy Anton nyomban azok közé sorolta ezt az embert, akiket azzal az egy szóval szokott jellemezni: „megfelelő".

Mellette egy fiatal, csupa-in legény ült. Szabad, lendületes és egyben fékezett mozdulatai nem vallottak sem harckocsizóra, sem gyalogosra, sem repülőre, hanem csupán tényleges lovaskatonára.

Anton mindig is vonzódott a lovassághoz. Nemcsak külsejük, hanem minden egyéb jellemvonásuk kifejezhetetlen örömöt okozott neki és most is, mint mindig, kellemesen érintette a lovastiszt szomszédsága.

A felsőágyon feküdt a fülke negyedik lakója, egy pirospozsgás hadnagy. Magasan ívelő, merész szemöldöke és nőiesen kicsiny, duzzadt szája volt.

Anton fáradtságot érzett és újból lehúnyta a szemét. A közeli dolgokat távolinak és idegennek érezte. Az ő élete nem itt volt. Az ő élete egész teljességében, egész forró feszültségével ott maradt a Varjú-hegy lábánál, a bombasérült emelődaruknál, az emberek és gépek nyüzsgő tömegében, amelynek minden egyes részlete érthető és szívének rokon volt. És most, ahogy lehúnyta szemét, újra, ezt a számára rendeltetett életet élte tovább.

Eszébe jutott a tegnapi este, amikor, befejezve az ütközethez szokásos előkészületeket, a harckocsizók leheveredtek aludni, ő pedig az ütközet tervén tűnődve, az árokból az útra tért s ott járkált fel s alá.

Nemrég végezte a harckocsizó iskolát s csak egy harckocsi parancsnoka volt, de őbenne mindig ott lüktetett a harc egésze és az ütközet kimeneteléért érzett közvetlen felelősség tudata.

Még iskolásfiú korában is, alighogy belépett az osztályba, mindjárt észrevette az osztály állapotában mutatkozó rendellenességet.

— Mit kiabáltok, gyerekek? A kéttagú együtthatót nem értitek? — kérdezte vígan még a küszöbről és csengő hangja könnyedén áttörte osztálytársainak zsivaját.

— Kiki a helyére, majd megmagyarázom. De gyorsan! Katonásan! Zárjátok be az ajtót és csend legyen!

— Igenis, csend legyen! — feleltek nevetve és az osztály elhallgatott. Gyorsan és világosan megmagyarázta, amit nem értettek és így fejezte be:

— Van még kérdés? Több kérdés nincs? Minden világos? No, még van tíz percünk — és elsőnek szaladt ki az iskolaudvarra és olyan kamaszosan viharos játékot rendezett, amit a lányok és a tanárok látszólag fölényesen, de belső irigységgel néztek.

Ahol csak megjelent Anton, mindenki vidáman és szívesen fogadott szót neki, és ő ugyanilyen vidám természetességgel tudott vezetni.

Kimondhatatlan örömet szerzett neki a figyelem ébersége és a gondolatok világossága, ami az emberek irányításához szükséges.

A harckocsizó iskolában, ahová már a háború legelején bejutott, társai tréfásan elnevezték „hadseregtábornoknak" és egész komolyan nagy jövőt jósoltak neki.

Ezen az estén is az eseményekért érzett felelősség és a lebírha-

tatlan érdeklődés nem hagyta aludni. Ezért csatangolt az úton, saját szemével akarta látni a lankákat, magaslatokat és a térképen megjelölt többi tereprészt. Sokáig járkált, de semmi érdekeset nem látott. Visszafelé egy tíz évesnek látszó kislánnyal találkozott, aki utánaszaladt, utól is érte és aztán félénken megállt mellette, mezítláb topogva a harmatos füvön.

— Mit akarsz? — kérdezte Anton.

— Dinnyét hoztam... — felelt suttogva és a zsákból előhúzta és odakínálta neki a dinnyét. Leültek és eszegették.

— Hol lakol? — kérdezte Anton a gyereket.

— Ott nil — és a kislány apró, maszatos kezével nyugat felé mutatott.

— És anyád?

— Anyu amott ni — és az ellenkező irányba, a dinnyeföldre mutatott. — A házunkat felégették a németek. Dunyka is elégett.

— Ki az a Dunyka?

— A disznónk. Hasas volt. A Varjú-hegyről néztük, onnan messzire látni.

A beszélgetésből kiderült, hogy a Varjú-hegy a híd mögött van és csak egy oldalról elérhető, de a szélén sűrű a cserjés és alatta homokkőbánya húzódik. Minden jel szerint ez a pont nagyon kedvező volt, de sajnos, az ellenség mögött és az előrelátható támadástól jóval keletebbre feküdt.

Éjszaka a harckocsik a kitűzött cél felé indultak, Anton tartalékban maradt, de reggel kitűnt, hogy a németek mögé kerültek és délkelet felől közelednek. Anton harckocsiját elébük küldték, áttört a Varjú-hegyen és onnan vette tűz alá a hidat. Sikerült neki három harckocsit felrobbantani és a harckocsioszlopot visszaszorítani a szakadék felé. Harckocsijának legénysége súlyosan megsebesült, ő maga is elvesztette eszméletét és nem emlékszik, mi történt azután.

Mozdulatlanul feküdt ágyán s tovább élte hadosztályának életét, csakhogy minduntalan megzavarta valami. Erőt vett magán s végül megértette, hogy ez az elháríthatatlan akadály nem más, mint a teste. Nehéz, kínzó fájdalom zavarta, s mintha tőle elkülönített élete lett volna. Percenként elvesztette eszméletét. Mintha megsokszorozódott volna, mintha végtelenül sok teste volna s azok megtöltötték a fülkét és mindegyik fájt és mindegyik nyűg volt.

— Én egy vagyok és az ágy is csak egy — suttogta ilyenkor, meggyőzni igyekezve önmagát, hogy egy embernek nem olyan nehéz egy ágyon elhelyezkedni.

Megpróbált kényelmesebben feküdni és az ezzel járó hirtelen mozdulat kibírhatatlan fájdalmat okozott. Rögtön megkönnyebbült, mert jött az ájulás. Ekkor ismét a harckocsiján röpült őrült gyorsasággal és nesztelenül, magas hegyre lendült. Odafent beláthatatlan

kékség, a szíve ismét reszketett örömében és akkor így szólt: „Ez az!"

De egy száraz, éles hang erőteljesen és keserűen mondta:

— Harckocsik! Mit ér a harckocsi repülőgép nélkül, kevés a repülőgépünk. Repülőgép kell! . . .

Ez a mondat nyomban eszméletre térítette, mert azt mondotta ki, ami az utolsó hónapokban annyi fájdalmat és keserűséget okozott neki.

A katonai iskolában beleszeretett a harckocsiba. Örömmel, büszkén és magabízón ment a gépén az első ütközetbe.

De a német bombavetők másnap szétzúzták az egész harckocsioszlopot. A tönkrezúzott gépek gyámoltalanul és ügyetlenül halmozódtak a feltúrt földön, mint a hátukra fektetett teknősbékák, ő pedig arcával a földhöz tapadva, tehetetlen dühvel feküdt ott.

Minden „légiveszély" idején napról napra reménytelen áhítozással nézte az eget: „Ha csak egy a miénk volna, ha csak egyetlenegy!" De saját repülőgép ritkán jelent meg, kevés volt. Pedig enélkül hasztalan volt mindaz, amit ő tudott és amire büszke volt! Néha elfogta a csüggedés, a megalázottság érzése. A repülőgépek hiánya önmagát is elértéktelenítette, korlátozta lehetőségeit és ezért sorsát sekélyesnek, semmisnek érezte.

De még a legkeserűbb percekben is tudta, hogy nemsokára minden másként lesz. Törhetetlenül hitt a jövőben. Ez a hit éltette és amikor nagyon nehéz volt neki, lehúnyta szemét és arra gondolt, milyen lesz a harc öt-hat hónap múlva.

— Először sebesült? Mintha már láttam volna magát valahol? — kérdezte egy női hang, olyan friss és enyhe, hogy úgy tetszett, mintha tulajdonosa nedves hajjal, vállán törülközővel épp hogy a fürdőből kelt volna ki.

Anton kinyitotta a szemét és fiatal nőt látott köpenyben, fehér sapkával. Félig gyerekes, sápadt, barna arcán, nedvesen csillogó szeme alatt, barna árnyék sötétlett.

A nő arcában, hangjában, magatartásában volt valami csodálatosan békés és otthonias. Fáradt volt, de nem ideges, figyelmes, minden feszültség nélkül. Az asszonyosképű hadnaggyal beszélt most.

— Magát már láttam valahol, az arca ismerős — mondotta neki.

— Nem, engem nem láthatott — felelt amaz mosolyogva. — Ez nem az én arcom. Az orrom sem az enyém, az állam se, a fogam se. Az igazi arcomat lepénnyé lapították, ezt itten doktor csinálta nekem. — Mosolygott és ennek az idegenarcú embernek torz mosolyát Anton most gyönyörűnek látta.

— Az orrát bárány farkából csinálták — szólt vígan a lovastiszt. — Először emberi porcogóból akarták csinálni, de ez nem

ment, nem nőtt oda. Aztán madárcsontot próbáltak, azzal se sikerült . . . Akkor aztán bárányfarkot tettek oda, egyszeriben ránőtt. Az orrát úgy tudja mozgatni, mint a bárány a farkát.

Az idegen arcot viselő ember elnevette magát és úgy mozgatta az orrát, hogy csakugyan emlékeztetett a bárányfark csóválására.

Mindnyájan nevettek, Anton is elmosolyodott.

— No, csakhogy felébredt, kedves! Hogy érzi magát? — kérdezte a nő. Anton feléje akart fordulni, de csak feje és válla mozdult, testének alsó része súlyos volt és megmozdíthatatlan.

— Nem tudok mozogni! — szólalt meg csodálkozva és hirtelen megérzett a hátán valami forró nedvességet, lepedője szélén nedves folt terjedt lefelé.

Nem értette, mi történt vele és zavartan nézett szét.

— Nem baj, nem baj — mondotta gyöngéden a nő — mindjárt kicseréljük a lepedőt. Csak ne izgassa magát. Gerincsérüléseknél ez így szokott lenni.

Anton nagynehezen jött rá, mi történt vele.

Az orvosnő különösen gyöngéd pillantásából, szomszédainak feszült arcából, szembogaruk hirtelen felvillanásából és félrefordulásából értette meg Anton szerencsétlenségének egész nagyságát.

3

— Hat, hét, nyolc . . . kilenc! — mondotta valamelyik sebesült.

— Még meg is számolják őket! Mutassa a lábát! — szólt ingerülten Vera.

Katyerina Ivanovna egy beteg körül foglalatoskodott és nem értette, miről van szó. Csak amikor végzett a kötözéssel, vette észre a műtőszobában tartózkodó sebesültek feszült magatartását, azt a kínos kíváncsiságot, amivel az ablakra néztek. Pillantásukat követve, ő is észrevette a Volga fölött közelgő német repülőgépek csoportját.

A védtelen hajón tartózkodó emberek sorsa most a német repülők szeszélyétől függött.

A hajó már gyakran került tűz alá és bombazáporba, s több ízben találkozott leégett, félig elmerült hajókkal. Ez az útja különösen nehéz volt. Három nappal ezelőtt hagyták el Sztálingrádot, de mindössze jó, ha nyolc-tíz órai utat tettek meg. A többi idő alatt útjukat hol aknák, hol partraszálló egységek keresztezték és a hajó elálcázottan vesztegelt a parton.

A veszélyt már megszokták és Katyerina Ivanovna a repülőgépeket nézve, fáradtan gondolta:

„Mindegy, csak már vége lenne!"

Végignézett a műtőn. Szembetűnt a különbség a férfiak halványra vált arca és a nők fölényes nyugalma között. A férfiak először voltak fegyvertelenek és a veszélynek kiszolgáltatottak, míg a nők már ötödször tették meg Sztálingrádba az utat.

És a repülőgépek egyre közeledtek, zúgásuk mind erőscbb lett.

— Mért nincs a kötözőhelyen mentőöv? Hallatlan! — szólalt meg a pirospozsgás hadnagy és arca lassanként elsápadt.

— Tartsa rendesen a lábát — lökte meg Vera.

A lányok nyugodtan dolgoztak.

A legénység már átment az ijedtségen. Mindenki átment azon, mint ahogy a kanyarón, de mindegyiknél másként folyt le ez a betegség. Azután, hogy a hajó először került tűz alá, ,,A kapitány meg én'' átadta a leltárt (ő volt a hajó fehérnemű gondozója), és könnyek, csókok között búcsúzott a legénységtől, mintha örökre tenné. Sírva rimánkodott mindenkinek, hogy vigyázzanak a kapitányra, aki ,,vizi-betegségben szenved'' s lement a deszkapallón. Mellette lépkedett a sovány, hallgatag kapitány, utána matrózok cipelték terjedelmes málháját.

Ez a málha minden ajtóban megrekedt és a matrózok ilyenkor őseiket emlegették, ami nyilván segített. Mikor végre kirakták az egészet, ,,A kapitány meg én'' rátelepedett és olyan viharos zokogásba tört ki, hogy még a parton is összeszaladtak az emberek. Majd hirtelen elcsendesedett, kijelentette, hogy még ezt az egy utat ő is megteszi és ezek után nyomban megnyugodva, visszatért a hajóra. Nyomában vonult az előbbi módon a málha. Ugyanez a história ismétlődött különböző változatokban, ezzel a keserves málhával minden egyes bombatámadás után.

Amikor egyszer a legénység szemeláttára süllyedt el egy szembejövő, aknára futott hajó, az egyébként józan hajószakácsok váratlanul leitták magukat. Jása, a mindig előzékeny és rendes szakács, lerészegedve ült a forró tűzhelyre és nagy érzéssel rágyújtott a nótára: ,,Hordón ülök, hordóm alatt Fritzek!'' Sütötte fenekét a tűzhely és fel-felugrált, de azért makacsul ragaszkodott a helyéhez.

Ilyen állapotban talált rá Jevdokija Petrovna, a hajóparancsnok, akit külön emiatt hívtak le a konyhába. Odament, rávillantotta gyönyörű, kék szemét a szakácsra és parancsot adott, hogy a részeg szakácsokat vegyék őrizetbe. A szakácsok összeölelkezve és topogva gúnyos nótára gyújtottak: ,,Aki nember, nem is ember'' — hadd értsen róla Jevdokija Petrovna.

Katyerina Ivanovna is megsínylette a félelmet. A kezdeti ijedtség után, a félelem később nála abban nyilvánult meg, hogy gondolatai még makacsabbul fordultak a múlt felé. Lelkiismeretesen dolgozott, de soha egy percig sem szűnt meg gondolatban előbbi, otthoni életét élni.

Élete a munka és a hazaszálló gondolatok, a katasztrófától való félelem és ama vágy között oszlott meg, hogy minél előbb túlessék rajta és hazakerüljön.

A kilenc repülőgép közül kivált az egyik és a hajó felé tartott. Egyre világosabban látszott békaszínű teste és tompa orra. Egy pillanatra mindenki kővé dermedt. Azután a pirospozsgás hadnagy sebesült lábával nem törődve rohant az ajtó felé, de még mielőtt átléphette volna a küszöbét, száraz reccsenés hallatszott: a repülőgép gépfegyversorozatot adott le. Egy golyó szétzúzta az asztalon álló üveget, egyszerre minden jódszagú lett. A hadnagy kihúzta a kötözőasztalon fekvő Anton feje alól a párnát, betakarta vele a fejét, és az ajtóba guggolt.

— Menjetek a benyílóba, ott vannak a matracok — szólalt meg nyugodtan Anton.

Mindenkinek eszébe jutott erre, hogy a fedélzeten új matracokat raktak le és valamennyien odasereglettek, melléje guggoltak. A repülőgép leadta a második sorozatot. Csörrent az ablaküveg. A kötözőszoba sarkában egymáshoz kuporodva ültek a félmeztelen sebesültek és a fehérköpenyes ápolónők. Mindegyik összegubbaszkodott, a másik testében látott védelmet, mert más védelem nem volt. És a csomóba összebújt emberek fölött, a véres és gennyes kötözőpólyákkal telt tálak fölött, a magas kötözőasztalon feküdt, hátraszegett fejjel Anton, fogát összeszorítva, hosszú szemöldöke nyugodt vonalat rajzolt arcára.

„Neki már nincs mit félni. Amiővele történt, rosszabb a halálnál — gondolta Katyerina Ivanovna. — Vajjon tudja-e?"

Még egészen fiatal volt az arca, szürke szeme olykor gyermekesen kérdésre nyílt, de szép, hosszú száját szorosan összezárta és szája sarkába betelepedett valami örökre ránehezülő szomorúság.

Kényelmetlenül feküdt.

— Adja vissza a párnát — mondotta Katyerina Ivanovna a hadnagynak. Elvette tőle, Antonhoz lépett és a párnát feje alá igazította. — Így kényelmesebb lesz — szólt hozzá, csak épp hogy mondjon valamit. — Fektessük talán a padlóra?

— Mi a különbség? — felelt érdesen. — Ne álljon itt. Üljön le.

Katyerina Ivanovna nem szívesen ment el tőle, de annak sem volt értelme, hogy ott álljon és szófogadóan a fal mellé csöcsült.

Háromnapos út alatt, most másodszor engedelmeskedett ennek a sebesült fiatalembernek. Először ez így történt. Antont mindannap bevitték a műtőbe s valami különös szépség volt abban, ahogyan a megalázó és fájdalmas procedurákat átszenvedte.

— Fordítson az ablak felé — kérte, és testétől elfordulva, az ablakra meredt, nyilván erősen gondolkodott valamin és egy

hanggal, egy mozdulattal sem árulta el arca a szörnyű fájdalmakat. Az ápolónők elragadtatva csodálták és Froszja ezt mondta:

— Miből van ez az ember? Ha a vasat megkaparják, még az is megcsikordul!

De egy ízben nem Lena, hanem az ügyetlen Kszenyia kötözte át. Sokáig némán tűrte, de azután elszürkült ajakkal megszólalt:

— Menjen innen, hívja ide Lenát.

— Beteg, maga ne szeszélyeskedjen, én tudom, mit csinálok — felelt Kszenyia.

— Menjen innen, ha mondom! — ismételte Anton dühösen.

— Én pedig azt mondom, hogy maga itt nem parancsol. Szép is volna.

— Eredj . . . — szólt rekedten a fiú és káromkodott egyet.

— Majd magam kötözöm be — mondotta gyorsan Katyerina Ivanovna. Átkötözte és a fiú ismét szisszenés nélkül viselt el mindent.

Amikor kivitték, szigorúan odaszólt Katyerina Ivanovnának:

— Itt ne lássam többet azt a nőt!

Lehetetlenül viselkedett, de Katyerina Ivanovna nemcsak, hogy megértette, hanem szinte restellte, hogy egy ilyen ügyetlen, tudatlan nővért tett a kötözőhelyre és még aznap leváltotta.

Újból felzúgott a közelgő repülőgép kellemetlen vonítása: kört írt le és megint közeledett a hajóhoz. Az ablakban ismét feltűntek körvonalai.

Antonnak hirtelen eszébe jutottak a galambok s az a gyermekálom, hogy sasokat tartson a galambdúcban. Egy nagy zöldesszürke madár repült egyenesen reá és karmai között hozott valamit. Szerette volna letépni magáról az inget és odatartani meztelen mellét, de legyűrte ezt a kívánságát. Lelke mélyén már meghalt önmagának. Pontosan tudta, hogy ő maga a régi jellemével és sorsával már nem él és ahhoz, hogy újjászülessen, le kell vetnie leküzdhetetlen büszkeségét, meg kellene békülnie új, szomorú osztályrészével. Ez nagyon nehezére esett. Elűzte magától a nehéz gondolatokat és felvette a harcot a halálvágy ellen. Dühösen szólt magában:

— Mit félsz? Nem szoktad meg? Igenis élni fogsz, nincs mit tenned, élned kell!

A repülőgép még egy sorozatot adott le és távozott.

A mellette guggoló orvosnő nagy, sötét szeme pillantását nem tudta levenni Antonról. Ez ingerelte a fiút. Amikor nagyon rosszul volt, elvesztette eszméletét, Katyerina Ivanovnát hívta, de mihelyt jobban lett, nehezen viselte el jelenlétét.

Most, amikor ott látta guggolni, sapkája alól kigöndörödő, fekete hajával, önfeledten, félig nyitott ajkával, olyan vonzó volt ez az áthatóan forró és gyöngéd pillantás, hogy a fiú akaratlanul elgondolta:

„Ó, de szép! Kedves, barna, ő az! . . . De nem igaz! Ő is olyan, mint más. Valaki egészségesre vár, érdemjelesre." — És szíve elnehezült ettől a gondolattól. Már észrevette magában ezt a furcsa haragot az emberek iránt és ez megalázta.

Ebben a harcban honnan is várhatott volna segítséget? Apját, anyját néhány évvel ezelőtt elvesztette és nem volt se testvére, sem felesége.

Életében egyetlen nő volt — egy szép és okos zeneakadémiai növendék. Egyszer sokáig zongorázott neki, azután átölelte és így szólt:

— Nem bánom, Antosa, gondolj, amit akarsz, de nagyon szeretlek. Nem kell nekem tőled semmi, csak az, hogy szeretlek, ennyi az egész.

Anton boldog volt a lánnyal, nagyszerű nőnek tartotta és még most is, amikor a más felesége volt, hálásan és tisztelettel gondolt rá. De sohasem, még legszebb óráiban sem szűnt meg azt érezni, hogy ez „nem az igazi", hogy ez nem az, ami kell. Viselkedése, szavai, gesztusai — ez mind „nem az igazi".

De ebben az idegen és ismeretlen nőben meglátta éppen azt; ezért jelenlétében különös kínnal sajdult belé a maga tehetetlensége s ez ingerelte.

Mihelyt a repülőgépzúgás elhalkult, az orvosnő odalépett hozzá:

— Most majd mindent elintézek — mondotta bűntudatosan. — Biztosan már fárasztja is a fekvés.

Ekkor hozták be az iménti bombázás sérültjeit a műtőbe.

Anton nagy kínnal felemelte a fejét és közvetlen közelében, a parton meglátta a bokrok sűrű zöldje közül kimeredő ágyúcsöveket: — Németek a parton — mondotta.

A part mellett haladt a hajó s az ágyúk célba vették.

A hajó éleset fordult és megállt. Az emberek a fedélzetre tódultak. Egy szőke ápolónő kiszaladt a fedélzetre és nyomban összerogyott . . .

— Miért álltunk meg? — kérdezte valaki a folyosón s egy másik hang így felelt:

— A gép megsérült és a kormánylánc elszakadt.

A németek, mintha csak arra vártak volna, hogy a hajó megálljon: nyomban gépfegyvertűz alá vették. Egyszerre több helyen golyó hatolt a fülkébe. A hadnagy arcát karcolás érte és ő csendesen szűkölve rohant a mosdóhoz, lerántotta a virágos porcelán mosdótálat, fejére tette és úgy rohangált fel-alá.

— Mentőövet végy, te bolond! — kiáltott rá utálkozva Anton.

A hadnagy magához tért, ledobta a mosdótálat s felkapott előbb egy, azután még egy mentőövet és a két mentőövvel együtt kirohant a fülkéből.

Nem jutott mentőöv mindenkinek, s az emberek asztalokat, padokat, ajtókat, a fülkefalakból kitépett deszkákat dobtak a vízbe. Az ágyúdörgés elvegyült a sebesültek ordításával és az átlyuggatott deszkák recsegésével.

— A politikai tiszt parancsot adott, hogy a súlyos sebesülteket mentőcsónakba vigyék. Ó uram, teremtőm, mi ez?! Hordágyakat ide! — hallatszott Vera sírós hangja és pár perc múlva ápolónőkkel együtt hordágyon hozott oda egy sebesültet. Még néhány sebesültet hoztak be és Anton felé tartottak, amikor valaki hívta őket.

— Ide, ide, nővérke, engem vigyen.

Elmentek és hosszú időre eltűntek. Azután Anton meglátott egy síró ápolónőt, derekán parafaövvel.

4

Este felé Antonnak rendszerint felszökött a láza és valami forró izgalom fogta el. Mindent élesebb színben látott, minden hangot csengőbbnek hallott. Meghallotta, amint a pirospozsgás hadnagy vékonyka, vibráló hangon így beszélt:

— Mégis csak hallatlan! Nincs elég testmelegítőjük! Megint kegyetlenül fáj a hasam. Savtúltengésem van és itt fekete kenyérrel etetnek. Még amikor be voltunk kerítve, akkor sem ettem ilyen kenyeret.

— Bizony — hagyta rá a lovastiszt hunyorogva — mi is voltunk körülzárva, mi sem ettünk ott ilyen kenyeret. Mi ott az ilyen kenyeret a lovaknak adtuk.

De hirtelen abbahagyta a hunyorgatást és más hangon folytatta:

— Nálunk kenyér helyett kapadohány volt, a lovaknak meg zab helyett ugyan micsoda? A lovaknak nem dughatunk zab helyett dohányt a szájukba.

— Két éjszaka egy szálláson voltunk a tieitekkel — mondotta az idegenarcú hadnagy. — Derék fiúk voltak.

— Önáluk nincs is másféle — elegyedett a beszélgetésbe vidám hangon, a fájdalomtól és láztól mámoros Anton.

— A lovasságnál nem is lehet rossz ember. A ló nem tűri a hátán. A ló megérzi, a feleség nem ismeri úgy a férjét, mint a ló a lovasát.

— Az igaz — hagyta rá a lovastiszt. — A lovat nem lehet lóvá tenni. Az nem harckocsi. A lónak lelke van! És ha én egyszer észrevettem, hogy hitvány emberke került mihozzánk, hát csak az első támadásig volt az ott. A ló nem vigyáz az olyanra.

Hirtelen mellettük süvített el egy lövedék, a lovas oldalra dőlt és torkából szökőkútként lövelt magasra a vér.

— Orvost! — kiáltott a hadnagy, karon ragadta a lovast és bevitte a műtőbe.

A pirospozsgás hadnagy azonnyomban leugrott a felső ágyról, összehajtotta a matracot és a fejére húzta.

— Hol van a súlyos sebesültek csónakja? — kérdezte az arra elszaladó ápolónőt.

— Mind a két csónakot szétlőtték, a politikai tisztet is — felelte a leány futtában.

A szomszéd fülkéből előjött Jevdokija Petrovna, a hajóparancsnok. Mindkét kezét melléhez szorította, az arca vértelen volt, ajka öntudatlanul ismételgette: — Mit csináljak? Lenocska, Lenocskám!

Anton nem tudta, hogy a kislányát hívták így.

— Parancsnok elvtárs! — hívta magához.

Jevdokija Petrovna odament hozzá és nézte Anton ködös szemét.

— Parancsnok elvtárs, hol vannak azok a puskák, amelyeket elszedett a tisztektől? — kérdezte Anton és igyekezett minél tagoltabban és hangosabban beszélni, már ahogy a lázas betegek szokták.

— A tűzálló szekrényben.

— Ki kell osztani a súlyos sebesülteknek, akik nem tudnak úszni.

— Miért kell azoknak puska? — kérdezte a parancsnoknő, mint aki most ocsudott fel.

— Ha mindenki elhagyja a hajót, mi védekezni fogunk.

— A tűzálló szekrény kulcsa a politikai tisztnél van. Mindjárt hozom..

Gyorsan elment, mintha örült volna annak a lehetőségnek, hogy valami okosat csinálhat.

Nagyon hamar visszajött, s amikor Anton ránézett, azt hitte, hogy halálos sebet kapott.

— A kabátzsebeiben nincs a kulcs, a teste meg a vízbe esett — mondotta a parancsnoknő, mintha jelentést tenne. Kérdőn pillantott Antonra, folyton nyelt, nyeldekelt s nem tudta lenyelni a torkát fojtogató csomót.

— Orvost! — kiáltott valaki és a parancsnoknő a hívásra odasietett.

Anton ágyához láncoltan, mindenkitől elfeledve, feküdt ott egyedül és folyton-folyvást az ablakot nézte.

Már senki sem volt a fedélzeten. Anton a szürke, alacsony égboltot vizsgálgatta, a parti bokrok sűrű zöldjét és a víz nyugalmas tömegét.

Mily sokszor hívta a halált, és most, amikor közeledett és elkerülhetetlen volt, hirtelen megértette, hogy ez a zöld, ez az ég és ez a víz: a boldogság. Szívesen elviselt volna bárminő szenvedést, csakhogy ne veszítse el ezt a darabka eget, zöldet és vizet.

Az idegenarcú hadnagy gyorsan berobogott, levett a polcról két mentőövet, egyet magára öltött, a másikat rá akarta adni Antonra.

— Kiúszunk, pajtás — hadarta. — A hajó ég és süllyed, menekülni kell!

— Hagyj békén . . . Nem tudsz kihúzni, a karod sebesült! — mondotta Anton és mohón, reménységgel nézett a hadnagy arcába.

— Mire való az öv? — ellenkezett amaz. — Ha ép volna a karom, téged öv nélkül is kihúználak. — Rácsatolta Anton mellére az övet s ekkor gránátszilánk érte a vállát. Most a másik karja is lelógott, az arca tanácstalan kifejezést öltött. Kibotorkált a fülkéből.

Anton egyedül maradt.

Fejét felemelve, látta, hogyan szaladgálnak a németek a parton. Hadonászva kiabáltak:

— Russz! Russz! Ideussz! Ide nem lövök, odalövök!

Felülről, balról, jobbfelé, szünet nélkül ropogtak a fegyverek.

„Ez a halál!" — gondolta Anton. Ritkán gondolt a halálra, de amikor eszébe jutott, úgy hitte, hogy vagy a harctéren, támadás közben esik el, vagy pedig nem egyhamar, majd csak ősz öregember korában. Gyászoló rokonok és barátok körében. De itt nem volt sem a támadás ujjongó vihara, sem hozzátartozók ünnepélyes gyásza. Csak egy kis fülke volt, vetetlen ágyak, gyűrött, szürke pokrócok, egy földredobott mosdótál és az elnéptelenedett hajó szörnyű üressége.

Fegyvertelenül, magánosan, minden emberi részvét híján, dicstelenül meghalni . . . Se emléke, se sírja . . . És már nem bírt magán uralkodni, felnyögött és minden erejét összeszedve megpróbált feltápászkodni. Keze fegyvert keresett, szeme emberi szemeket. De üres volt a feldúlt hajó, csak az egyre lustább puskalövések süvítettek s lentről, valahonnét égésszag érzett.

Mikor az ágyúzás kezdődött, Katyerina Ivanovna a kötözőszobában dolgozott. Mikor megtudta, hogy a partról a németek lövik a hajót, ezt gondolta:

„Hál' istennek nem bomba, nem repülőgép, nem is akna." Úgy vélte, hogy ha csak egy kicsit odébb megy a hajó, a veszély mögöttük marad. Csakhogy a hajó nem mozdult helyéről. Az aknák egymásután robbantak mellette, sebesültek töltötték meg a műtőszobát és a fedélzeten hihetetlen zűrzavar volt. Azután kiürült a fedélzet, sebesültek is kevesebben maradtak, ekkor jött Vera és megmondta, hogy a parancsnok és a politikai tiszt elesett.

Katyerina Ivanovna bekötözte az utolsó sebesültet, vette a gyógyszertáskát és lement vele. Ott a lövöldözés kezdetén, néhány perccel előbb a harmadik és negyedik osztályokból és a sátrak alatti kamrákból a sebesültek mind a hajó kijáratalhoz tódultak és mind

a vízbe akartak ugrani. Száz meg száz ember torlaszolta el a kijárásokat. A németek az ágyútüzet azokra összpontosították.

Mire Katyerina Ivanovna leért, egy csomó véres emberi testet látott. A konyha égett, lustán nyaldosták falait az alacsony lángnyelvek. A gépház közelében feküdt a kapitány elterülve, fejét hátravetve, ravaszkásan félig lehúnyt szemmel és rajta, mintegy saját testével eltakarva feküdt „A kapitány meg én". Mindketten halottak voltak.

A harmadik osztály mélyéből Jása, a szakács közeledett egyenesen Katyerina Ivanovna felé. Átható pillantását Katyerina Ivanovnára meresztve, lépkedett feléje a vértócsákon keresztül, közömbösen a körülötte sivító szilánkok és minden egyéb környező dolog iránt. Mikor hozzája ért, megállt, ránézett mohón csillogó bánattal a szemében és így szólt:

— Az én Froszjámat most ölte meg egy akna.

Froszja, a felesége, ápolónő volt a hajón.

Katyerina Ivanovna egy sebesültet kötözött éppen és nem felelt Jásának. Jása szótlanul állt mellette néhány percig, aztán elfordult és lassan odébbállt.

Az orvosnő még néhányszor látta magánosan kóválygó alakját. Részvétlenül lézengett Jása az elnéptelenedett hajón, de mihelyt meglátott valakit, arcán felgyúlt a reménység és ügyet sem vetve sem tűzre, sem vérre, igyekezett oda, csak azért, hogy arra is rászegezze bánatos pillantását és megismételje mindig ugyanazt: „Az én Froszjámat most ölte meg egy akna".

Áhítozott egyetlen részvevő szóra, vagy akárcsak néhány udvarias és üres kifejezésre, aminővel az emberek olyan szívesen vigasztalják egymást. De akik itt voltak, értetlen, vad szemekkel néztek rá, mindenki önmagával volt elfoglalva, és senki sem mondta neki azt a szót, amit az életnél jobban kívánt. És így hasztalanul reménykedve állt ott Jása s aztán lassan, céltalanul bandukolt tovább.

Valaki megragadta Katyerina Ivanovna lábát:

— Doktor, legyen irgalmas — kérte őt az az ember, egész hasürege tárva-nyitva. És az orvosnő megtette azt, amit tiltott a törvény és az erkölcs: egy nagy adag morfiumot adott be neki. Azután még néhány sebesültet bekötözött.

A hajó lassan süllyedt. A kamrákat már elöntötte a víz, a konyhából a lángok átcsaptak a szomszédos helyiségekbe. Katyerina Ivanovna a hajótüzet mindig valami szörnyű csapásnak vélte, de most ennek az órának rémségei közepette, ez volt a legjelentéktelenebb és az emberek a lángokra ügyet sem vetve, jártak az égő ajtókban, lépkedtek keresztül lángbaborult küszöbökön. Katyerina Ivanovnának már néhányszor eszébe jutott, hogy vesz egy mentő-

övet és a vízbe ugrik, de valami érthetetlen érzés visszatartotta és azt parancsolta rá, hogy maradjon itt mindvégig. És csak amikor széjjelnézve, már egyetlen embert sem látott, akkor ment fel lassan, noha a lépcsőkorlát már lángban állt, s ment fülkéjébe mentőövért. De fülkéjének ajtaja le volt tépve s nem talált ott semmit.

Katyerina Ivanovna csak nagyon kevéssé tudott úszni, de a látottaktól és a kínoktól eltomputan, nem ijesztette az sem, hogy nincs mentőöve. Ült egy darabig fülkéjében a szörnyű csendet hallgatva — a németek miután látták, hogy a hajó üres, beszüntették a tüzelést. Aztán kiment a folyosóra, arra számított, hogy talál valamit, aminek segítségével fenntartja magát a vízen.

— Doktor, doktor! — hallott egy ismerős hangot. A legközelebbi fülkéből egy csillogó, átható s mégis nagyon nyugodt szempár nézett rá, a sebesült harckocsizóé. Mintha nagyon messziről nézne, a mindenre elszánt ember kifejezhetetlen nyugalma áradt szeméből. Az orvosnő odament hozzá.

— Magának nincs öve? Vegye el az enyémet — szólt a fiú.

Nagynehezen húzta ki háta mögül a parafaövet, odaadta neki és ráparancsolt.

— Ússzon ki!

Az orvosnő nézte a sápadt arcot, a szorosan összezárt, hosszúkás száját, a tágranyílt, csillogó szempárt, és úgy érezte, hogy a világon senki sem áll közelebb hozzá.

— Én nem úszom egyedül. Ezzel a mentőövvel mind a ketten kiúszunk — szólt kétségbeesetten. Nem hitte, amit mond.

A fiú arcát olyan hála, olyan örömcsillogás és büszkeség ragyogta be, mintha csak várta volna ezeket a szavakat és félt volna, hogy nem hangzanak el. De hangja nyugodt maradt:

— Én nem úszhatom ki, doktor, mozdulni sem tudok, ne késlekedjék. Isten áldja.

Feléje nyújtotta az alkonyfénytől piros, meleg, nagy és még életerős kezét.

Az orvosnő erősen megszorította ujjait és ahelyett, hogy elment volna, melléje ült az ágyra.

Itt már minden halott volt: a csend, a letépett ajtók, a földredobott mosdótál, a föl nem mosott vér, a polcról lerángatott matracok. Csak ők ketten voltak még elevenek a süllyedő hajón, és ez az ifjú, aki halálos órájában őt hívta, végtelenül drága lett szívének.

— Doktor, nincs fegyvere? — kérdezte a fiú felélénkülve és felemelte fejét.

— Nincs.

— Hát igazán nem lenne a hajón egyetlen fegyver sem?

— Az őrnek volt puskája.

— Doktor, hozza el nekem.

Az orvosnő ismét lement, bejárta a fél hajót, nagynehezen megtalálta a puskát és felvitte Antonnak, aki már türelmetlenül várta, megragadta és megszámlálta a patronokat.

— Segítsen, hogy megfordulhassak — kérte a nőt.

Katyerina Ivanovna olyan helyzetbe segítette, hogy lőhessen.

A fiú mélyet sóhajtott, mint aki ugrásra készül és így szólt:

— Nos hát búcsúzzunk el. Üsszon ki. Ha kissé távolabb ér, én lőni fogok.

De a nőnek nem volt ereje, hogy elmenjen. Segélytkérő, nőies mozdulattal szorította arcát a fiú vállához, aki fájdalmát legyűrve, óvatosan megsimogatta a fejét. Vígasztalta, mintha nem ő, hanem a nő maradna ott a hajón és készülődne a halálra. Hálás volt neki. Ezzel a gyámoltalan mozdulatával ez a nő adta neki azt az örömet, hogy még egyszer erősnek, bátornak, férfiasnak érezhesse magát, mert az asszonyban megvolt az a csodálatos tulajdonság, hogy szó nélkül eltalálja és azt tegye, ami a haldoklónak kellett, és most megtette a legjobbat, amit tehetett: segített neki úgy meghalni, mint ahogyan férfiúhoz illő. A fiú gyöngéden nézte és ujjai a nő vékonyszálú, szellős hajával játszottak.

A füst és az égésszag egyre erősödött.

— Üsszon már — mondotta Anton — itt az ideje.

S hogy megkönnyítse neki a távozást és megvígasztalja, szomorú mosollyal tette hozzá:

— Hiszen nemsokára besötétedik, s akkor talán még vissza is jöhet értem csónakon.

A nő tudta, hogy ez lehetetlen, tudta, hogy a fiú vígasztalni akarja őt, de ösztönös önáltatással kapaszkodott ő is ebbe a gondolatba és magára öltötte az övet.

— Vegye át — mondotta a fiú és odaadta tárcáját. — Itt vannak az írásaim.

Az orvosnő eltette a tárcát abba a gumizsákocskába, amelyben saját iratait hordta a nyakán.

Már rajta volt az öv, fel akart állni, de megint csak nem tudott és nedves arcával a fiú kezéhez tapadt.

— Visszatérek. Eljövök magáért — ismételte. Nagyon nehezére esett elszakadni tőle.

Végül fölállt, felsóhajtott, ahhoz nem volt ereje, hogy még egyszer rápillantson és tapogatózva, mint a vak, kiment a fülkéből.

Mikor ez a karcsú, feketehajú nő, életében az utolsó ember, eltűnt az ajtóban — a fiú lehúnyta szemét és sokáig mozdulatlanul feküdt. Örült, hogy éppen ő jött el hozzá ebben az órában. Arcának melegét még érezte tenyerén. Még látta eltűnőben fehérköpenyes, hajlékony alakját.

Hívni szerette volna, de nem tudta a nevét. S ekkor ajka magától nyílt a szóra: „Anyám, anyám!" De nyomban összeszorította ajkát és mozdulatlanságba dermedt.

Úgy érezte, hogy nagyon nyugodt, és valóban minden erejét megfeszítette, hogy ne kiáltson, ne merüljön el a kínban. Kivárta az időt, ami elég ahhoz, hogy a nő eltávolodjék a hajótól, az ablakon át nézte, mi történik a parton. A németek immár biztonságban érezték magukat és szabadon járkáltak.

A fiú várt még egy darabig, s amikor meglátott két németet, akik előtt a többiek tisztelegtek, akkor az egyiket lelőtte. A német széttárta karjait és elvágódott.

— Úgy kell, te gazember! — mondotta Anton, s kegyetlen öröm töltötte el. A második németet is leterítette, és már azokra lőtt, akik az elesettekhez futottak.

Aknák csaptak a hajóra. A szilánkok Anton fölött süvítettek, áthatoltak a falon, letörték az ágyát és ő még mindig feküdt, mint egy elvarázsolt.

A hajó tatja lángba borult és a széljárás füstgomollyal töltötte meg a fülkét. A víz már közel volt. A hajó mind mélyebbre süllyedt a vízben. Anton minden patronját kilőtte, csak egy maradt. Mikor azonban a németeket már megnyugtatta elhallgatása és újból előbújtak a bokrok mögül, Anton nem bírta megállni.

— Hát legyen így — szólt és kilőtte utolsó patronját, mire a németek újból veszett lövöldözésbe fogtak.

Már csak várnia kellett. Visszahanyatlott párnájára.

Mi éri előbb? Tűz vagy víz? Inkább golyó volna! De még a tűz és víz is jobb, mint a szörnyű sérülés semmihez sem hasonlítható kínja.

Anton most már maga kereste a golyót. Megpróbált föltápászkodni és megmutatni a fejét azoknak, ott a parton. „Nem betegség, nem víz, nem tűz, mégis csak golyó!" Halántékon lőtték.

Katyerina Ivanovna azt se tudta, hogyan ért partra, nem érezte a víz hidegét s csaknem öntudatlanul úszott előre. Csak néhány perccel később bírta tudomásul venni, ami körülötte volt, s meglátta az előtte úszókat. Több mint egy óráig úszott, teste átfagyott, elzsibbadt a fáradtságtól és hidegtől, többször elvesztette eszméletét, de amikor a hullámok már csaknem ellepték és torkát szorongatták, ismét magához tért és megint erőre kapott.

Végre partot ért, kilépett a homokra, s csak akkor nézett körül. Mindezideig nem mert szétnézni, ösztönösen őrizkedett attól, hogy meglássa azt a szörnyűséget, ami kikerülhetetlen volt. Félt, hogy a bánat elveszi erejét.

Mindennek vége lett. Köröskörül csak a Volga beláthatatlan, egyenletes sima tükre fénylett. A hajó eltűnt. S Katyerina Ivanovna

tudatából nyomban eltűnt minden más kérdés, csak kőnehéz bánat hatalmasodott el rajta.

Mit élt át ez órában az, akinek keze adta neki a mentőövet és küldte őt élni? Hogyan érte a halál? A víz fogadta-e be, vagy a tűz égette meg eleven testét? Olyan nagy volt bánata, hogy mozdulni sem bírt, nem akart embereket látni, hangjukat hallani. Feküdt a parton s úgy érezte, hogy csak ez a nagy szürke, nedves föld tud osztozni bánatában. Egész testével a földhöz tapadt, a szúrós, nedves homok ellepte, a hullámok szelíden locsolták karjait.

— Állj föl, kislányom! Állj föl, galambom — rázta meg vállát egy vödröt tartó öregember.

Föltápászkodott és engedelmesen ment az öreg után. Nedves, teljesen átfagyott testét a hideg őszi szél dermesztette, de ő nem érzett semmit. Lába elnehezült a kimerültségtől, botorkálva, ide-oda tántorogva ment tovább, de még a fáradtságot sem érezte.

A parti dombot megkerülték s az öregember egy szakadékban égő tűzhöz vezette el. Katyerina Ivanovna szétnézett. Szeles, kellemetlen őszi este volt, a baljós, sötét távlatú eget fellegek borították. A szakadékban tehéncsorda állt. A tehenek fölszegték fájós, vörösszemű pofájukat és keservesen bőgtek.

A tűz körül néhány katona ült és ápolónők a hajóról. Katyerina Ivanovnát a bokrok közé vezették és száraz ruhát adtak rá. Szótlanul a tűz mellé feküdt. Valaki forró tejet adott neki, másvalaki a köpenyével takarta be. Csend volt, csak egy sovány asszony beszélt egyhangúan és vontatva:

— Harmadnapja nincsenek megfejve. Két csordás elesett. Én meg egyedül nem győzöm. A tőgyük megduzzadt, bőgnek szegények, borzasztó.

Egykedvűen beszélt, s mintha valami egész másra gondolt volna. Két keze szaporán tisztította a burgonyát, de mozdulatlan arcán szünet nélkül csurgott a könny. S mert ez zavarta, szaporán törülgette a könnyét, de az megint csak megeredt.

— Katyerina Ivanovna, maga nem sebesült meg? — kérdezte Lena.

— Nem.

— Ilyen a mi szerencsénk — mondta Lena csodálkozva s örömtelenül, és hogy önmagát s Katyerina Ivanovnát felbátorítsa, így folytatta: — szóval két nap múlva otthon leszünk. Én viszontlátom anyukát, maga meg a férjét. Úristen, hát igazán lehetséges, hogy hazamegyünk?!

Itt van tehát, itt a pillanat, melyet Katyerina Ivanovna lelke mélyén oly régen várt. Vége a szörnyű útnak. Megmenekült. Mehet haza.

Behunyta szemét s megjelent képzeletében barátságos, tiszta

lakása, a parkettes szobák, a kék vázák a fehér terítőkön. Látta férjének derűs arcát, erős, meleg vállát. De nyomban egy másik arc állt előtte. A fitestvér, a barát, a parancsnok szemével nézett rá.

Ez a rövid találkozás azzal az emberrel, aki a hajón maradt meghalni, életének legfontosabb élményévé vált. Tudta, hogy senkinek sem fogja elmondani és tudta, hogy sohasem fogja elfelejteni.

Ezen a napon minden megváltozott. Régóta volt ő a fronton s szívta a háború levegőjét, de mind e mai napig, a háború világa idegen volt számára. Gondolataival, egész lényével tovább is a kedves, otthoni világban élt. Egy asszony volt, akit a frontra küldtek, de nem volt harcos.

Azelőtt a fronton élt, de a szíve otthon volt. Most még ha hazatér is, a szíve itt marad. És különös — ezen a napon semmi jó nem történt, sőt tele volt rémségekkel, de soha azelőtt nem volt meg Katyerina Ivanovnában ez a szilárdság és ez az abszolút bizonyosság a győzelemben. Lelkiállapotát az asszony állapotához lehetett hasonlítani, aki a szülőfájdalmakkal vergődve, egyetlen percre sem kételkedik abban, hogy a gyermek világra jön, hogy megszületik.

Katyerina Ivanovna felült és így szólt az ápolónővérekhez:

— Nekem egy harckocsizó adta a mentőövet, aki gerincsebet kapott. Ott maradt a hajón és az őr puskájából lőtte a németeket.

A lányok nem feleltek, csak az arcuk lett komorabb. Szótlanul pólyálták meztelen lábukat egy csodálatos módon idekerült, orvosi táska pólyáival.

Katyerina Ivanovna elővette Anton irattárcáját és kinyitotta. Komszomol tagkönyv volt benne, néhány levél és fénykép, amely egy szép, feketehajú leányt ábrázolt. A fénykép túloldalán ezt olvasta: „A leendő hadseregtábornoknak — a leendő zongoraművész".

Katyerina Ivanovna eltette a tárcát és gondosan bepólyálta dermedt, hideg lábát. Tűrhetetlen kezdett lenni a mozdulatlanság. Csak a cselekvés tudott volna könnyíteni rajta. Felállt, pólyával átkötötte derekán a nyirkos, nehéz köpenyt és így szólt:

— Én elvergődök Sztálingrádba. Ott szükség van ránk. Ki jön velem?

— De nem fogják ott azt hinni, hogy kémek vagyunk? — kérdezte Lena.

— Engem ismernek a gyűjtőhelyen.

— Ha kiérünk az országútra, ott majd felvesznek gépkocsira — szólt feltápászkodva Lena.

Amikor felértek a dombra, szembejött velük a pirospozsgás hadnagy és Jása. A hadnagy izgatottan, gyorsan erélyes taglejtésekkel beszélt valamit. Nyomában lépegetett a minden iránt közömbös Jása.

— Ne arra, ne arra menjenek! — kiáltott a hadnagy, amikor meglátta a nőket — forduljanak vissza. Jöjjenek velünk. Tizenöt kilométernyire kerületi központ van, onnét autók indulnak észak felé. Már megbeszéltem valakivel, három nap alatt Szaratovban lehetünk.

Katyerina Ivanovna szó nélkül elment mellette, Lena pedig félvállról odaszólt:

— Sztálingrádba megyünk.

A hadnagy megállt, utánuk nézett.

Borús este volt. Hideg szél tépázta a cserjés alacsony, nedves ágait.

A két nő, meztelen lábukat gézpólyába csavarva, durvaszövésű, nedves köpenyükben, Sztálingrád felé tartott. És amikor már messze jártak, Jása, mint akinek eszébe jutott valami, utánuk rohant.

(1945)

KONSZTANTYIN PAUSZTOVSZKIJ

A 273-AS HATÁRVONAL

Ezt az elbeszélést egy falusi ház magasföldszintjén írtam. A nyitott ablakokon keresztül a gyertya fénye köré szürke lepkék röpülnek be. Olyan csend van, hogy lentről, az üres szobákból az óraketyegés is fölhallatszik. Messzi, az Okán hajó pöfög. A falu alszik, ablakaiban sötétség. Az udvarról nyers zsindely szaga érzik.

A falon egy rézkarc függ: Garibaldi arcképe, vörösre fakult aláírásával. Hogy kerülhetett ide? A tárgyak története néha épp olyan különös, mint az embereké. Megpróbálom feleleveníteni ennek a képmásnak az útját Párizsból — ahol vésték — a középoroszországi faluig.

Az arcképről hiányzik a művész kézjegye, de hátlapját valaki francia újsággal ragasztotta le. Úgy vélem, hogy a falusi ház egykori gazdája, a régóta halott festőművész, aki sokáig élt Párizsban, volt Bougival-ban Turgenyevnél és ismerte Viardot asszonyt,* valószínűleg találkozott Garibaldival is.

Garibaldi! Az olasz ég, a Róma elleni hadjárat, az olajfák kérgének illatától terhes levegő, az álmok, a versek és a nyomor országa!

És Garibaldi most itt él ebben a kis szobában, Fjodor Tolsztoj bronzdomborműve mellett, mely a Fère Champeuvise-i csatát ábrázolja. Este a kertből nézve az ablakon át olyannak látszik ez a szoba, Garibaldi arcképével, mint valami tompa világítású hajókabin, amely belemerül a mélysötét éjszaka óceánjába.

* Paulina Viardot Garcia énekesnő volt. — *A szerk.*

A napokban én is — ennek a lakatlan háznak utolsó lakója — elutazom Moszkvába, és a dombormű, a Garibaldi-portré, a régi lámpa, a vizimalmot ábrázoló rajz, az erdei deréce-csokor az asztalon — minden zúgolódás nélkül itt telel. Furcsa. Az ember egy év múlva visszatér és mindent ugyanazon a helyen talál. És ebből megérti, hogy hiába lett több az ősz hajszála és több a tapasztalata az elmúlt év alatt, itt minden változatlan. Csak talán a rézmetszet sárgább egy árnyalattal.

Megpróbálom elképzelni, milyen lesz ez a szoba akkor, amikor én már elmentem. Lassan múlnak a napok, véget nem érő eső szitál. A szél behordja a tetőt összekunkorodott, hulló levelekkel. Fagy dermeszti a nedves homokot, hull a hó. A ház fölött galambszürke az ég; így marad ez tavaszig.

Az erdei virágok lefagynak. Szürkésbarna pernye lesz belőlük. Ezt aztán tavasszal minden ajtónyitásnál felkavarja a szél. Csodálatos, elszáradt világ! Ha nagyítóüveg alá tesszük a virágot, akkor látszik csak, milyen célszerűen és aprólékosan kidolgozott minden részecskéje. A szemétdombra szánt, száraz virágcsokor épp olyan bonyolult, mint a föld egész növényzetével, vizeivel és levegőjével, mely áttetsző rétegbe burkolja.

A tárgyak rádöbbentenek bennünket az idő múlására. Igen sokszor túlélnek bennünket. Az ember néha szeretne olyan sokáig élni, mint ez a Garibaldi-képmás.

A mi egyetlen és csodálatos életünknek az érzékelése feloldja a csalódásokat: a veszteségeket és a tökéletlen boldogság felvillanásait.

Régen tudjuk, hogy az élet nemcsak a jövendő várásában és a jelenben rejlik, hanem az emlékezésben is. Sokszor ez az emlékezés az ihlettel, az alkotással is felér.

Az emlékezés — nem elsárgult levelek, nem öregség, nem elszáradt virágok, emléktárgyak, hanem élő, lüktető, költészettel teli világ.

Amiről idáig beszéltünk, csak elnyújtott bevezetés ahhoz, hogy emlékezetünkbe idézzük és elképzeljük azt, ami ötven kilométernyire fekszik ettől a szobától, ahol Garibaldi arra van ítélve, hogy hunyorító szemmel nézzen a világba. Ez az elbeszélés, vagy inkább visszaemlékezés a Velikij-tóból eredő Pra folyóról szól.

Egy őszi estén megraktuk hátizsákunkat és elindultunk a falusi házból a keskenyvágányú állomásra. Éjszaka a homok lehűlt. Az ismerős kék csillag már az erdő széle fölött szikrázott.

Szokás szerint vita támadt; a Jupiter ez, vagy valami más csillag. Hunyorgó fénye ott úszott a fenyők sötét koronái, az erikával borított homokos dombok, a zsindelytetők, a ferde seregélydúcok fölött,

egész Oroszország fölött, követve a maga útját a csillagzatok közt, s szinte aláhúzta az éjszaka átlátszó hűvösségét.

A keskenyvágányú vonat kocsija szűk és sötét volt. Csak az éjféltájt fölkelő hold világított a fenyők mögül és rezes fényt vetett az utasok arcara.

Egy kislány ült mellettem — lehetett vagy tizenkét éves — kikeményített rózsaszínű ruhában, copfjában rózsaszín szalaggal, rózsaszín kendővel rózsaszínnek tetsző haján. Mi több, még a szeme is lelkendező rózsaszínben ragyogott a holdfénytől. A területi központból ment haza falujába. Vendégségben volt bátyjánál, az ipariskolai igazgatónál. Vékony, rózsaszínben csilingelő hangocskáján a városban látott filmekről mesélt, különösen egyről — a címét már elfelejtette — amelyben „a hintó elébe fogott lovak cifrán öltözött néniket hurcolgattak".

— Láttad Glinkáról, a zeneszerzőről szóló filmet? — szólalt meg váratlanul a sötétségből egy rekedt férfihang.

— Azt hiszem, láttam. Csak minden úgy összezavarodott a fejemben, hogy alig emlékszem rá.

— No, és a zenéjét ki írta? — kérdezte szigorúan ugyanaz a hang. — Nem tudod? Maga Glinka. Van egy opera, Hovanscsina. Csodálatos zene! Ezt meg Musszorgszkij írta. Ennyit kéne tudni a fiatalságnak.

— Honnan tudná! — mondta egy idősebb asszony, aki egész idő alatt egy zsák hagymát tapogatott a lába alatt, hogy megvan-e még. — Nem lehet mindent tudni. Arra nem futja az ember ereje.

— Üres szavak!

— Musszorgszkijt, a zeneszerzőt emlegette — szólt most ravaszul egy bóbiskoló öreg. — Volt egy esetünk vele . . .

— Mi az, hogy „vele"?

— Hát mondom, hogy vele, Musszorgszkijjal, a zeneszerzővel. Óriási áradás volt tavaly. Az Oka kiöntött hét kilométernyire. Éjszakánként persze sötét volt. Olyan sötét, hogy nincs az a szem, amely átfúrja. A kormányos kicsit kapatos volt, letévedt a hajózható útról és a mezőn feneklett meg egy dombon. De úgy ám, hogy három hétig húzták-vonták, mégsem bírták levontatni. Így hát ott száradt a mezőn. Egy esztendeig állt ott, egészen a következő áradásig. Csak az emelte fel megint.

— Nem sok értelme van, amit itt összezagyválsz, öreg — mondta a zeneszakértő. — Lehet, hogy álmodban dörmögsz?

— Jól beszél — kiáltott a sötétből egy fiatal hang. — Az eset megtörtént a „Musszorgszkij" nevű hajóval. Magam is láttam: ott állt a hajó a mezőn és körülötte virágok nyíltak. Kész mulatság volt!

— Már akinek mulatság! — mormogott az öreg. — A kormányos egy bírósági ítéletet vásárolt be magának.

— Megérdemelte! — kiáltott a hagymát őrizgető asszony. — Ne rongáld a hajót! A férfiaknak, ha ittak, minden mindegy! De a hajó az államé! Ez meg, ez a részeges fajankó, egy ujjal hajtja a kereket. Bár sose látnék ilyen tökfilkókat, ilyen vodka szopogatókat!

— Ma már ritka a részeg ember — jegyezte meg békítően az ajtónál egy láthatatlan ember és eltaposta a cigarettáját. — Nálunk, a kolhozban lámpással se találsz részeget. Megjózanodott a nép. Munkája is szaporább.

— Másokról nem beszélek, de látom a magam munkanapjain — sietett bekapcsolódni az öregasszony és megtapogatta hagymás-zsákját; hallatszott, hogyan zizeg a száraz hagymahéj.

— Tiéd a hagyma? A tanyádról?

— Bizony az enyém. Sajátom!

— A vásarra viszed? Klepikibe?

— A vásárra.

— Azért van hát tele a vonat cigányokkal! — szólt közbe a zeneszakértő. — Klepikibe tartanak, a vásárra.

— Ó, te drágalátos gyönyörűség — mondta éneklő hangon az ablaknál egy cigányasszony és gyufát sercentett, hogy rágyújtson. — Az egész táborunk hat emberből áll és te már nem férsz tőlünk! . . .

A gyufaláng megvilágította kékes haját.

— Örökös vándorlás az életünk — sóhajtott. — Olyan, mint az álom: sose tér vissza.

— Csodálatos nép! — jegyezte meg csöndesen a zeneszakértő és hozzám hajolt. — Egyszer Szaszovóba utaztam. A kocsi tömve, mindenkinek rengeteg csomagja volt. Mellettem egy fiatal cigányasszony ült, a karján egy kislány. Igazi szépség! Neki csak egy parányi batyu volt a csomagja. Valami semmiség lehetett a kendőbe kötve. A kislány fölébredt, pityergett. Az anyja kibogozta a batyut. Odanéztem. Egy darab kenyér volt benne, meg három szál nagy georgina. Úgy adta oda a kislánynak a virágot, mint valami játékot, az meg játszani kezdett a georginával és szépen elhallgatott.

— Szeretik ezek az ilyesmit — szólt közbe az öreg.

A cigányok kimentek a kocsi perronjára, valamiről beszéltek; aztán egyszerre egy mély női hang elkezdett énekelni olyan hangosan, hogy elnyomta az ütközők csattogását és a kocsi falát verdeső ágak súrlódását. A cigányasszony egy rég elfelejtett dalt énekelt:

Mint kék virágot havas mezőkön
Láttam meg a szépségedet...

A kocsi elcsendesedett. Holdfényben fürdő erdők száguldtak tova. Fehéres köd feküdt a bozótos utak mélyén.

Abból, hogy szótlanul hallgatták a cigányasszony énekét, világossá vált, hogy mindenki: a favágó, a kolhoz lovásza, a rózsaszínruhás kislány, az öreg, aki annyi mindent látott már életében, hogy szemében már csak a gyöngédség fénye maradt — mindenki megérezte benne a szépség utáni vágyódást.

— Igen — mondta a lovász, amikor a cigányasszony abbahagyta énekét — volt egy feleségem, Tánya. Vékonyka, mint a húr . . .

Elakadt, elhallgatott. Így sosem tudhattuk meg, mi történt feleségével. Senki sem mert Tányáról kérdezősködni, még a hagymát szállító kíváncsi öregasszony sem. Csak fölsóhajtott, majd mélyen lehajolt s lopva megtörölte mindkét szemét fekete fejkendője csücskével.

Késő éjszaka volt, amikor leszálltunk Letnyiki feltételes megállónál. Az út két oldalán nyírfaliget susogott, a mocsár felől hullámokban áradt a hideg.

Sokáig mentünk, egyenletes ütemben, mint a katonai meneteléseknél. Két óra múlva kezdett az ég megtelni tiszta, finom kékséggel. Ott, a távoli erdők fölött hajnal volt születőben. És ebben a derengő pirkadatban még áthatóbban izzott a csillag, mint éjjel.

Minden kilométerrel mélyebb lett az erdei sűrűség. Lassanként egy óriási, kihalt erdőrészhez értünk.

Amint megvirradt, leültünk pihenni az útszélre. Nyárfacsemete citromszínű, gyöngéd levelei remegtek a fejünk fölött. Halkan keringtek lefelé, fennakadva a farkasbogyóbokrokon.

— Igazi nyeszterovi Oroszország — szólalt meg valaki.

Így szoktuk emlegetni: „levitani tájak", „nyeszterovi Oroszország". Ezeknek a művészeknek rendkívüli lírai ereje segített meglátni országunkat. Nincs abban semmi rossz, hogy ezek a kis folyók, az égerfaerdők, a sápadt ég és az erdős hegyoldalak látványa mindig egy csöpp szomorúságot vált ki az emberből. Talán azért, mert minden egyes találkozásunk egy kicsit búcsúzás is.

Fáj, hogy nincs hatalmunkban ezt a röpke, őszi reggelt végtelenné varázsolni e száraz aranylevelek zizegésével, a hűvös tavak ragyogásával és a füstkönnyű felhők körtáncával együtt.

A meredek, homokos dombról ismeretlen folyó árterületére nyílt kilátás. Azontúl égbenyúló fenyves sötétlett, az ősidők fellegvára. Peremén egy falu állt vénségtől megfeketedett fatemplomával, mint valami látomás a homályban.

A köd letelepedett az árterület kékes vizére. Csak a boglyák teteje látszott ki belőle, mint megannyi apró sziget.

Lassítottunk. Mindenki nehezen vált meg ettől a képtől. A folyón túl, a falu még aludt. Egyetlen füstgomoly sem szállt a tetők fölé. Nem hallatszott se tehénbőgés, se kakaskukorékolás. Úgy éreztük,

elvarázsolt föld fekszik előttünk a mély csöndben. Őseink alighanem ilyennek képzelték el a parasztmesékben szereplő távoli észak falusi gerendás házait, ahol évekig ülnek, fonnak és kedvesüket várják a szomorú, szép leányok.

Lassan kúszott fölfelé az óriási, elmosódott, szalmasárga nap. A falu végén pásztorkürt szólalt meg vontatottan. Az elvarázsolt táj ébredezett.

Vállunkra dobtuk hátizsákunkat és elindultunk a harmatos síkságon át a falu felé. Vadrozmaring édes illata érzett. És szólt, szólt a pásztorkürt, egyre közelebb.

A falu végén találkoztunk a pásztorral. Egyforma rőtszínű teheneket terelt. Mindegyik nyakán rézkolomp kalimpált.

— Ez már igen! — kiáltott a pásztor, lekapta sapkáját és meghajolt. — Köszönöm, jóemberek, hogy puskát hoztatok. Nincs maradásunk a farkasoktól. Nincs nap, hogy egy üszőt meg ne ölnének. Vadászok a mi vidékünkre ritkán vetődnek.

— Vajjon miért?

— Istenhátamögötti vidék ez, meg mohával borított mocsár. Nem könnyű ide eljutni. Mi vagyunk az utolsók. Tőlünk száz kilométerre nincs falu. Csupa erdő.

— Milyen falu ez?

— Sokféle neve van. Újabban Grisino. Valamikor Zavodszkoj Poszad-nak hívták, Péter cár idejében vasgyár volt itt.

Grisino közönséges kis falu: ennyit jegyezne meg róla valami útleírás. De ebben a hétköznapiságban nyugalmas, meghitt szépség rejlett. A faragott ablakkeretek, a magas tornácok, a sövények fölött kihajló kányafabokor, a kapuk tövében heverő gerendák, a civakodó, tüzes kakasok, a nők szürke szemének szigorú, majd szégyenlős és gyöngéd pillantása, a vízhordórúdon teli vödröket himbáló asszonyok óvatos járása, a bodros gerániumok, a cserepekben virágzó tűzvirágok, a kenderhajú kisgyerekek, mind-mind ezt a szépséget szolgálták.

A falu végén, kis sikátorban, amelynek letaposott fehér homokját egészen belepte a fű, egy csupavirág házacska állt. A tornácon vörös kandur ült. Komor, zöld pillantásával nehéz volt farkasszemet nézni. A kerítés aljában folyó csillogott, sötét teaszínű vízzel. A Pra.

Néztem a házikót és elszorult a szívem, mint amikor az ember egyszerre meglátja azt, amire évek óta vágyik. Arra gondoltam, hogy mennyire szeretnék egy ilyen takaros házban letelepedni örökre. Ott laknék ezen az elhagyatott erdővidéken és zavartalanul dolgoznék. Úgy érzem, csak itt születhetnek nagy művek, ahol sietség nélkül, megfontoltan, egész lélekkel lehet írni.

Fölmentünk a tornácra, bekopogtunk a kis ablakon. Egy fehérkendős, javakorabeli asszony nyitott ajtót.

— Tessék beljebb kerülni — szólt barátságosan s nem is kérdezte, kik vagyunk és miért kopogtunk be. — Már az ablakból láttam magukat. Gondoltam, vadászok. És alighanem Moszkvából. Jókedvűek, műveltek. Mi ketten Aljosával mindenkinek örülünk, aki idetéved. Mifelénk ritkaság az ilyesmi.

Száraz, tiszta szobába vezetett bennünket. Mindenütt virág. Nemcsak az ablakpárkányon, hanem a padlón is: nyilván jól érezték magukat ebben a világos, meleg szobában.

— Aljosa rögtön itt lesz. Mosakszik — mondta a nő. — Ketten vannak: Aljosa meg Kátya. Aljosa a falusi szovjet elnöke, Kátya a vattagyárban dolgozik Klepiki környékén. Bizonyára ott jöttek el mellette. Az út tele van arra régi vattával. Ahol süppedékes a talaj, a soffőrök ócska vattát tesznek a kerekek alá, hogy könnyebben guruljanak át.

Emlékeztünk, hogy éjjel az út csakugyan valami furcsa módon rugalmas volt.

— Nahát, az vatta volt! — nevetett föl az asszony. — Maguknak persze ismeretlen az ilyesmi. No, itt van az én Aljosám.

Egy fiatalember lépett be, zubbonyán rendjelek szalagjaival, terepszínű térdnadrágban, sárga cipőben. Valami megfoghatatlan báj volt a mozdulataiban, egész külsejében. Üdvözlésül meghajtotta szőke fejét és amikor fölegyenesedett, elfogtuk égszínkék szemének zavart pillantását.

Volt valami ismerős ebben az arcban. Az volt az érzésem, hogy már láttam valahol, réges-rég ismerem. Végül rájöttem, hogy Aljosa feltűnően hasonlít Jeszenyinre. Meg is mondtam. Elmosolyodott.

— Lehet. Hiszen földik vagyunk. Mind a ketten rjazanyiak. A fronton úgy is hívtak: Aljosa Jeszenyin.

— Szereti Jeszenyin verseit?

— Nem mindet. De néhányat szeretek. Például azt, hogy „Félénk északi egünk szürke szőttese . . .”

Így kezdődött beszélgetésünk a költészetről Alekszej Szafronovval a falusi magányban. Később szóba került az erdő, a grisinói kolhoz és az egész itteni vidék.

— Gazdag kolhozunk van! — mondta az asszony. — Látták a teheneinket? Mind kövér és jól tejel. Jaroszlavli fajta. Kövérek itt a legelők, mézet is adnak. Artyelünk is van. Aljosa szervezte meg. Igák készülnek ott, kerekek, kis hordók meg kaptárok. Gazdag vidék. Csak gombából hányféle van! Itt nem szedni, hanem kaszálni kellene a gombát! Szavamra mondom!

— Igaz — bizonygatta Aljosa — a vidék csodálatos! Büntetlenül nem jöhet ide senki.

— Hogy-hogy?

— Csakúgy . . . majd meglátja maga is. Moszkvában még

sokáig álmodozik majd erről a vidékről. Én itt nőttem föl, mégsem tudok betelni vele.

— Hát lehet betelni ilyen gyönyörűséggel? — áradozott az anyja.

Most fürgén perdült be az ajtón egy magános, kis öregasszony, csíkos gyapjúszoknyában. A küszöbön megtorpant, ráncos kezefejével gyorsan végigtörölte a száját

— Ó, istenem! — énekelte, siránkozó hangon. — A jó emberekhez vendéget vezérel az isten. Én meg hozzád jöttem, Ljosa, a bajommal.

— Mi történt, Nasztaszja anyó?

— Azt mondom én neked, vedd a szíjat és porold ki jól a Szanykám nadrágját. Én nem bírok vele, már nyolcvanadik fele ballagok. Öregasszony létemre nem püfölhetek egy ilyen kis kölyköt. Még ha az unokám is!

— No, és miért kell kiporolni? — kérdezte Aljosa mosolyogva.

— Hogy-hogy miért? Én, galambom, jól ismerem a törvényt. Nem hiába csinálták. Vagy talán nincs egy olyan törvény, hogy az öregeknek segíteni kell? Igenis, van! Még a nóta is azt mondja: „Hej, mifelénk becsülete van az öregembernek . . .” Saját fülemmel hallottam! Bizisten! És Szanyka mit csinál?! Az ember hajnalban kél, topog, topog szakadatlan a ház körül, vizet hoz, tüzet rak, a nyírfaseprűvel végiglegyinti a padlót, eleséget szór a baromfinak, ezt, azt, amazt csinálja, mint a motolla! És mindezt egyedül! Szanyka meg, ahogy lelép az ágyról, kiszürcsöli a tejet, aztán volt-nincs a mihaszna. Elszelel, hogy egész nap se látom, az ördög vinné el, ott kergeti a bőrlabdát a réten! A fene találta ki azt az átkozott futballt! Rugdossák szakadatlanul, hajnaltól hajnalig, leverik a cipőtalpat, rohannak, mint az őrültek, már nem is kiabálnak, nem is üvöltenek, hanem egyenesen ugatnak: gól meg gól! És mi van azon ugrálnivaló, hogy valaki gól,* ha szegény, mint a templom egere! Nemhogy nagyanyónak segítene, hanem egyre csak gól meg gól!

— Igaz — helyeselt Aljosa. — Nagyon belemerültek a gyerekek a futballozásba. Majd ráncbaszedem őket.

— A minap a labda berepült hozzánk! Ó, micsoda szörnyűség volt! Az egész ház rázkódott, remegett, a fészerben a kis kakas borzalmasat kiáltott és ahogy felrepült, zsupsz! fejjel az ereszbe! Lepottyant, égnek fordította a szemét. Vízzel locsoltam, mert akkor már majdnem vége volt. Gondold csak el, te is megijedtél volna! Hisz az ember is halálrarémül, nemhogy egy ilyen kis jószág. Szóval ráncbaszeded?

— Nyugodt lehetsz.

* Gol: oroszul ágrólszakadtat jelent. — *A szerk.*

— Hát akkor köszönöm!

Az öregasszony mélyen meghajolt, kiment, de már a küszöbön elkezdett kiáltozni:

— Szanyka, hol vagy? Majd én megmutatom neked, mindig csak ezzel a futballal veszkődni! Te naplopó!

Jót nevettünk Nasztaszja anyó esetén és elbúcsúztunk a háziaktól. Aljosa a Pra hídjáig kísért bennünket. Azt tanácsolta, keressük föl okvetlenül a 273-as erdei határvonalat, csodálatos helyek vannak arrafelé.

Amikor a Prat elhagytuk, egy homokos, lankás dombon át beértünk az erdőbe. Nyirkos csönd fogadott bennünket, kék homály és a koronák között beragyogó ég. Szélcsönd volt. Sárga lepkék repkedtek a tisztások fölött.

Beljebb egyre sűrűbb, komorabb és fenségesebb lett az erdő. A szakadék tövében egyszerre víz csillant meg: a Pra régi medre, amelyben még nyíltak az utolsó vizililiomok és a pohánkavirágok. Mögötte erdei út vezetett fölfelé széles kanyarban; meleg fénysávok szelték át.

Fülünk lassan megszokta a csöndet és már meg tudtuk különböztetni a gólyák egyhangú kelepelését a harkály kopácsolásától.

Tudtuk, hogy valahol itt, a határvonalhoz vezető út közelében kell lennie a mélyvizű Suja-tónak. Minden völgyteknőről, amelyet sötét égerfák áttörhetetlen sűrűsége nőtt be, azt hittük, hogy a tó partja. Végül váratlanul tárult elénk, a fenyvesek közt, meredek domb alatt, fiatal nyárfák és vén, fekete égerfák keretében. Mint a csésze, oly kerek volt. Átlátszóan tiszta, rezdületlen sima vizében ott tükröződött az egész sötétkéken hömpölygő ég minden mélysége és üdesége. A magyalfabokrok, a vizibürök fehér, szinte légies virágai, a zsurlóval benőtt tuskók, a szégyenlős nefelejcsek a mohában, az apró halak serege, ahogy szájukkal a vízalatti gyökerekbe furakodtak — mindez olyan meseszerű volt, hogy csak félhangon mertünk beszélni. Mintha egy derűs ősvilágba szabadultunk volna, ahol szemünk láttára nyílnak ki az erdei virágok és a kelyhükben összegyűlt harmat alájatartott tenyerünkbe csurran, ahol látjuk, amint megmozdul egy rozsdás levél és barna parasztköpenykében vállát egyenesítgetve, kibújik a zömök vargányagomba.

A lecsüngő lombok árnyéka ráfeküdt a vízre, amely ebben az árnyékban különösen mélynek és feketének tetszett. A nyárfa lehullott levelei, az ifjú ősz kezével hanyagul odavetett, drága kincsként hevertek rajta.

Siheder ősz volt ez még. Rövid életének legelején tartott. Ó, bár késleltethetnők az idő múlását, hogy még sokáig kékelljen a tó fölött ez a halk fény és ez a csodálatos nap, hogy sokáig követ-

hessük még a madarak árnyékát és ezt az ég felé csengő, sejtelmes ragyogást a vízen.

Most értettük meg, mit jelent ez: tökéletesség. És ugyanakkor valami könnyű fájdalom ébredt bennünk. Fájlaltuk, hogy soha, semilyen áron át nem adhatjuk senkinek a nap, a vizek, a füvek, a mély csönd igézetét, mint ahogy azt az igézetet sem, amely most lelkünket tartja fogva. Szinte bosszúságot vált ki az emberből a tudat, hogy mindezt csak egyedül látja; látnia kellene mindenkinek, akit szeret, aki kedves a szívének. A boldog ember bőkezű. Szeretne rávezetni másokat is a szépségek útjára. Boldogok voltunk, de megilletődötten hallgattunk, mert az igazi elragadtatás nem tűri a hangoskodást, sem más külső megnyilvánulást.

A tisztáson, a tó közelében egy nyírfaágakból összeeszkábált pad állt. Mellette karóra tűzött, kis tábla: „Dohányzóhely". Alul cerukával ez állt: „Vigyázat! Óvd az erdőt! Tüzet rakni szigorúan tilos. Alekszej Zsoltov erdőkerülő".

A pad körül, bárhogy fürkésztük is, csak egyetlen megbarnult cigarettavéget találtunk: oly kevesen jártak erre. Annál meghatóbb volt ez a gondosság itt, ahol legfeljebb két-három ember fordul meg egy héten. A térkép szerint körülbelül öt kilométernyire végződik az út, a Linyovoje-tónál.

A határvonal a dombon húzódott, a Pra csöndes öble fölött. A háztetőre egy deszkapajzsot szögeztek; rajta fehér mezőben fekete szám: „273". Ez a szám tájékoztatta az erdő fölött elhúzó repülőket.

A szélcserzett, öreg Alekszej Zsoltov, az erdőkerülő, fakó zöldellenzős sapkában, az erdőőri jelvénnyel — két réztölgyfalevéllel — sapkája szegélyén, ott ült a kispadon, a háza előtt és újságot olvasott, mintha nem is venne észre bennünket: öt embert, aki a határvonalhoz közeledik.

Nyilván csak tettette magát. Már régen meglátott bennünket a kis ablakból, de újsággal a kezében jött ki.

Alekszej Zsoltov — Ljosa bácsi — egész magatartásával azt akarta kifejezni, hogy errefelé egyáltalán nem ritka az idegen, és őt, mint afféle nyájas embert s olyant, aki már sok mindent látott életében, egyáltalán nem érdekli, kik vagyunk, miért jöttünk, merre tartunk.

A Ljosa bácsi-féle beszédeket ismertük már. Körmönfont beszéd volt ez, a tapasztalatlan városiakat félrevezethette. Szó esett ebben a szárazságról, aztán arról, hogy valahol, az ember úgy sejtette, Krijusi környékén, ég az erdő; a termésről, az újsághírekről, a klepiki vásárról, de egy árva szó sem az éjjeli szállásról, meg arról, hogy kik vagyunk. Nem illett ezzel kezdeni, csak később lehetett rátérni — ez megdönthetetlen szokás volt a vidéken.

Beszélgettünk, vizet ittunk a fenyves forrásából, dicsértük a

vizet, rágyújtottunk, és csak ekkor került szó a legfőbbre: remélhetünk-e néhány napra szállást Ljosa bácsinál és hajlandó-e a háziasszony főzni nekünk?

— A szénapadlás nagy, van elég széna, ott élhetnek, ameddig kedvük tartja. A vendéget mindig szívesen látom. De ami az élelmet illeti, az nem az én dolgom. Meg kell kérdezni öreg páromat, Arisát. Nem tudhatom, mit akar. Az ő dolga, ő a háziasszony. Tessék, jöjjenek be, beszéljenek vele.

Arisa anyó, a sovány, szigorú, feketearcú öregasszonyka természetesen azt mondta, hogy isten őrizz, dehogyis főz ő öt emberre! Ilyet senki se kívánhat! És mi lesz, ha nem tetszik, mint ahogy tavaly sem tudott kedvére tenni az erdésznek. Megfőzte a hallevest, az meg azt mondta, hogy túlzsíros. Talán még ki is nevette; máig sem tudja elfelejteni. Az ilyesmi sértő a háziasszonyra. Egy tea, az semmi. De a borsólevest sózott hússal a csuda tudja, hogy csinálják. Úgy nézi, városi emberek, el vannak kényeztetve. Az ő levese sűrű ugyan, de egyszerű.

Az öregasszony minden rábeszélésünkre makacsul ismételgette:

— Magam sem tudom, mit csináljak . . .

Majd egyszerre elfogta a buzgóság:

— Miért dobták le a hátizsákjukat a küszöbnél? Hozzák be! Te meg mit ülsz itt? Megint csak a dolog könnyebbik végét fogod meg? — kiáltott az öregre. — Segíts a cók-mókot behordani. A vendégek elfáradtak, egész éjszaka talpon voltak. Neked meg csak a beszéden jár az eszed. Nem egyhamar mennek el, lesz még időd a szádat jártatni.

Sietve törülgetni kezdte a deszkából rótt asztalt.

— Rögtön hozok tejet. Milyen tetszik, reggeli vagy esti fejés? Fölszítom a szamovárt, sütök pirosszárnyú pontyot, ma fogta az öreg. A többit majd meglátjuk.

A szokásnak eleget tett; ettől a pillanattól fogva hát Arisa anyó lázba jött, sürgött-forgott és úgy gondoskodott rólunk, mint a tulajdon gyerekeiről. Szemében szeretet és izgalom csillogott. És egyre azt hajtogatta:

— Istenem, három éve nem nézett felénk senki sem! Köszönöm, hogy betértek s itt akarnak maradni egy darabig a határvonalon. Hogy örülnek majd neki a fiaim meg a lányaim. Már el is szoktak az emberektől. Én egész életemet itt töltöttem, ebben a siketségben. A lányaim takarosak, szépek! De a fiaim is! Most mindahány az erdőt járja. Segítenek az apjuknak. A területnek se vége, se hossza. Egy ember nem győzi.

Néhány napig ott maradtunk a határvonalon; horgásztunk a Sujában, vadásztunk az Orsza-tavon. Ebben csak néhány centiméternyi volt a víz, alatta feneketlen, süppedékes iszap. A lelőtt kacsákhoz,

ha a vízre pottyantak, lehetetlen volt hozzáférni. Az Orsza partjain csak széles, erdei sítalpakon közlekedhetik az ember, ha nem akar elmerülni az ingoványban.

Időnk javarészét a Pra mellett töltöttük. Oroszországnak sok rejtett, festői táját ismerem, de szűzibb, titokzatosabb folyó aligha akad, mint a Pra. Partjain, a száraz fenyőerdők mellett, ősi tölgyligetek, fűz-, éger- és nyárfapagonyok.

Barnás és mégis oly átlátszó vizén a szél döntötte árbocfenyők nyúlnak át, mint rézből öntött hidak. Ezeken a fenyőtörzseken ülve horgásztunk a zömök, pirosszárnyú pontyokra.

A vízmosta, széljárta homoknyelveket ellepi a martilapu meg a virág. A fehér homokon egész idő alatt egyetlenegyszer sem láttunk emberi nyomot; csak a farkasok, jávorszarvasok meg madarak nyomát.

Az erika meg az áfonyabozót a vízig nyúlik, összefonódva az ebszőlő és a kolokán indáival.

A folyó szeszélyesen kanyarog. Magános zátonyai belevesznek az átmelegedett erdők sötétségébe. A türemkedő víz fölött, a két part közt szüntelenül csillogó szalakoták és szitakötők röpködtek, fönt a felhőkben óriási héják keringtek.

Elvirágzóban volt köröskörül minden. Levelek, szirmok, ágak, füzérek milliói torlaszolták el az utat minden lépésnél. Az ember beleomlik, beleolvad ebbe a növényözönbe.

Álltunk és szívtuk, lélekzettük magunkba a százéves fenyvesek fanyar levegőjét, hogy szinte már fájt. A fák alatt száraz tobozrétegek, lábunk bokáig süppedt benne.

Néha szél szaladt át a vízen. A folyó alsó folyásának vidékéről, az erdős messzeségből érkezett, onnan, ahol az őszi égen még nyugodtan és forrón tüzelt a nap. Elszorult a szívünk a gondolatra, hogy amerre ez a folyó kanyarog, talán kétszáz kilométernyire is, nincs más, csak erdő meg erdő, sehol egy lakott ház. Csak itt-ott bukkan föl a parton egy gyantafőző-kalyiba és az erdők fölött az izzó gyanta édeskés füstje száll.

De a legcsodálatosabb a levegő. Tökéletes, tömény tisztaság. Tisztaság, amely élesebbre rajzol és szinte fénnyel önt el mindent. Messziről meg lehet különböztetni minden egyes száraz gallyat, a fenyők sötét tűlevelei között. Mintha rozsdás vasból kovácsolták volna. Messziről meglátni a pókháló minden egyes szálát, minden egyes zöld tobozt odafenn és minden egyes fűszálat idelenn.

A levegő tisztasága valami rendkívüli, ősi erővel telíti meg a környezetet. Különösen reggelenként, amikor harmattól nedves minden és kékes köd fekszik a völgyekben. Nappal a folyón, az erdőn arany-, kék-, zöld- meg szivárványszínű fényfoltok cikáznak, siklanak át. A fényáradat hol elfakul, hol lángba borul és élő, mozgó

világgá változtatja a bozótot. És az ember szeme megpihen az ezerárnyalatú zöldnek e tobzódásában.

Madarak szelik át a pezsdülő levegőt; és az zeng, zeng a szárnycsapásoktól.

Óriási hullámokban erdei illatok áradnak. Nehéz lenne ezeket az illatokat meghatározni. A boróka lehelete keveredik bennük az erika, a víz, az áfonya, az elkorhadt tuskók, a gomba, a liliom leheletével, talán még az égboltéval is . . . Ez az égbolt olyan mély és makulátlan, hogy az ember akaratlanul is arra gondol, hogy a levegő óceánjai is — az ózon meg a szél — melyek a melegtengerek partjairól özönlenek, elhozzák a maguk illatát.

Néha nagyon nehéz szavakba foglalni az érzéseket. De talán a legtalálóbban úgy fejezhetnénk ki ezt a lelkiállapotot, amely mindnyájunkat rabul ejtett: a drága szülőföld leírhatatlan szépségének a dicsőítése.

Turgenyev a varázslatos orosz nyelvről beszél. De nem árulja el, hogy a nyelv varázsa a természetnek ebből az ihletéből és a csodálatos emberi tulajdonságokból született.

Az ember csodálatos lény, kis és nagy dolgokban egyaránt; egyszerű, világos és jóakaratú. Egyszerű a munkájában, világos a gondolkodásában, jóakaratú embertársai iránt. És nemcsak az emberek, hanem minden állat és minden növény iránt.

Nem hiába aggódott Ljosa bácsi, sóhajtozott és esengett esőért. Száraz az erdő nagyon, csak tűz ne támadjon valami semmiségtől.

Amikor harmadnapra reggel szürke pára terjengett az erdő fölött, Ljosa bácsi boldogan dünnyögte:

— No, végre! Eső lesz! Áldott esőcske! Olyan az erdő, mint a tapló. Attól kell félni, magától kigyullad!

Éjszakánként a határvonal körül jávorszarvasok hívták a párjukat és Ljosa bácsi aggodalmaskodott, hogy az idén gyöngédebben bőgnek, kevesebb lett a jávorszarvas, pusztítják a farkasok. Elküldte hát a fiát Klepikibe a vadászokhoz, rendezzenek sürgősen farkasvadászatot.

Első este megjött erdőkerülő útjáról Ljosa bácsi két lánya meg a fia. A kis tónál értük őket, mosakodás közben. Zavartak és izgatottak lettek.

A kislányok krétával súrolták amúgyis vakító fehér fogukat és este, a teánál suhogó ünneplőben jelentek meg. Napbarnított, aranyhajú lányok . . . Még leeresztett szempilláik sem tudták elrejteni szemük ragyogását.

Az idősebbik fiú tartózkodó volt és nagyon udvarias. Beszélt Moszkváról, aztán Siskov: „Zord folyó"-járól (éppen most olvasta a könyvet) és titkos, immár megvalósult álmáról: a napokban Vlagyi-

mirbe utazik, az erdészeti főiskolára. A kisebbik fiú hallgatott, mosolygott és halkan jártatta ujjait a harmonikán:

Őszi álom... régi keringőt
Játszik a harmonikás...

A lányok már nem szégyenkeztek. Ültek az asztalnál, tenyerükbe támasztott állal és mohón hallgatták a beszélgetést, fátyolos, jókedvű szemük fürkészve nézett ránk. Nyilván a nagy, csábító világ jövevényeinek tekintettek, melybe előbb-utóbb eljutnak.

Két nap múlva kiderült, hogy Ljosa bácsi és családja nem egyedül lakik ezen az elhagyatott vidéken.

A Pra mentén jó messzire mentünk el halászni. Alkonyattájt a folyó fölötti, homokos szakadékhoz két kis mezítlábas kölyök óvakodott ki az erdőből. Húzódozva közeledtek hozzánk. „Jó napot" — mondták és gyorsan leültek a fűbe, hogy el ne riasszák a halakat.

— Hogy megy? Pedzi? — suttogott rekedten a nagyobbik.

— Néha...

A kisfiúk egymásra néztek, hallgattak, aztán a nagyobbik oldalba bökte a kicsit. Az meg, válaszképpen, visszalökte.

Egy ideig mozdulatlanul ültek, aztán megint meglökték egymást.

— Honnét kerültetek ide?

— A majorból.

— Melyik majorból?

— A Zsukovszkijból. Ott van az erdőben. Négy kilométernyire Ljosa bácsitól.

— Hány ház van a majorban?

— Csak kettő.

— És hova készültetek?

— Magukhoz.

— Hogy értsem azt: hozzánk?

A kisfiúk kuncogtak. Egymásra néztek és megint böktek egyet.

— Mondd te... — susogta rekedten a nagyobbik.

— Nem én... te mondd. Te vagy a nagyobb. Én vagyok a kicsi.

— Mi az, hogy hozzánk? — kérdeztem újra.

— Levelet hoztunk.

A rejtély egyre talányosabb lett.

— Kitől?

— A vadásztól. Az is moszkvai. Ott lakik a majorban.

A nagyobbik egy cédulát vett elő zsebéből és felém nyújtotta. Ceruzaírással ez állt rajta:

„Hallom, hogy moszkvaiak bukkantak föl itt, az ősrengetegben Nagyon örülök és nagyon kérem, jöjjenek el ma este hozzám a majorba, egy bögre teára." Aláírás: egy ismeretlen név.

— Hogy találtatok meg bennünket?

— Mentünk a csapáson. Nem sokat. Talán kilenc versztát.

— És miért ültetek itt egy félóra hosszat és miért nem adtátok ide a levelet?

— Féltünk — vallotta be nyíltan a nagyobbik.

Aztán hirtelen fölpattantak és berohantak az erdőbe. A kicsi folyton visszanézett, botladozott.

Este meglátogattuk a rejtélyes vadászt. „Denevér"-lámpát vittünk magunkkal.

Az éjszakai köd már leereszkedett a nyirkos ösvényre. A hűvös hold a rengeteg fölé úszott és elindult örökös útján. A baglyok alacsonyan repültek. A lámpa csak a földet világította meg, a fagyökereket, a füvet, a sötét pocsolyákat. Messze, előttünk kis füstös pír jelent meg, aztán a két sötétségbe burkolózott kunyhó. Mellettük rőzsetűz égett. Kiderült, hogy a major lakói egész éjszaka élesztik a tüzet, hogy elűzzék a farkasokat.

Idősebb, szikár vadász fogadott, valóságos remete. Erős teát ittunk az üres, sötét szobában. A pitvarból egy borjú próbált mindenáron befurakodni. A vadász elmondta, hogy „fedezte föl" véletlenül ezt a vidéket; azóta majdnem minden ősszel eljön ide.

Éjjel indultunk vissza. Magános madár panaszos kiáltása hallatszott a mocsárból. A hold lemenőben volt. Higanyos fénye áthatolt a sötétségen, ahol szomorúan, hívogatóan bőgött a jávorszarvas.

A határvonalon világosság égett a kisablakban: vártak bennünket. Ljosa bácsi az asztalnál ült, orrán drótkeretes szemüveggel az 1938-as vastag kalendáriumot böngészte. A lányok, egymást átkarolva ültek a kemence mellett és csöndesen ringatózva dúdolgatták:

Búcsúzóul rojtos kendőm
Kösd meg rajtam, édes lelkem,
Mint a kendőnek a csücske,
Ve.ed össze úgy kerültem.

Késő éjszaka felébredtem a szénapadláson. A hold magasan állt. A zsindelytető résein át csillagok néztek be. Egészen messze, úgy rémlett, a világ végén, farkasok üvöltöttek. Jó volt befúrni magunkat a meleg szénába, hallgatni az éjszaka hangjait, magunk elé képzelni az erdei tájat, a sötét utakat, a sebes, hideg folyót. Partján mély álomba merültek a révészek és csak a pásztortűz parazsa izzik.

Reggel elindultunk Szpasz-Klepikibe. Csöndes, derült nap volt. Rozsdás levelek peregtek. Az erdővidék egyre távolodott, gyöngéd homályba olvadt.

Búcsúzóul ködde fátyolozta el magát.

És suhogva húzott el fölöttünk a költöző darvak első csapata.

(1949)

PJOTR PAVLENKO

ESIK AZ ESŐ

Azon a télen kibírhatatlanul sokáig tartott az esőzés és olyan hideg, szeles idő volt, amilyenre nemigen emlékeztek a helybeliek. Éjszakánként északkeleti szél csatlakozott az esőhöz. Zúgtak, reszkettek a háztetők. A kövek, amelyekkel nálunk a tető sarkait nyomtatják le, hogy el ne vigye a szél, nagy zajjal gördültek ide-oda a zaklatott vastetőn, ágtörmelékek és széltől elcsigázott, félholt madarak koppantak az ablakhoz.

Ilyen éjszakákon szinte szünet nélkül vonítanak a kutyák, az ember álma könnyen rebbenő, egyenetlen, az éjjelek végtelennek rémlenek, talán mert az emberek korán aludni térnek.

Egy ilyen nyugtalan éjszakán kopogtatott be házunkba Orlov kályhásmester, a hágón messze túl fekvő, választási körzet aktivistája. Belépett az előszobába, s miközben arról beszéltünk, hogy nálunk kellene maradnia éjszakára, egy tócsa víz gyűlt össze körülötte. Az előszobában alvó Najda, a vadászkutya, kíváncsiságból még lefetyelt is ebből a váratlanul előtte termett tócsából.

Amikor Orlov levetette köpenyét és belépett a szobába, sebes, pontozott vonalakban futott nyomában a víz, mert a nadrágja is csuromvizes lett.

— A legfőbb baj az, hogy sötét van — mondta, miután a késői alkalmatlankodásért bocsánatot kért — az esőre ügyet se vetek. Én rettenetesen szeretem ezeket az esőzéseket. Akár a kenyérről is lemondok, csak szaladgálhassak az esőben.

Mi ezt nemigen hittük el s ráparancsoltunk Orlovra, hogy vesse le a csizmáját és szárítsa meg a kályhánál kapcáját. A feleségem még rá is kiabált, mert attól tartott, hogy máskép nem bír vele.

Orlov azonban, csodálatosképpen, nemsokáig makacskodott, hanem lehúzta a csizmáját, s kapcáját a szenesvödör szélére akasztotta, majd jólesően mozgatva ujjait, az izzó kályha felé nyújtotta a nedvességtől megpuhult, keskeny, vörös lábfejét.

— Honnan ilyen későn? — kérdeztem Orlovtól. — És nem tudtál megállítani valami arrahaladó járművet?

Hamiskásan kacsintott rám.

— Magánügyről van szó — mondta, nem a kérdésre válaszolva. — Befejezem pályafutásomat és hazamegyek. Ég veletek, kedves tekintetek — tette hozzá rejtélyesen s megint rám kacsintott.

Ismerve vendégem nehéz természetét, nem faggattam, hanem egy kancsó, sűrű délvidéki bort tettem az asztalra. A bor, mindazok szerint, akik ittak belőle, rendkívül ékesszóló ital volt.

— Csak hét évet töltöttem itt veletek, magam sem tudom, miért — folytatta közben ingerülten Orlov, széles körökben közelítve meg a beszédtárgyat. — Vágyom már a sztyepre kimondhatatlanul. Hol látni itt például libát, hattyút? Ezt persze, csak elméleti példának mondtam. Vagy fürjet! De miért is beszélek vadákról? Hiszen még egy jó kakast se lehet itt találni! Itt nincs is orosz kakas, hidd el nekem. Se a taraja, se a hangja, de a jelleme sem az igazi. De ez még semmi. Hanem a méhek! Mutass itt nekem egy igazi méhet! Az itteni még csípni se tud! Bezzeg nálunk . . . Ó istenem, még egy csődörrel is elbánnak! A kubanyi méhek, például, okosabbak, mint a kutya. Azt mondod nekik: „virágpor" — és megértik. Olyan mézet kotyvasztanak, sokért nem adnád!

— De mégis, hová mentél? — kérdeztem tőle, megelégelve szóáradatát, amikor asztalhoz ültünk és bort töltöttem a poharakba.

— Mentem! — Sértődötten ingatta ősz fejét. — Mentem? Lehet azt menésnek nevezni? A . . . De nem baj! Elbánok én hamarosan ezekkel az ördögökkel, mindennek megszabom az árát! Mentem! . . . Itt még menni sem lehet emberi módon. No, egészségedre! Este megzavarja, reggelre kitisztítja a fejet a bor.

Tempósan, lassú kortyokban itta, „rágcsálta" a bort, mint a borkóstolók szokták, s fáradt arcát hamarosan felüdítette ez a kellemes foglalkozás.

— Vagy nézzük a kályhát — folytatta, miután kiitta a borát. — Te olvasó ember vagy, meg tudod mondani, mi a legfontosabb a kályhában.

— A tűztér — próbáltam kitalálni, de Orlov elkeseredett arckifejezéséből nyomban megértettem, hogy nehézkes észjárásom szomorítja.

— A huzat, a huzat a legfontosabb — magyarázta, lenézően tudatlanságomért, de tőle telhető gyöngédséggel. — Vagy, hogy egy-

szerűbben mondjam, a füst. A füst a nyitja az egésznek. Mit gondolsz? A füstből rögtön látom, hol a baj, mi a baj. Mert hol száll helyes irányba a füst? A sztyepen, a völgyekben. De ezekben az ördögi hegyekben örökösen fúj a szél, s ez a kutya vihar hétmérföldes léptekkel rohan, teknővé horpasztja a vasfödelet. Hallgasd csak!

Hallgatózni kezdtünk, figyeltük, mi történik a ház falain kívül.

A szél a hegyekből csakugyan neki-nekirontott a tetőnek s az zúgott, horpadozott a nyomása alatt, a szél pedig végighempergett, vad hévvel ugrált rajta. Az esőcseppek, amelyeket erre-arra csapott a szél, hangosan verték az ablakot, vagy fürge, hosszú kis kígyókként tekergőztek alá az ablaküvegen. A hajlékony nyárfák hétrét hajoltak, a merevtörzsű ciprusok egymáshoz csapódtak, egymás ágait tördelték, az erős cédrusok reszkettek, mintha robbanás készülne a belsejükben; zúgott a koronájuk.

— Hát most határozd meg az irányát: észak-keleti, vagy milyen?

A szél csakugyan nem alkalmazkodott pontos irányhoz. Úgy rémlett, egybefolyt az esővel és fáradhatatlanul csépelte hosszú vízostoraival a földet. Ilyen időben még a tehergépkocsik is megálltak, a lovak pedig egy lépést sem tudtak tenni. A gyalogost meg, ha hegyi ösvényeken lepte meg ilyen éjszaka, halálos veszedelem fenyegette: az esős szelek olyanok nálunk, mint északon a hóförgetegek.

— Ez az oka, hogy ezen az elátkozott vidéken a szénfűtéses mangálkályha az egyetlen fűtőberendezés! Nem hiába találták ki ezt az emberek! De közben azt bizonygatják, hogy az a hollandi kályha . . . A hollandi könnyű kályha, a jó szelet szereti, hogy legyen huzata, nyomáskülönbsége. Igaz? No, hát nálunk nem így van.

Megint töltött magának és hetykén megmártotta benne fakó, ezüstös bajuszát. Orlov szeretett rendszertelenül beszélni, egy sereg célzást, párhuzamos gondolatot és példázatot közbeszúrva, mintha a szó csak máz volna számára, amely önmagában mit sem jelent mindaddig, amíg meg nem találja helyét a többi szó csoportjában. Nem törődött vele, hol kezdi a beszédet — elején-e, végén-e — de már későre járt, s én sürgettem:

— Beszéld el rendre, hol jártál, mert aludni is kellene, pajtás.

Félretolta a borospoharat, megnyalogatta vörösre festődött bajuszát s összehúzott szemmel, mintha véletlenül tormába harapott volna, belekezdett szomorú történetébe.

Ott kezdődött az egész, hogy Orlov a választási körzethez, a kietlen hegyekhez volt kötve. Beszédeskedvű, társadalmi ember lévén, sok társánál jobban teljesíthette volna feladatát, vesztére azonban ugyanakkor a kályhásmesterséggel is szeretett tündökölni.

Valahányszor kiszállt a területre, nyomban új kályhát ígért a szavazóterembe, felajánlotta, hogy megjavítja az agitációs központ düledező kályháját, s hogy állhassa is szavát, nyomban munkához látott. Pompás kályhákat rakott. Akkor a szomszédos terület is megkérte, hogy állítson fel náluk egy kis állványos kályhát, mert az agitációs központ helyiségében akarják elhelyezni a kolhoz klubját.

Orlov engedett a csábításnak, elkészítette az állványos kályhát, s tevékeny, gyakorlati agitációját kedvezően fogadták a választók.

Akkor azonban, Orlov keserűségére, megindult az esőzés, tartós szelek fújtak, s Orlov kályhái, ahogy ő mondta, ,,bedöglöttek".

— Nemhogy kibocsátották volna a füstöt, hanem inkább magukba szívták, érted? Nagy baj ez! S főleg, mert politikai szempontból bírálják el!

A választók, akik először annyira örültek a kályháknak, azt követelték Orlovtól, hogy vagy rakja át, vagy szedje szét őket. Sok keserűséget kellett nyelnie Orlovnak. Valaki még olyan követeléssel is előállt, hogy tisztázni kell, nem szándékosan készített-e ilyen használhatatlan kályhákat! S az a boldog buzgalom, amellyel Orlov elkezdte munkáját, most szörnyű fájdalommá változott benne.

Annál is inkább, mert kitűnő kályhás volt, olyan, aki ismeri a ,,kályha lelkének" minden rezdülését.

— Egy professzornál raktam kályhát — mesélte keserű hangon, pedig most már kellemes dolgokra terelődött a szó — négy darabot rendelt: egy angol kandallót, olyat, amiben ropogva, recsegve ég a tűz, de korántsem füst nélkül, pajtás, korántsem; aztán egy padkás hollandi kályhát, régimódit; egy tűzhelyet, negyediknek meg egy svéd kályhát. Svéd kályhát még életemben nem raktam s nem ismertem a jellemét sem. Jól van, elkészítettem a tűzhelyet, elkészítettem a hollandit, padkával, az angol kandallót is, aztán a professzor rajza után felraktam a svéd kályhát is, fehércirádását, vasállványosat. Elkészítettem a munkát — nem vette át. ,,Bocsásson meg, azt mondja, ez nem svéd kályha. Annak énekelnie kell." Erre előveszi a hegedűjét és a legmélyebb húrját pöngetni kezdi a fülem mellett, érted? ,,Így kell a kályhának szólnia, azt mondja. Egyenesen így készítik, hogy barátságosabb legyen, hogy a magános ember ne érezze magát egyedül otthon." Előhozakodtam az érveimmel. ,,A kályha, mondom, nem harmonika, hogy románcokat játsszanak rajta, a kályhának más a rendeltetése: az, hogy melegítsen." Nem és nem! A tudós feje mindenségit! Lebontottam a svéd kályhát, újra megraktam, kínlódtam vele, mint az ördög — de csak nem énekelt. A nyavalya . . . Elkezdtem harmadszor. A füstjáratban elhelyeztem két-három ravasz szerkezetet, amolyan fütyülő-félét, odaerősítettem egy kis fújtatót — meg is szólalt! Igaz, hogy el-eltért a basszustól, néha magasabban énekelt, de mégis kellemesen. Vidám

dolog volt. Nem is vont kérdőre a professzor a pontatlan hangolásért. Csak, azt mondja, alakítsa most át a kandallót tücskösre. ,,Hogy érti azt, hogy tücskösre'' — kérdem. ,,Van, azt mondja, egy nagyszerű színdarab: Tücsök a kályhán, s a színházban a tücsök ciripel jelenet közben.'' ,,A kályhából?'' ,,Nyilvánvaló, azt mondja, a kályhából.'' Hozzáfogtam hát, hogy beépítsem a ,,tücsköt'' a kandallójába. Egy hétig vesződtem vele, gondolhatod. De hol hörögni kezdett, az anyja ne sirassa, mintha valakit fojtogatnának a kandallóban, hol sziszegett, néha pedig hallgatott, mintha elátkozták volna. No, dehát ezt is megcsináltam. Belehelyeztem a tücsköt. Remekre sikerült! . . . A professzor akkor elszámolt velem, s azt mondja: ,,Életemben nem láttam még ilyen kályhást, azt mondja, éneklő svéd kályha is, bevallom, csak egy van az egész világon — ez, amit készített, meg tücskös kandalló is csak egy van — ez ni. Próbára akartam tenni, azt mondja. Magának Orlov, hegedűket kellene készítenie, mester maga, azt mondja.'' Esküszöm az istenre, így mondta. Nemrég művészek érkeztek Moszkvából, köztük egy énekes, Saljapin nyomdokában jár, hát ez az énekes pohárköszöntőt mondott rám ezért a tücsökért. ,,Ön, azt mondja, Orlov elvtárs, feltalált valamit. Az ön kályháin, ha az ember ésszel fűt, el lehet játszani a Csizecskét.'' Attól fogva, pajtás, más sem megy: az Orlov-féle kályhák, az Orlov-féle kályhák! Raktam már kemencét sütődében, raktam kályhát szanatóriumban, kitanultam minden fajtát. Rögtön ráismerhetsz a kezem munkájára: az én kályháim vörösek, különlegesek, nem olyanok, mint a többi.

— Úgy értsem tehát, hogy éneklő kályhákat raktál nekik? — vágtam a szavába, hogy kérésemmel a tárgyra tereljem az elbeszélést.

— Hát perszel — felelte örömmel, mintha én, várakozásán felül, valami igen nehéz, bonyolult feladatot oldottam volna meg.

— És ők nem helyeselték?

— Ki helyeselte volna? Van ott egy aktivista, Marja Petrovna. ,,Miért búgnak úgy a kályháid, Orlov, azt kérdi tőlem, mint a befulladt aknák? Folyton attól félek, azt mondja, hogy felrobbannak.'' Egy másik pedig, egy öregasszony, szintén kritizálni kezd. ,,Tönkretették az idegeimet a kályháid, azt mondja, mindig úgy hallom, mintha valahol kifutna a tej.'' Ó, istenem! Biztosan az ő teje futott ki!

Orlov akkor, miután már eleget nyelt érthetetlen eredetieskedése miatt, elhatározta, hogy átalakít minden kályhát, megfosztja őket egyéniségüktől és jellemüktől.

— Hát mit szólsz hozzá? Ez a Marja Petrovna azt mondta: ,,No, hála istennek, végre megtanított valaki, hogy kell kályhát rakni, derék ember vagy.'' Hallottál már ilyet? Még hogy engem megtanítottak!

Igen, Orlov kályhásmesteri tekintélye, úgy látszik, hosszú időkre

megtépázódott mifelénk, nemhiába vágyott most valami sztyepre, ahol vannak libák, hattyúk, kakasok meg méhek, bár ezekkel már vagy harminc éve nem volt dolga.

— Tulajdonképpen — mondtam — csakugyan olyan fontos, hogy énekeljen a kályha? Egy magános különcnek talán kellemes, de másnak, lásd be, felesleges. Az ízlések különbözők, s elvégre is, az a jó kályha, amelyik jól fűt.

— Én már harminc éve fűtök itt nektek, s nem panaszkodott soha senki.

Persze, különösen kellemetlenül érintette, hogy bukása a választásokkal állt kapcsolatban, s ezentúl majd úgy emlegetik, mint bogaras és komolytalan embert.

— Mindennek az eső az oka — mondta meggyőződéssel. — Amiatt történt az egész. Nem jó az esőbe belekötni. Engem, ha esik, elfog a nyugtalanság. Nem jár a levegő ilyenkor sehol: sem a füstjáratban, sem a tüdőmben. A kályhák füstölnek, az emberek berekednek. Ezt én tudtam, de elfeledtem . . .

Az ablakot csapdosta az eső, a víz-kígyócskák csengve szaladtak az üvegen jobbról balra, mintha félredőlt volna a ház, akár a hajó.

Nehéz hullámokban verte az eső a falat. Remegett az ajtó, megfeszült az ablaküveg.

— Baj, nagy baj — mormogta halkan a melegtől elbágyadt Orlov. — Nagy félreértéseket okozhat ez a sok eső.

— Ugyan, hagyd — nyugtatgattam vendégemet. — No, hát legfeljebb nevetnek az emberek, elhúzzák a szájukat, de két nap múlva már el is felejtik . . . A fő, hogy a kályhák állnak, fűtenek — ez a legfontosabb.

— Nem a kályhákról beszélek én! — felelte gondterhelten. — Most a választásokra gondolok. Mert látod-e, kedvesem, öt óráig tartott, míg egyedül ideértem hozzád. Koromsötét van, mint a cet gyomrában. Hosszú évek óta ismerem az utat: partizán voltam itt, felderítő, hidász. Más semmi pénzért nem tette volna meg ezt az utat. Most már érted, mire akarok kilyukadni?

— Nem értek egyelőre semmit, kedvesem, s kár is volt ma eljönnöd hozzám. Megvárhattad volna, amíg eláll az eső.

— Kár volt eljönnöm! Kinek volt kár? A többiek új emberek itt, csak napvilágnál találják meg az utat. Ha őket küldöm, nyomukat se találom.

A zavaros beszéd homályán át csak most kezdett előttem derengeni Orlov nyugtalanságának igazi oka.

Orlov, akit meggyötörtek a szerencsétlen kályhák, marcangolt a tekintélyvesztés szégyene, az esőt okolta mindenért. Úgy érezte, az veszélyezteti nemcsak őt magát, hanem minden egyebet körülötte.

— Teherautók nem járnak? — kérdeztem, s most már én sem

a kályhára gondoltam, hanem a holnaputáni napra, a választások napjára.

— Egyetlenegy sem. Csak gyalogosok. Most csak számítsd ki: éjszaka ér véget a szavazás, egy óra kell a szavazócédulák megszámlálásához, igaz? Öt óra az út a csomaggal. Tehát legkorábban hat órakor még csak az adataink jutnak el a területi bizottságba. Azok is csak akkor, hallod, csak akkor, ha én magam viszem. Érted már? Nohát.

Megtudtam, hogy Orlov választási körzete ezen a napon lovasküldönccel és tehergépkocsival próbaképpen hírt küldött a területi bizottsághoz. Orlov pedig, bár őt nem bízták meg semmivel, önként és kedvtelésből, gyalog vágott neki az útnak. Se a ló, se a gépkocsi nem jutott el céljához. Orlov, szinte kezével tapogatva az utat, s percenként kockáztatva, hogy lezuhan a meredeken, öt óra hosszat ment, nem is ment, hanem kúszott; az a szenvedélyes vágy fűtötte, hogy megnövelje tekintélyét azok szemében, akiknek az átkozott kályhák miatt, megingott benne a bizalmuk. Most örült, büszke és elégedett volt, mert győzött. Mint ilyen esetekben mindig, olthatatlanul égett benne a törekvés, hogy megszégyenítse rosszakaróit, s mind újabb okokat keresett, hogy ingerülten zsörtölődhessék.

Most azt találta ki, hogy irigyei biztosan úgy intézkednek, hogy más valakit küldjenek helyette a területi bizottságba.

— Az ördög vigye el őket, hallod, hiszen én három óra alatt is megteszem ezt az utat, ha éppen arra kerül a sor! Grusevajatisztás felé kerülök, érted? Az ösvényen leereszkedem a szakadékba. Akár nadrágféken. A szakadék csak egy kőhajtásra van tőlem.

A szerencsésen kigondolt megoldás megnyugtatta. Jóízűen elbóbiskolt a kályha mellett.

Szélzúgás és az eső bánatos hangja feleselgetett odakint. A ciprusok, mintha ugrásra készülnének, oldalra hajtották vékony lófarokalakú koronájukat. Egymással csatáztak a ciprusok. Száraz menedékükből kikergetett, ékestollú cinkék lapultak az ablakhoz. S továbbra is fekete, félelmetes volt az éj, mintha megfeledkezett volna arról, hogy ideje lejár.

— Feküdj le. Vetve az ágy — mondtam felállva.

— Isten őrizz! Mindjárt megyek — dünnyögte, ki sem nyitva szemét. — Adnál egy kis zseblámpát?

— Megőrültél, te Orlov? Minek indulnál neki másodszor is?

Felállt, remegve és fáradtan nyújtózott.

— Még rávesznek azok a semmirekellők valami kisfiút: „Eredj, érd utól Orlov bácsit!" Mit gondolsz! Bolondot csinálnak ezek mindenkiből! Nem, ha már nekikezdtem, nem hagyom abba!

Felöltötte nedvességtől csepegő súlyos köpenyét és kilépett. Odakint mindent kergetett a szél. A hegyipatakok csobogása tompán szű-

rődött át az ömlő eső tocsogó lármáján. Úgy rémlett, még a fekete éjszakánál is feketébb, sűrű felhő-zagyvalék csúszik alá az égből.

— Micsoda éghajlat! — Orlov dühösen köpött a sötétségbe. — Ezeknek meg csak azon jár az esze, hogy a hollandi kályhák füstölnek. Hiszen itt még az ember is füstölni kezd . . . Hamu meg por lesz itt belőle. No, a viszontlátásra! — súlyosan dobbanó léptei megértették velem, hogy útnak indult.

— Talán mégis várhatnál reggelig . . .

— Ne avatkozz a dolgaimba . . .

Najda fülét hegyezve, csodálkozva bámult az eltűnő Orlov után. Nyilván még egyszer sem látott ilyet, hogy az emberek ilyen gyorsan eltűnhetnek. Néhányszor nekiveselkedett, hogy kiugorjék az esőre és felderítse, hová tűnt a vendég, de nem tudta rászánni magát. Bűntudatosan húzta be a farkát.

(1947)

PJOTR PAVLENKO

A SZÓ EREJE

Amikor nehéz napokat élek, amikor könnyekig felzaklat a tulajdon erőm kétségbevonása, az élet pedig gyors, bátor elhatározásokat követel és én akaratgyengeségből nem tudok határozni — ilyenkor mindig egy régi történet jut eszembe. Bakuban hallottam régesrégen egy embertől, aki negyven évvel ezelőtt száműzetésben élt.

Olyan gyógyítóan hat rám ez a kis történet, úgy növeli és erősíti akaratomat, hogy talizmánommá tettem, varázsigévé, azzá a benső fogadalommá, amely mindegyikünkben él. Ez az én himnuszom.

Íme a történet, példázat méretére rövidítve, hogy bárkinek elmondhassuk.

Szibériában történt, negyven évvel ezelőtt. Pártközi értekezletre gyűltek össze titokban a száműzöttek — különféle pártok tagjai. A szomszéd településről várták az előadót. Fiatal forradalmár volt, ragyogó, sokatígérő ember. Elhallgatom a nevét.

Sokáig vártak rá. Az előadó nem érkezett meg.

Az értekezletet nem halasztották el, s azok, akik más párt tagjai voltak, mint az előadó, ragaszkodtak ahhoz, hogy kezdjék meg az értekezletet nélküle, mert — mondták — az időjárás miatt úgysem érkezhet meg.

Valóban rettenetes idő volt.

A tavasz korán köszöntött be abban az évben, a hó gyorsan megadta magát a napnak, s a védtelen déli lejtőkön úgy megolvadt, hogy kutyaszánra gondolni sem lehetett. A folyó jege is megvékonyodott, elkékült, helyenként már zajlott is, sítalpon tehát veszélyes lett volna az út, az ár ellen csónakon evezni pedig még korai: a jég-

táblák összetörhetik a csónakot, különben is az evezés a jégtáblákkal szemben a legmarkosabb halász erejét is meghaladta volna.

A fiatal forradalmár hívei sem engedtek. Ismerték azt, akit vártak.

— Megjön! — makacskodtak. — Ha egyszer azt mondta: „Ott leszek", akkor itt is lesz.

— A körülmények sokszor erősebbek, mint mi vagyunk — heveskedtek az előbbiek.

Vita támadt. Az ablak alatt egyszer csak lármázni, zsibongani kezdtek a ház előtt játszadozó gyerekek, felugattak a kutyák és izgatott halászok siettek a partra.

Kiléptek a házból a száműzöttek is. Csodálatos kép tárult a szemük elé.

A folyón, szembe az árral, a zajló jéggel, lassan, zegzugos vonalban, csónak közeledett. Szőrmebekecses, szőrmesapkás, sovány ember állt a csónak orrában. Foga közt kis pipa füstölgött. Nyugodt mozdulatokkal, tempósan lökdöste el evezőjével a csónakra zuduló jégtáblákat.

Először nem is figyelte senki, vajjon hogyan haladhatott a csónak az árral szemben vitorla és motor nélkül, de amikor az emberek letódultak a folyóhoz, csodálkozva kiáltottak fel: a csónakot kutyafogat vontatta a partról.

Ezen a vidéken még senki sem próbálkozott effélével, s a halászok ámuldozva csóválgatták a fejüket.

A legöregebb megszólalt:

— Mennyi ideig éltek itt apáink, nagyapáink, s egyik sem szánta magát ilyenre!

És amikor a szőrmesapkás ember kilépett a partra, szokatlanul nagy tisztelettel hajoltak meg előtte:

— Jövevény, s különbet talált ki, mint bármelyikünk. Bátor ember!

— Bocsássanak meg, elvtársak, a késedelemért, nem rajtam múlott. Új volt számomra ez a közlekedési mód, nem tudtam jól kiszámítani az időt.

Nem tudom, így volt-e a valóságban, vagy csak a képzelet műve ez a költői történet, amelyet elmondtam, de én szeretném, ha mindez igazság volna, mert szótartásról s a szó erejéről nem hallottam még találóbb és szebb történetet.

(1947)

SZEMJON PODJACSEV

„HOGY NEM TUDOM BEFOGNI A SZÁMAT!...“

Este kilencre járt az idő. Az ablakon át az utcáról behallatszott a szél zúgása. Kint a fagytól meg-megreccsent a háztető. A szoba meleg és csendes volt, csupán a falon lógó óra ketyegett egyhangún, fontoskodón. Feleségemmel ültünk a szobában, próbáltuk agyonütni az időt: ő varrt, én könyvet olvastam . . .

Falusi fogalmak szerint esti kilenc óra meglehetősen késői idő, ezért csodálkoztam, sőt kezdetben el sem akartam hinni, amikor feleségem letette varrását és rövid hallgatás után így szólt:

— Valaki jött. Az ablak alatt megcsikordult a hó.

— Ej, ki járna itt ilyenkor? Képzelődöl . . .

— De bizony, hogy jött valaki! Figyeld csak, épp most fogja ki a lovát. Eredj már ki, nézd meg . . . Hagyd azt a könyvet! Hogy rákaptál! Ilyet se hallottam még: eddig sose olvastál, most meg mintha odaragadt volna a kezedbe . . . csak ülsz, belebújsz és egész este egyetlen szót se szólsz . . . No, nézd már meg, mi van odakint.

— Minek mennék ki? Nyitva az ajtó, aki akar, bejöhet.

— Ej, látod, ez a te átkozott lustaságod! Lehet, hogy nem ismerős erre az illető. Talán attól félsz, hogy megfagysz, ha kimégy? Kint a kutya, még megharapja, ne adj' isten . . .

— A kutya nyilván elkószált, különben ugatna — szóltam, mert valóban semmi porcikám sem kívánta, hogy meleg viskónkból kimenjek a fagyba.

— Majd megtalálja az ajtót, akinek kell — fújtam egyre a magamét.

Feleségem most már megharagudott.

— Ej, vigyen el az ördög! — csak ennyit mondott, és ledobva

varrását, felkelt, majd szótlanul az ajtóhoz lépett, hogy megnézze, kinek jut eszébe ilyenkor az ablakunk alatt topogni.

Letettem a könyvet, és hogy világosabb legyen a szobában, feljebb csavartam a lámpabelet. Vártam, figyeltem.

— Ki van itt? — hallatszott egy pillanattal később feleségem hangja a tornác küszöbéről.

Rekedt, mély dörmögés volt rá a válasz.

— Vagy úgy! Te vagy? — hallottam újra feleségem hangját. — Gyere csak, gyere . . . Micsoda? Félsz a kutyától? . . . Nincs is itt, bizonyára a szomszédban kószál . . . No, ne félj már, gyere. Hideg van, mi?

Most már közelebbről hallottam a dörmögő választ s a szavakat is megértettem:

— Hát hideg van. De volt már ennél hidegebb is. Sokat azért most sem lehet kint kószálni . . . Férjed itthon van?

— Itthon, itthon! — felelte az asszony. — Gyere csak be. Megkötötted a lovadat?

— Rendben van! De hol itt a bejárat? Egyetlen lépésnyire se látni. Még beverem a fejem, az ördögbe is. Romlott ám a szemem az utóbbi időben . . . Ej, hát hol vagy?

— Itt, itt vagyok! . . . Gyere már.

Ezután elhallgattak. Hallottam, hogy becsapódik a pitvarajtó, egy pillanattal később pedig szobám küszöbén megjelent a feleségem és mögötte, az egész bejáratot eltakarva „került beljebb" egy kövér, bebugyolált, szuszogó valaki . . .

A jövevény megállt a küszöbön, levette kucsmáját, annak rendjemódja szerint keresztet vetett a sarok felé, aztán száját jobbfelé, majd balfelé elhúzva, ujjaival lesöpörgette bajuszáról a jégcsapokat.

— Jó estét, cimbora! — recsegte, amint végzett a bajusztisztogatással. — Valami fontos ügyben jöttem hozzád. Már megbocsáss a háborgatásért.

Ismerősnek tetszett, de már rég nem láttam, ezért nem ismertem fel rögtön.

— Hát téged mi szél hozott? — kérdeztem, amikor végre ráismertem. — Rég nem láttalak. Alig lehet rád ismerni. Tedd már le azt a bundát!

— Dejszen jártam én itt nálad minapában is, csak nem találtalak itthon. Kint jártál valamerre. Nem mondta a feleséged?

— Nem szólt.

— Igaz, igaz, egészen elfelejtettem — kottyantott bele az asszony. — Istenemre mondom, kiröppent a fejemből! Így van az ember, tesz-vesz itthon, annyi a dolga, hogy egyet fordul . . . és máris elfelejt mindent.

— Értem — felelte az az ember, némi gúnnyal véve tudomásul hitvesem magyarázatát. Majd kezdte lerángatni ócska, rossz, viseltes bekecsét meg az alatta levő kabátot, melynek nagy gallérját már vörösre koptatta az idő. — Értem — ismételte, amikor végre kikászálódott és kabátját letette a kemence mellé. — Ki is emlékeznék egy magamfajta nyomorultra? Kinek van rá ideje? Mert hát sokan vagyunk nyomorultak . . . No, semmi baj! Erőt, egészséget! — szólalt meg újra, mialatt dörzsölgette átfázott tagjait. — Mi tűrés-tagadás, alaposan átfagytam . . . Nagy ám a hideg és szembefújt a szél. Északi szél! No, meg aztán eljárt felettem az idő. Jól mondják: öregember nem is jár, csak kecmereg . . .

Mindezt valami furcsán panaszos, rekedtes, siránkozó hangon mondta, közben apró, könnybeborult szeme sűrűn pislogott rám bozontos, rőt, lesütött pillája alól. Vékony, ideges, elkékült ajka egy-egy szó között sűrűn görbült valami félig kaján, félig szánalmas, lopott és félénk mosolyra.

A ruhája is ócska, elnyűtt, foszladozó volt. Bélelt szőrcsizmája átfagyhatott, mert lábát úgy kapkodta, úgy verte a padlóhoz, mintha fából volna a lába.

— Gyere már be — szóltam rá — mit állsz a küszöbön? Lépj közelebb a tűzhöz és ülj le . . . Ha meg átfagyott a lábad, vedd le a csizmádat és tedd a kemencenyílásba, ott majd kiszárad.

— Nem számít — felelte. — Jól van így is! Meglesz valahogy. Ne félj, előfordult nagyobb urakkal is.

— Nagyobb úr ide, nagyobb úr oda, nemcsak azok fáznak — szóltam. — A magunkfajta nyomorultnak talán tilos fázni?

Elnevette magát és a kezét dörzsölte.

— Dehogy is nem. Úgy látszik, hogy igen — mondta. — Úgy látszik, Pavlics — ismételte, mialatt leült az asztalhoz. Az asztali lámpa kajla ernyője alól egyenesen az arcába világított a fény. — A magunkfajta nyomorultat mindenütt szorongatják, ütik. Akármerre fordulunk, mindig szembefúj a szél, bizisten!

— No, várj csak, nem sok idő telik bele és megváltozik: azontúl csak hátulról fog fújni — vigasztaltam és rászóltam a feleségemre, hogy hozza már azt a szamovárt.

— Igazán felesleges — szabadkozott a vendég. — Ha csak miattam volna az a szamovár, hagyjátok. Kár az alkalmatlanságért.

— Ugyan miféle alkalmatlanság? — intette le az asszony. — Pár pillanat alatt meglesz. Csak üljön nyugodtan, melegedjék . . .

— Ó, kérem. Persze, persze — állott rá a vendég. — Nem is úgy gondoltam.

— Hát hogyan?

— Restellem . . . Hogy késő éjszaka állítok be. Aztán még szamovár is . . . ennyi fáradság, munka. Képzelem, azt gondolják, éppen ilyen vendég kellett nekünk . . .

Ezt nemcsak úgy, a forma kedvéért mondta, de valóban meglátszott, mennyire jólesik neki, hogy melegedhet, hogy itt tartjuk, teával kínáljuk. A szeme máris csillogott és előbbi félig kaján, félig riadt és hitetlenkedő, kényszeredett mosolya helyett vékony ajkán most már másfajta mosolygás játszadozott: barátságos, nyílt és egyszerű.

— Hát azért jövök hozzád, cimbora — kezdte most, miközben erősen átfagyott kezét dörzsölte — mert van egy ügyem . . . Tanácsot kérnék tőled. Egy kérvényt kellene írni . . . Légy olyan kegyes, segíts nekem, meghálálom . . . Pénzem ugyan, becsületszavamra, éppen hogy egy garasnyi van, de meghálálom burgonyával, vagy valami mással. Légy nyugodt, nem fizetsz rá.

— Mi történt?

— Megvonták tőlem azt a kis családit . . . Nem adják tovább. Eddig adták, de ezentúl nem. Mit csinálhat az ember?

— Miféle családit?

— Hát a családisegélyt a fiam után. A fiamat elcipelték a háborúba, már második hónapja semmi hír sincs róla . . . él-e, hal-e, nem tudom. Ő utána kaptam azt a pénzecskét, és többé nem adják. Megvonták . . .

— Ki vonta meg?

— Mit tudom én! Nyilván a vezetőség . . . a járásban. A bizottság tagjai . . . Az a banda.

— De miért? Furcsa!

— Azt mondják: minek nekem? Egészséges vagyok, dolgozni tudok . . . Dehát eddig miért volt máskép? Nekem írásom is van a doktortól: igazolvány, hogy beteg vagyok, munkaképtelen.

— Mutasd!

Zsebébe nyúlt, kihúzott egy jókora levéltárcát, sokáig bontogatta, vaskos ujjai láthatóan remegtek izgalmában, végül kikotorta az összehajtott papírlapot és átnyújtotta nekem.

— Hát itt van, nézd — szólt. — A doktornő írta.

Szétteregettem az írást és valóban azt olvastam benne, hogy iksz-ipszilon parasztember nemrég jött ki a kórházból és még most is beteg. Az is ott állt, hogy mi a betegsége és hogy ez a betegség krónikus.

— Ejnye, te fajankó, ezt a papirost kellett volna megmutatnod ott annak a bizottságnak . . .

— Mutattam. Azt mondták: „Nem jelent semmit, munkaképes vagy." De uram bocsá', hogy a fészkes fenébe lehetnék én munka-

képes, amikor alig lélekzek, meg köhögök. És itt, ezen a helyen gurgulázik bennem valami, még sóhajtani se tudok.

— Most már végleg nem értem a dolgot — szóltam. — Azt mondod, eddig megkaptad?

— Megkaptam egy ízben. Akkor rendben volt, egy szót se szóltak. De most szóltak ám! Pedig egyetlen fiam! Én neveltem! Felneveltem, no, gondoltam, hála istennek, segítséget neveltem fel magamnak. Aztán megházasítottam. Most itt maradt a fiatal menyecskéje, meg az apró gyereke . . . csak ő nincs itt. Elment, itt hagyott minket a pereputtyával... A feleségem, hiszen ismered szegény öregasszonyt, mit tud az csinálni? Én is nyavalyás vagyok, de ő aztán teljesen tehetetlen. Hogy tudnánk mi dolgozni? Nem bírja az erőm. Csak sír az ember, de nem jut semennyire . . . Hát hol itt az igazság? Nem szabadna ezt, ez nem lehet a törvény szerint . . .

— No, és a fiatalasszonynak megadják? — kérdeztem és a vendég izgatott arcába néztem.

— Neki igen. Még csak az kellene, hogy ő se kapja! Dehát mit számít, hogy ő megkapja? Ő az más, de azért járna a nyomorult vén szülőknek is. És ami jár, azt tessék ideadni! Nem a magukéból adják! A fiú az enyém . . . talán nekem könnyű, mi? . . .

— Nem tudom én, öreg Pjotr bátyó, biz' isten, nem tudom, mi a törvény. Nem tudom, mi jár és mi nem.

— Kérvényt kellene írni, levelet . . .

— De hova?

— A városba . . . Meg is mondták ott, a bizottságnál . . . És ezt az iratot itt — ujjával az orvosi bizonyítványra mutatott — ezt is melléje kell rakni, már mint a kérvényhez . . . Légy oly kegyes, írd meg nekem! Már a városban összekomáztam egy emberrel ebben az ügyben, de ő azt mondta: „Ide három rubellel, akkor úgy megírom, hogy mindjárt megkapod azt a segélyt . . ." Lám, ilyenek manapság az emberek. Megnyúznának, de eszük ágában sincs segíteni. Hát nekimentem a bitang gazembernek, elkergettem . . . szidtam az anyját . . . Úgy gondolom — folytatta némi szünet után, nagyot fújva az orrából — hogy azért is nem adják nekem tovább azt a segélyt, mert megharagudtak rám a nyelvemért . . . Istenemre mondom, mindig az okozza vesztemet, hogy nem tudom befogni a számat!

— Hogy-hogy nem tudod befogni?

— Hát az igazságért . . . mert mindig az igazságért papolok. Talán bizony megijedjek az ilyenféléktől? Minapában a kerületnél egy írnok egyszer rám támadt, kiabálni kezdett, mire ezt mondtam neki: „Maradj csendben, ne kiabálj, mondom, ne is nagyon ugrálj . . . Mit gondolsz, mondom, ki vagy te? Az én alkalmazottam! Kitől kapod a béredet? Mitőlünk! Éntőlem! A te dolgod az engedelmeskedés, nem pedig az enyém . . ." Hát nem tetszett neki. Kijött a főnöke, az is

rákezdte: „Miért van, hogy mindig neked kell a legtöbb, mondja. Mit ordítozol itt, mocskos fajzat . . .” Mire én róla is leszedtem a keresztvizet. Hát erre aztán megharagudtak rám . . .

— Persze — folytatta, és már egyre inkább tűzbejött — nem is olyan régen ülés volt a kerületben, igen, éppen ezeknek a segélyeknek az ügyében, hogy ki kapjon, ki ne kapjon belőle . . . Én is ott voltam . . . Bemegyek, hát látom, hogy valamennyien egy másik szobába bújtak, bezárkóztak. Megkérdezem az írnok helyettesétől: „Bemehetek?” Mire azt feleli: „Nem.” — „Miért nem?” — „Hát azért, mondja, mert ezt az ügyet zárt ülésen tárgyalják.” — „Hogy-hogy? Miért zárt ülésen?” — „Hát azért, feleli, mert a magadfajta tökfilkókat ott meg se kérdezik . . .” És azt mondta, hogy hordjam el az irhámat . . . Hát erre félretaszítottam ezt a gazembert, ezt a tejfelesszájú kölyköt, és bementem ahhoz az úgynevezett bizottsághoz, oda, a szobába. Hogy rámtámadtak, valahányan csak voltak! „Mit keresel itt? Ki innét! Tilos a bejövetel!” — „Hogy lehet az, mondom, hogy tilos? Magyarázzák meg! Tudni akarom, mivel foglalkoznak itt, miféle titkokat rejtegetnek? Mi az, amit maguk tudhatnak, és én nem? Talán én nem értem meg, talán én butább vagyok, mint maguk? . . .” És így magasztaltam őket tovább.

— Hát ők? — kérdeztem most már érdeklődve.

— Nos: annyi bizonyos, hogy nem tetszett nekik . . . Kivezettettek, kidobtak . . . A minapában még magához a grófhoz is elmentem a városba — folytatta rövid szünet után. — Ebben az ügyben... megmagyaráztam neki . . . megmutattam a doktorkisasszony írását.

— No és ő?

— És ő? Azt mondta: „Én erről semmit sem tudok. Ott vannak a járásban a bizottsági tagok, ez a dolog nem énrám tartozik, forduljon őhozzájuk”. — „Ugyan, méltóságos uram, miféle bizottsági tagok azok, ha meg sem hallgatják az embert . . . azt se hagyják, hogy a szájam kinyissam? Olyan, akinek nincs rá szüksége, mondom, az megkapja azt a segélyt, de tőlem elvették.” — „Nem ismerem, mondja, ezeket az ügyeket . . . Unom magukat, hogy az ördög vinné a pokolba valamennyit! Adják be a kérvényt a bizottsághoz!” Mit tegyen ilyenkor az ember? Az egyik azt fújja: „Nem tudom, nem rám tartozik”, a másik azt mondja: „Nem tudom, nem az én dolgom . . .” Hát akkor ki tudja? A cár elrendelte, hogy adják meg nekem. Az én fiam az, aki után kapom, nem a másé, talán már meg is ölték, vérét ontották . . . Hiszen ezt is meg kell érteniük . . . Ki tartson el engem? Hát nem! Nem úgy lesz! Nem engedem, hogy könnyűszerrel lerázzanak . . . Megtalálom én az igazságomat! . . . Elmentem a pópához, Vaszilij tisztelendő atyához, de az is csak nekem támadt. Úgy nekem ugrott, mintha láncról szabadult volna el. Azt mondja: az ilyet szekéren sem lehet elvonszolni . . . Mindenre

emlékezett, mindent a fejemhez vágott: hogy vasárnap nem járok templomba, hogy nyáron nem böjtöltem eleget, hogy még tartozom neki, nem adtam meg, ami az esküvőért jár . . . Mindenre emlékezett, még arra is, hogy valaki beárult: pénteki napon tejet iszom, nem tartom be a böjtöt. Pedig a doktor kereken megparancsolta nekem, hogy tejet igyam. Hát most kire hallgassak? „Hej, te — mondja — ilyen-amolyan adta, nem jársz a templomba, mióta nem láttalak! Még Miklós napján sem voltál . . ." — „Mert nincs mit felvennem — mondom — nincs megfelelő ruhám." — „Úgy, hát miféle ruha kellene neked? Talán bizony, azt mondja, azért jössz a templomba, hogy a ruhádat mutogasd? Süldőlány vagy talán, vagy pedig kisasszony, aki vőlegényt keres magának? Istenhez mégy imádkozni, nem pedig a ruhádban illegetni magad . . ." „Dejszen imádkozni, mondom neki, azt otthon is lehet. Mindegy az, sőt otthon még jobb is, mert senki sem zavar és én sem viszek kísértésbe mást." — „Ejnye, mondja, miféle istentelen beszéd ez? Te eretnek! Én, azt mondja, téged ezért a falhoz penderítelek ám. Szét is verem a fejed. Nézze meg az ember, mondja, gróf Tolsztojnak képzeli magát, vagy Makszim Gorkijnak. Beleszagoltál valamibe, mondja, és megfertőzted a lelked", mondja... Meg így, meg úgy! Hallgatom, hallgatom, elfog a méreg és odavágom neki: „Ugyan kérem, mondom, tisztelendő uram, miért járjak én magához? Magánál az ember semmi újat nem hall, mindig csak ugyanazt . . ." — „Mit akarsz ezzel mondani, kérdi, nem értem, hogy azt mondod: mindig csak ugyanazt . . . Magyarázd meg . . ." — „Hát igaz is, akármikor jön oda az ember, mindig csak ezt hallja: Uram, irgalmazz . . . meg: Add meg nekünk, Uram . . . Makszimics, a kispap, örökké ezt fújja. Elalszik az ember, mondom, ha hallgatja. Amikor pedig felolvas, egészen úgy dürög, mint fajdkakas párzáskor. Az ember csak szeretné tudni, van-e valami értelme . . . És hogy siet, mintha örökké részeg volna és talán úgy, kótyagosan — huh, de roszszul olvas! Pojácaságra született az ilyen ember, nem erre a dologra." Nos, elmondtam neki mindezt, de nem volt benne köszönet. Hiszen tudod, milyen a természete. Csupa puskapor, meg tűz. Az ereje meg éppen, mint Sámsoné, persze nem dolgozik, nincs ami megtörné, jól eszik-iszik, tele van. Úgy hízik, mintha pecekkel feszítenék szét, már csupa zsír meg háj. Ha, mondjuk, kiolvasztanák, több telne belőle, mint egy jófajta hízóból . . . No, rendben van, megmondtam neki a véleményemet, csakhogy ő sem bolond! Egyetlen szót se felel, csak odajön hozzám, rám néz, majd felfal a szemével, felém böki az orrát, a fogát vicsorítja, a kezét úgy nyújtja ki, mint Moszkvában a Minyin-Pozsarszkij-szobor, és azon minutában galléron ragad! Elhiheted, mindjárt azt hittem, hogy végem van . . . meghalok! Becsületistenemre, mintha vas-harapófogóval ragadott volna meg, a lélekzetem is elállt, a szemem meg kidülledt. Mindjárt felfordulok, szavamra,

ezt hittem! Hát az ajtó felé lódít, odaveri az orromat, úgy beütöttem, hogy menten szélesre tárult az ajtó. Ficánkoltam a markában, mint tyúk a kés alatt. Kapkodtam, rángattam a mancsomat, megpróbáltam hasbavágni. Hát igen. Kilódít a pitvarba, aztán a tornácra, a tornácról pedig a lépcsőhöz. Jó magasan odaállít a szélére, vár egy kicsit, nekikészülődik, és . . . olyat billent a térdével azon a részemen, amelyiken ülök, hogy egyszerre madárnak képzeltem magam, ahogy lerepültem a tornácról, isten úgyse! Ő meg csak kiabál: „Nesze neked, mondja, a segély, ha pedig kevés, akkor gyere vissza, kaphatsz ráadást is! Majd megtanulod, kivel beszélsz! . . ."

Egy ideig hallgatott, aztán rám nézett és megkérdezte:

— Szép kis dolog, mi?

— Hát igen — feleltem.

— Cifrább nem is lehetne. Azt ne is várd, hogy igazságot találsz. Hiába gondolkozik az ember, hogyan jobb, hogyan kellene, de ahova csak megy, mindenütt képentörlik. Hát lehet ezt sokáig bírni? . . .

Kisideig megint hallgatott, kérdő pillantással nézett reám, de aztán be sem várva a feleletemet, újra rákezdte:

— Hajaj, egy más alkalommal is mekkora bajom támadt! Megint azért, hogy nem tudom befogni a számat . . . Ismered, ugye, Jegorka Kilát, a kerületi hitelintézet pénztárosát? — kérdezte.

— Már hogyne ismerném? Ismerem hát, volt már dolgom vele . . .

— Volt dolgod vele? Hát akkor nem kell sokat beszélnem róla. Elmentem az irodájába, abba a bizonyos pénztárba. Elmentem, hogy pénzt kérjek, nagyon kellett, szükségem volt rá. A legeltetésért kellett fizetnem, meg a csizmám fejeltetésére is kellett. Mondom, a szükség kényszerített rá: nem volt miben járnom. Elég az hozzá, odamentem. A korcsma éppen nyitva volt, mérték a pálinkát. Gondoltam, bemegyek, iszom egyet tíz kopejkáért. De mégis meggondoltam magam: még megérzik rajtam a szagát és kellemetlen lesz, gondoltam. Hát nem mentem be. Majd utána, gondoltam, bemegyek, iszom egyet. Nos, beléptem az irodába, átadtam egy hivatalnoknak a könyvecskémet és vártam. Gyülekeztek a tagok, látom, maga a pénztáros, a Jegorka Kila is megérkezett. Bement egy másik szobába, nyilván ott tanácskoztak, megbeszélték az ügyeiket. Aztán kezdték szólítani a neveket. Bement az egyik, bement a másik, és jöttek is kifelé a pénzzel. „Kaptál?" — „Kaptam." — „Neked adtak?" — „Adtak." Hát hallom, hogy kiabálják: „Pjotr Baraboskin . . ." — „Jelen, mondom. Itt vagyok!" — „Fáradjon be! . . ." Hát bementem. Ott ültek, a fő-főhivatalnok középen, a tagok kétoldalt. Kila, a pénztáros szemben a fő-főhivatalnokkal. Köszöntem. S a fő-főhivatalnok markomba nyomja a könyvemet — üresen. „Magának, Baraboskin, nem adha-

tunk kölcsönt." — „Miért nem? Másoknak adnak, csak nekem nem?" Mire Jegorka máris készen áll a válasszal: „Te már kaptál egyszer, és emlékezz csak, nem adtad vissza határidőre." — „Dejszen megfizettem a kamatot." — „Minket nem érdekel a kamat. Nekünk az kell, hogy pontosan folyjék be a pénz. Határidőre." — „Dehát ha nem volt." — „Ahhoz nekünk semmi közünk. Kölcsön vetted, tehát arra számítottál, hogy majd meg tudod adni. Kölcsönvenni könnyű, ehhez van eszetek. Meg aztán, mondja, te iszol. Neked adjunk pénzt? Akár egyenesen a korcsmába is adhatnánk." Nohát erre, igazán megértheted, Pavlics, hogy kitörtem! Felhergelt ezzel a beszéddel, úgy felforralt, mint fazékban a vizet. Én aztán neki is, meg a többieknek is alaposan odamondtam. Egyiknek sem maradtam adósa, nem felejtik el Petruska Baraboskint . . .

— De pénzt mégsem kaptál, ugye?

— Hogy nem kaptam-e? Dehogynem. Csakhogy menjek isten hírével, tűnjek el a szemük elől, mert nagyon útálták már a jelenlétemet. Úgy beléjük akaszkodtam, mint rák az ollójával, szavamra mondom! Nem tudom én befogni a számat, ezért nem szeret engem senki. Mindenkinek szálka vagyok a szemében, Látod, most megint rám másztak: elvették a segélyemet . . . Megtanácskozták, hogy alkalmas vagyok a munkára. Hát igen. De nem hagyom ám annyiban, nem én! Amíg jártányi erőm van, nem hagyom magam! Azt mondta a hivatalvezető nekem: „Miért van, hogy mindig neked kell a legtöbb, te ilyen-amolyan mocskos fajzat! Inkább tartanád féken azt a piszkos nyelvedet . . ." — „Eszem ágában sincs. Én igazságra születtem, ha kell, meg is halok érte!" — „Ugyan, kit érdekel a te igazságod? Úgy jársz azzal az igazsággoddal, mint ló az ostorral. Igazi tetű vagy — mondja — mindenhová bemászol, odaszemtelenkedel. Másokat tanítasz, ahelyett, hogy hallgatnál, csendben meghúznád magad, mint svábbogár a hasadékban" . . . — „Nem hallgatok!" — „No, vigyen el az ördög, ordítozhatsz azzal, akivel akarsz, de itt nem!" — „Tinektek szabad, mondom, és nekünk nem?" Azt hiszem, ti vagytok miértünk és nem mi vagyunk tiértetek. Ti vagytok a mi alkalmazottaink. Nem is tudom, miért fizetünk mi titeket. Igen, igen, én vagyok a te gazdád, nem pedig te az enyém." Szörnyen dühös volt rám, egészen kihoztam a sodrából. Be is akart panaszolni a bírónál. Lehet, hogy meg is tette. Hát igen, szálka vagyok a szemükben. És éppen a legrosszabbkor szorongattak meg ezzel a segélyüggyel . . . hogy megvonták tőlem. Most mit csináljak? Légy olyan kegyes, írd meg azt a kérvényt.

— De lesz-e valami eredménye? Kérvényt akárki írhat.

— Hogyne lenne eredménye? Hiszen igazolványom van... nem beszélek a levegőbe . . . Becsületistenemre, tiszta lelkiismeretemből mondom, hogy dolgozni nem tudok, kifulladok, a derekamat nem

bírom kiegyenesíteni. A sír szélén állok. De muszáj, muszáj dolgoznom, akár bírom, akár nem . . . Most is tüzelőt szállítok a vasútállomásra az erdőből, négy és fél rubelt kapok egy ölért. És ha visszajöttem, annyi marad a hasznom, hogy éppen rágyújthatok. Drága ám a zab, másfél rubel egy mérő. A széna hetven kopejka. Magamnak is meg kellene élnem, de mennyit tudok rajta keresni? Napi fél rubelt sem tudok félretenni, legfeljebb egynegyedet, vagy, ha nagyon megizzadok, háromnyolcadot. Éjfélkor kell felkelnem ahhoz, hogy megrakhassam a szekeremet az erdőben. És mennyi ideig tart ez, meg az . . . Hogy mást ne mondjak; a Gracskovszkij-árkon milyen nehezen jut át az ember! A lovam rossz gebe, az ekét is alig bírja, hát még a boronát, azzal aztán nem tudok sokat elhordani . . . meg sajnálom is. Legjobb volna levágni. Mire aztán odaérkezik az ember, már ebédidő van . . . Mire lerakja, mire megissza azt a kis teáját, körülnéz, hát már sötét van. Éjszaka. És mire hazaérkezik, már egészen késő és még ki kell fogni a lovat és még falni is kell valamit . . . Az idő múlik: lefekszik az ember, hát már szólnak is a kakasok, itt az idő felkelni. Bizisten, csupa baj és nyomorúság! Mikor fogunk már úgy élni, ahogyan kell? Mikor lesz már könnyebb, he?

— Ezt nem tudom, barátom!

— Talán a háború után?

— Ez nagyon könnyen lehetséges. De te miféle könnyebbséget vársz?

— Hát csak úgy általában . . . Nem tudom megmondani, hogy mi kellene, csak annyit tudok, hogy mindenben rosszul állunk, minden csupa sötétség . . . Süketek vagyunk. Vegyünk csak például engem. Nézz rám: itt ülök előtted! Mit látsz rajtam, milyen vagyok én? Mint egy állat. Még nem is éltem, amennyit kell, máris pihennem kellene, egészen megtörtem, aprókorom óta elnyomorítottak. És ugyan miért? Mit értem el azzal, hogy egész életemen át törtem magam? Volt-e valami öröm az életemben? Valami derű, napsugár? Kérdezd csak meg: mikor laktam jól, úgy, ahogy kell? Krumpli meg kenyér, kenyér meg krumpli, örökké csak ezt zabálom. Hát a ruhám? Idenézz, így járok egész életemben, rongyokban, mint a koldus. És kérdezd meg, hogy mit tudok? Mit tanultam? Semmit. Húzni, cipelni tudok csak, mint a ló. Még írni-olvasni se tanítottak. Háromig sem tudok számolni. Ha egy kétsoros cédulát kapok, máshoz kell vele szaladnom. Magam semmihez sem értek, örökké csak azt várom, hogy mások segítsenek. És mindnyájan így élünk, mindnyájan várunk valamit, várjuk, hogy segítsen rajtunk valaki, mert mi magunk semmire se vagyunk képesek. Ahová löknek minket, ott maradunk. Ha pedig beszélni kezdünk, mindjárt letorkolnak, azt mondják, hallgassunk. „Ne járasd a szád, nem a te dolgod!" Rosszul van ez, barát-

tom! Akárhogy is forgatjuk, rosszul van. Bármerre bújnál, mindenütt sötét van, mindenütt bevered a fejed. Hát igen . . .

Elhallgatott és hunyorogva bámult a lámpa fényébe. Gondolkozott.

Én ideges és szomorú lettem. Feleségem töltött neki a teából és így szólt:

— No, fogd, igyál! Felejtsd el a bánatodat! Nemcsak teneked van rossz sorsod, minekünk is kijut a bajból.

— A fiamat sajnálom, drága asszonyom — mondta, miközben átvette tőle a teáscsészét.

— Ejnye! Nemcsak a te fiad van ott.

— Nőttem, növekedtem, jártam erre-arra, megemberesedtem. Megnősültem, azt hittem: istenem, hála neked, hogy végre idáig érkeztem, hogy lélekzethez jutok . . . És most tessék . . .

Nem fejezte be, köhögni kezdett. Reszkető ujjaival megfogta a teáscsészét, kiitta, aztán ivott még egy csészével. Letette a csészét az asztalra és — sírvafakadt.

Ránéztem és úgy éreztem, hogy valaki késsel szíven döfött. A feleségem már nem bírta tovább és könnyes szemmel mondta:

— Hagyd már. Ejnye, no, szedd össze magad!

— Nehéz, nehéz, drága asszonyom. Már nem bírja a lelkem, sehogyan se birom . . . Jönnél csak el hozzám, látnád a házam táját: a poklok pokla az, nem emberi élet! Az én drága feleségem csak sír, sosem száraz a szeme. A fiatalasszony meg éjjel-nappal jajgat és bömböl. Csupa ínség, nyomorúság. Beteg vagyok . . . Egyre csak arra gondolunk, azt találgatjuk, hogy a fiam hol lehet. Él-e még vajjon? Hírt se kapunk róla. A tizenkilences számú szibériai lövészezredben szolgált, a tizedik századnál. Talán már meg is ölték, itt hagyott minket . . . Persze a pópa így mondja: ,,Elnyerte a vértanúk koszorúját, megérdemli, hogy az örök világosság fényeskedjék neki . . .'' Csakhogy beszélni könnyű ám, nincs csont az ember nyelvében! ,,Az örök világosság'' — ugyan, ki látta már? Mondani mindent lehet. ,,De hiszen amazokat is gyilkolják, mondom neki, azokat a németeket, meg az osztrákokat. Akkor hát bizonyára azoknak is fényeskedik az örök világosság, nem? Hiszen azok is emberek, azok se rosszabbak, mint mi, azok sem akarták. És a magasságos úristen szemében bizonyára nincs különbség köztünk, mindenki egyenlő, minden ember, mindenki ugyanannak az atyának gyermeke.'' — Erre azt mondja: ,,Mi vagyunk az igazhitű keresztények. Mi harcolunk az igazságért, nem ők.'' — ,,Nem úgy, tisztelendő atyám, én a népről beszélek: a szegényemberekről. Nem azokról, akik a háborút kitalálták. Azok persze, a poklok mélyére kerülnek, ha ugyan van ilyen. De az ő népük, annak ugyanúgy mondják, mint nekünk, hogy az igazságért harcol. Hát, hogy igazodjék itt el az ember?'' — Erre azt

mondja: „Disznó vagy, ostoba vagy! Azt a mocskos nyelvedet meg oda kellene szögezni valahová, hogy ne fecsegjen mindig összevissza. Mert a nyelved csak fecseg, de a fejed nem tudja, hogy mit." — „Tudom én, hogy így van — mondom neki. — Hogy nem tudom befogni a számat, ez okozza a vesztemet. Te könnyen beszélsz, csak ülsz és teázol, neked senkidet se vitték el. De én mit csináljak így egymagamban?"

— Isten talán mégis elsimítja a háborút — szólt a feleségem.

— És mondd, az unokád mennyi idős?

— Hároméves a lelkem. Jókedvű kis legényke. Úgy csilingel a hangja, mint a kisharang, reggeltől estig. Az anyját mindig megríkatja, de az anyja a hibás, a bolond, minek tanította meg, hogy az apjáról beszéljen: „Megjön nemsokára, mondogatja neki folyton, hoz neked süteményt." Most aztán persze, hogy kérdezgeti tőle: „Édesanyám, mikor jön már meg édesapám a süteménnyel?" No. Pedig megint viselős, egészen odavan, megcsunyult, sárga, dühös, egyetlen szót sem lehet szólni hozzá. És egyre csak sír, egyre csak sír, úgy bizony, drága asszonyom, örökké csak sír! Nekem meg az öregasszonynak már az is szenvedés, ha ránézünk. Kifacsarta már az egész lelkünket. Ha meglátjuk, mi is ugyanazt érezzük. Ő csak ül, bőg, mi meg ráduplázunk. Van úgy, hogy éjfélig óbégatunk mind a hárman. Kint az utcán üvölt a szél, de mi hangosabbak vagyunk, hajaj, drága asszonyom, sokkal-sokkal hangosabbak! . . .

Megint köhögött, aztán sírvafakadt.

Nem bírtam tovább, kimentem az utcára. A sötétkék égbolt alatt, mint távoli, izzó parázs szemei hunyorogtak, villogtak a csillagok. Balfelől, keletről, a hold sarlója látszott az égen, sápadt, tejszínű fénye a földre hullott. Csend volt és dermesztő fagy. A távoli égbolt, a csillagok, az erdő, a rét — minden néma volt, de ebben a némaságban olyasvalami rémlett, amitől még szomorúbb lettem.

(1917)

BORISZ POLEVOJ

BETELJESÜLT!

A fronton táviratot kaptam 1941. decemberében a szerkesztőségtől. Kérték, írjam meg, hogyan fogadják az újévet az egyik támadásban lévő csapatnál. A feladat könnyűnek látszott. Ezekben a napokban teljes hévvel folyt ugyan a Szovjet Hadsereg első téli támadása, de a frontvonal Kalinyin visszafoglalása után még nem volt nagyon távol.

A világos éjszakában ragyogó csillagok alatt, ismerős erdei utakon, egy előrenyomuló üteg kőkeményre fagyott kereknyomain vagy másfél óra alatt elértük az első vonalat, amelyet akkor semmiféle különös jel nem árult el és csak a közeli tűzfényekből, géppisztolysorozatokból és a német rakéták állandó kékes fényéből következtettük, hogy eljutottunk odáig.

Minden mozgásban volt. A porcelánkeményre fagyott hó ropogott a gyalogság csizmái alatt. A teherautók hóláncos kerekei csörögtek az emelkedőkön. Óriási ágyúkat vontató traktorok pöfögtek és fáradt, dérlepte lovak húzták fújtatva a lövegeket. A hajtók rekedt kiáltásai hallatszottak. A fagytól ropogtak a távírópóznák és zizegtek az elszakadt, dugóhúzószerűen kunkorodó vezetékek.

A hevesen kibontakozó előrenyomulás forgatagában lehetetlen volt megtalálni az alsóbb parancsnokságokat, mert azok állandóan változtatták helyüket. A szűk, erdei utakat ellepték a támadó ezredek fogatai. Néhány helyen több kilométer hosszúságban össze is torlódtak. Miután belekerültünk egy ilyen torlódásba, gyalog mentünk el az útmenti faluig, amely tulajdonképpen nem is falu volt, hanem óriási zsarátnok. Tüzénél összefagyott gépkocsivezetők, hajtók és gyalogosok melegedtek. Bementünk az egyetlen épen maradt házba,

amelyben valaha a kolhoz bölcsődéje lehetett és elhatároztuk, hogy itt köszöntjük az újévet.

A házban, mint a mesebeli kunyhócskában, egymás hegyén-hátán voltak a katonák. A földön annyian szorongtak, hogy sem feküdni, sem ülni nem lehetett. Bejöttek egy kicsit melegedni, meg elszívni egy cigarettát a melegben. Falként álltak, egymáshoz szorulva. A pitvar is tömve volt. Sűrű, sokhangú horkolás hallatszott onnan. A kemencét és a kemencepadot szibériai síelők, válogatott, egészségtől kicsattanó legények tartották megszállva. A mahorka fojtogató füstrétege alatt kísértetekre hasonlítottak fehér hóköpenyeikben. Síléceiket a hóba szúrták a ház előtt és a léceket őrző katona elmondotta, hogy a zászlóalja még az éjjel üldöző támadásra indul.

A harc közelsége inkább felvidította, mintsem izgatta ezeket a tapasztalt, harcedzett katonákat. Úgy ültek körben, törökülésben az óriási kemencén, hogy középen szabad tér keletkezett.

A kemence olyan terebélyes volt, hogy ráfektették azt a sebesült gyalogost is, aki az imént lépett be az ajtón, s átlőtt kezét zsindelydarabokból készített sínbe burkolták. Sőt, miután közülük az egyik lemászott a padra, még egy asszonyt is felhúzott a kemence tetejére szopós kisgyerekével együtt. Lentről láttuk, hogy tréfálkozva és nevetve milyen gondosan ültették le az asszonyt a falhoz. Valamennyien meghatódott és szomorú szemmel néztek az álmos kisfiú gyűrött arcába.

— Fáradjon be sátrunkba, parancsnok elvtárs! Bocsásson meg, de nem látom a bunda alatt rangjelzését — morogta vendégszeretően a kemencéről az egyik vidám, fehér kísértet, nyilván hozzám intézve szavait. — Ma gazdagok vagyunk. Ahogy mondani szokás, azzal fogadjuk az újévet, amit az isten küldött. — Ezekhez a nehéz időkhöz viszonyítva a szibériaiak tényleg gazdagoknak bizonyultak. Előttük két tiszta kendőn három alumíniumkulacs hevert, azonkívül nagy darabokra szeletelt, sárguló szalonna, zsíros kolbász, amely annyira megfagyott, hogy nem is vágták, hanem tördelték. Aztán békebeli módon tejfelben sült, barna lepények, igaz, már teljesen szárazak és penészesek voltak, mégis finom rozsliszt illatot árasztottak magukból.

— Csomagból való, az otthoniak küldték az ünnepre — magyarázta az egyik síelő, egy alacsonytermetű törzsőrmester, akinek felfelé kunkorodó bajusza olyan vékony volt, mint az egér farka. — Egyék, ne szégyelje magát, tiszta szívből küldték. Vagy ahogy mondják, a lelkük mélyéből. Itt a levél is hozzá. Talán érdekli? Olvassa el, még jobban fog ízleni az étel.

És zseblámpája éles sugarával megvilágította a már szakadozott és teljesen bezsírosodott papírdarabot, amely már sok kézen mehetett át és amelyet már sokan olvashattak el újra meg újra.

— „Drága Katonáink! Tiszta szívből köszöntünk benneteket az újév alkalmából. Kívánunk nektek az új esztendőben világtörténelmi győzelmeket az átkozott fasizmus fölött és elküldjük szerény ajándékainkat is. Fogyasszátok el jó egészséggel és gondoljatok ránk, lányokra is, akiket személyesen nem ismertek. Mi is megteszünk mindent a győzelemért, ami csak tőlünk telik. Hogy mit csinálunk, az titok, de nem is fontos, mert ti úgyis látjátok a fronton . . . Mindnyájatokat szeretettel üdvözlünk. Kirov város Március 8-ról elnevezett szövetkezetének sztahanovistái, akiket ti nem ismertek, de akik titeket szívből szeretnek."

A törzsőrmester mindezt érzéssel olvasta fel. A szöveget már annyira ismerte, hogy alig nézett a papírra. Majd a levelet összehajtotta, pénztárcájába helyezte, zsebre tette, és az órájára nézett.

— Az újév utolsó percei. Nos, készen állunk?

Végignézett az újévi „terítéken". A sielő csapat elhatározta, hogy a csomag tartalmát együtt fogyasztja el ezen a támadás előtti Szilveszter-éjjelen, a csomagban talált feloszthatatlan tárgyakat pedig — dohányzacskót és meleg kesztyűt — igazságos katonaszokás szerint kisorsolják. A dohányzacskót egy fiatal fiú nyerte, akinek még az életben nem volt szájában cigaretta. A kesztyűt pedig egy katona, aki éppen most kapott nagyszerű prémkesztyűt a téli felszereléssel együtt.

De azért egyikük sem akart megválni a számukra felesleges tárgyaktól és ez azután az év utolsó perceiben néhány tréfára szolgáltatott okot. A törzsőrmester felhúzta érmelegítőjét, úgy figyelte a percmutató lassú mozgását. Az egész kunyhó rengett a közeli ágyúzajtól, de azért mindnyájan hallgatták az óra ketyegését.

— Most! A régi lelépett, jöhet az új! — szólalt meg végül.

A kulacsokról lecsavarták a kupakot, körbeadták és minden katona megállapodás szerint két „közepes kortyot" húzott belőlük.

Az első pohárköszöntőt, amint ez már szovjet embereknél szokás, Sztálin elvtársra mondották. Jó egészséget és hosszú életet kívántak neki az új esztendőben. Majd ittunk a győzelemre, a közelgő harc sikerére, azok egészségére, akik a csomagot küldték és általában a lányokra, asszonyokra, akik ebben a percben a frontkatonákra gondolnak.

Minden felköszöntő után körbejártak a kulacsok. Megkínáltuk a sebesültet és az asszonyt is, akiről kiderült, hogy ennek a falunak az egyetlen lakója. Néhány órával ezelőtt tért vissza szülőfalujába Kalinyinből, de háza helyén csak üszkös romokat talált.

Zajosabb lett a kunyhó. A vattás kabátok és bekecsek gallérjai kinyíltak, a homlokokon izzadság gyöngyözött, a katonák szeme ragyogott és a nyelvük kimondta azt, amit lelke mélyén mindenki gondolt ennek a támadó hadjáratnak a nehéz napjaiban. Kimondták,

hogy mit gondolnak, amikor rohamra mennek, amikor a tábortűz mellett ülnek a hóban, mindazt, amiről általában nem beszél, amit csak magában őriz a katona.

— Fiúk, ezt hallgassátok meg! Kedvem támadt most mesélni. No, hallgassatok már, ördögök! Legyen vége a lármának! Amikor egy héttel ezelőtt először jártam olyan földön, amely fasiszták kezében volt, akár hiszitek, akár nem, még az álmomat is elvesztettem — kezdte rekedt hangon a törzsőrmester, aki a csapat parancsnoka volt. — Nincs azóta nyugtom, fiúk. Behunyom a szemem és látom, amint köröskörül minden ég. Hallom, hogy ropog a zsarátnok a fagyban. Mindig csak ezt hallom. Lehúzom sapkám fülét, hiszen aludni is kell, meg kell őrizni az erdőt. Látom a lányok, a fehérnép, azaz bocsánat, az asszonyok és a gyerekek kis holttesteit a havon. Nem, várjatok, hadd fejezzem be . . . és mindig csak egyre gondolok. Hogyan lehetséges ez? Miért? Miért garázdálkodik így a fasiszta a földünkön? Miért gyújtja fel a házainkat? Talán zavarják házaink a harcban? Talán asszonyainktól, az öregektől és a gyerekektől fél? Hát akkor miért gyilkolják le őket a kutyák? Miért? Hát erre gondolok én mindig, fiúk . . .

A dohányfüstös félhomályból hangok hallatszottak:

— Nem jól mondja a törzsőrmester . . . A válasz a kérdésre: a fasiszta, az fasiszta!

— Hát válasz ez? Hogy mi a fasiszta, azt tudjuk.

— Mintha tudnák a kutyák, hogy ameddig csak egy ház áll a földünkön, s amíg csak egy szovjet asszony gyereket szül, addig nincs számukra hely a világon.

— Azért garázdálkodnak, mert fogytán az erejük, kőbe ütközött a kaszájuk. Halálukat érzik, azért dühöngenek.

— Minek erre szót vesztegetni? Verni kell őket! Törzsőrmester elvtárs, inkább küldje ide a kulacsot! Iszunk egyet a győzelemre. Világos itt minden!

A sielők igyekeztek lecsillapítani a feldühödött szakaszparancsnokot. De az alacsonytermetű törzsőrmester olyan erővel, amelyet nem lehetett volna róla feltételezni, haragosan ellökte őket:

— Állj! Ne zavarjatok! Rohamra megyek. Lehet, hogy elesem ma. Hadd öntsem ki szívemet a csata előtt. Hogy mit mondok? Hát háború ez? Nem, ez nem háború! Hát háború városokat lerombolni, házakat felgyújtani, az ilyeneket, mint ez az asszony itt — és ujjával a szoptatós asszonyra mutatott, akinek mellén ott csüngött az álmában békésen cuppogató kicsike — az ilyeneket kitenni a hóra egy falat kenyér nélkül? Hát így kell harcolni? Csak kerüljenek a kezem közé! Szétharapom a torkukat!

Ez a fiatal katona, aki egy perccel ezelőtt még teljesen hétköznapi, szürke embernek látszott, most kimondta azt, amire állandóan

gondoltak, de amiről nem szerettek beszélni ezek a katonák, akik megtöltötték ezt az útmenti házat.

A padlóról, a sűrű, meleg sötétségből, az ajtónyílásból — ahol inkább csak nehéz lélekzésükről lehetett sejteni a homályba burkolt katonákat — helyeslően, több szólamban hangzott fel:

— Igazad van.

— Jól beszél a szibériai! Így is van.

— Én is így gondolom, noha nem vagyok párttag, nincsen párttagsági könyv a zsebemben, de bizony foglyokat én sem ejtenék! Bizony nem.

— Párttagsági könyv! És a pártonkívüliek? Hiszen mindnyájan szovjet emberek vagyunk. Mi közük ehhez a foglyoknak? Azok már letették a fegyvert. Jól beszél a szibériai. A főkolomposokat kell elkapni.

— De vajjon eljutunk-e odáig? Messze van az még?

A törzsőrmester meggyőződéssel kiáltotta a kemencéről:

— Eljutunk! Bármilyen zugba bújjanak is el a viperák, még ha egész Berlint felforgatjuk is, de megtaláljuk őket. Még ha . . .

Lentről ajtónyikorgás hallatszott és a fagyos párafelhővel, a tiszta hószagú légáramlattal együtt egy kiáltás hatolt be a kunyhóba.

— Hej! A hetes sílelő századtól vannak itt? Az őrnagy sorakozót rendelt!

A törzsőrmester a mondat közepén hagyta abba. A sílelők készülődni kezdtek. Összehúzták övüket, felvették hátizsákjukat. Zseblámpa fényénél takarékosan összeszedték az újévi lakoma maradványait, az ajándékokat kendőbe csavarták és ott hagyták az asszonynak.

— Lakj vele jól, fiatalasszony, nekünk nem kell.

A dohányzacskót tulajdonosa odanyújtotta a sebesültnek:

— Neked szükséged van rá. Látom, hogy dohányzol.

Majd a törzsőrmester mindenkitől, akinél csak volt, összeszedte a leveleket, közte a közös választ is a kirovi lányoknak, akik az újévi ajándékot küldték. Átadta nekem a leveleket és megkért, hogy dobjam be a tábori postaládába. Hosszú útra indulnak és bizony nem lehet tudni, mi történik velük.

Mielőtt elindultak volna, a törzsőrmester zseblámpája sugarával végigvilágított emberei arcán, akik csak nehézkesen tudtak kivonulni az emberekkel zsúfolt házból. Az arcok hétköznapi, tárgyilagos kifejezést tükröztek vissza. A katonák megigazították mellükön géppisztolyukat, leszedték a rongyokat, amelyekkel gondosan átkötötték a závárzatot, s szemöldökükig húzták hósapkájukat.

A törzsőrmester, amikor elhaladt mellettem, megkérdezte:

— Mit gondol, parancsnok elvtárs, sikerül-e majd valaha ezeket a hitleréket elkapni és . . . — fogait csikorgatta. Nem fejezte be a mondatot.

Megkerestem a sötétben nagy, kemény tenyerét és hallgatagon megszorítottam. Válaszul felsóhajtott:

— Ej, bár sikerülne! — És ezzel el is tűnt a hideg párafelhőben, amely az ajtón át ismét becsapott az udvarról. Odakint már ropogott a hó a sílécek alatt és vezényszavak hallatszottak.

Sokáig zsongott még ez a katonákkal zsúfolt, útmenti ház. Egyesek jöttek, mások mentek. Akik utóbb jöttek be, megtudták, hogy miről van szó és mindenkinek az volt a véleménye, hogy helyesen beszélt a szibériai, jól beszélt . . . Jól fejezte ki magát.

Azután sokat jártam, sokat utaztam és repültem az ellenség nyomában, a végtelen frontutak rengetegében. De minden út végeredményben csak egy pont felé vezetett: Berlinbe. De bármerre is vezetett ez a hadiút: a kalinyini vidék felégetett falvain át, Sztálingrád nagy romjain keresztül, az orjoli gránátszaggatta, gazzal benőtt földeken, vagy a kirabolt és feldúlt Ukrajnán át, a Volgánál, a Dnyepernél, a Dnyeszternél, a Prutnál, a Visztulánál, az Oderán, az Elbán és végül a Spreen — mindenütt hallottam a szovjet emberek igazságos vágyát, amelyet oly kifejezően mondott ki a törzsőrmester azon a Szilveszter-éjjelen.

Minél messzebb vonult a front a hazai földtől, annál gyakrabban, annál szívósabban csendült fel az igazságos megtorlás gondolata.

A Szovjet Hadsereg egymaga törte szét a fasizmus gerincét. Harcok között ezernyi kilométert vonult előre és kitűzte a győzelmi zászlót a Reichstag fölé. És utána kerestük a fasiszta főcinkosokat az elpusztult Berlin kormos romjai között, a szétrombolt Drezda pincéiben, Lipcsében, Königsbergben. Kerestük őket egész Németországban, kerestük és meg is találtuk.

Beteljesült! . . . Ott ültek a vádlottak padján, az ősrégi Nürnbergben. A mennyezetet övező lámpák fénye fehér, nappali világossággal árasztotta el az emelvényen, a győztes hatalmak négy zászlaja alatt ülő bírák egyenruháját és talárját, a gyorsírónők csodálatos frizuráit, a faragott, fekete tölgyfával borított és malachittal díszített falakat, az amerikai katonák kondérsisakjait, a sajtó részére fenntartott helyen a nyitott jegyzeteket, a töltőtollakat és a ceruzákat.

Az elkerített, téglaalakú vádlottak-padján, a védők fekete fala előtt ültek azok, akiket a föld minden becsületes embere személyes ellenségeiként gyűlölt.

Hétköznapi, gyűrött ruhákban, hétköznapi, gyűrött lapos arckifejezéssel ültek ott. Különös volt arra gondolni, hogy ezek itt a világ urainak tartották magukat, vérrel öntözték a fél földgolyót és milliónyi embert kínoztak halálra.

Napról napra hallgatták saját gonosztetteik történetét, a szünetben el nem fogyasztott reggelijüket majszolták, fáradtan nyújtózkodtak el, beszélgettek egymással, a védők háta mögött friss újságokat

olvastak, jegyezgettek füzeteikbe, miközben német alapossággal kiradírozták azt, amit nem tartottak helyesnek, cédulákat adogattak védőiknek, cserélgették a fülhallgatókat. Mintha csak otthon lennének, úgy mozogtak ott, a szégyenpadon. És mindenki csodálkozott, hogy milyen törpék! Vallomásaikban mindent tagadtak. Amikor tárgyi bizonyítékokkal falhoz szorították őket, akkor még csak el sem pirultak, beismerték: igen, ez megtörtént. Csak elfelejtettem . . . Milyen jellemtelenek!

Unalmassá vált már hallgatni a végtelen bizonyítási eljárást. Amit elkövettek, annak milliomodnyi része is bőségesen elegendő lett volna ahhoz, hogy mindegyikük kötelet kapjon. Még a bírák is nehezen leplezték ásítási ingerüket. A sajtópáholy kezdett kiürülni. De ekkor olyan esemény történt, amely mint a vihar kavarta fel a bírósági tárgyalás egyhangú, többhónapos unalmát. A tölgyfatribünre fellépett a szovjet fővádló, egészen mindennapos külsejű ember: az igazságügyminisztérium egyenruhájában. Kinyitotta maga előtt iratcsomóját és tompa hangon megszólalt:

— A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének nevében! . . .

Mint robajló mennydörgés a naptól szikkadt, megkínzott sztyepen, mint üdítő, nedves szélroham, olyan volt ez a pár szó. Letörölte az arcokról az udvarias unalom kifejezését. Felfigyeltek a bírák. De Fabre, a fekete talárba burkolt, öreg francia, aki az asztalnak dőlt, most kiegyenesedett, tenyerét füle mögé szorítva, feszülten figyelni kezdett. Nemcsak a fordítást akarta hallani a fülhallgatón keresztül, hanem a vádló orosznyelvű beszédét is. Az apácaruhára emlékeztető talárba bújtatott védők felrezzentek, összeszedték magukat, mint egy szakasz a lövészárokban a döntő roham előtt. A sajtó részére fenntartott hely hirtelen szűknek bizonyult. Ceruzák és tollak szántották végig a papírt. Egy amerikai tudósító: ez az óriási gyerek katonai egyenruhájában olyan kamaszra hasonlított, aki kinőtte ruháját, a bárból berohanva, szájában szendviccsel, kezében jegyzetfüzettel állt meg az ajtóban.

— A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének nevében!

Ezek a szavak nagyon egyszerűen, minden bírói pátosz nélkül, nem túlhangosan, de szilárdan hangzottak. S ez a mondat megrázta a vádlottakat. Ösztönösen fészkelődni kezdtek a helyükön, a távolba eső sarokba csúsztak, mint birkák a viharban.

Göring is összerezzent, elsápadt, majd kiegyenesedett! Mintha villámcsapás érte volna, olyan volt kékbársony egyenruhájában, amely úgy csüngött rajta, mint az akasztón. Akaratlan fintorra torzult széles békaszája. Hess még magasabbra emelte mozdulatlan kígyófejét. Irónikus mosolyt akart produkálni, de a mosoly nem sikerült, elsikkadt és ez csak fokozta hasonlatosságát egy hulla már oszlásnak

indult fejéhez. Keitel viszont válla közé húzta fejét. Ettől a mozdulattól ráncos, vörös katonanyaka olyan hurkás lett, mint a teknősbékáé, és az ernyedt hurkák lelógtak zubbonya gallérjára. Ribbentrop, a szomszédja — aki teljesen összetört a tárgyalás alatt — szenvedőn szorította össze elfehéredő ajkát és kimerülten behunyta szemét. Közel volt már az ájuláshoz. Rosenberg borotvált ripacsarca idegesen megrándult. Hitler helytartója „Keleten" idegesen ropogtatta ujjait és valamit súgott maga elé. Hans Frank, Lengyelország hóhéra pedig — aki jogásznak készült — gondolatban már nyilván kimondta maga felett a halálos ítéletet és bele is törődött. Cinikus tekintettel nézte végig a társaságot és leplezni akarván állati félelmét, gúnyosan felkacagott.

— A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének nevében!

Úgy tűnt fel, hogy ezeket a szavakat — amelyek elektromos áramként futottak végig a teremben — nem az igazságügyminisztérium egyenruháját viselő zömök, feketehajú ember mondta ki, hanem mögötte a tribünön láthatatlanul felsorakozott egész szovjet nép kiáltotta.

És úgy éreztem, hogy a szovjet vádló háta mögött az ügyészi emelvényen, itt ebben a teremben, a mesterséges napfény sugarában, ismerős emberek állanak, olyanok, akikkel különböző időben és különböző helyeken találkoztam: Matvej Kuzmin apó, a Velikije Luki-i kolhozista, és Vlagyimir Szinyickij, a kis gárdagyalogos, aki megszökött az iskolából, hogy tovább harcolhasson. Ott áll Jurko Tarakul, a moldvai vincellér, aki bevehetetlen erőddé varázsolt át egy közönséges házat az útkereszteződésnél, ott áll Uljana Bjelogrud, az ukrán parasztasszony, aki feláldozta családját, gyermekeit, házát, hogy megmentse a tankezred zászlaját. Ott áll Cserednyikov bácsi, az öreg felderítő, Nyikolaj Haritonov, a robbantó utász, aki mesterien robbantotta fel a hidakat és gátakat, utakat és házakat és aki úgy vágyódott a békés munka után. És ott voltak azok között, akik láthatatlanul a szovjet ügyész háta mögött álltak: Konsztantyin Gorelkin, a földim, volt kalinyini fonómunkás, a csehszlovák partizán, és a felderítő szolgálatot teljesítő karcsú lány, aki a költői „Nyírfa" fedőnevet viselte. Ott állott Iszidor Fomin, sztálingrádi hidász, aki a lövészárokban töltötte rövid pihenőóráit. Ott állott Malik Gabdulin, a kazah tudós, aki még életében népi eposz hősévé vált és ott állott Marija Sevcsuk, az a gyönyörű lány, a kozák hadosztály hőse és kedvence, és még sok-sok szovjet ember, honfitársaim, szerény hősei ennek a háborúnak, akik szívósságukkal, legyőzhetetlen egységükkel, végtelen hazaszeretetükkel megtörték a fasizmus erejét.

És hirtelen eszembe jutott, mintha csak tegnap láttam volna, a szibériai törzsőrmester, akivel akkor, első előrenyomulásunk hajnalán találkoztam. Reménye, amelyet oly rettenthetetlenül fejezett

ki újév éjjelén, a támadás előtt, megvalósult. Láthatatlanul ott állottak a díszes teremben egyszerű, kis és nagy szovjet emberek és népünk nevében követeltek halált a fasizmusra.

Reményeink és terveink mindig beteljesednek. Ez is beteljesült.

A szovjet vádló a Szovjet Szocialista Köztársaságok nevében vádolta a fasizmust.

(1946)

MIHAIL PRISVIN

AZ ELSŐ LESBENÁLLÁS

A vizslám kölykének Romulus a neve, de én többnyire Romának, vagy szerényebben Romkának hívom, hébe-korba pedig Roman Vaszilicsnek tisztelem. Romkának elsősorban a lába meg a füle nő. A füle már olyan hosszú, hogyha lenéz, eltakarja a szemét, lábai pedig sokszor beleütköznek valamibe és olyankor bukfencet vet.

Ma a következő történt: feljött a kőlépcsőn a pincéből, mancsával beleakadt egy féltéglába és az megindult, legördült fokról fokra. Romuskát ez nagyon meglepte. Megállt a lépcső tetején és sokáig nézett lefelé. Füle a szemébe lógott, hát félrerázta, jobbra-balra forgatta a fejét, hogy jobban lásson.

— Fura dolog, ugye? Roman Vaszilics — mondom neki. — Tégla és ugrál, mintha élne.

Roma rám nézett okos szemével.

— Ne nagyon nézegess, a csókákat se számláld, mert még vérszemet kap a tégla, visszajön és orronüt.

Roma lenézett megint. Nyilván nagy kedve lett volna odaszaladni és megvizsgálni, hogy az élettelen tégladarab miért elevenedett meg egyszerre, miért futott le a lépcsőn. Igen ám, de túlságosan nagy volt a kockázat. — Hátha a tégla megragadja és lerántja a sötét pincébe? Sose jöhet ki többet . . .

— Mit tegyünk vajjon? — kérdem. — Nem kéne megfutni?

Roma csak egy szempillantásig nézett rám, de én jól megértettem. Azt mondta:

— Éppen azon tűnődöm én is. Jó volna megfutni, de mi lesz, ha hátat fordítok neki és ő elkapja a farkincámat?

Nem. Ezt nem tehette, így hát sokáig állt — ez volt az első lesbenállása. Úgy állta az élettelen tégladarabot, mint a nagy kutyák az élő vadat, ha megszimatolták a fűben.

Minél tovább állt, annál veszedelmesebbnek, félelmesebbnek érezte a dolgot. A kutya-érzés azt súgja, hogy minél tökéletesebben mímeli az ellenség a halottat, annál rémesebb, ha aztán hirtelen megéled és felugrik.

— Várok — hajtogatja magában Roma. És úgy rémlik neki, mintha a tégla visszasúgna:

— Fekszem.

Csakhogy a tégla elfekszik akár száz évig is, de nehéz dolog az élő kutyusnak egy helyben mereven állni. Roma elfáradt, reszketett.

— Mit lehet itt tenni, Roman Vaszilics?

Roma kérdéssel felel:

— Ugassak talán?

— Rajta, ugass!

Roma vakkant egyet és hátraugrik. Ijedtében biztosan úgy látta, hogy a tégla felriadt és megmozdult egy kicsit. Áll, messziről nézi, de nem, a tégla nem moccan. Közelebb lopakodik és óvatosan figyel — az csak fekszik nyugodtan.

— Még egyet ugassak?

Vakkant és hátraszökik megint.

Az ugatásra odaszalad Ket, az anyja, szemügyre veszi a helyet, amit a kicsi megugatott és lassan ereszkedik lépcsőről lépcsőre. Romka most már hallgat persze, anyjára bízza a dolgot és sokkal bátrabban tekintget.

Ket kiszaglászta Roma lábanyomát a félelmes tégladarabon — az teljesen halott, veszélytelen. Biztonság okáért megszagol minden egyebet is köröskörül, de semmi gyanúsat nem talál. Felnéz a fiára és szemével mondja neki:

— Én azt hiszem, Roma, nincs itt semmi baj.

Erre aztán teljesen megnyugszik a kicsi, mozgatja farkincáját és mikor Ket odaér melléje, nyomába szegődik és a fülét cibálja.

(1935)

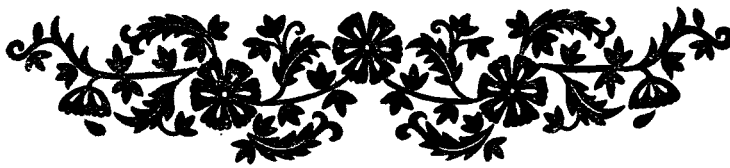

MIHAIL PRISVIN

BÁRÁNYKA

Berengyejevből járogatott hozzánk, Botyikra egy Agrafena Ivanovna nevű derék, kedves asszony. Sose jött puszta kézzel, mindig hozott valamit a gyerekeknek. Tisztán, takarosan öltözködött, ezt is nagyon megbecsülik a kicsik. Ő maga gyermektelen volt, férjével, amíg élt, úgy bánt, mint egy gyerekkel, de az elesett a háborúban. Az asszony megsiratta, a többiek meg vigasztalták, hogy hiszen nem egymaga maradt ilyen árván és a halál is szép dolog, ha bajtársai között éri az embert.

Nagyon megtetszett az asszonynak a mi botyiki gyermekotthonunkban egy kislány. Valjának hívták. Aprócska, finom teremtés volt, egyenes, mint a nád. Kicsi arca csodálkozó, szeme mint egy bárányké. Ezzel a kislánnyal különösen sokat foglalkozott Agrafena Ivanovna. Sétálni vitte, mesélt neki, megvigasztalódott mellette, mintha édesgyereke lenne. És mind többször eszébe jutott: hátha igazán gyerekévé fogadná?

Szerencséjére a kis Valja, aki nagy betegségen esett át, teljesen elfelejtette leningrádi múltját. Nem tudta, hol laktak, ki volt az apja, milyen volt az édesanyja. A nevelőnők egyhangúan állították, hogy a gyerek soha semmit nem említ régebbi éveiből.

— És nézze csak meg jól az arcát — mondták Agrafenának — mintha örökké csodálkozna, figyelne, vissza akarna idézni valamit az emlékezetébe. Egyébként szentül hiszi, hogy maga az édesmamája. Fogadja örökbe, boldog lesz vele.

— Hisz éppen az ijeszt — felelte az asszony — hogy olyan csodálkozva néz és erőlteti az emlékezetét! Magamhoz veszem, aztán egyszerre csak eszébe jut minden . . . mi lesz akkor?

Sokáig töprenkedett, fontolgatta a dolgot, végre mégis elhatározta, hogy magához veszi a kis vigasztalót. De akkor meg nehézség támadt a hivatalos formaságok körül. Bár a gyermekotthonban mind úgy tudták, hogy Valja apja elesett — a harctérről hazatért társainak szemeláttára pusztult el — de hivatalos okmány nem volt a haláláról, anélkül pedig a törvény szerint örökbeadni nem lehet.

— Fogadja magához föltételesen — tanácsolták az asszonynak. — Ha mégis haza találna kerülni az apja, visszaadja neki, talán még férjhez is megy hozzá.

— Csak tréfálkozzanak! — legyintett Agrafena. — Dehogy megyek én férjhez. És félek így magamhoz venni a gyereket. Mindig az jár majd az eszemben, hogy egyszerre csak jönnek és elveszik tőlem. Nem, nem! . . . Örökbe, hát örökbe, de igen is, meg nem is . . . hogyisne . . .

Ezt mondta és egy álló hónapig erőt vett magán, nem is nézett a falunk felé. De otthon a berengyejevi vedlett házikóban bizony vágyakozott Bárányka után, sírdogált magában és a gyerek is búsult, sehogy sem tudták megvigasztalni — anyukája ott hagyta! Mikor aztán már nem bírta tovább az asszony és újra meglátogatta Bárányká̈t, ajándékot is hozott bőven — micsoda találkozás volt az! Megint azt tanácsolták, hogy fogadja magához föltételesen, de ő ismét azt felelte:

— Örökbe, hát örökbe, de csak úgy . . . nem, azt nem lehet.

Így ment ez két hónapig. Végre augusztusban megjött az irat az apa haláláról és Agrafena Ivanovna elvitte a gyereket — most már az ő leánya volt.

Ki gyönyörködnék egy ütött-kopott, vörhenyes-sárga házikóban, melynek három ablaka a berengyejevi láp ködébe néz? Még a lápot is kivette formájából a tőzegkitermelés. Idegen ember szemének nem kedves az ilyen viskó, de akinek szülőháza, annak drága. Hiszen szeretteinek keze készített ott mindent, ott születtek és éltek, ott haltak meg, emlék tapad minden tárgyhoz.

A kölyökkutyát elveszik anyjától, idegen házba viszik és van úgy, hogy a kutyus zavarosszürke szemével körülpillant, kíváncsiskodik, nyüszög. Valja, az árva kislány, körülnézett a házikóban és minden tetszett neki. Megfogta ezt is, azt is, úgy tett, mintha igazán otthonába, az édesanyjához talált volna vissza. Boldog is volt Agrafena Ivanovna és hogy valóban földi paradicsom legyen a kicsinek új otthona, gramofont is szerzett.

Ma már Botyikon is van gramofon. De amikor Valját elvitték, a mi gyerekeink még sose hallottak olyat. Valja kicsi volt még, nem érthette, mit mond a gramofon, mégis, alighogy megszólalt, tágra nyitotta a szemét.

„Csalogány, kis csalogányom,
Dalos madaram ...“

Fújta a gép. Bárányka csodálkozott, hallgatta, körülnézett, keresett, emlékezett.

— És hol a kalitka?

— Milyen kalitka?

— Amelyikben a madárka lakik. Ott lógott mindig ...

Agrafena nem ért rá felelni, mert a gyerek tovább kérdezősködött.

— És ott állt az asztalka, a babáimmal ...

— Várj csak! — Agrafenának hirtelen ötlete támadt. — Mindjárt behozom.

Besietett a ládikájához és a régi, szép bábujával jött vissza.

— Ez nem az! Nem az én babám!

Bárányka szemében szikra gyulladt — eszébe jutott minden, ami Leningrádban az övé volt és felkiáltott:

— Mamám! ... Te nem vagy az én mamám ... — és elsírta magát.

A gramofon pedig csak fújta-fújta:

„Csalogány, kis csalogányom ...“

Mikor a lemez lejárt és a csalogány elhallgatott, Agrafenát is úgy megrohanták a saját emlékei, hogy sírni-jajgatni kezdett, fejét a falnak verte, majd az asztalra borult. Hol felemelte a fejét, hol az asztalra ejtette megint és nyögött, felzokogott. Ennyi boldogtalanság legyőzte a Valjaét. A gyerek átkarolta nevelőanyját, cirógatta és mondogatta neki:

— Mamácskám, drága, ne sírj már! Mindenre emlékszem, de téged is szeretlek. Most te vagy az én igazi mamám ...

És a két asszony, a nagy meg a kicsi, összeölelkezett, megértette egymást, mint két egyenrangú ember.

(1944)

MIHAIL SOLOHOV

A GYŰLÖLET TUDOMÁNYA

„Harcosaink... megértették, hogy nem lehet legyőzni az ellenséget, ha nem tanulták meg lelkük legmélyéből gyűlölni őket."

(Sztálin elvtársnak, a Honvédelmi Népbiztosnak május elsejei parancsából.)

A háborúban fának, embernek egyaránt megvan a maga sorsa. Láttam egy erdőt, amelyet óriási kiterjedésű területen lctarolt tüzérségünk tüze. Ebben az erdőben nemrég megvetették a lábukat az Sz. falvából kivert németek, azt hitték, itt majd tarthatják magukat, de a halál lekaszálta őket a fákkal együtt. A kidőlt fenyőtörzsek alatt német katonák hullája feküdt, a zöld páfrany közt cafattá szaggatott tetemek rothadtak, és a gránát forgácsolta fenyők gyantaillata sem nyomhatta el a foszló hullák émelyítő, fojtó, csípős bűzét. Úgy rémlett, még a perzselt, kérges, barnaszélű gránáttölcsérekkel telelyuggatott föld is hullaszagot áraszt.

A halál fenségesen és némán uralkodott ezen a tisztáson, amelyet a mi lövedékeink vágtak, szaggattak fel. Csak a tisztás kellős közepén állt egy csodálatos módon megmaradt nyírfácska, a szél meg-meglengette szilánk sebezte gallyait és susogott fényes-ragadós, zsenge kis levelei közt.

Haladtunk a tisztáson át. Az előttem lépkedő hírvivő vöröskatona könnyedén megérintette a nyírfa törzsét és őszinte csodálkozással, gyengéden azt kérdezte:

— Hát te, kedves, hogy maradtál meg? . . .

A fenyő ledől, mintha lekaszálnák — elpusztítja a gránát, csak a gyantát izzadó, szálkás csonk marad meg a törés helyén — de bezzeg máskép fogadja a halált a tölgy.

Kora tavasszal német gránát csapott a vén tölgy törzsébe, mely egy névtelen patak partján állt. A tépett szélű, tátongó lyuk miatt kiszáradt a fa egyik fele, de a másik, bár a robbanás egészen a víz színéig hajlította, tavasszal csodásan feléledt és üde lombot hajtott. A rokkant tölgy alsó ágai bizonyára mind a mai napig ott fürdenek a fodros vízben, a felsők pedig még mindig mohón nyújtogatják csipkés, kemény leveleiket a nap felé.

A kissé görnyedt, magas Geraszimov hadnagy — felhúzott, széles vállával héjára emlékeztet — ott ül a fedezék bejáratánál és részletesen elbeszéli az aznapi csatát, az ellenség harckocsi támadását, amelyet a zászlóalj sikeresen visszavert.

A hadnagy sovány arca nyugodt, csaknem közömbös, gyulladt szeme fáradtan hunyorog. Recsegő, mély hangon beszél, néha összekulcsolja nagy, bütykös ujjait: erőteljes alakjához, energikus, férfias arcához sehogy sem illik ez a mozdulat, amely olyan beszédesen kifejezi a néma bánatot, vagy a mély, nyomasztó tépelődést!

De hirtelen elhallgat, arca egycsapásra megváltozik: barna orcája elsápad, arccsontja alatt az izom hol görcsösen összecsomósodik, hol kisimul, merően előreszegezett szemében oly olthatatlan, ádáz gyülölet lobban fel, hogy önkénytelenül én is arrafelé fordulok, amerre ő néz és látom: első védelmi vonalunk felől három német fogoly jön az erdőn át, mögöttük meg egy vöröskatona, tarkójára tolt sapkában és nyári gimnasztyorkában, amelyet szinte fehérre fakított a nap.

A vöröskatona lassan lépkedett. Kezében ütemesen himbálózott a puska, a napfényben meg-megvillant a négyélű szurony. Ugyanolyan lassan bandukoltak a német foglyok is, kelletlenül szedték-rakták a lábukat, amelyen sárga agyaggal összemázolt, rövidszárú csizma volt.

A legelől haladó német — beesett arcát sűrű, gesztenyebarna borosta borította — egyvonalba ért már a fedezékkel, gonosz farkas-tekintetet vetett felénk, elfordult és mentében megigazította az övére csatolt sisakot. Geraszimov hadnagy ekkor hevesen felugrott és nyers, rikácsoló hangon rárivallt a vöröskatonára:

— Mi az, tán sétáltatod őket? Húzd meg a lépést! Kísérd szaporábban, azt mondom! . . .

Láthatólag akart még kiáltani valamit, de hangja elfulladt izgalmában, sarkon fordult és gyorsan leszaladt a lépcsőn a fedezékbe. A politikai tiszt, aki jelen volt a beszélgetésnél, meghökkent pillantásomra felelve, halkan megszólalt:

— Nincs mit tenni: az idegek . . . Talán maga is tudja: német fogságban volt. Beszéljen majd vele, ha szerét ejti. Olyan sok

mindent élt ott át, hogy eleven hitleristát még látni sem bír azóta, mondom: eleven hitleristát! A halottakat nyugodtan, sőt azt mondhatnám élvezettel nézi, de ha foglyokat lát, behúnyja a szemét és sápadtan, izzadtan ül tovább, vagy megfordul és elmegy. — A politikai tiszt közelebb húzódott hozzám és suttogva folytatta: — Kétszer is volt alkalmam rohamra indulni vele; akkora ereje van, mint egy lónak, és látná csak, mit művel . . . Láttam én már sok mindenfélét, de ahogy ő bánik a szuronnyal meg a puskatussal, az rettenetes!

Éjjel a német nehéztüzérség zavarótüzet nyitott. Egyenlő időközökben odahallatszott hozzánk a rendszeres ágyúzás döreje, néhány másodperc múlva a fejünk felett, magasan, a csillagos égben felhangzott a lövedék vasvijjogása, először erősödött a süvöltő hang, aztán távolodott, majd valahol mögöttünk az út irányában, ahol nappal sűrű oszlopban gépkocsik haladtak — lőszert szállítottak a frontra — mint sárga szárazvillám, fel-fellobbant a láng és mennydörgött a robbanás.

A lövések szünetében, valahányszor az erdő újra elcsendesedett, hallani lehetett, ahogy vékonyan zümmögnek a szúnyogok és a közeli kis mocsárban bátortalanul szólongatják egymást a lövöldözésre felriadt békák.

Egy mogyoróbokor alatt feküdtünk, és Geraszimov hadnagy egy letört gallyal a szúnyogokat hessegette. Közben ráérősen magáról beszélt. Úgy mondom el ezt a történetet, ahogy megragadt az emlékezetemben.

— . . . A háború előtt gépész voltam egy nyugatszibériai gyárban. Tavaly, július kilencedikén hívtak be. Asszony, két gyermek, rokkant apám — ez a családom. Hát búcsúzáskor az asszony sírt is egy kicsit rendje-módja szerint, még útravalót is adott — azt mondta: „Védd a hazát meg bennünket, de keményen ám! Az életed is add oda, ha kell, csak a mienk legyen a győzelem." Emlékszem, elnevettem magam akkor és azt feleltem: „Kim vagy te nekem, feleségem, vagy házi agitátorom? Én se vagyok már gyermek, ami pedig a győzelmet illeti, hát ezt kiszorítjuk a fasisztákból, ha beledöglenek is, ne félj!"

Apám persze keményebb kötésű, de azért az intelem őnála se maradt el: „Aztán vigyázz, Viktor! A Geraszimov-familia nem akármilyen familia. Te munkások unokája vagy! Dédapád még Sztroganovnál dolgozott. A mi familiánk évszázadokon át vasat gyártott a hazának: hát te is vasember légy ám abban a háborúban. A szovjethatalomban lettél a háború előtt tartalékos tiszt, hát most keményen verd azt az ellenséget!"

„Verem is én, apám."

A pályaudvarra menet bekukkantottam a kerületi pártbizottságba. A mi titkárunk nagyon száraz, amolyan észember volt . . . No, gondoltam, ha a feleségem is, meg az apám is agitációval eresztett útnak, akkor ez sem adja alább, kanyarít nekem egy félórás szónoklatot, okvetlenül kanyarít! De épp fordítva történt. „Ülj le, Geraszimov — mondja a titkár — ősi szokás szerint üljünk egy percet indulás előtt."

Ültünk egy keveset, hallgattunk, aztán felállt, és látom, mintha megizzadt volna a szemüvege . . . Lám csak, gondoltam, milyen csudák esnek mostanában! A titkár meg azt mondja: „Nincs itt mit magyarázni, Geraszimov elvtárs. Emlékszem rád, amikor még ilyen kicsi, zöldfülű voltál, pionírnyakkendőt viseltél, emlékszem rád mint komszomoltagra, és tíz év óta ismerlek mint kommunistát. Menj, üsd azokat a bitangokat, irgalmatlanul! A pártbizottság bízik benned." Életemben először összecsókolóztam a párttitkárommal, és tudja az ördög, akkor nem láttam olyan szaraznak mint azelőtt . . .

És úgy ellágyult a szívem ettől a melegségtől, hogy boldog izgalommal léptem ki a kerületi pártbizottság házából.

Aztán meg felvidított a feleségem is. Maga is tudja, hogy egy asszony se örül, amikor a frontra induló férjét kikíséri a vonathoz, persze, egy kissé az én feleségem is fejvesztetten viselkedett bánatában, mindig akart mondani valami fontosat, de huzat támadt a fejében, kirepült belőle minden gondolat. Már megindult a vonat, de ő csak jön a kocsi mellett, nem ereszti ki a kezéből a kezemet és szaporán azt mondja:

„Aztán vigyázz, Vitya, ügyelj magadra, meg ne fázz ott a fronton." — „Ugyan, Nagya — mondom — ugyan már! Eszem ágában sincs megfázni. Hisz ott kitűnő az éghajlat, még nagyon is enyhe." Keserves is volt megválnom tőle, de fel is vidítottak kedves, butácska szavai, és néma düh fogott el a némettel szemben. No, gondoltam, megpiszkáltatok bennünket, hitszegő szomszédok — most aztán vigyázzatok a bőrötökre! Eltángálunk benneteket, hogy arról koldultok!

Geraszimov hallgatott néhány percig, az első vonalban kirobbanó, géppuskás párbajra fülelt, aztán mikor félbeszakadt a lövöldözés — ugyanolyan hirtelen, ahogy elkezdte — így folytatta:

— A háború előtt többször is érkeztek gépek Németországból a gyárba. Összeszereléskor néha ötször is megtapogattam minden alkatrészt, megnéztem tövéről hegyére. Szó se róla — ügyes kezek csinálták azokat a gépeket. A német írók könyveit is olvastam és szerettem s valahogy megszoktam, hogy tisztelettel tekintsek a német népre. Igaz, néha bántott, hogy ez a dolgos és tehetséges nép megtűri a nyakán azt a galád hitlerista rendszert, de hát ez végül is az ő dolguk. Aztán kitört a nyugateurópai háború . . .

Szóval hát a frontra menet azt gondolom magamban: a németeknek fejlett technikájuk van, a hadseregük is megjárja. Tudja a fene, ilyen ellenféllel még érdekes is lesz ölre menni, betörni az oldalát. Mert negyvenegyben már velünk se lehetett ám kukoricázni. Bevallom, valami nagy tisztességet én se vártam ettől az ellenségtől — hogy is számíthat valaki tisztességre, ha a fasizmussal akad össze — de azt sose gondoltam volna, hogy ilyen becstelen csürhével kell majd harcolnom, amilyennek a német hadsereg bizonyult. No, de erről majd később . . .

Csapatunk július végén érkezett a frontra. Huszonhetedikén korán reggel estünk át a tűzkeresztségen. Eleinte bizony féltünk egy kicsit, mert ilyet még nem próbáltunk. Aknavetővel erősen szorongattak bennünket a németek, de estére már beleszoktunk valamicskét, a pofájukra másztunk és kivertük őket egy kis faluból. Ebben a csatában elfogtunk egy egész csapat németet, voltak vagy tizenöten. Úgy emlékszem rá, mintha ma történt volna: odakísérik őket hozzánk, sápadt mind, halálra rémült; az én harcosaim akkorra már lehűltek a csata után, hát mindegyik visz a foglyoknak mindent, amit tud: ki egy bográcsos káposztalevest, ki dohányt vagy cigarettát, ki meg teával kínálja őket. Megveregetik a hátukat, „kamerádnak" szólítják őket; azt mondják: „Miért háborúztok, kamerádok?" . . .

Egy hivatásos katona nézi-nézi ezt a megható jelenetet és megszólal: „Mit nyaljátok-faljátok őket, mit komáztok velük? Itt bezzeg mind kamerád, de látnátok csak, mit művelnek ezek a kamerádok odaát, a frontvonalon túl; hogy bánnak a sebesültjeinkkel, meg a békés lakossággal!" Ezt mondta, s mintha egy dézsa hideg vizet zúdított volna ránk; aztán elment.

Nemsokára támadásba mentünk át és akkor csakugyan volt mit látnunk . . . Porig égett falvak, agyonlőtt asszonyok, gyermekek, öregek százai, fogságba esett vöröskatonák megcsonkított hullái, megerőszakolt és vadállatiasan lemészárolt asszonyok, hajadonok, serdülő leánykák . . .

Kivált egy kisleány maradt meg az emlékezetemben: tizenegy éves lehetett; látszott, hogy éppen az iskolába igyekezett; a németek elfogták, becipelték egy veteményeskertbe, megerőszakolták, aztán megölték. Ott feküdt a letaposott krumplibokrok közt, kicsi lány még, szinte gyermek, körülötte meg ott hányódtak véröntözte irkái, tankönyvei . . . Arcát oldalfegyverrel iszonyúan összeszabdalták, kezében görcsösen szorongatta kinyílt iskolatáskáját. Betakartuk testét egy sátorlappal és némán álltunk mellette. Aztán a harcosok ugyanolyan némán szétszéledtek, de én még ott maradtam és, emlékszem, mint az őrült suttogtam: „Barkov, Polovinkin. Fizikai földrajz. A hét- és tízosztályos középiskolák számára." Ezt olvastam az egyik tankönyvön, amely ott hányódott a krumplibokorban.

Ez a könyv ismerős volt nekem. Az én kislányom is az ötödik osztályba járt . . .

Ez Ruzsintól nem messzire történt. A Szkvira környékén, egy szakadékban vesztőhelyre bukkantunk: foglyul esett vöröskatonákat kínoztak halálra ott. Járt már mészárszékben, ugye? No, hát körülbelül olyan volt az a hely . . . A szakadékban, a fák ágain véres törzsek függtek, kéz nélkül, láb nélkül, félig lenyúzott bőrrel . . . A szakadék fenekén külön csomóba volt dobálva nyolc ember teteme. Nem lehetett megkülönböztetni, melyik agyonkínzotthoz mi tartozik, csak ott hevert egy halom nagy darabokra vagdalt hús, a tetején meg oszloposan — mint egymásra rakott tányérok — a nyolc vöröskatona nyári sapkája.

Azt hiszi, el lehet mondani szóval mindazt, amit látnom kellett? Nem lehet! Arra nincs szó! Azt látni kell! Különben elég is már erről ennyi! — Geraszimov hadnagy hosszú szünetet tartott.

— Rá szabad itt gyújtani? — kérdeztem.

— Rá. Csak a markában szívja — felelte rekedten, ő is rágyújtott és így folytatta:

— Megérti, hogy nekivadultunk, amikor eleget láttunk mindabból, amit a németek műveltek, de másképp nem is lehetett. Mind rádöbbentünk, hogy nem emberekkel, hanem a vértől megdühödött kutyafajzattal van dolgunk. Kiderült, hogy a németek ugyanolyan alapossággal gyilkolják, erőszakolják meg és végzik ki a mi embereinket, amilyen alapossággal annakidején a munkapadokat meg a gépeket csinálták. Aztán megint visszavonultunk, de úgy verekedtünk, akár az ördögök.

Az én századomban szinte csupa szibériai harcos szolgált. Mégis iszonyú elszántsággal védtük az ukrán földet. Sok földim elesett Ukrajnában, de még több németet leterítettünk ott. Vonultunk-vonultunk visszafelé, de azért el-eldöngettük őket tisztességesen.

Geraszimov hadnagy mohón szívott egyet-kettőt a cigarettáján, aztán kissé megváltozott, ellágyult hangon folytatta:

— Gyönyörű a föld Ukrajnában, csodálatos ott a természet! Minden falu, minden tanya a szívünkhöz nőtt, talán azért, mert vérünket hullattuk érte, a vér pedig, azt mondják, egybeforraszt . . . Valahányszor ott kellett hagynunk egy-egy falut, úgy sajgott a szívünk, mintha átok nyomná. Sajnáltuk, úgy sajnáltuk, hogy szinte fájt! Mentünk-mentünk, de nem mertünk egymás szemébe nézni.

. . . Nem gondoltam én akkor, hogy valamikor én is német fogságba kerülök, de mégis úgy esett sorja. Szeptemberben, első ízben, megsebesültem, de a csatasorban maradtam. Huszonnegyedikén a poltavai terület Gyeniszovka nevű falvánál, harcban másodszor is megsebesültem és fogságba estem.

A német harckocsik áttörték a balszárnyunkat, s nyomukban

csakúgy özönlött a gyalogság. Mi kemény harc árán kicsúsztunk a gyűrűből. Ezen a napon az én századom nagyon nagy veszteségeket szenvedett. Kétszer is visszavertük az ellenség harckocsirohamait, felgyújtottunk és kilőttünk hat harckocsit, egy páncélautót, egy kukoricaföldön leterítettünk vagy százhúsz hitleristát, de aztán odavontak néhány aknavető üteget, és ott kellett hagynunk azt a kis magaslatot, amelyet tartottunk egészen délután négy óráig. A tikkasztó hőség már reggel óta tartott. Az égen nem járt egyetlen felhőcske sem, a nap meg annyira tűzött, hogy szinte fulladoztunk. Az aknák szörnyű sűrűn hullottak, és emlékszem, annyira szomjasak voltunk, hogy a harcosok ajka megfeketedett a szomjúságtól, én meg valami idegen, végkép berekedt hangon vezényeltem. Amikor szökdelve haladtunk egy hajlatban, előttem felrobbant egy akna. Azt hiszem, még láttam a fekete por- és földoszlopot, és ezzel vége. Egy aknaszilánk átlyukasztotta a sisakomat, egy másik a jobbvállamba fúródott.

Nem emlékszem rá, meddig feküdtem eszméletlenül, csak azt tudom, hogy lábdobajra ocsúdtam fel. Felemeltem a fejemet egy kissé és azt láttam, hogy nem ott fekszem, ahol felbuktam. A sisak sincs a fejemen. A fejemet is bekötözte valaki, de a szalag nincs elkötve, a vége a mellemen lóg. Egy pillanatig azt gondoltam, hogy a harcosaim cipeltek ide és menet közben ők kötöztek be, azt reméltem hát, hogy a mieinket pillantom meg, amikor nagynehezen felemeltem a fejemet. De nem a mieink szaladtak felém, hanem németek. Az ő lábuk dobaja térített eszméletre. Nagyon világosan láttam őket, mint egy éles moziképen. Tapogatóztam magam körül; nem volt mellettem fegyver: se pisztoly, se puska, de még kézigránát sem. A térképtáskámat meg a fegyvereimet valamelyik emberünk vette el.

„Ütött az órám!" — gondoltam. Hogy mire gondoltam még abban a pillanatban? Ha ezt majd megírja regényben, hát költsön bele valamit, mert én akkor nem értem rá gondolni semmit. A németek már nagyon közel voltak, és én nem akartam fekve meghalni. Nem és nem akartam, nem tudtam volna fekve meghalni, érti? Összeszedtem minden erőmet, kezemmel a földre támaszkodtam, feltérdeltem. Mire odaszaladtak hozzám, már talpon álltam. Álltam, de imbolyogtam, és rettenetesen féltem, hogy mindjárt elesem és fekve szúrnak le. Egyiknek az arcára sem emlékszem. Ott álltak körülöttem, mondtak valamit és nevettek. Azt mondom: „Lőjetek agyon, bitangok! Lőjetek hát, mert mindjárt elesem." Az egyik nyakon csapott a puskatussal, elestem, de mindjárt felálltam. Elnevették magukat; az egyik int a kezével — indulj, előre. Elindultam. Egész arcom csupa aludt vér, fejsebemből még mindig folyik a vér — nagyon meleg és ragadós — a vállam fáj, és nem bírom

a jobbkaromat. Emlékszem, nagyon szerettem volna lefeküdni, egy tapodtat sem mozdulni, de mégis mentem . . .

Nem! Eszem ágában sem volt meghalni és még kevésbbé fogságban maradni. Hallatlan erőfeszítéssel igyekeztem leküzdeni a szédülést, az émelygést — megyek, tehát még élek, még tudok cselekedni. Jaj, hogy gyötört a szomjúság! Összeszáradt a szám, és amíg csak vitt a lábam, folyton valami fekete függöny libegett a szemem előtt. Szinte eszméletlen voltam, de mentem és azt gondoltam: „Mihelyt iszom egy jót, mihelyt egy kicsit szusszanok — azonnal megszököm!"

Egy liget szélén összegyűjtöttek és felsorakoztattak bennünket mind, akik fogságba estünk. Ezek valamennyien a szomszédos csapat harcosai voltak. A mi ezredünkből csak a harmadik század két vöröskatonáját ismertem fel nagynehezen. A foglyok javarésze sebesült volt. Egy német hadnagy tört oroszsággal azt kérdezte, vannak-e köztünk politikai tisztek és parancsnokok. Egyikünk se válaszolt. Erre még egyszer azt mondta: „Politikai tisztek, parancsnokok két lépést előre." Senki se lépett ki a sorból.

A hadnagy lassan elhaladt a sor előtt, kiválasztott tizenhat zsidós külsejű embert. Mindegyiktől megkérdezte: „Jude?" — és a feleletet meg se várva kiparancsolta a sorból. Voltak köztük zsidók is, örmények is, sőt barnaarcú, feketehajú oroszok is. Valamennyit arrább vezették egy kicsit, és géppisztollyal agyonlőtték ott, a szemünk láttára. Aztán sebtében megmotoztak bennünket, elszedték a tárcánkat és minden személyes holminkat. Én sose a tárcámban hordtam a párttagsági könyvemet, féltem, hogy elveszítem; a nadrágom belső zsebében volt és a motozáskor nem találták meg. Mégis csak csudálatos teremtmény az ember: nyilvánvaló volt, hogy egy hajszálon függ az életem; s ha nem szökési kísérlet miatt, hát akkor majd csak úgy útközben, de agyonlőnek — az erős vérveszteség miatt aligha tudok lépést tartani a többiekkel — de amikor véget ért a motozás és nálam maradt a párttagsági könyvem, úgy megörültem, hogy még a szomjúságomról is megfeledkeztem!

Menetoszlopba sorakoztattak és elindítottak bennünket nyugat felé. Az út két oldalán erős fedezet haladt, és ott cirkált vagy tíz motorkerékpáros német. Szapora lépésben hajtottak bennünket, és erőm már a végét járta. Kétszer is elestem, de felálltam és mentem, mert tudtam, hogy ha csak egy perccel is tovább fekszem, ha elhalad az oszlop — ott lőnek agyon az úton. Ez történt az előttem haladó szakaszvezetővel is. A lábán sebesült meg, csak nehezen vánszorgott, nyögött, néha még fel is kiáltott fájdalmában. Alig tettünk meg egy kilométert, hangosan azt mondta:

— Nem bírom tovább! Isten veletek, elvtársaim! — Leült az út közepén.

Megpróbálták felemelni, talpra állítani menet közben, de megint csak lerogyott a földre. Mintha álmomban láttam volna, úgy emlékszem sápadt, nagyon sápadt, fiatal arcára, összevont szemöldökére és könnyes szemére . . . Túlhaladt rajta a menetoszlop. Hátramaradt. Visszanéztem és azt láttam, hogy egy motorkerékpáros egészen közel hajt hozzá, le se száll a nyeregből, előveszi pisztolyát a tokból, odaszorítja a szakaszvezető halántékához és belelő. Mire egy patakhoz értünk, a németek több elmaradt vöröskatonát agyonlőttek.

Már látom a patakot, a szétrombolt hidat, a teherautót, amely az átkelőhelytől oldalt megrekedt — és ekkor arccal a földre zuhanok. Talán elvesztettem az eszméletemet? Nem, nem vesztettem el. Csak feküdtem, testem egész hosszában elnyúlva; a szám tele lett porral, dühömben úgy csikorgattam a fogam, hogy recsegett a fogam alatt a homok — de felállni nem tudtam. Mellettem elhaladtak bajtársaim. Egyikük halkan megszólalt: „Állj fel már, mert agyonlőnek!" Az ujjammal tépni kezdtem a számat, nyomkodtam a szememet, hogy a fájdalom talpra állítson . . .

Az oszlop már elhaladt, és hallom, hogy surrog a közeledő motorkerékpár kereke. És én mégis csak felálltam! Nem is néztem vissza a motorra, hanem támolyogva, mint a részeg elindultam, hogy utolérjem az oszlopot és csatlakozzam a hátsó sorokhoz. A patakon átgázoló német harckocsik és autók felkavarták a vizet, de mi azért habzsoltuk ezt a meleg barna löttyöt, sőt: üdítőbbnek éreztük, mint a legfrissebb forrásvizet. Meghintettem a fejem meg a vállam. Ez felüdített, de még hogy! Visszanyertem az erőmet. Most aztán bátran mehettem abban a reményben, hogy nem esem el és nem maradok fekve az úton . . .

Alig távolodtunk el a pataktól, közepes nagyságú, német harckocsik oszlopa jött velünk szembe az úton. Felénk tartottak. A legelső harckocsi vezetője szemügyre vett bennünket és amikor látta, hogy foglyok vagyunk, teljes gázzal, teljes iramban belegázolt a menetoszlopba. Az első sorokat letiporta, palacsintává lapította a hernyótalp. A gyalogos kísérők, meg a motorosok kacagva nézték ezt a jelenetet, ordítottak valamit a nyílásokon kibukkanó harckocsizóknak és integettek a kezükkel. Azután megint felsorakoztattak és tovább hajtottak bennünket az út mentén. Szó, ami szó, vidám emberek azok a németek . . .

Akkor este és éjszaka nem kíséreltem meg a szökést, mert tudtam, hogy úgysem menekülhetek el, hisz nagyon elgyengültem a vérveszteség miatt, meg aztán szigorúan őriztek bennünket, így hát minden szökési kísérlet biztosan kudarccal végződött volna. De hogy átkoztam később magam, amiért nem vállalkoztam erre a kísérletre! Reggel áthajtottak bennünket egy falun, ahol egy német csapat állomásozott. A német gyalogosok kitódultak az utcára, hogy

megbámuljanak minket. A kísérő kényszerített bennünket, hogy futva haladjunk át a falun. Meg kellett alázni bennünket a frontra tartó, német csapat előtt. És mi szaladtunk. Aki elesett vagy elmaradt, abba azonnal belelőttek.

Estére megérkeztünk egy hadifogolytáborba, egy gépállomás udvarára, mely sűrűn körül volt kerítve szögesdróttal. Odabent szorosan egymáshoz zsúfolva álltak a foglyok. Minket átadtak a táborőrségnek; az őrök puskatussal behajtottak az udvarra. Ha azt mondanám, hogy pokol volt az a tábor, nem mondanék semmit. Árnyékszék nem volt. Az emberek ugyanott végezték a dolgukat és ott álltak vagy feküdtek a sárban, a büdös pépben. A teljesen legyengültek egyáltalán fel sem álltak. Vizet és ennivalót huszonnégy óránkint egyszer adtak. Egy bögre víz, egy marék nyers köles vagy dohos napraforgómag — ennyi volt az egész. Volt olyan nap, amikor elfelejtettek bármit is adni . . .

Két nap múlva erős esőzés kezdődött. A táborban térdig gázoltunk a sárban. Reggel csakúgy gőzöltek a bőrig ázott emberek, akár a lovak, az eső meg ömlött szakadatlan. Minden éjjel meghalt húszharminc ember. Napról napra gyengébbek lettünk az éhezéstől. Engem a tetejébe még a sebeim is kínoztak.

A hatodik napon éreztem, hogy még erősebben megfájdult a vállam, meg a fejsebem. Gennyedni kezdett. Aztán jött a bűz . . . A tábor mellett kolhozistállók voltak — ott feküdtek a súlyosan sebesült vöröskatonák. Reggel az őrség egyik altisztjéhez fordultam és engedélyt kértem, hogy elmehessek az orvoshoz; azt hallottam ugyanis, hogy a sebesültek között orvos is van. Az altiszt jól beszélt oroszul. Azt felelte: „Menj csak, orosz, az orvosodhoz. Azonnal segít majd rajtad."

Akkor még nem értettem, micsoda gúny volt ebben, megörültem neki, és az egyik istállóhoz vánszorogtam.

Egy harmadosztályú katonaorvos fogadott a bejáratnál. Se élő, se halott: csont-bőr a kimerültségtől, agyongyötrődött és félig eszét vesztette attól, amit át kellett élnie. A sebesültek a hídláson feküdtek és majd megfulladtak attól az iszonyú bűztől, amely betöltötte az istállót. A legtöbb sebben férgek nyüzsögtek, és azok a sebesültek, akik mozogni tudtak, az ujjukkal vagy kis pálcákkal piszkálgatták ki őket . . . Ugyanott, halomban hevert egy csomó fogoly hullája — nem értek rá eltakarítani.

— Látja? — kérdezte az orvos. — Hát mivel segíthetnék én magán? Nincs nekem egyetlen kötésem, semmim sem! Menjen innen, az istenért, menjen! Tépje le a kötést és szórja be a sebet hamuval. Itt az ajtónál van friss hamu.

Úgy is tettem. Az altiszt széles mosollyal, a bejáratnál fogadott. „No, hogy s mint? Ó, a ti katonáitoknak kitűnő orvosuk van!

Segített rajtatok?" Szótlanul el akartam menni mellette, de ököllel az arcomba vágott és azt kiáltotta: „Nem akarsz felelni, barom?!" Elestem s az őr még sokáig rugdalta a mellemet, meg a fejemet. Addig rugdosott, amíg bele nem fáradt. Azt a németet nem felejtem halálom órájáig sem, nem, nem felejtem el! Később is ütött, nem is egyszer. Mihelyt meglátott a drótkerítésen át, magához parancsolt és elkezdett ütni-verni, valósággal elmélyedő gonddal, szótlanul . . .

Azt kérdezi, hogy éltem túl?

A háború előtt, amikor még nem gépész voltam, hanem mint rakodómunkás dolgoztam a Kámán, kirakodáskor két zsák sót is cipeltem egyszerre — zsákja egy-egy mázsa. Volt én bennem erő, nem panaszkodhattam, de meg különben is erős a szervezetem, s ami a fő — nem akartam meghalni, erős volt bennem az ellenállás. Vissza kellett térnem azoknak a sorába, akik a hazáért küzdenek és vissza is tértem, hogy halálos bosszút álljak az ellenségen!

Ebből a táborból, amely afféle elosztó tábornak látszott, átkísértek egy másikba; ez vagy száz kilométernyire volt az előzőtől. Ott is ugyanolyan állapotok uralkodtak, mint az elosztóban: szöges drótkerítés magas cölöpökkel; de se tető a fejünk felett, se semmi. Ugyanúgy kosztoltak bennünket itt is, csak a nyers köles helyett néha egy-egy bögre rothadt főtt gabonát adtak, vagy döglött lovakat vonszoltak be a táborba és a foglyokra bízták, hogy maguk osztozzanak meg a dögön. Hogy éhen ne vesszünk, megettük — és pusztultunk százszámra . . . A tetejébe októberben beköszöntöttek a hidegek, szakadatlanul ömlött az eső, reggelenkint pedig fagyott. Borzalmasan sokat szenvedtünk a hidegtől. Egy elpusztult vöröskatonáról sikerült lehúznom a köpenyt meg a gimnasztyorkát. De ez sem mentett meg a hidegtől; a koplalást már megszoktuk . . .

Fosztogatásból meghájasodott katonák őriztek bennünket. Egyforma volt az mind — egyik kutya, másik eb. A mi őrségünk csupa hétpróbás gazfickóból állt, mintha csak összeválogatták volna őket. Hogy szórakoztak például: reggel odajön a drótkerítéshez egy őrvezető és a tolmács révén azt mondja:

— Mindjárt ételosztás! . . . Az ételosztásra a baloldalon kerül sor.

Az őrvezető elmegy. A kerítés baloldalánál ott tolong mindenki, aki csak állni tud a lábán. Várunk egy órát, kettőt, hármat. Száz meg száz reszkető, élő csontváz áll a metsző szélben. Állnak és várnak.

Ekkor a másik oldalon, szemben, gyorsan megjelennek a németek. Darabokra vagdalt lóhúst dobnak át a drótkerítésen. Az éhség sarkalta tömeg mind odafelé lódul és a sáros, mocskos lóhúsdarabok körül dulakodás támad . . .

A németek telitorokból hahotáznak, aztán élesen ropogni kezd

egy hosszú géppuskasorozat. Ordítás, nyögés. A foglyok a kerítés baloldala felé szaladnak, de a földön ott marad egy csomó halott és sebesült . . . Egy magas főhadnagy — a táborparancsnok — odajön a tolmáccsal a drótkerítéshez. Alig tudja visszafojtani a nevetést.

— Az élelmiszerkiosztáskor felháborító rendzavarás történt — mondja. — Ha ez még egyszer előfordul, irgalmatlanul agyonlövetlek benneteket, disznó oroszok! Takarítsátok el a halottakat meg a sebesülteket!

Az SS-legények, akik a táborparancsnok mögött tolongtak, majd megpukkadtak nevettükben. Nagyon ínyükre volt parancsnokuk „szellemes" csínyje.

Szótlanul kicipeltük a táborból a halottakat, eltemettük őket egy közeli szakadékban . . . Ebben a táborban ököllel, bottal és puskatussal ütöttek bennünket. De csak úgy, unalomból ütöttek, hogy szórakozzanak egy kicsit. A sebeim behegedtek, de aztán — bizonyára az örökös nyirkosságtól és ütés-veréstől megint felfakadtak és tűrhetetlenül fájtak. De azért még mindig éltem és nem veszítettem el a reményemet, hogy majd csak kiszabadulok . . . A puszta sárban aludtunk, nem volt se szalmazsákunk, se semmink. Kupacokban heveredtünk le, úgy feküdtünk. Az egész éjszaka csupa mocorgással telik: fáznak, akik legalul feküsznek és fáznak azok is, akik legfelül vannak. Nem alvás ez, hanem keserves gyötrelem.

Így teltek a napok; mind egy-egy lidércálom. Napról napra jobban gyöngültem. Egy gyermek is földhöz vágott volna. Néha rémülten pillantottam csontlá-bőrré aszott karomra és azt gondoltam: „Hogy menekülök el innen?" Mennyire átkoztam magam, amiért nem kíséreltem meg a szökést mindjárt az első napokban. Ha akkor megölnek, legalább nem szenvednék most ilyen borzalmasan.

Megjött a tél. Félrekapartuk a havat és a fagyos földön aludtunk. Egyre kevesebben maradtunk a táborban . . . Végre kihirdették, hogy néhány nap múlva munkára visznek bennünket. Mindnyájan felélénkültünk. Mindegyikünkben remény csillant — halvány, halvány, de mégis csak remény — most talán majd sikerül elmenekülni.

Csendes volt az éjszaka, de fagyott. Hajnal előtt ágyúdörgést hallottunk. Mindenki hirtelen megmozdult körülöttem. Amikor megismétlődött az ágyúszó, valaki váratlanul azt mondta jó hangosan:

„Elvtársaim, támadnak a mieink!"

És ekkor olyasmi történt, ami felülmúl minden képzeletet: mintegy vezényszóra az egész tábor talpon állt! Felálltak még azok is, akik nem tudtak felkelni már napok óta. Mindenütt forró suttogás és visszafojtott sírás hallatszott . . . Valaki görcsösen zokogott, mint egy nő . . . Én is . . . én is . . . — tette hozzá gyorsan, elcsukló hangon Geraszimov hadnagy és elhallgatott egy percre, de aztán erőt

vett magán és most már nyugodtabban folytatta: — Az én arcomon is könnyek gördültek végig és ráfagytak a szélben . . . Valaki halkan rákezdte az Internacionalét, mi meg vékony, rekedt hangon folytattuk. Az őrök géppuskával, géppisztollyal tüzet zúdítottak ránk, és felharsant a vezényszó: „Feküdj!" Lefeküdtem, testemet belepréseltem a hóba és úgy zokogtam, mint egy gyermek. De ez nem csupán az öröm könnye volt, hanem a büszkeségé is — büszke voltam népemre. Agyonlőhettek bennünket, éhségtől elcsigázott, fegyvertelen foglyokat, halálra kínozhattak a németek, de a lelkünket nem tudták megtörni és nem is törik meg soha! Bennünk aztán emberükre akadtak, azt mondhatom!

Akkor éjjel nem sikerült végig meghallgatnom Geraszimov hadnagy elbeszélését. Sürgősen a csapatparancsnokságra rendelték. De néhány nap múlva megint találkoztunk. A fedezékben penész- és gyantaszag érzett. A hadnagy meggörnyedve ült a padon, óriási kezét összekulcsolta a térdén. Ahogy ránéztem, önkénytelenül azt gondoltam, ott, a hadifogolytáborban szokta meg, hogy így, összekulcsolt kézzel üljön, óraszámra hallgasson és nyomasztó, meddő tűnődésbe merüljön . . .

— Azt kérdezi, hogy sikerült elmenekülnöm? Mindjárt elmondom. Nem sokkal azután, hogy éjjel meghallottuk az ágyúdörgést, erődépítő munkára küldtek bennünket. Hol fagyott, hol meg olvadt. Esett az eső. A táborból északra hajtottak bennünket. Elölről kezdődött az egész: az elcsigázott emberek egyre-másra buktak fel, beléjük lőttek és ott hagyták őket az úton . . .

Különben egyet azért lőtt agyon a német altiszt, mert mentében felvett a földről egy szem fagyos krumplit. Krumpliföldön haladtunk keresztül. Egy Goncsar nevű ukrán nemzetiségű törzsőrmester felvette azt az átkozott krumplit és el akarta dugni. Az altiszt észrevette. Se szó, se beszéd, odament Goncsarhoz és tarkón lőtte. A menetoszlopot megállították, felsorakoztattak bennünket. „Ez mind a német állam tulajdona — mondta az altiszt és széles ívet írt le a kezével. — Mindenkit agyonlövünk, aki engedély nélkül bármit is elvesz belőle."

Abban a faluban, amelyen áthaladtunk, az asszonyok, mihelyt megláttak bennünket, karéj kenyereket meg sült krumplit dobáltak nekünk. Egyikünknek-másikunknak sikerült elkapni, a többieknek nem; a kíséret tüzet zúdított az ablakokra, nekünk meg azt parancsolták, hogy menjünk gyorsabban. De a gyermekek nem ijedtek meg semmitől — több háztömbbel előbb kiszaladtak az útra és egyenest az útra rakták a kenyeret, mi meg felszedtük. Nekem egy nagy főtt krumpli jutott. Megfeleztem a szomszédommal, megettük hajastul. Világéletemben sem ettem még olyan jóízű krumplit!

Egy erdőben épültek az erődök. A németek jelentősen megerősítették az őrséget és ásókat osztottak ki. Nem, nem építeni akartam én az erődöt azzal az ásóval, hanem szétrombolni!

Még aznap alkonyatkor elszántam magam: kimásztam abból a gödörből, amelyet ástunk, balkezembe vettem az ásót és odamentem az őrhöz . . . Addigra megfigyeltem, hogy a többi német az árkoknál van, és ezen az egyen kívül, aki a mi csoportunkat figyeli, egy őr sincs a közelben.

— Eltört az ásóm . . . nézze meg — dörmögtem a katonához közeledve.

Egy pillanatra átvillant az agyamon az a gondolat: ha nem lesz elég erőm, ha nem terítem le egy csapásra — végem! Úgy látszik, a német észrevett valamit arckifejezésemben. Tett egy mozdulatot: a vállával le akarta csúsztatni a géppisztoly szíját, de ekkor én arcába vágtam az ásóval. Fejbe nem üthettem, mert sisak volt rajta. Mégis csak volt elég erőm — a német hanyattbukott és meg se nyekkent . . .

Géppisztoly és három tölténytár van a kezemben! Már szaladok is! Ekkor derült ki, hogy nem tudok szaladni. Nincs bennem erő, és kész! Megálltam, lélekzetet vettem és botladozva megint kocogni kezdtem. A szakadékon túl sűrűbb volt az erdő — oda iparkodtam. Hányszor elestem, felálltam, megint elestem — nem is emlékszem rá . . . De percről percre tovább jutottam. Lihegtem, fuldokoltam a fáradtságtól, mégis a domb túlsó oldalán törtettem már a sűrűben — ekkor messze mögöttem géppisztolysorozatok ropogása, majd kiabálás hallatszott. Csakhogy engem most már nem egykönnyen fognak el!

Közelgett az alkony. De ha mégis nyomomra bukkannak a németek, ha mégis a közelembe érnek — csak az utolsó töltényemet szánom magamnak. Ez a gondolat felélénkített, csendesebben, óvatosabban haladtam tovább.

Az erdőben töltöttem az éjszakát. Félkilométernyire egy falu volt, de nem mertem odamenni, attól féltem, hogy németekbe botlok.

Másnap partizánok szedtek fel. Két héten át feküdtem földkunyhójukban, míg végre lábrakaptam, erőt gyűjtöttem. Eleinte egy kissé gyanakodva néztek rám, bár a köpenyem béléséből elővettem a párttagsági könyvemet — még a táborban oda varrtam be valahogy — és megmutattam nekik. Később, amikor többször is résztvettem vállalkozásaikban, egycsapásra megváltozott a bánásmódjuk. Már ott folyószámlát nyitottam: hány németet ölök meg s azóta is vezetem gondosan. Idestova százan lesznek.

Januárban a partizánok átkísértek a frontvonalon. Körülbelül egy hónapig feküdtem kórházban. Vállamból kivették az aknaszilánkot, de a fogolytáborokban szerzett reumámat meg egyéb nyavalyá-

mat majd csak a háború után gyógyíttatom ki. A kórházból hazaküldtek, hogy teljesen felépüljek. De én csak egy hetet töltöttem otthon, nem bírtam tovább. Elfogott a vágy és készi Akárki akármit mond, itt az én helyem — a háború végéig.

Elbúcsúztunk a fedezék bejáratánál. Geraszimov hadnagy a verőfényben úszó, erdei dűlőt bámulta és tünődve azt mondta:

— . . . Hát megtanultunk harcolni istenigazában, megtanultunk gyűlölni és szeretni. Az ilyen nagy próbatétel, mint a háború, élesre köszörüli az érzéseket. Azt hinné az ember, hogy a gyűlölet meg a szeretet sehogy se fér össze; tudja, ahogy mondani szokták „nem lehet egy szekérbe fogni a lovat meg a félénk szarvast" — de mi befogtuk, és derekasan húznak! Halálosan gyűlölöm én a németeket azért a sok gazságért, amit a hazámnak és nekem magamnak okoztak, de ugyanakkor teljes szívemből szeretem a népemet és nem akarom, hogy német igában senyvedjen valaha is. Hát ez hajt engem is, de a többieket is mind, hogy ilyen elkeseredetten harcoljunk — ez a két érzés, amely győzelemre visz bennünket. A hazaszeretet itt lakik a szívünkben és itt is lakik mindaddig, amíg csak ver ez a szív, a gyűlöletet meg a szuronyok hegyén hordoztuk mindig. Ne haragudjék, hogy ilyen bonyolultan beszélek, de én így gondolom — fejezte be Geraszimov hadnagy, és egész ismeretségünk alatt akkor először mosolyodott el, közvetlen, kedves, gyermeki mosollyal.

Én meg csak akkor vettem észre, hogy ennek a harminckét éves hadnagynak, akit megviselt a sok viszontagság, de még mindig erős és szívós, akár a tölgy — vakító fehér a halántéka. És oly tiszta volt ez a nagy szenvedésekkel szerzett ősz haj, hogy a hadnagy sapkájára ragadó, fehér ökörnyál eltűnt, amikor a halántékához ért, és sehogy se tudtam megkülönböztetni, bárhogy igyekeztem is.

(1942)

MIHAIL SOLOHOV

A CSIKÓ

Fényes nappal, a trágyadomb mellett, amelyet beleptek a smaragdszín legyek, kecmergett ki az anyaméhből, fejjel előre, kinyujtott lábacskákkal s közvetlen maga fölött egy srapnellrobbanás finoman kékesszürke, szétfoszló gomolyát pillantotta meg. Nedves kis testét üvöltő zúgás vágta az anyja lába alá. A borzalom volt az első érzés, amit itt, a földön megismert, a bűzös kartácseső csattogva kopogott a lóistálló cserépfedelén, a földet is megszórta egy kicsit s a csikó anyját — Trofim sárga kancáját — arra késztette, hogy lábára szökjék s kurtát nyerítve, kiizzadt oldalával megint a megmentő halomra henteredjék.

Az utána következő rekkenő csöndben a legyek hangosabban zümmögtek s a kakas, amely az ágyúlövés miatt nem mert a sövényre szállni, valahol a lapuk árnyékában egyet-kettőt csapott szárnyával s fesztelenül, de ostobán kukorékolni kezdett. A parasztházból a sebesült géppuskás sírós nyögése hallott. Éles, rekedt hangján olykor-olykor felkiáltott s kiáltásait buzgó káromkodással keverte. A kis kertben a mák selymes bíborán méhek döngtek. Az állomás mögötti földön a gépfegyver elhallgatott. Az életvidám kopogás sorozatában, a második ágyúlövés előtti szünetben, a sárga kanca szeretettel nyalta meg elsőszülöttjét, az pedig anyja emlőjének esve, először érezte át az élet teljességét, s az anyai becézés pótolhatatlan édességét.

Amikor a második lövedék valahol a szérű mögött felrobbant, Trofim az ajtót becsapva, kijött a házból s az istálló felé indult. Tenyerével eltakarta a nap elől szemét s amikor meglátta, hogy a kiscsikó az erőlködésbe beleremegve, mint szopja a sárga kancát,

zavartan végigkutatta a zsebét, kitapogatta reszkető ujjal a dohányzacskóját s a cigarettát megnyálazva, végre szóhoz jutott:

— U-u-úgy . . . szóval szültél? Eltaláltad az idejét, szó sincs róla! — Az utobbi mondatba keserű bánat vegyült.

A kanca oldalára, amely érdes volt a rászáradt izzadtságtól, száraz trágya és dudva tapadt. Sovány és gyenge volt, de szeméből fáradtság-tompította, büszke öröm sugárzott s puha felsőajka mosolyra torzult. Trofimnak legalább is ugy rémlett. Később, amikor az istállóba beállította a kancát és a ló abrakos tarisznyáját rázva fölnyerített, Trofim nekitámaszkodott az ajtófélfának s barátságtalanul sandítva a kiscsikóra, szárazon megkérdezte tőle:

— Na, kedvedet töltötted?

Majd választ sem várva, újra megszólalt:

— Ha legalább az Ignát ménje lett volna, de az ördög tudja kié . . . most már mit kezdek vele?

Az istálló sötétes csendjében ropog az abrak, az ajtórésen arany pászmát lő be a ferde napsugár. A fény Trofim balorcájára esik, rőt bajsza s szakállborostája vörösben játszik, szája körül a redők görbe barazdaként feketednek. A kiscsikó, mint egy fából készült játéklovacska, áll vékony, pihés lábacskáin.

— Megöljem?

Trofim nagy, dohányzöldjével átitatott ujja a csikó felé görbül. A kanca kifordítja véres szemgolyóját, hunyorog s csúfondárosan sandít a gazdájára.

A szobában, ahol a lovasszázad parancsnoka tanyát ütött, ezen az estén a következő beszélgetés folyt le:

— Észreveszem én, hogy óvja magát az én kancám, vágtába nem kap, a rohamot nem bírja, kifúl. Megnézem, hát kiderül, hogy vemhes . . . Hát ezért óvta, kímélte magát . . . A kiscsikó színre olyan pejforma . . . Így van ez . . . — meséli Trofim.

A századparancsnok öklébe szorítja a réz teásbögrét, úgy szorítja, mint roham előtt a kardmarkolatot s álmos szemmel nézegeti a lámpát. A tűz sárgás fényecskéje fölött pelyhes pillangók őrjöngenek, nekiröpülnek az ablaknak, megpörkölődnek a lámpaüvegen, egy helyében ott van a másik.

— Egyremegy. Pej vagy hollófekete, mindegy. Le kell lőni. Csikóval olyanok leszünk, mint a cigányok . . . Mit? Azt mondom én is, mint a cigányok. Az egész Vörös Hadseregre szégyen és gyalázat. Nem is értem, Trofim, hogy engedhetted meg. A polgárháború legnagyobb hevében, ilyen feslettséget . . . Még szégyelnivaló is. A lóvezetőknek szigorú parancsuk van, hogy a méneket külön kell őrizniük.

Reggel Trofim kilépett a házból; a puskája is vele volt. A nap

még nem kelt fel. A fűvön harmat rózsállt. A tábori konyha körül tettek-vettek a szakácsok. A tornácon ott ült a századparancsnok, régi, verejtéktől pállott alsóingben. Ujjai, amelyek a revolvermarkolat éles, villanyozó hidegéhez szoktak, esetlenül emlékeztek az elfeledt, otthoni, takarosan font tésztaszárító kosárra. Trofim, ahogy elment mellette, megtudakolta:

— Tésztaszárítót fon?

A századparancsnok vékony rőzseágból megkötötte a nyelet.

— Ez a fehérnép kér, a háziasszony — szűrte a foga közt. — Egyre: hogy fonjak neki. Valamikor mester voltam, de ez most már nem az . . . nem sikerült.

— Megteszi az — dicsérte Trofim.

A századparancsnok lesöpörte térdéről a rőzsehulladékot.

— Mégy a kiscsikót likvidálni? — kérdezte.

Trofim némán intett s bement az istállóba.

A századparancsnok fejét félrehajtva várta a lövést. Elmúlt egy perc, a másik, a lövés csak nem hallatszik. Trofim fordul ki az istálló sarka mögül, szemmelláthatólag zavartan.

— No, mi az?

— Úgy látszik, elromlott a gyújtószeg. Nem üti át a gyutacsot.

— Add csak ide a puskát.

Trofim nagy kelletlenül odaadta. A századparancsnok elhúzta a závárt s belehunyorított.

— De hisz ebben nincs töltény.

— Lehetetlen! — kiáltott fel Trofim hevesen.

— Mondom neked, hogy nincs.

— Akkor eldobtam ott . . . az istálló mögött.

A századparancsnok maga mellé tette a puskát és sokáig forgatta kezében az új tésztaszárítót. A friss rőzse mézszagú volt és ragadós, az embernek orrában volt a virágzó fűzek szaga, földek illatát lehelte, a munkáét, amit a polgárháború csillapíthatatlan tűzvészében elfeledtek.

— Idehallgass. Vigye ördög. Maradjon az anyja mellett. Egyelőre hagyjuk meg. Ha véget ér a háború, még ízé . . . szántani is lehet vele. Hanem a puskád gyújtószege, az ép.

Körülbelül egy hónap múlva, Uszt Hoperszkaja állomás alatt Trofim egysége harcba bocsátkozott egy kozákszázaddal. A lövöldözés szürkület előtt kezdődött. Beesteledett már, amikor rohamra mentek. Trofim a félúton reménytelenül elmaradt a szakaszától. Sem korbács, sem zabla, sem a véresre ráncigált szájszéle nem kényszeríthette rá a kancát, hogy vágtába kapjon. Fejét a magasba rántva, rekedten nyerített s addig topogott egyhelyben, amíg a kiscsikó farkát szétterjesztve be nem érte. Trofim leugrott a nyereg-

ból, hüvelybe lökte a kardot s dühtől eltorzult arccal rántotta le válláról a puskát. A jobbszárny összekeveredett a fehérekkel. A meredek vízpart mellett, mint a szélben, egyik oldalról a másikra ingott az embertömeg. Némán vágták egymást. A lovak patkója alatt csendesen zúgott a föld. Trofim egy pillanatra odanézett, aztán célba vette a kiscsikó hegyes fejecskéjét. A keze rándult-e meg hevességében, vagy valami más oka is volt, hogy elhibázta, de a kiscsikó a lövés után bolondosan fölrúgott, egy vékonyat nyerített s patája alól szürke porgomolyokat bocsátva, kört írt le s kissé odébb megállt. Trofim egy tár, nem is közönséges, hanem vörösrézhegyű páncéltörő golyót engedett a kis sárga ördög után. S miután meggyőződött róla, hogy a páncéltörő töltények — amelyek véletlenül kerültek a tölténytáskából a kezeügyébe — a sárga kanca ivadékában semmiféle kárt sem tettek, fölszökött a lovára s csudamód káromkodva, apró ügetésben elment oda, ahol a szakállas, óhitű fehérgárdisták a századparancsnokot meg három vöröskatonát a vízpartnak nyomva szorongattak.

Ezen az éjszakán a század a pusztában éjszakázott, egy nem mély vízmosás mellett. Keveset dohányoztak. A lovakat nem nyergelték le. A Dontól visszatérő lovasjárőr elmondta, hogy az ellenség nagy erőt húzódnak az átkelőhely felé.

Trofim meztelen lábát a gumiköpenyeg szélébe burkolta, úgy feküdt. Szenderegve a lefolyt nap eseményeire emlékezett. Szeme előtt ott lebegett a századparancsnok, amint a partra ugrik, a rücskös óhitű, amint a politikai biztost kardjával keresztbevágja, az összeszabdalt kozák, valakinek a vértől fekete nyerge; a kiscsikó. A századparancsnok pirkadat előtt odament Trofimhoz s a homályban mellléje ült:

— Alszol, Trofim?

— Szunyókálok.

A századparancsnok a hunyorgó csillagokra pillantott s azt mondta:

— A csikódat pusztítsd el. Pánikot csinál a harcban. Ránézek s reszket a kezem . . . nem tudok vágni. Mindez azért, mert olyan otthoni színe van. Háborúba nem való az efféle. A szív kőből csepüvé válik. Hanem, hogy agyon nem taposták a kis mocskost a rohamban, folyton láb elé keveredett. — Elhallgatott s ábrándozva mosolygott, Trofim azonban nem látta ezt a mosolygást.

— Érted, Trofim, a farka, az . . . a hátára csapja, fölrúg. Nagyszerű farok!

Trofim hallgatott. Befödte a köpennyel a fejét s a harmatos nedvességtől vacogva, meglepő gyorsasággal elaludt.

A régi kolostorral szemben a Don, a hegynek szorulva, zabo-

látlan sebességgel száguld. A kanyarban a víz csigavonalban forog, a zöld tarajos hullámok nekiszöknek, úgy verik a krétás tömböket, amelyeket egy tavaszi hegyomlás görgetett a víz fölé.

Ha a kozákok nem azt a könyököt foglalják el, ahol az ár gyengébb, a Don pedig szélesebb és békeszeretőbb, s nem onnét nyitnak tüzet a hegyaljra, a századparancsnok sohasem szánja rá magát, hogy úszva vigye neki a századát a kolostornak.

Az átkelés délben kezdődött. Egy kisebb komp fölvett egy gépfegyvervivő szekeret, a gépfegyver legénységét meg három lovat. A ballógós, amelyik nem látta a vizet, amikor a Don közepén a komp meredeken ár ellen fordult s egy kicsit oldalára dőlt, megbokrosodott. A hegy alatt, ahol a század a lovakat lenyergelte, tisztán lehetett hallani, milyen izgatottan horkant s veri patkójával a lógós a komp fapadlóját.

— Elveszíti a csónakot — mormogta Trofim, homlokát ráncolva s keze kancája izzadt hátáig sem ért; a kompon a lógós vadul fölhorkantott s a szekérrúdhoz farolva, ágaskodni kezdett.

— Lődd le — ordította a századparancsnok, korbácsát szorongatva.

Trofim látta, amint az irányzó a lógós nyakára akaszkodik, fülébe dugja a pisztolyát. A lövés gyermektapsként csattant, a rudas és a jobblógós szorosabban egymáshoz lapult. A gépfegyveresek, akik féltették a kompot, a megölt lovat a szekér hátuljához húzták. Elülső lábai lassan behajlottak, feje lehorgadt.

Vagy tíz perc múlva a századparancsnok lejött a földnyelvről s fakó lovát elsőül eresztette a vízbe; nyomában, dörgő csobbanással, a svadron száznyolc félmeztelen lovasa s ugyanannyi más-más színű ló. A nyergeket három csónakon vitték át. Az egyiket Trofim kormányozta, kancáját Nyecseperunko szakaszparancsnokra bízta. A Don közepéről még látta, ahogy az elülső lovak, térdig gázolva, kényszeredetten nyelik a vizet, a lovasok fojtott hangon nógatják őket; egy rövid perc múlva már sűrűn feketedtek a vízben a lófejek vagy húsz ölnyire a parttól, és sokhangú horkantás hallatszott. A lovak mellett, sörényüket fogva, ruhájukat és tölténytárukat a puskára kötve, úsztak a vöröskatonák.

Trofim a ladikba dobta az evezőt, egész magasságában kiegyenesedett s a nap miatt hunyorogva, szemével mohón kereste kancája sárga fejét az úszók csoportjában. A század vadliba falkára emlékeztetett, amelyet a vadászok lövöldözése szétjelszórt az égen. Elől, a magasba emelve fényes hátát, a századparancsnok fakója úszott, farkánál fehér foltocska gyanánt, annak a lónak a füle ezüstlött, amelyik valaha a politikai biztosé volt, mögötte sötét csomóban úszott a többi; a legtávolabb, minden másodperccel jobban elmaradva Nyecseperunko szakaszparancsnok tincses feje látszott, bal-

kézre tőle meg Trofim kancájának a hegyes füle. Trofim szemét erőltetve a kiscsikót is megpillantotta.

Apró lökésekkel úszott, ki-kidobva magát a vízből, néha meg annyira belemerült, hogy alig látszott az orrahegye.

De most, a Don fölött csapkodó szél fonálvékonyságú, hívó nyerítést hozott Trofimhoz.

I-i-i-ho-ho-ho!

A kiáltás a víz fölött csengő volt s olyan éles, mint a szablyahegy. Végigvágott Trofim szívén s csoda, mit csinált azzal az emberrel: öt éve harcolt, a német háború óta, a halál mint valami hajadon, sokszor nézett a szemébe s ő semmibe vette, most azonban vörös borostája alatt hamuszürkére sápadt s az evezőt megragadva, az ár ellen, fölfele irányította a csónakot, oda, ahol az örvényben, erejét vesztve forgott a kiscsikó s vagy tíz ölnyire tőle Nyecseperunko igyekezett, de nem volt képes visszafordítani az anyját, aki rekedt nyerítéssel úszott az örvény felé. Trofim barátja, Szteska Jefremov, aki a ladikban a nyereghalmon ült, szigorúan kiáltott rá:

— Ne bomolj! Tarts a partnak! Nem látod, ott vannak a kozákok!

— Megölöm! — lihegte Trofim s meghúzta a puskaszíját.

A kiscsikót az ár messze vitte attól a helytől, ahol a lovas század átkelt. Egy kisebbfajta örvény könnyedén forgatta, zöld tarajos hullámokkal nyalogatta, Trofim görcsösen rángatta az evezőt, a ladik ugrálva haladt. A jobbparton fehér kozákok ugrottak ki a vízmosásból. A géppuska, a „makszim", basszus dobpergése megdördült. Golyók sziszegtek s cuppantak a vízbe. Egy fehér tiszt szakadt vitorlavászon ingben a pisztolyával hadonászva, kiabált valamit.

A kicsikó mind ritkábban nyerített, a rövid éles kiáltás egyre tompább és vékonyabb lett. Az embert hideg borzadás fogta el ettől a kiáltástól, annyira hasonlított a gyereksírásra. Nyecseperunko ott hagyta a kancát s könnyedén úszott a balpart felé. Trofim megremegett, fogta a puskát, az örvényszívta fej alá célzott és lőtt, aztán lerántotta lábáról a csizmát s tompa bődüléssel, karját kinyújtva, a vízbe ugrott.

Öt perc múlva Trofim ott volt a kiscsikó mellett: balkarjával elkapta hidegedő hasaalját s a vizet nyelve, görcsös csuklások közt a balpart fele tartott, ahol mintha messze, a láthatár fölött derengenének az erdő törései s sárgulna a partmenti homok.

Ég, erdő, homok — minden ragyogó zöld, káprázatszerű. Egy utolsó, csodálatos erőfeszítés és Trofim lába a földet súrolja. Kivonszolta a homokra a kiscsikó benyálasodott testét s szipogva matatott kezével a homokon.

Az erdőben az átkelt lovasok hangja zúgott, valahol a földnyelv mögött ágyúlövés dübörgött. A sárga kanca ott állt Trofim

mellett, a vizet rázta magáról s a kiscsikót nyalogatta. Trofim ingadozva talpra állt, két lépést tett a homokon, majd fölszökött s az oldalára esett. Mintha forró szúrás járta volna át a mellét, estében lövést hall. Egy magános lövés, a hátában, a jobbpartról. Ott a jobbparton a vitorlavászoninges, fehér tiszt közönyösen tolta vissza karabélya závárát, kidobta a füstölgő hüvelyt. A homokon pedig két lépésre a csikótól ott feküdt Trofim. A görcsbe húzódott, érdes, elkékült ajka — amely öt éve nem csókolt gyereket — elmosolvodott s vértől lett tajtékos.

(1924)

LIGYIJA SZEJFULLINA

A VAGYON

I

Trunov, a kovács, ivott, mint a kefekötő. Családja nyomorgott. A legidősebb lány, a szép Jelizaveta, egy emberkerülő, szinte torz, ájtatos özvegyemberhez ment férjhez. Az asszony undorodott az együttéléstől. De mindig jóllakhatott, volt ruhája, cipője meg védelmezője a gonosz szomszédokkal szemben. Rokonai és ismerősei szerencsés teremtésnek tartották. Az anyja azt akarta, hogy második lánya, a serdülő Klavgyija is elkerülje a nyomort és a bűnt, hogy az ő élete is úgy alakuljon, mint nővéréé.

Egy áprilisi estén, esti ájtatosság után a fáradt öregasszony ezért imádkozott az istenhez. Kereső tekintetét az ikonra függesztette, a gyertyák meg-megrebbenő lángjára, keresztülnézett a fojtó tömjénfüstön, sóhajtozott, arcra borult, sűrűn hányta magára a félénk, apró kereszteket. A közelében dühödten imádkozott egy nyomorék asszony, a város jónevű fehérneművarrónője. Hátgerincsorvadása folytán nehezen mozgott a lába. Minduntalan leült a fal mellett álló szépformájú, szőnyeggel leterített kis székre. Ködös szeme, két egymástól különböző szembogara ilyenkor furcsán siklott végig az imádkozók tömegén. Az öreg Trunova megalázkodó, buzgó könyörgése megindította. A templomból kifelé menet egymás mellé kerültek és szóba elegyedtek. Az erőscsontú Trunova vigyázva, karonfogva támogatta az alacsony, puhánytestű varrónőt, aki miközben beszélt, sután lengette balkarját, mint valami sebzett, csontos szárnyat. Görcsös, sötét ujjainak szenvedélyes mozdulatai kifejezőbbek voltak szavainál. A varrónő együttérzőn beszélgetett Trunovával; csodálatosan szép, gyöngéd, meleg gyermekhangja volt. Megígérte, hogy ingyen tanítja, ruházza és élelmezi Klavgyiját, aki

ezért cserében, ha a mesterséget kitanulta, három évig dolgozik majd neki, csekély fizetésért. A fehérneművarrónő elnézte a sötétedő eget, az alkonyat élénkvörös szegélyét s oktatón mondta:

— Csodálatos szépségeket teremtett az isten mind az égen, mind a földön. Szép lenne az emberek élete is, ha erre méltók lennének. Isten mindenkiért van, mi pedig egymásért vagyunk. A jegyzőnél majd megcsináljuk az írást. Holnap keress fel. A Zarecsnaján van a házacskám, bárki megmutatja.

2

Halottaskocsi haladt el az utcán. A temetés után gyors galoppban vágtattak a gyászlovak. A kerekek nyomában napfénytől aranyozott, vidám porfelhő szállt fel. Klavgyija megállt a keresztúton. A feketeruhás kocsis rárikkantott:

— Hej, de szép kislány! Mint a nyíló rózsa!

Klavgyija nem hányta-vetette meg a szavait. Nevetéssel viszonozta a kocsis gyönyörködő tekintetét. Könnyű volt a lelke. Reggel teát ivott, tejjel meg cukorral. Tiszta ingecskét viselt, megmosott lábán cipő, régi holmiból varrt ruhácskája szépen simult testére. Annak emléke, hogy alig egy hónapja még mezítláb, hajadonfőtt, éhesen és bocsánatkérőn ődöngött az emberek között, nem felhőzte be a jelen örömeit. Útközben dudorászott magában, néha hangtalanul mozgatva ajkát. Tulajdon álmait fonta a dalba. Ha majd a varrónő fizetést ad neki a munkájáért, varr magának egy zöld gyapjúszoknyát meg két-három blúzt. Az egyik rózsaszín selyem lesz, olyan, mint Surkáé, az utcalányé. Ezt a blúzt minden nő irigyelte az utcában. Aztán nemezcsizmát vesz az anyjának télire, tavaszra meg egy pár erős cipőt. Gondolatban így egész szerencsétlen családját jóllakatta, felruházta, gondoskodott magáról is: férjhez ment. Férje úgy mosolygott rá, mint az előbb a barátságos gyászhuszár, de arca és hangja a fiatal levélhordóéhoz hasonlított. A levélhordó a télen hazájukból érkezett levelet vitt Trunovéknak. Klavgyija azóta sem látta, de már kétszer is álmodott róla. Egyszer azt álmodta, hogy a levélhordó majd felfalja a szemével, megfogja a kezét és azt mondja: „Kedveském". Másik álmában különös, virágos úton lépkedett a fiatalember, visszatekintett Klavgyijára, meghajolt feléje, félig hívón, félig búcsúzón. Klavgyija utána akart szaladni, de mozdítani sem bírta a lábát. Könnyek között ébredt és egész nap az járt a fejében: „Nem halt-e meg?" Ha erre gondolt, összeszorította szívét az édességes szenvedés, amilyet csak fiatalok érezhetnek.

Amikor Klavgyija visszatért a bevásárlásból, a varrónő észrevette pompás hangulatát. Nem tetszett neki. Az ő életét beborította

betegségének keserű köde. És mint ahogy a ködben minden alig sejthető árnyék nagynak és gonosznak rémlik, a varrónő bűnnek érzett mindennemű fiatalos nyugtalanságot. Mintha tisztátalanságot kutatna rajta, messziről tetőtől talpig végigvizsgálta a lányt és csengő hangon mondta:

— A ruhát a moly rontja meg, a vasat a rozsda, a lányt pedig az utca. Azt hittem, előbb hazajössz.

Klavgyijának megrezdültek a pillái. Elsápadt, dadogva felelte:

— Máskor majd jobban igyekszem.

Ijedtsége meglágyította a varrónőt. De amikor Klavgyija átöltözött viseltes ingébe és kartonszoknyájába, és mezítláb tisztítani vitte az udvarra a nagy réz-szamovárt, megint haragos szemmel méregette a lány testét. Klavgyija behúzott mellel, meggörnyedve lépkedett. Keserű szégyent érzett, de nem bántódott meg. A sivár házfal meg a kőből épült raktár közötti, keskeny sikátorban hosszúkéményű deszkabódé állt. A kis épület belsejét Klavgyija kisúrolta, felmosta, s a hozzávezető átjárót tisztára söpörte. A tisztaság, amelyet teremtett, tisztelettel vegyes csodálkozást váltott ki a varrónőből. Orgonabokor takarta el a kis bódét. Klavgyija ez alatt tisztogatta a nagy réz-szamovárt és arra gondolt, hogy háziasszonyának van egy másik rézcink-szamovárja is, de azt csak húsvétkor használja.

A varrónő egyszer kinyitotta előtte csillogó bádoggal pántozott ládáját. Nagy darab szövet- és selyemmaradékok, megvarrt s még nem viselt ruhák voltak benne. A konyhában rengeteg használatlan edény sorakozott. A kelmék, a fölösleges edények, a ház, az udvar, a közönséges szükségleteket szolgáló, tiszta kis bódé, az orgonabokor illata, a zöldségágyások, s az udvar tulsó végében a két gyönyörűen virágzó, fiatal almafa — ez mind, mind a varrónő, Marja Vasziljevna Klepikova tulajdona. Ezért erős Marja Vasziljevna, ha nyomorék is, ezért tiszteli mindenki. Vitatkozni nem szabad vele, haragudni rá hiábavaló, kedvében kell járni. Máskülönben elkergeti. Klavgyija előtt örökre bezárul az ajtaja annak a világnak, ahol a magas kerítésen belül csodálatos fák nőnek, ahol tisztaság és boldog bőség uralkodik; akkor vissza kell mennie a kovácsműhely mellé, az udvarnélküli házikóba, a madársóskával benőtt, letaposott kis tisztás közelébe, ahol vasárnaponként rongyos, részeg parasztok verekednek, alkonyat felé pedig arcátlan kamaszok settenkednek.

5

Közeledett a karácsony, sok volt a munkájuk. Kszenofontovna, az öreg varrónő, nem is ment haza éjszakára. Három órát aludtak naponta. Klavgyijának is el kellett végeznie a mindennapi munkát,

azonkívül az elkészült holmikat is ő szállította haza. Nagyon fáradt volt, éjszaka, varrás közben gyakran elbóbiskolt. Hogy álmát elűzze, Kszenofontovnával együtt ki-kiszaladt az udvarra, megmosdott a hóban, mustárt szagolt. A háziasszonyt álmatlanság kínozta. De ezen az éjszakán egyszer csak behúnyta a szemét és jólesően elmosolyodott. Ujjai gyöngéd óvatossággal motoztak az asztalon. Klavgyija meglátta és felkiáltott:

— Jaj, mit tapogat, Marja Vasziljevna?

— Rostába gyűjtöm őket — felelte boldog hangon a nyomorék nő és felébredt.

Azt álmodta, hogy sárga, pelyhes kiscsibék vannak a keze alatt. Miközben álmát elmesélte, sírvafakadt.

— Erőt vesz rajtam az álmosság. Ez nálam a halált jelzi.

Erőlködve emelte fel nehéz farát, a mustár után nyúlt. Mozdulata nevetséges volt, de könnyáztatta, csunya arcát a legfélelmetesebb emberi gondolat zord fénye világította be. Klavgyija ránézett és öntudatlan tisztelettel sütötte le szemét. Teljes csöndben dolgoztak tovább. Aztán felállt a háziasszony.

— Feküdjetek le, úgy három óra múlva felkeltelek benneteket.

Klavgyija ijedten kiáltott fel. Elfelejtette behozni az ágyat. Marja Vasziljevna megmérgesedett.

— Én ágyazzak meg neked? Talán még az orrodat is megtöröljem! Bezzeg, amikor én tanulólány voltam! Akkor megtudtad volna, mi a munka!

Klavgyija a főnöknő hálószobájában aludt a padlón, egy darab nemezen. Nappalra az összegöngyölt fekhelyet a pitvarból nyíló kamrába állították, nehogy megbontsák vele a két kis szoba s a tiszta konyha példás rendjét. Télen előbb be kellett hozni, hogy átmelegedjék. Klavgyija bűntudatos mosollyal futott a kamrába. A kamra falait jeges, pihés zúzmara borította. Klavgyija, miközben átkarolta a sarokban álló filcgöngyöleget, egyszerre átfázott. Pedig nagyon álmos volt. A szeme majd leragadt, reszketett a lába. Klavgyija ráborult a filcre és sírvafakadt. A nyomorék nő már lefeküdt, már-már el is aludt, de a lány még mindig nem tért vissza. A varrónő végül haragos szuszogással feltápászkodott, melegen felöltözött, lámpát fogott és kiment a kamrába. Klavgyija, a filctekercshez simulva, mélyen aludt — állva. Meghajló nyaka, meggörnyedt, bágyadt, kifáradt, fiatal testének minden tagja annyi friss meleget árasztott, hogy a varrónő szíve ellágyult s elfogta az irigység. Marja Vasziljevna nem tudott már elaludni, de segédeit egy órával később ébresztette fel, mint ahogy akarta. A nyomorék nő sötétben feküdt. Mereven bámulta a fekete mennyezetet, mintha a múlt lidércfényei odavetítették volna különféle emlékeit. Reggel a főnöknő szeszélyeivel gyötörte Klavgyiját: egyszer túlságosan is kedves volt hozzá,

másszor a végletekig kötekedő. A lány futtában nyeldeste a könnyeit, találomra válaszolgatott. Már csak öt nap volt karácsonyig. A fehérneművarrónőnek szokása volt ilyenkor megajándékozni segédeit. Kszenofontovna nemes kelmét kapott — gyapjút vagy félgyapjút — a másik tanulólány kartont. Egyházközsége kiválasztott szegényeinek régi holmikat ajándékozott Klepikova. Úgy vélte, hogy öt nap alatt ki-ki átszabhatja a régi holmit a közeledő ünnepre.

Este átjött hozzájuk a kancsal szomszéd. Felsöpörte az udvart, vizet hordott Marja Vasziljevnának, fát aprított. A templom papjain kívül ő volt az egyedüli férfi, aki bejáratos volt a varrónőhöz. Klavgyija sietve lesimította a haját, felegyenesedett varrása mellett. Kszenofontovna lopva rápillantott, felélénkült tekintetet vetett a főnöknőre. Klepikova jóindulatúan mosolygott és hálószobájába ment. Elkészítette a vízhordónak meg a Kszenofontovnának szánt ajándékokat, aztán elgondolkodva állt meg a karton mellett, amelyet Klavgyijának akart adni. Elsőnek, szégyenkezve, suta hajladozással, a kancsal szomszéd köszönte meg az ajándékot. Aztán Kszenofontovna csókolt kezet Marja Vasziljevnának, majd illendőn összeszorított száját hozzáértette a főnöknő arcához. A varrónő elhárította hálálkodásukat, mosoly fénylett az arcán. Jólesett adni. Megfiatalodott arccal nyújtotta át Klavgyijának a kelmét:

— Te meg, madárkám, egy blúzra való, kék selymet kapsz. Az egyik szoknyámat meg majd átalakítjuk neked.

Klavgyija, mint az előző években, sietve földig hajolt a főnöknő előtt, de szemében felragyogott a boldogság. Keze reszketett, amikor átvette az ajándékot. A nyomorék lelke mélyéig megindult. Nyomban munkába adta a kék selymet a maga számlájára. Divatos, dúsujjú, húzott blúzt varratott belőle.

Ünnepestén az öreg Trunova az első csillag felkeltéig böjtölt. Most élvezettel ette a puha kenyeret, vízzel öblítette le. A részeg kovács szokatlanul nyugodtan aludt a kemencén. Az öregasszony a jóllakas örömeit élvezte. Csak a kovács súlyos horkolása törte meg a csendet. A felesége már megszokta, nem is hallotta. Úgy érezte, hogy körülötte minden jóleső álomba merül. Klavgyija nagy zajjal rontott a szobába. Anyja összerezzent, nem örült meg rögtön a lányának. Aztán az öregasszony meg a fiatal lány sokáig gyönyörködött a blúzban, tapogatták a selymet, fojtott hangon, turbékolva beszélgettek. A kovács közben felébredt és sokáig hallgatta őket. Lemászott a kemencéről, dagadt arccal, lomposan, vörös szemmel. Rekedten mondta: — Rongyszedők! Inkább férjhez adná Klanykát az a vén madárijesztő!

Ezzel kilépett, s csak félvállára kanyarította rövidbundáját. Meglepő tanácsát okosnak tartotta az öregasszony. Elhatározta, hogy beszél jótevőjükkel, a varrónővel. Klavgyija kellemesen töltötte az

ünnepeket. Apja valahol a városban kószált, nem féktelenkedett odahaza. Klavgyija este a külvárosi lányokkal sétált, elment egy táncmulatságba is. Csinosan volt öltözve, most már vendégségbe hívták, a legények nem szégyeltek elmulatgatni vele. Reggel ment haza a táncmulatságról, de nem tudott rögtön elaludni.

Hangosan és szaporán vert a szíve. Vágyak tömege gyötörte. A vágyakat nem tudta szavakba önteni, egyetlen érzéssé folytak össze: a megsejtett boldogságtól való félelem érzésévé.

4

Vízkereszt éjszakáján, a háza melletti, üres telken, megfagyott Trunov kovács. Komor reggel volt, amikor a felesége rábukkant friss hóval lepett összegörbedt, fekete holttestére. Az öregasszony vad keserűsége csodálatba ejtette gyerekeit és szomszédait. Zokogott, térden kúszott a hóban, sokáig csókolgatta az iszákos ember piszkos arcát, ölelgette, nem bírt elszakadni tőle. Az ilyenkor illő imák helyett szakadozott, vijjogó sírás tört elő belőle. Egyszerre megroskadva tért haza a temetésről, minden iránt közönyösen. Később csak Klavgyija férjhezadásának gondja tartotta benne az életet. Mert arról szóltak a kovács utolsó szavai. Az asszony végrendeletnek érezte. Trunovék házikóját beszögezték. Az öregasszony Lizavetáékhoz költözött. Segített, ahogy tőle telt, dajkálta a gyerekeket, de mosással már nem tudott pénzt keresni. Háta erősen meggörnyedt, bottal kellett járnia. A vejének terhére volt. Az öregasszony nem járt máshova, csak a templomba, hogy elsuttogja félénk imáit, meg a varrónőhöz, hogy meglátogassa Klavgyiját. Marja Vasziljevna barátságos volt hozzá, sajnálta az erejét vesztett édesanyát. Szívesen elbeszélgetett vele. Beszélgetésük abból állott, hogy a varrónő beszélt, Trunova pedig mindenben helyeselt neki. A nyomorék nő hosszasan, körülményesen panaszolta gyönge egészségét. Ezért az öregasszony s a varrónő környezetében élők, egyre biztosabbra vették, hogy a főnöknő nem él sokáig.

Az öreg Trunova ismert egy barátságos kis családot, ahova, a fiú mellé, szívesen befogadták volna Klavgyiját, ha a főnöknő átsegítette volna őket az első nehézségeken. Az öregasszony sokáig leste a beszélgetésre alkalmas időt, s mégis váratlanul és alkalmatlan időben terelte erre a szót. Egy ünnepen, pihenőnapon, márciusban, amikor a látszólag mogorva természet tavaszi meleget árasztott, együtt mentek végig az udvaron. A főnöknó a fákat és a csupasz bogyóbokrokat nézegette. Felsóhajtott:

— Kivirágzanak, gyümölcsöt hoznak, s én már nem leszek. Nekem termettek . . . ki lesz a gazdájuk, ha én meghalok?

Az öregasszony megállt, meglendítette botját és megfogta Marja Vasziljevna ruhaujját:

— Jótevőnk, drágaságunk, sokkal vagyunk adósod. Házasítsd ki Klavgyuskát . . .

A varrónő nem rögtön értette meg, miről van szó. Azt gondolta, hogy Klavgyijának sürgősen lepleznie kell lánykori bűnét, hogy valahol, talán itt, a kapu előtt, várja a hasznot a züllött vőlegény. Széttárta a karját, kiabálni kezdett:

— Ilyenek vagytok mind, egytől egyig! . . . Züllöttek, önzők, haszonlesők! . . .

Kellemes hangját most áthatóvá, élessé torzította a düh. Bizonytalan, bicegő léptekkel sietett a házba.

Klavgyija késő este átfutott Lizavetáékhoz az anyjáért. A főnöknő azt mondta, hogy haldoklik s kéri az öregasszonyt, siessen hozzá, elbúcsúzni. Klepikova gyöngélkedett ugyan, feküdt is, majdnem egyfolytában három napig, de meggyógyult. Az öreg Trunova ápolta. A nyomorék folyton a szerencsétlen házasságokról beszélt, a sokgyermekes családokról, a nyomorról, a férfiak tisztátalan erkölcséről és dicsérte Klavgyiját. Végül kijelentette:

— Ha a lányod nem megy férjhez, amíg meghalok, és megőrzi szüzességét, ráhagyom a házamat, az udvarral és mindenemmel együtt. Szolgáljon úgy, mint rokonom. Nem kell sokáig szolgálnia.

Klepikova, csöndesen betegeskedve, még huszonöt évig élt. Évről évre kevesebbet mozgott. Arca áttetszővé vált, teste elnehezedett. Keserves feladat volt az ápolása. Klavgyija sok éjszakát átsírt, de a dühödt sírás nem okozott enyhülést. Ilyenkor elhatározta, hogy reggel elmegy és mint szabad ember vállal munkát, de továbbra is ott maradt . . . Azt gondolta: „Elmegyek, közben ő meghal és kárba vesztek az éveim . . .”

A öreg Trunova nem érte meg Klepikova végét — meghalt. Klavgyija végül illő tisztelettel, gazdag adományokból, eltemette főnökét. Ezerkilencszáztizennyolc augusztusában a ház tulajdonosává nyilvánították Klavgyija Makszimovna Trunovát. Akkor múlt negyvenhárom éves. A külvárosban már rég ráakasztották a „felfüstölt menyasszony” gúnynevet. Negyven éves korára arca komor lett, homlokára, szája köré vékony ráncok vésődtek, egyenes termete kissé meggörnyedt. De hervadt ajkának szemérmes mosolyában, egyenes, tiszta tekintetében valami szomorú gyerekesség bujkált, amely megfiatalította a vénlányt. Az új főnöknő fehérneművarrodája rosszul ment. Klavgyija Makszimovna néha már arra gondolt, hogy az emberek nem számítanak többé hosszú életre. Vászon helyett egyre gyakrabban hoztak batisztot a műhelybe. A drága, vesződséges, de tartós kézihímzést kiszorították a gyenge gépi hímzések meg az olcsó recemunkák. Klavgyija beszerzett egy hímzőgépet, de nem volt

ínyére ez a munka. Férjhez készült s otthonával, háztartásával akart foglalkozni. Az örökség átvétele után megjelentek a kérők: tisztes, idősebb özvegyemberek. Klavgyija Makszimovna nem kedvelte a gondterhelt, szakállas arcokat, az idős kezek megfontolt mozdulatait. A csupaszarcú levélhordó nem öregedett álmaiban. Kosarat adott kérőinek. Klavgyija egyszer, amikor régi holmikat válogatott Lizavetáéknak, halványkék selyemblúzt húzott ki a ládából. Gyöngéden kisimította a fekvéstől meggyűrődött, dús, húzott ujjat, és elgondolkodott. Az ablakokra már felrakták a téli kereteket. Klavgyija Makszimovna egyik unokahúga tisztította az üveget és csöndes, békés hangon énekelte az új dalt:

Csd a burzsujt, elvtárs, hurrá! . . .

A vakító ragyogás, őszi nap fényébe vonta a lányt meg a csíkos macskát a széken.

Klavgyija Makszimovna odaszólt neki:

— Nézd csak, Poljuska, ez az első blúz, amit varrtak nekem . . .

A kislány hátranézett, tenyere fonákjával lesimította kócos haját és felnevetett.

— Milyen mulatságos ez a régi divat! . . . Miért alszol te folyton, Murka? Ó te, ó te, ó te . . .

Felkapta a macskát, megszorongatta, gyöngéden duruzsolt neki, egy pillanatra kinézett az ablakon s meglátta a kristályos levegőben alálibbenő, rozsdás faleveleket. Felkapta a földről a tálat:

— Megyek, hozok tiszta vizet . . .

Poljuska az ajtó felé indult, hosszú lábát magasra kapdosta, szökdécselt, táncolva lépkedett. Valami hangtalan dallam ütemére ingatta a fejét és butuskán, kedvesen mosolygott. Klavgyija Makszimovna ellenszenvvel nézte a fejlődő leánytestet. Rákiáltott a húgára:

— Tizenhat éves és kényeskedik, mint egy kisgyerek! Takarodj a szemem elől, haszontalan, bolondos teremtés! . . .

Hangosan lecsapta a láda tetejét. Lizaveta nővére, hogy megengesztelje, átköltözött hozzá éjszakára. Az ágyban, egymás mellett fekve, sokáig beszélgettek. Klavgyija az ifúságát szerette volna felidézni. De Lizaveta elfeledte a magáét. Csak a fájdalmakra és örömökre emlékezett, amelyeket gyermekei okoztak neki, s családja részére ajándékokat kért Klavgyától. Klavgyija egyszerre úgy érezte, hogy neki magának is kevés emléke maradt s nincs mit elmondania. Már nem figyelt nővérére. A saját életére gondolt. Örömre, gyöngédségre ő már nem kell senkinek, csak a házáért kérik. És valamelyik őszhajú özvegy férfi, ha derék ember, legfeljebb jól bánhat vele, ha a férje lesz. Teste sovány és fáradt, csontjai sajognak, ha időváltozást éreznek; haja őszül és erősen hullik.

Klavgya sírvafakadt. Hogy zokogását elfojtsa, haragosan fújta ki az orrát, köhécselt. Lizaveta azonban nem hallott semmit. Elaludt, hirtelen, mélyen, mint a gyermekek meg a boldog öregek.

Hamarosan megszűnt a szóbeszéd Klavgya férjhezmeneteléről. Köröskörül éppen olyan zavaros és kiszámíthatatlan lett az emberi élet, mint a gépi hímzés. Keveseket vonzott már Klavgyija Makszimovna saját háza. Klavgya sógora tanácsára sietve eladta az első vevőnek új ezresekért. Nehezen tudott elszakadni az udvartól. Sokáig ácsorgott a kapu előtt, görnyedten, könnyeit törülgetve. Este azonban, Lizavetánál, aki bőségesen és hízelgően vendégelte meg gazdag húgát, Klavgyija Makszimovna felvidult. Az asztalnál többet ivott a kelleténél. Sötét arcán kiütött a veríték, foltokban ömlött szét rajta a csunya, öreges pirosság. Kurtán, rikácsolva nevetett és vontatottan mondta:

— Bánom is én a házakat meg a kerteket, nem adnak azok örömöt manapság! Amíg veletek élek, meg tudom fizetni a falat kenyeremet. Meg aztán, azt mondják, az új törvények kötelezik a fiatalokat, hogy eltartsák a magános öregeket? Igaz, Petyenkát is kötelezik, hogy eltartsa a nagynénjét. Igaz?

A tizenhétéves Petyka, aki a bíróságon volt kézbesítő, a törvények ismeretével büszkélkedve, körülményes magyarázatba kezdett:

— Hát az úgy van, hogy elsősorban a szülőanyát kötelességünk eltartani . . .

Klavgyija Makszimovna mélyen lehajtotta fakult, gyérülő hajú fejét, fájdalmasan összekulcsolt kezét térde közé ejtette, sírvafakadt és botladozó nyelvvel ismételgette:

— A szülőanyát? . . .

(1933)

ALEKSZANDR SZERAFIMOVICS

VIDÁM NAP

Ezen a frontszakaszon, a Don felső folyásánál, utóbbi időben csend volt. Egy nyomasztó, sötét éjszakára virradó hajnalon hirtelen megszólaltak a fasiszta ágyúk. Össztüzet adtak . . . majd másodikat, harmadikat . . . földrengető ágyúzás kezdődött.

Hát ez meg mi? Támadás? . . . A mi vonalunkon minden várakozásba feszült, felkészültünk az ellenállásra. Valamennyiünket — katonákat, parancsnokokat, tüzéreket és aknavetőket — mindenkit, aki csak ott volt, lövészárkokban, bunkerben, kiserdőben vagy az arcvonal mögött, elképesztett ez a teljesen megmagyarázhatatlan dolog: a fasiszta tüzérség nem az erődítményeinket, nem a tüzelőállásainkat lövi, hanem a puszta földet, a két arcvonal között elterülő kopár mezőt. Semmi sincs ezen a mezőn. Itt-ott egy-egy lombjavesztett bokor, jelentéktelen mélyedés feketéllik, ott ugyan egy kismacska sem bújhatik el. Ám a fasiszta tüzérség földet rengető hévvel lövi ripityomra a csupasz területet. Fekete füst- és porfelhőkben iszonyú súlyú, hatalmas földrögök röpködnek, nyomukban mély szakadékok füstölnek baljósan. A mezőt már úgy feltúrták, mintha óriás-eke szántott volna végig rajta.

A katonák nekibátorodva előbújtak a lövészárkokból és értetlenül bámultak egymásra.

— Mi az ördög?

— A puszta mezőt, ripityomra . . .

— Hiszen ez pénzbe kerül . . .

— Megvadult a fritz . . .

— Elment az esze, pedig sose volt . . .

— Meghibbant . . .

Sehogy sem értették a dolgot.

Az ellenség sokáig lőtte a semmit, egyre újabb darabokat szántott fel a puszta mezőn — a katonák csak nézték és csodálkoztak.

. . . Előzőleg ködös, fekete éjszaka volt. Ilyen ködben egyforma csend honol mindkét fél lövészárkai felett. Itt is, ott is egyformán hallgatóznak a láthatatlan őrszemek. Hirtelen gépfegyversortűz ropog a sötétben, vagy rakéta röppen a magasba s világítja meg a halotti kék fénnyel a füstölgő ködöt. Aztán megint csak ködös homály; egyetlen hang sem hallik.

A sötétben megbújó, rejtett fedezékben vonaglón imbolyog a falon a kis mécses furcsán reszkető árnyéka. A parancsnok így szól:

— Köztünk és a németek között ott áll egy sértetlen harckocsink. Benne halott bajtársaink . . . Valamelyikük géppisztolyával a kezében, felnyitotta a tetejét, nyilván lőni akart a németekre. A közellopózó ellenség gránátja beröpült a nyíláson. Bajtársaink valamennyien életüket vesztették. A németek nem vették ágyútűz alá a harckocsit, mert épen szeretnék megkaparintani. Mi sem lőjük szét, reméljük, hogy visszahozhatjuk, és megint a Vörös Hadsereget fogja szolgálni. Hősihalált halt bajtársainkat illendően eltemetjük. El kell hozni valahogy, anélkül, hogy tüzet nyissanak ránk. Tíztizenöt ember menjen érte. Önkéntes jelentkezés alapján . . .

— Jakimenko elvtárs, beszéljen a katonákkal. De nehogy rágyújtsanak! . . .

Jakimenko kiment és óvatosan betette maga mögött az ajtót. Az árnyékok vonagló táncot jártak a falon. A parancsnok állát tenyerébe támasztva, álmatlanságtól kivörösödött szemmel pislogás nélkül meredt a durván ácsolt asztalon kiterített térképre. Vagy tíz perc múlva egy csapat katona tódult be óvatosan az ajtón.

— No, megvannak?

— Itt a tizenöt vállalkozó.

Előlépett egy huncutszemű, egészen fiatal katona. Arcán árnyékok futkostak.

— Parancsnok elvtárs, beszélhetek?

— Nos?

— Én elhozom azt a harckocsit. Nem kell hozzá tizenöt ember. Minek ekkora csődület? Ilyen nagy gépet így sem húzhatunk el, csak felverjük az egész környéket.

— Hát akkor mit akarsz? Egyedül mégy?

— Engedje meg, parancsnok elvtárs, hogy két soffőrt vigyek magammal.

A parancsnok felhúzta elnehezült szemhéját, komolyan nézett a katonára.

— Mihelyt megindítjátok, elbődülnek a német ágyúk, nyomban szétlövik — az orruk előtt van és már belőtték magukat.

— Nem, parancsnok elvtárs, csend lesz.

— Hogyan?

— Engedje meg, hogy a feladat teljesítése után tegyek jelentést.

A parancsnok elgondolkozott.

— No, jó, menj. Saját felelősségedre.

— Igenis.

A három ember megindult és beleveszett a mozdulatlan homályba. Lélekzetük sem hallatszott. Fű se zörrent a nyomukban — áthatolhatatlan sötétség terjengett változatlanul. Óvatos macskaléptekkel, meggörnyedve mentek, vagy hason csúsztak előre, megálltak és hallgatóztak: határtalan homály, csendóceán . . . Ám a lopakodó katonák tudták: ebben a határtalanságban feszült figyelem rejlik. Hirtelen halottkékfényű rakéta röppen fel, rövid gépfegyversorozat ropog. A három ember földre veti magát és mozdulatlanul hasal . . . Aztán megint csak a sötétség . . .

Inkább megsejtették, mint meglátták az éjszakában a feketéllő tömeget. Megtapogatták: igen, harckocsi. Egyikük lélekzetét visszafojtva, bemászott. Síri hideg csapott feléje. Kicsavarta a motor gyújtógyertyáit. Most nem lesz kompresszió, a motor nem indul meg, nem berreg. Majd hátramenetre kapcsolt — a harckocsi láthatatlan ágyújával a láthatatlan, ellenséges lövészárkokra meredt. Ezután megint kimászott, egyik társával megragadta az indítókart és lassan, erőlködve elkezdte forgatni a motor főtengelyét. A harckocsi alig érezhetően hátrált, olyan észrevétlenül, mintha nem is engedelmeskedne az indítókarnak és egyhelyben állna a hangtalan homályban. A katonák meg csak egyre forgatták, lassan, minden erejüket megfeszítve, visszafojtott lélekzettel. Homlokukon forró verejték gyöngyözött. Amikor valamelyikük szíve már fájdalmasan kalapált, a harmadik felváltotta, és tovább forgatták a főtengelyt ugyanolyan lassan, zajtalanul. Ha nappal nézik ezt a harckocsit, mozgása olyan észrevétlen lett volna, mint a percmutatóé, amely szinte egyhelyben áll. És mindenre az éjszaka áthatolhatatlan homálya borult.

Akármilyen érzékelhetetlenül, észrevétlenül mozgott is a harckocsi, hajnalra, amikor még alig rajzolódtak ki a fekete esőfelhők körvonalai, megérkezett a hadállásunkhoz. A huncutszemű legény jelentkezett a parancsnoknál:

— Parancsnok elvtársnak jelenthetek?

— No, beszélj, beszélj. Mi történt?

— A feladatot teljesítettük. A harckocsit épen és sértetlenül elhoztuk.

— Hogyan csináltátok?

A katona elmondta.

— Derék fiúk! Kitüntetésre terjesztelek fel mindhármotokat.

Alighogy ezt kimondta, az ellenséges lőállásban össztűz dörrent. Utána másik, harmadik . . .

Lett erre nagy mozgolódás:

— Mi az, támadás készül?

Lelkendezve futott oda egy katona:

— Engedelmével jelentem, parancsnok elvtárs, az ellenséges tüzérség nem a fedezékeinket lövi, hanem a puszta földet, ahol a harckocsi állt. Az egészet feltúrták.

A parancsnok kiment, szeméhez illesztette távcsövét. Össztűz reszkettette a földet.

— Hát ezek megőrültek! . . .

Felderítőink másnap két „nyelvet" hoztak. A foglyok kihaligatásukkor egybehangzóan vallották; amikor megvirradt, a németeknek szeme-szája elállt: eltűnt a harckocsi. Parancsnokságuk azonnal lefogatta az őrszemeket. Aztán elkezdték törni a fejüket: hová tűnhetett? El nem mehetett zaj nélkül, a motor felberregett, a hernyótalpak csikorogtak volna. Eltolni sem lehetett, ekkora gépet meg sem tudnak mozdítani. Vontatókötélre sem vehettük, a vontatómotor is zajt csap. Sokáig törték a fejüket. Végre egyik tiszt kimondta az egyetlen elfogadható feltevést: az oroszok — ravasz népség az! — egyszerűen álcázták a harckocsit. A mező zsombékos, hepe-hupás, itt-ott bokrok vannak rajta. Az oroszok beásták a harckocsit, lesüllyesztették. Aztán földet szórtak fölébe, bokrokat ültettek. Eltűnt . . . A német parancsnokság elrendelte, hogy addig lőjék azt a helyet, ahol az álcázott harckocsit sejtik, amíg napfényre kerül. Elbődültek az ágyúk.

Amikor katonáink megtudták, milyen baklövést követtek el a németek, olyan éktelen nevetésre fakadtak, hogy ismét megremegett a mező: hahotázott a gyalogság, hahotáztak a tüzérek, hahotáztak az aknavetők, mosolyogtak a parancsnokok. Vidám nap volt ez.

(1943)

ALEKSZANDR SZERAFIMOVICS

KÉT HALÁL

A Moszkvai Szovjetnél szürkeszemű, fejkendős fiatal lány jelentkezett a törzsparancsnokságon.

Komor októberi ég borult a városra, a nedves, hideg háztetőkön, a kémények között junkerek mászkáltak és lepuffantgatták a Szovjet-téren mutatkozó vigyázatlanokat.

A leány így szólt:

— Semmivel sem lehetnék hasznára a forradalomnak? Szeretnék a junkerek közt kémkedni. Ápolni nem tudok — de hiszen úgyis elég nővér van itt. Harchoz nem értek — sohasem volt fegyver a kezemben. De ha menetlevelet kapok, értesüléseket szerezhetek.

Egyik elvtárs — zsíros bőrkabátban volt, övében Mauzer-fegyver, arca tüdővésztől és álmatlan éjszakáktól beesett — mereven nézte a lányt és azt mondta neki:

— Ha becsap, agyonlőjük. Érti? Ha amazok rájönnek, kivégzik. Ha félrevezet, helyben lepuffantjuk!

— Tudom.

— Mindent megfontolt? — A lány megigazította fejkendőjét.

— Adjanak nekem menetlevelet, amivel minden őrszem átenged, és egy írást, hogy katonatiszt lánya vagyok.

Betessékelték egy külön szobába és őrt állítottak az ajtaja elé.

Kint a téren ismét lövések dörrentek — egy junker páncélautó beszáguldott, leadott egy sorozat lövést, aztán megint elrobogott.

— Fene tudja . . . Tudakozódtam, dehát mit ér az, attól még hazudhat — mondta a tüdővészes külsejű, beesettarcú elvtárs. — Nohát, adjuk meg neki. Sokat úgysem fecseghet ott rólunk. Ha meg valami rábizonyul, fejbekólintjuk.

Hamis okmányokkal látták el s a lány megindult az Arbat-téri Alekszandr-intézet felé. Útközben minden sarkon felmutatta a vöröskatonáknak a menetlevelét.

A Znamenkán eldugta a vörös igazolványt. Junkerek fogták körül és bevezették az épületbe, az ügyeleteshez.

— Betegápoló nővérként szeretnék dolgozni. Atyám elesett a német fronton, amikor Szamszonov visszavonult. Két bátyám a doni kozákok között harcol. Kishúgommal élek.

— Igen helyes, kitűnő! Örvendünk. Nagy Oroszországunkért vívott nehéz harcunkban minden nemes hazafi őszinte támogatását örömmel vesszük. Maga katonatiszt lánya. Parancsoljon!

Bevezették a társalgóba és teával kínálták.

Az ügyeletes tiszt így szólt az előtte álló junkerhez:

— Tehát idefigyeljen, Sztyepanov: öltözzék munkásnak és menjen el a Pokrovkára. Itt a cím. Apróra tudjon meg mindent erről a lányról itt.

Sztyepanov kiment. Belebújt egy kabátba, amelyet csak az imént húztak le egy megölt munkásról — mellén kis véres lyuk látszott. Felhúzta a halott nadrágját, rongyos csizmáját, fejébe csapta a sapkát és alkonyatkor elment a Pokrovkára.

Ott valami furcsán fénylő szemű, vöröshajú, toprongyos polgártárs ezt a felvilágosítást adta:

— Igen, itt lakik, a 2. sz. lakásban. A kishúgával. Átkozott burzsuj.

— Most hol van?

— Reggel óta nyoma veszett. Talán letartóztatták. Törzskapitány lánya, kelevény. Mit akar tőle?

— A cselédje falunkbéli volt. Látni szerettem volna.

Éjjel, őrhelyükről hazatérve, a junkerek figyelmességgel halmozták el a szürkeszemű, fiatal lányt. Süteményt, édességet hoztak neki. Egyikük belecsapott a zongorába, a másik térdet hajtott előtte és nevetve virágcsokrot nyújtott át.

— Szétszórjuk ezt a gyülevészhadat. Jól megadtuk nekik. Holnap éjjel a Szmolenszki-piac felől úgy rajtuk ütünk, hogy majd csak úgy röpködnek a tollaik!

Reggel elvezették a lányt a kórházba, kötözni.

Egy fehér fal mellett elhaladva, annak tövében rózsaszín kartoninges munkást pillantottak meg: kitaposott, sáros csizmában, hátraszegett fejjel hevert ott, balszeme felett kis, kerek lyuk.

— Kém — jegyezte meg az egyik junker s oda se nézett, amint elment mellette. — Elcsíptük.

A lány egész nap a kórházban dolgozott. Könnyű, puha mozdulatokkal kötözött s a sebesültek hálásan néztek sötét pillák árnyalta szürke szemébe.

— Köszönöm, nővérke.

Másnap éjszakára hazakéredzkedett.

— Dehát hova akar menni? Hiszen ez nagyon veszélyes! Minden sarkon őrködnek. Mihelyt kiteszi a lábát a mi övezetünkből, azonnal elkapják azok a disznók és minden teketória nélkül agyonlövik.

— Megmutatom nekik az írásaimat, békés polgár vagyok. El kell mennem. Kishúgom vár. Isten tudja, mi van vele. Sír a lelkem utána.

— Hát igen, a kishúga. Ez igaz. De legalább két junkert adok kíséretül.

— Nem, nem, nem . . . — tiltakozott ijedten és karjával elhárító mozdulatot tett. — Majd csak magam . . . egyedül . . . Nem félek . . .

Amaz fürkészően nézett rá.

— U-úgy . . . No, hát miért ne? Menjen.

„Rózsaszín kartoning, szeme felett kis, sötét lyuk . . . feje hátraszegve . . .”

A lány kilépett a kapun, és nyomban végtelen homálytengerbe merült . . . sehol egyetlen kis jel, vagy világos csík, sehol a legkisebbke nesz . . .

Az épülettől átlósirányban átvágott az Arbat-téren, az Arbat-kapuhoz. Kis ködgomoly követte, amelyben tulajdon alakjára ismert. Azontúl semmi — egyesegyedül van a nagyvilágon.

Nem félt. De egész belsejében nagy-nagy feszültséget érzett.

Gyermekkorában, ha apja elment hazulról, belopakodott a szobájába, leakasztotta az ágya feletti szőnyegről a gitárt, maga alá húzott lábbal lekuporodott, és megpengette a húrokat . . . egyre jobban megfeszítette őket, és zengő panaszszavuk egyre vékonyabb, magasabb, egyre elviselhetetlenebb lett. Szívét hasogatta ez a ti-ti-ti-ti . . . Jaj, megszakad bele, nem bírja tovább . . . Hideg futkos a hátán, kis homlokán verejték gyöngyöz . . . Páratlan, megrázó gyönyör volt ez . . .

Így ment most is a sötétben, félelem nélkül, és egyre magasabban szólt a ti-ti-ti-ti . . . Homályosan érzékelte a maga sötét alakját.

Kinyújtott karja egyszerre házfalba ütközött. Ettől egész testében ernyesztő bágyadtság áradt szét, és mint akkor, gyermekkorában, gyöngyöző verejték lepte el homlokát. Házfal . . . pedig itt rácsnak kellene lennie. Tehát eltévesztette az irányt. Sebaj, mindjárt megtalálja. De foga visszafojthatatlan belső remegéstől vacogott. Valaki gúnyosan hozzáhajolt és fülébe súgta:

— Ez már a vég kezdete . . . nem érted? . . . Azt hiszed, csak eltévedtél, pedig ez a kez . . .

Emberfeletti erőlködéssel próbált tájékozódni: jobbra a

Znamenka van, balra a bulvár. Tehát nyilván utat tévesztett és a kettő közé került. Kinyújtotta karját: oszlop. Távíró . . .? Dobogó szívvel letérdelt, tapogatózva keresgélt a földön . . . ujjai nedves hideget értek . . . Rács . . . a bulvár . . . Mázsás súly hengeredett le szívéről. Nyugodtan felállt . . . és megremegett. Minden imbolygott körülötte, ködösen, bizonytalanul, el-eltűnt és ismét felmerült. Minden mozgott: az épületek, falak, fák. A villamospóznák, sínek is mozogtak, vérvörösen a vérvörös homályban. Zavaros-vörösen a homály is kóválygott. Az alacsonyan lógó esőfelhők véresen lobogtak.

Arrafelé tartott, ahonnan ez a hangtalan lobogás áradt. A Nyikita-kapu felé. Különös, hogy még senki rá nem kiáltott, meg nem állította. A házszögletek, kapuk, bejáratok sötétjében — tudja — őrök rejtőznek, tekintetük szüntelenül követi. Tisztán látják, amint ott megy előttük, vörös lobogásban, vörös lángok között.

Nyugodtan ment, egyik kezében a fehérek igazolványát szorongatva, másikban a vörösökét. Aki rákiált, annak odanyújtja a megfelelőt. Sehol semmi, csak a hangtalan, gyász-vörös lángolás tart szüntelenül. A Nyikita-téren iszonyúan felcsapott a láng. Dühös nyelvei belekaptak az alacsonyan lógó bíbor fellegekbe, amelyeken bíborvörös füstgomolyok tomboltak. Egy hatalmas épületet keresztülkasul beragyogott a vakítóan izzó fény. És ebben a vakító izzásban szörnyű remegéssel, vadul szállt fel minden a fellegekbe, csak a gerendák, sinek, falak feketéllettek mozdulatlanul, mint fekete csontváz. S tompán fénylettek tovább a huzatos ablakok.

Szikrák szálltak a magasba, mint hosszúfarkú vörös madarak, pattogó hangok és folytonos izzó suttogás — ez a suttogás mindent betakart.

A leány megfordult. A város sötétbe merült. Megszámlálhatatlan házával, harangtornyaival, tereivel, parkjaival, színházaival, középületeivel — mindenestül eltűnt. Csak a nagy-nagy sötétség maradt.

Mély csend honolt ebben a mérhetetlenségben s a csendben: bizonytalanság — most, most, kitör a névtelen iszonyat. De tartott a csend s a csendben a várakozás. S a lányt borzadály fogta el.

Tűrhetetlenül melege volt. Rézsút megindult. Abban a pillanatban, amikor a sötét sarokhoz ért, zömök alak termett előtte, szuronyán fény csillant.

— Hová? Ki az?

A lány megállt és ránézett. Elfelejtette, melyik igazolvány melyik kezében van. Pillanatig habozott. A fegyvercső torkolata mellének irányult.

Mi ez?! Jobbkezét akarta kinyújtani és akaratlanul, görcsös mozdulattal balját nyújtotta oda. Kinyitotta:

A junkerek menetlevele volt benne.

Az ember leeresztette fegyverét, esetlenül, nehezen mozgó ujjaival bontogatni kezdte az írást. A lányon soha nem ismert, reszkető borzongás futott végig. Mögötte pattogva szakadt ki a tűzből egy szikrakéve, és vonagló fényében . . . ott feküdt a kérges tenyéren a junkerigazolvány — fordítva!

„Óh, te analfabéta!"

— Nesze.

Összegyűrte az átkozott papírt.

— Hová mégy? — kiáltott utána az ember.

— A törzsparancsnokságra . . . A Szovjethez.

— A mellékutcákon menj, különben lepuffantanak!

A törzsparancsnokságon figyelemmel hallgatták — értékes híreket hozott. Szívélyesen beszélgettek vele, kérdezgették. A tüdővészes, beesettarcú ember barátságosan rámosolygott:

— Derék kislány! De vigyázz, nehogy elkapjanak!

Alkonyatkor, amikor a lövöldözés elcsendesedett, visszament az Arbatra. A kórházba egyre hozták, hozták a sebesülteket a környékről. A junkereknek a Szmolenszk-tér felől indított támadását visszaverték, a vállalkozás kudarcba fúlt.

A lány egész éjjel dolgozott. Megkeskenyedett, elgyötört arccal kötözött, kötést igazított, inni adott a sebesülteknek — mindenfelől hálás tekintetek követték. Hajnalban eltorzult arcú junker rontott be magából kikelve a kórházba. Munkásruhában volt, sapka nélkül.

Odaugrott a lányhoz:

— Ez itt . . . ez a szajha . . . ez árult el . . .

A lány falfehér lett, megingott, majd halotti szín öntötte el arcát és elkiáltotta magát:

— Maguk . . . maguk munkásokat ölnek! Ők szörnyű sorsukból akarnak kitörni! . . . Nekem . . . nincs fegyverem, azért így öltem meg magukat!

Kivezették a fehér falhoz. Két golyóval a szívében engedelmesen lefeküdt ugyanoda, ahol nemrég a kartoninges munkás hevert. És amíg el nem vitték, féligcsukott, szürke szeme szüntelenül a komor októberi eget bámulta.

(1926)

KONSZTANTYIN SZIMONOV

A HARMADIK ADJUTÁNS

A biztosnak szilárd meggyőződése volt, hogy a bátrak ritkábban esnek el, mint a gyávák. Ezt szerette elismételgetni s haragudott, ha vitába szálltak vele.

A hadosztálynál szerették és féltek tőle. Megvolt a külön módszere, hogy az embereket hozzászoktassa a háborúhoz. Menet közben ismerte ki az embert. Magával vitte a hadosztálytörzshöz, az ezredhez, nem engedte el egy lépésre sem, ott volt vele mindenhol, ahol aznap meg kellett fordulnia.

Ha rohamra kellett menni, magával vitte a rohamra s ott ment mellette.

Ha kiállotta a próbát, a biztos este még egyszer összeismerkedett vele.

— Mi a családneve? — kérdezte hirtelen szaggatott hangján.

A csodálkozó tiszt megmondta családnevét.

— Az én nevem Kornyev — mondta akkor a biztos s kezet nyújtott. — Együtt mentünk, együtt hasaltunk, most már ismerősök vagyunk.

Az első héten, hogy a hadosztálynál volt, két adjutánsa esett el.

Az első megijedt és kiment az árokból, hogy hátrakússzék. Egy géppuska lekaszálta.

Este, amikor a törzshöz visszatért, a biztos közönyösen ment el a halott adjutáns mellett, még csak a fejét sem fordította feléje.

A második adjutánsnak roham közben lőtték keresztül a mellét. Ott feküdt a hátán, az elhódított lövészárokban, nagyokat nyelt a levegőből és vizet kért. Víz azonban nem volt. Elől, a mellvéden német holttestek hevertek. Egyikük mellett egy kulacs.

A biztos elővette a messzelátóját és sokáig nézte, mintha csak ki szerette volna találni, üres-e, vagy teli van.

Azután súlyos, már nem fiatal testét a mellvéden nagynehézkesen átvetve, elindult a megszokott, kényelmes járásával a szántón.

A németek, nem tudni miért, nem lőttek rá. Akkor kezdtek tüzelni, amikor a kulacshoz ért, fölemelte, megkotyogtatta s hóna alá szorítva visszajött.

A hátát lőtték. Két golyó a kulacsba fúródott. Ő befogta a lyukat az ujjával s kinyújtott kezében víve a kulacsot, tovább ment. Ahogy az árokba beugrott, óvatosan, hogy ki ne öntse, odaadta az egyik katonának a kulacsot.

— Itassa meg!

— S ha odaért volna s üres? — kérdezte valaki kíváncsian.

— Visszajöttem volna s elküldtem volna magát egy másikat keresni, ami teli van! — mondta a biztos, a kérdezőt szemével haragosan végigmérve.

Gyakran csinált olyast, amit neki, mint hadosztálybiztosnak lényegében nem kellett volna csinálnia. De csak akkor jutott eszébe, hogy erre nem volt szükség, amikor már megcsinálta. Akkor megharagudott magára s azokra is, akik tettére emlékeztették.

Így volt most is. Miután a kulacsot meghozta, nem ment oda többé az adjutánshoz, úgy látszott, egészen megfeledkezett róla s a harcmező figyelésébe merült.

Tizenöt perc múlva váratlanul rákiáltott a zászlóaljparancsnokra:

— No, elindították a zászlóalj-segélyhelyre?

— Nem lehet, biztos elvtárs, meg kell várni a sötétet.

— Sötétségig meghal — s elfordult, befejezettnek tartva a beszélgetést.

Öt perc múlva két vöröskatona az adjutáns mozdulatlan testét, a golyók elől lehajolva, hátrafele vitte a göröngyös földön.

A biztos hidegvérűen nézte, ahogy mentek. Egyformán mérte a veszélyt, akár magáról volt szó, akár másról. Az emberek meghalnak, azért háború. De a bátrak ritkábban halnak meg.

A vöröskatonák bátran lépdeltek, nem lapultak a földhöz, nem feledték el, hogy sebesültet visznek. Kornyev épp ezért bízott is benne, hogy odaérnek.

Éjjel, a törzshöz menet a biztos benézett a zászlóalj-segélyhelyre.

— No, mi az, javul, meggyógyul? — kérdezte a sebészt.

Kornyevnek úgy rémlett, hogy háborúban minden lehetséges és mindent egyforma gyorsan kell csinálni, egy jelentést eljuttatni, rohamra menni, sebesülteket meggyógyítani.

S amikor a sebész azt mondta Kornyevnek, hogy az adjutáns belehalt a vérvesztésbe, csodálkozva emelte fel fejét.

— Felfogja, mit beszél? — mondta csendesen s a sebész kardszíját megfogva, maga felé húzta. — Golyótűzben vitték őt két verstát, hogy megmaradjon, s maga azt mondja: meghalt. Minek vitték akkor?

Azt, hogy ő maga hogyan ment a tűzben vízért, Kornyev elhallgatta.

A sebész vállat vont.

— Aztán meg — tette hozzá a biztos, ezt a mozdulatot észrevéve — merész fickó is volt, fel kellett volna gyógyulnia. Igen, igen, fel kellett volna gyógyulnia — ismételte meg haragosan. — Rossz munkát végeznek.

El sem búcsúzott, indult a gépéhez.

A sebész utána nézett. A biztosnak persze nem volt igaza. Logikailag mérlegelve, ostobaságot mondott most. S a szavaiban mégis olyan erő volt s meggyőződés, hogy a sebész úgy érezte egy percre, hogy a bátraknak valóban nem szabad meghalniuk, ha pedig mégis meghalnak, az azt jelenti, hogy ő rossz munkát végez.

— Szamárság! — mondta fennhangon, igyekezett megszabadulni ettől a furcsa gondolattól.

De a gondolat nem hagyta nyugton. Mintha látta volna, ahogy a két vöröskatona a végtelen, göröngyös földön viszi a sebesültet.

— Mihail Lvovics — mondta hirtelen fennhangon, mint valami rég elhatározott dolgot a segédjének, aki kijött a ház elé dohányozni. — Reggel előrébb kell vinni még két kötözőhelyet, az orvosokkal együtt.

A biztos csak hajnal felé jutott be a törzshöz. Rossz hangulatban volt, a magához hívott embereket ma különös gyorsan indította útnak kurta, nagyobbrészt dörmögő útravalóval. Ebben volt a számítása és furfangja. Szerette, ha az emberek haragosan távoznak tőle. Azt tartotta, az ember mindenre képes. S ha szidta, sosem azért szidta, amit nem tehetett meg, mindig csak azért, amit megtehetett s nem tett. S ha sokat tett, a biztos szemére hányta, miért nem tett még többet. Amikor az emberek egy kicsit mérgesek: jobban gondolkoznak. Szerette a beszélgetést szó közepén abbahagyni, úgyhogy az illető csak a nagyját értette meg. Épp ezzel érte el, hogy a hadosztálynál mindig érezték a jelenlétét. Ha csak egy percet töltött is egy emberrel, azon igyekezett, hogy a következő találkozásig legyen a másiknak min gondolkoznia.

Reggel átadták neki a tegnapi veszteséglistát. Ahogy olvasta, eszébe jutott a sebész. Azt mondani annak az öreg, tapasztalt orvosnak, hogy rossz munkát végez, tapintatlanság volt persze a részéről, de sebaj, nem számít, csak gondolkozzék. Tán megharagszik s kitalál valami szépet. Nem bánta meg, amit mondott. A legszomorúbb az volt, hogy az adjutáns elpusztult. Azt különben, hogy sokáig

eszében tartsa ezt, nem engedte meg magának. Ezekben a háborús hónapokban különben túl sok mindenen kellett volna bánkódnia. Később, a háború után majd visszagondol rá, amikor a váratlan halál már csak véletlennek számít. Addig azonban a halál mindig váratlan. Mostanában nem is lesz máshogyan, hozzá kell hát szokni. De mégis elszomorította s valahogy különös szárazon mondta a törzskari főnökének, hogy az adjutánsa elesett, másikat kell keresni.

A harmadik adjutáns kistermetű, világoshajú, kékszemű legényke volt, csak nemrég végezte el az iskolát s most került először a frontra.

Amikor ismeretségük első napján a fagycsípte őszi földön, amelyen gyakran robbant akna, a biztos mellett kellett a zászlóaljhoz mennie, egy lépésre sem maradt el tőle. Ott ment mellette; az adjutánsnak ez a dolga. Azonkívül ez a nagy, testes ember, kényelmes járásával, sérthetetlennek tűnt föl a szemében: ha mellette megy, nem történhetik semmi.

Amikor az aknák különös sűrűn kezdtek robbanni s világos lett, hogy a németek épp rájuk vadásznak, a biztos meg az adjutánsa néha lefeküdt.

De alig feküdtek le, alig oszlott szét a közeli robbanás füstje, a biztos már fölállt s ment tovább.

— Előre, csak előre — dörmögte — nincs mire várnunk itt.

Csaknem a lövészárkoknál „villába fogták" őket. Az egyik akna fölöttük robbant, a másik mögöttük.

A biztos fölkelt s leverte magáról a földet.

— No, látja — mondta menet közben, a kis tölcsérre mutatva mögöttük — ha mi megijedünk s várunk, épp nekünk jön. Csak mindig minél gyorsabban előre.

— No és ha még gyorsabban mentünk volna, akkor . . . — Az adjutáns nem mondta végig, az előttük lévő tölcsérre mutatott.

— Arról szó sem lehetett — mondta a biztos — hisz ide lőttek ránk, úgy lett rövid. Ha ott lettünk volna már, oda céloznak s megint csak rövid lett volna.

Az adjutáns akaratlanul is elmosolyodott: a biztos persze tréfált. De az arca tökéletesen komoly volt. Teljes meggyőződéssel beszélt. S a hit ebben az emberben — a hit, amely a háborúban egy pillanat alatt támad s egyszersmindenkorra megmarad — elkapta az adjutánst. Az utolsó száz lépést egész szorosan a biztos oldalán tette meg, könyök könyök mellett.

Így jött létre az ismeretségük.

Elmúlt egy hónap. A téli utak hol befagytak, hol megint kátyúsak és járhatatlanok lettek.

Valahol a hátországban a hírek szerint hadseregek készültek ellentámadásra, addig azonban az elülső diviziók még mindig véres elhárítóharcot folytattak.

Sötét, őszi éjszaka volt. A biztos a fedezékben ült, s a vaskályhához rakta sarral befröcskölt csizmáit.

A hadosztályparancsnok aznap reggel súlyosan megsebesült. A törzskar főnöke az asztalra tette fekete kendővel átkötött kezét s ujjaival halkan dobolt az asztalon. Az, hogy ezt meg tudta tenni, gyönyörűséget okozott neki; az ujjai megint engedelmeskedni kezdtek.

— No jó, maga makacs ember — folytatott nyilván egy félbeszakított beszélgetést — mondjuk, hogy Hologyilint azért ölték meg, mert félt, de a tábornok, lám, bátor ember volt. Hogy van ez maga szerint?

— Nem v o l t, most is az. És fel is gyógyul — mondta a biztos és elfordult, azt tartva, hogy itt nincs miről beszélnie tovább.

De a törzskar főnöke meghúzta a kabátujját s úgy mondta, egészen halkan, hogy senki illetéktelen meg ne hallja szomorú szavait.

— No, jó, felgyógyul. Aligha, de legyen. Csakhogy sem Mironov, sem Zadovcsikov, sem Gavrilenko nem gyógyult meg. Meghaltak, pedig bátor emberek voltak. Hogy vagyunk hát a teóriájával?

— Nekem nincs teóriám — mondta a biztos élesen. — Én egyszerűen tudom, hogy egyforma körülmények közt a bátrak ritkábban pusztulnak el, mint a gyávák. S ha a maga szájából nem fogy ki azoknak a neve, akik bátrak voltak és mégis meghaltak, az azért van, mert ha egy gyáva hal meg, azt előbb elfeledik, mint bekaparnák, de ha egy bátor hal meg, azt emlegetik, beszélnek, írnak róla. Csak a bátrak nevét tartjuk észben. Ennyi az egész. S ha maga ezt mégis az én teóriámnak nevezi, ám tessék. Egy teória, amely segít az embereknek, hogy ne féljenek: jó teória.

Az adjutáns lépett a fedezékbe. Arca ez alatt a hónap alatt megsötétedett, szeme fáradt lett. De különben ugyanaz a kisfiú maradt, amilyennek a biztos az első nap látta. Összecsapta a sarkát és jelentette, hogy a félszigeten, ahonnét csak most tért vissza, minden rendben van, csak a zászlóaljparancsnok, Poljakov kapitány, sebesült meg.

— Ki van a helyén? — kérdezte a parancsnok.

— Vasziljev hadnagy, az ötödik századból.

— S ki van az ötödik században?

— Valami őrmester.

A biztos egy percet elgondolkozott.

— Nagyon átfagyott? — kérdezte az adjutánst.

— Az igazat megvallva, nagyon.

— Igyon egy kis pálinkát.

A biztos félpohár pálinkát töltött a teáskannából, a hadnagy egy kortyra kiitta; le sem vette, csak széjjelcsapta a köpenyét.

— Most pedig menjen vissza — mondta a biztos. — Nyug-

talan vagyok, érti? Magának ott kell lennie a félszigeten, mintha csak az én szemem lenne. Menjen.

Az adjutáns fölkelt, s annak az embernek a lassú mozdulatával, aki még egy percig a melegen akar lenni, szép lassan bekapcsolta a köpenyét. De ahogy bekapcsolta, nem is késett többet. Mélyen meghajolt, hogy az ajtófába ne üsse a fejét s eltűnt a sötétben. Az ajtó becsapódott.

— Derék legény — mondta a biztos, utána nézve. — Az ilyenekben bízom, tudom, nem történik semmi sem velük. Hiszek benne, hogy épen maradnak, ők meg hisznek benne, hogy engem nem fog a golyó. És ez a legfontosabb. Igaz, ezredes?

A törzs főnöke lassan dobolgatott ujjaival az asztalon. Természetadta sajátsága volt a bátorság, s akár saját magáról, akár másról volt szó, nem szerette ezt elmélettel alátámasztani. De most úgy tűnt fel neki, hogy a biztosnak igaza van.

— Igaz — mondta.

A kályhában ropogtak a fahasábok. A biztos úgy aludt, hogy arccal borult a tizes katonai térképre s olyan szélesen vetette szét rajta a karjait, mintha vissza akarta volna szedni a rárajzolt földet.

Reggel a biztos maga ment ki a félszigetre. Később nem szívesen emlékezett vissza erre a napra. A németek éjszaka hirtelen kikötöttek a félszigeten s az elől lévő ötödik századot kemény harcban az utolsó emberig elpusztították.

A biztos a nap folyamán azt csinálta, amit neki, a hadosztály biztosának, lényegében egyáltalán nem is lett volna a kötelessége. Reggel összeszedte, aki csak a kezeügyében volt s három ízben rohamra vezette őket.

A csikorgó homokot, amelyet az első reggeli fagyok megfogtak már, tölcsérek vájták fel és vér locsolta be. A hitleristákat megölték vagy elfogták. Sokan, akik úszva igyekeztek a maguk partjára jutni, a jeges téli vízbe fúltak.

Amikor a fölöslegessé vált, vértől fekete szuronyú puskát a biztos eldobta, körüljárta a félszigetet. Arról, ami itt az éjszaka történt, csak a halottak beszélhettek neki. De a halottak is tudnak beszélni. A németek holttestei közt ott feküdtek az ötödik század vöröskatonái. Egyesek az árkokban hevertek, szuronnyal átszúrtan, a szétzúzott puskát holt kezükben szorítva. Mások, akik nem tudtak kitartani, a nyílt mezőn, a fagyott téli sztyepen hevertek, ott érte őket a golyó. A biztos lassan járta körül a néma harcmezőt, az elesettek tartását, megdermedt arcukat nézegette. Még a halál sem békítette ki a gyávasággal. Ha lehetséges, külön temetteti el a bátrakat s a gyávákat. Hadd legyenek holtukban is elválasztva, mint életükben.

Feszült figyelemmel nézegette az arcokat, az adjutánsát kereste.

Az ő adjutánsa nem futhatott el és nem eshetett fogságba, itt kell lennie valahol az elpusztultak közt.

Végül megtalálta hátul, messze az árkoktól, ahol az emberek verekedtek és meghaltak. Az adjutáns hanyatt feküdt, egyik karját félszegen a háta alá hajlította, a másikat meg, a halálos merevséggel szorított pisztollyal, előrenyújtotta. A zubbonyára ráalvadt a vér.

A biztos sokáig állt mellette, aztán odahívta az egyik parancsnokot s meghagyta, hogy húzza fel a zubbonyt és nézze meg, mi okozta a sebet, puska vagy szurony.

Maga nézte volna meg, de a jobbkarja, melyet roham közben néhány gránátszilánk megsebesített, erőtlenül csüggött a teste mellett. Ingerülten nézte vállig fölvágott zubbonyát, a hevenyében föltekert véres kötést. Nem annyira a seb és a fájdalom dühösítette, mint inkább az a tény, hogy megsebesült. Ő, akit a hadosztályban sérthetetlennek tartottak! A seb rosszkor jött, minél előbb meg kell gyógyítani és elfelejteni.

A tiszt az adjutáns fölé hajolt, fölemelte a zubbonyt és kigombolta az inget.

— Szurony — mondta fejét fölemelve, majd újra az adjutáns fölé hajolt s hosszan, egy egész percig a mozdulatlan testhez tapadt.

Amikor fölemelkedett, arcán csodálkozás tükröződött.

— Még lélekzik — mondta.

— Lélekzik?

A biztos nem árulta el semmivel izgalmát. Még nem tudta, izgalomba kell-e jönnie azért, mert ez az ember él. Itt feküdt, messze az árkok mögött, alighanem szaladt. És mégsem! Nem lehetséges. Nagyon ritkán tévedt az emberében.

— Ide ketten! — parancsolta élesen. — Karra venni s minél előbb a kötözőhelyre. Tán felgyógyul.

S megfordulva tovább ment a mezőn.

„Meggyógyul-e, vagy sem?" — ez a kérdés egy másikba gabalyodott: hogyan viselkedett a harcban, miért volt ő a leghátul a mezőn. S a két kérdés akaratlanul is összecsomózódott: ha minden jól ment, ha bátran viselkedett, akkor fel is gyógyul, föltétlen felgyógyul.

S amikor egy hónap múlva az adjutáns megsápadva és soványan, de ugyanolyan világoshajúan, kékszeműen, mint valami kisfiú, beállított a hadosztályparancsnokságra, a biztos nem kérdezett tőle semmit, csak az egészséges balkezét nyújtotta oda neki.

— Én akkor nem értem ám oda az ötödik századhoz — mondta az adjutáns. — Elakadtam az átkelésnél s még vagy száz lépés volt hátra, amikor . . .

— Tudom — szakította félbe a biztos — mindent tudok, ne magyarázza. Tudom, hogy kemény legény, örülök, hogy felgyógyult.

Irigyen nézett a fiúra, aki egy hónappal a halálos sebesülés után mégint él, egészséges. Fejével a bekötözött kezére bökött s szomorúan mondta:

— Az ezredes meg én már benne vagyunk a korban. Második hónapja nem gyógyul. Neki pedig a harmadik. Így igazgatjuk a hadosztályt, két kézzel. Ő a jobbal, én a ballal.

(1943)

ALEKSZEJ TOLSZTOJ

A VIPERA

1

Amikor Olga Vjacseszlavovna perkálpongyolájában, komor arccal, fésületlenül felbukkant, a konyhában mindenki elnémult, csak a primuszok* zúgtak rendületlenül. Mindenki valami veszedelmet érzett benne. Az egyik lakó így beszélt róla:

— Vannak ilyen életveszélyes dögök . . . Jó lesz óvakodni tőlük, galambocskáim . . .

Szájmosó bögrével, fogkefével, derekán durva törülközővel állt Olga Vjacseszlavovna a vízvezetéknél és rövidrenyírt, sötéthajú fejét a vízsugár alá hajtva, mosakodott. Ha csak nők voltak a konyhában, derékig leeresztette pongyoláját, úgy mosta vállát és fejletlen, kislányos mellét, aztán zsámolyra állt és szép, erős lábát is megmosta. Olyankor combján hosszú, keresztbefutó sebhelyet, hátán, a lapocka fölött rózsaszínben fénylő mélyedést lehetett látni — egy golyó nyomát — jobbkarján, a vállánál halványkék tetoválást. Teste aranybarna árnyalatú és karcsú volt.

Ezeket a részleteket alaposan kifürkészte a Pszkovi-utca egyik nagy házát benépesítő asszonyhad. Marija Afanaszjevna, a varrónő, aki szíve mélyéből gyűlölte Olgát, röviden úgy emlegette: „a megbélyegzett". Roza Abramovna Bezikovics, aki nem dolgozott sehol sem, s férje a szibériai tundrákban élt, Olga Vjacseszlavovna láttán egyszerűen rosszul lett. A harmadik nő, Szonya Varencova, egy igen csinos leányzó, aki a Mahorka-trösztben dolgozott, ha meghallotta Olga lépteit, ott hagyta a javában zúgó primuszt és kiment a konyhából . . .

* Petróleum gyorsítóző.

Olga mosakodás végeztével sötét, „vad" pillantást vetett a nőkre és a folyosó végén levő szobájába sietett. Neki nem volt primusza s hogy mit reggelizik, a lakók előtt rejtély volt. Vlagyimir Lvovics Ponyizovszkij, volt katonatiszt, jelenleg régi holmik adás-vételénél üzletszerző, azt állította, hogy Olga Vjacseszlavovna hatvanfokos konyakot iszik reggelire. Nála minden lehetségesnek látszott. Az igazság az, hogy Olgának volt primusza, de embergyűlöletből a szobájában használta, amíg a házgondnokság ezt rendeletben meg nem tiltotta. Zsuravljovot, a gondnokot, aki bírósággal és kitelepítéssel fenyegette meg, ha ezt a „tűzveszélyes pimaszkodást" be nem szünteti, Olga Vjacseszlavovna kis híján agyoncsapta, vagyis hozzávágta az égő primuszt — még jó, hogy nem találta el — és olyan trágár szitkokat vagdosott a fejéhez, aminőket a gondnok soha életében nem hallott, még ünnepnapkor az utcán sem.

Olga féltízkor szokott elmenni hazulról, nyilván útközben vett zsömlét és a hivatalában ivott teát. Hazatérésének időpontja változó volt. Férfiak sohasem jártak hozzá.

Aki Olga szobájába a kulcslyukon keresztül belesett, nem elégítette ki a kíváncsiságát: a csupasz falakon se képek, se képeslevelezőlapok, csak egy kis revolver volt az ágy fölött. Összesen öt bútordarabja volt: vaságy, fiókos szekrény, két szék és az ablaknál egy asztal. Olykor, ha kitakarított s felhúzta az ablakfüggönyt: kistükör, fésű, két-három tégely a rozoga komódon, az asztalon könyvek és kevéske virág; de mindez néha késő éjszakáig a legrémesebb rendetlenségben, mintha verekedtek volna az ágyon, a padló tele cigarettacsutkával. Roza Abramovna vékony hangon sápítozott:

— Nem is asszony ez, hanem valami obsitos katona . . .

Pjotr Szemjonovics Mors, az orvosi Műszerközpont alkalmazottja, aki szintén ott lakott, egy megcsontosodott agglegény, egyszer azt tanácsolta, hogy papírcsövecskén keresztül, a kulcslyukon át vagy tíz gramm jodoformmal füstöljék ki Olga Vjacseszlavovnát. De ezt nem merték megtenni.

Olga Vjacseszlavovna állandó megfigyelés tárgya volt, de azért egyetlen kíváncsi szempár sem tudott behatolni élete legmélyébe. Még az is titok maradt, miért reszket úgy előtte Szonyecska Varencova, vagy, ahogyan a konyhában nevezték, Lalecska.

Kérdezgették Lalecskát: „Ugyan miért gyűlöli úgy magát ez a boszorkány?" Lalecska megrázta fürtjeit, hebegett egyet-mást, kicsinyes okokat hozott fel, Pjotr Szemjonovics Mors így nyilatkozott róla: „Helyes kis leány, de buta . . ." Pedig nem igaz! Lalecska ereje abban rejlett éppen, hogy butának látszott . . . Munkában agyonfáradt idősebb férfiaknak, felelős munkásoknak, gazdasági vezetőknek nagyon tetszett és szinte kínálkozott arra, hogy térden hintáztassák s így felejtsék el a városok zsivaját és bűzét, az irodák

számadatait és papírzörgését. Ha Lalecska fitos orrát zsebkendőbe megtörölve, szép egyenesen odaült az írógéphez, a Mahorka-tröszt sívár helyiségeinek piszkos tapétáin kivirult a tavasz. Ezt ő nagyon jól tudta. Nem vétett senkinek és ha Olga Vjacseszlavovna gyűlölte, ennek csakugyan valami titokzatos oka lehetett . . .

Egy vasárnap, félkilenckor, mint rendesen, nyikorogva kinyílt a folyosó végén levő ajtó. Szonya Varencova kiejtette kezéből a tányért, halkan feljajdult és kiszaladt a konyhából. Hallani lehetett, hogy kulcsra bezárta maga után az ajtaját és sírvafakadt. Olga Vjacseszlavovna bejött a konyhába. Összeszorított ajka sarkában két redő húzódott, szemöldökét magasra vonta, cigányosan sovány arca betegnek látszott. Darázsdereka körül teljes erővel összeszorította törülközőjét. Lesütött szemmel nyitotta fel a vízcsapot és mosakodni kezdett. Körülötte tócsa támadt a padlón . . . „És feltörölni ki fogja? A pofáját kellene belenyomni, hogy azzal törölje fel" — akarta mondani Marija Afanaszjevna, de elharapta a szót.

Olga Vjacseszlavovna megtörölte nedves haját, szeme sötéten villant a konyhában levő nőkre és a zömök Pjotr Szemjonovics Morsra, aki épp ekkor jött be az udvari ajtón, kezében nagy darab fehérkenyér és tejesüveg, s nyomában utálatos, örökké reszkető kutyája.

Olga Vjacseszlavovna különös torokhangot adott ki, mintha minden, ami benne felgyülemlett, kikívánkozna ebben a félig csukló, félig kesernyésen nevető hangfoszlányban: — Az ördög tudja, mi ez? — szólt mély hangon, vállára vetette törülközőjét és kiment.

A folyosó végéről megint csak ez hallatszott: „Az ördög tudja, mi ez!", s az ajtó becsapódott. A konyhában a nők összenéztek.

Ugyanaznap este sietős léptekkel nyitott be egy nő a rendőrőrszobára. Kis barna kalapját szemére húzta, kabátjának felhajtott, széles gallérja eltakarta nyakát és állát, arcának látható részét pedig mintha vastag fehér púderréteg takarná. Az őrszoba főnöke jobban megnézte, s látta, hogy ez nem púder, hanem sápadtság: a nő arcából egy cseppig kifutott a vér. A tintafoltos asztal széléhez dőlve, a nő csendes hangon, valami kétségbeesett elszántsággal megszólalt:

— Menjenek ki a Pszkovi-utcába . . . Valamit elkövettem ott, magam sem tudom, mit . . . Meg kell halnom . . .

A rendőrfőnök csak ekkor vette észre a nő kékrevált öklében a kis revolvert. Áthajolt asztalán, csuklójánál fogva megragadta a nő kezét és kivette belőle a veszedelmes játékszert.

— Van magának fegyvertartási engedélye? — kérdezte szigorúan. A nő hátraszegte fejét, mert a kalap zavarta s még mindig eszelősen nézett a rendőrtisztre.

— Családi és utóneve? Címe? — kérdezte most már nyugodtabban a rendőr.

— Olga Vjacseszlavovna Zotova . . .

2

A vizsgálat a következőket derítette ki.

Tíz évvel ezelőtt, egy reggelen kigyulladt a Kazanyban közismert doktor Vjacseszlav Illarionovics Zotov háza. A tűzoltók a földszinten két hullát találtak, villanydróttal összekötözve; Zotov volt és a felesége. Az emeleten Olga, tizenhét éves gimnazista lányuk, feküdt eszméletlenül. Hálóinge foszlányokban, kezén és nyakán karcolások, köröskörül minden elkeseredett dulakodásra mutatott. De a banditák nyilván nem boldogultak vele, vagy pedig sietségükben csak egy ott heverő mérlegsúllyal sujtottak rá egy jókorát.

A házat nem lehetett megmenteni, Zotovék minden ingósága porrá égett. Olga Vjacseszlavovnát kórházba vitték, kificamodott vállát helyreigazították, fején a bőrt összevarrták. Napokig feküdt eszméletlenül. Első érzése a fájdalom volt, amikor a kötést váltották rajta. Ágya mellett jóságosarcú szemüveges katonaorvos ült. Meghatotta a leány szépsége, rápisszegett, hogy ne mozogjon. A lány feléje nyújtotta kezét:

— Micsoda vadállatok voltak azok, doktor! — és könnyekre fakadt.

Néhány nap múlva elmondta neki:

— Kettőt közülük nem ismerek, csak tudom, hogy katonaköpeny volt rajtuk . . . A harmadikat ismerem . . . Valkának hívják, gimnazista . . . Hallottam, hogyan gyilkolták meg apámat és anyámat . . . Ropogtak a csontjaik . . . Doktor, mondja, miért volt ez? Micsoda szörnyű vadállatok!

— Pszt, pszt — pisszegett ijedten a doktor és szemüvege mögött könnyek csillogtak.

Oljecska Zotovát senki sem látogatta a kórházban, nem olyan idők jártak. Oroszországot polgárháború marcangolta. A szilárd életrend recsegett, omladozott. Oljecska napokon keresztül csak sírt — folyton fülében csengett még apja jajszava: „eresszetek!", anyjának vad hangja, aki soha életében nem sikoltott így. Olga csak sírt rettegésében attól az ismeretlentől, ami zúg és ordít és lövöldöz éjszakánként a kórház ablakai előtt.

Ezekben a napokban nyilván elsírta minden könnyét egész életére. Derűs ifjúságának vége szakadt. Lelke csupa sebhely, csupa sérülés.

Egyszer a folyosón egy felkötött karú ember ült melléje a padra.

Kórházi köntös volt rajta, alsónadrág és papucs. Valami egészséges vidám forróság áradt belőle, mint egy vaskályhából. Alig hallhatóan fütyörészte az „Almácskát", meztelen sarkával ütötte hozzá a taktust. Szürke sasszeme oda-odavillant a szép lányra. Széles, napsütötte, soha borotvát nem látott arcán szakálla gondatlanságra, sőt lomhaságra vallott, csak a szeme volt könyörtelenül kemény tekintetű.

— A nemibeteg-osztályról? — kérdezte közömbösen.

Oljecska előbb nem értette, aztán felháborodott:

— Engem majdnem megöltek, de mégsem öltek meg, azért vagyok itt — elfordult, orrcimpái megremegtek.

— Jaj, istenem, micsoda kaland! Talán volt is miért. Vagy banditák viziteltek magánál? Igen?

Oljecska rábámult, hogy lehet ilyet kérdezni, csak úgy unalomból; mintha ez a legközönségesebb dolog volna . . .

— Hát maga nem hallott felőlünk? Zotovékról. A Prolomnaja-utcán . . .

— Ja, vagy úgy! Emlékszem . . . Nahát maga harcias kis lány, tudja, nem hagyta magát . . . — Összeráncolta homlokát. — Ezt a népséget el kellene égetni, katlanban forrázni, csak így érhetnénk el valamit . . . Mennyi ilyen aljanép mászott elő, több, mint hittük, mit csináljunk? Nagy csapás ez. — Hideg pillantása végigmérte Oljecskát. — Maga persze most csak így látja a forradalmat, ebben az erőszakosságban . . . Pedig kár. Maga forrószívű, derék lány . . .

Oljecska valami dühös szóval akart válaszolni, igazságosan, de a férfi gúnyos, várakozó pillantására gondolatai lelohadtak, nem jutottak el nyelvéig.

— Bizony, bizony . . . — szólt a férfi. — Tüzesvérű a csikó! Jó orosz vér. Élhetett volna, mint mindenki más. Fikusz mögül, az ablakból nézné az életet . . . Unalmas . . .

— Így talán érdekesebb?

— Már hogyne. Egyszer-egyszer csatangolni is kell, nem lehet mindig a kuckóban ülni . . .

Oljecska megint felháborodott és megint csak nem szólt semmit, vállat vont: nagyon is magabiztos ez a szomszéd . . . Méltatlankodni kezdett:

— Az egész várost tönkretették, egész Oroszországunkat feldúlják, gazemberek . . .

— Az is valami, Oroszország? . . . Az egész világot akarjuk beszáguldani . . . A lovak elszabadultak a pányváról, talán csak az Óceánnál állunk meg . . . Akarva, nem akarva, velünk csatangolsz . . .

A leányhoz hajolt, ránevetett, foga derűsen csillogott. Oljecska megszédült kicsit, mintha már hallotta volna valaha ezeket a szavakat, emlékezett a fehér fogak mosolyára, mintha vérének homályából kelt volna fel az emlék, nemzedékek ősi hangja kiáltott feléje: „Lóra,

hajrá! . . .'' Szédült a feje. És lám, itt ül ez az ember, köpenyben, fölkötött karral . . . De a szíve megforrósodott, izgatottan vert — ez a szürkeszemű ember valahogy közelkerült hozzá . . . Dacosan a a pad szélére húzódott, a férfi fütyörészett s megint ütötte sarkával a taktust.

Rövid volt ez a beszélgetés, csak úgy unalomból, a kórház folyosóján. A férfi fütyörészve elment. Olga Vjacseszlavovna még a nevét sem tudta meg. De amikor másnap ismét ugyanarra a padra ült és a fülledt folyosó mélyébe fürkészett s magában izgatottan latolgatta, mit fog neki mondani; valami meggyőzőt, nagyon okosat, hogy kihozza a sodrából, de a férfi mégsem jött — helyette mások topogtak arra mankóval — hirtelen ráeszmélt, hogy a tegnapi találkozás roppant felizgatta.

Ezután már talán csak egy percig várt még — sértődöttségében könnyekre fakadt, hogy lám, ő várja, az meg oda se szagol . . . Végül bement, ágyára feküdt és a legigazságtalanabb gondolatok ötlöttek eszébe a férfiről. De ugyan mivel, mivel izgatta így fel?

Még sértődöttségénél is jobban kínozta a kíváncsiság, hogy ha csak futólag is láthatná még egyszer, ha megtudná, ki, miféle? Hiszen nincs is rajta semmi különös . . . Milliószámra akad ilyen bolond . . . Persze, bolsevik . . . Rabló . . . De a szeme, a szeme merész . . . És felágaskodott benne a lányos gőg: ugyan miért is gondol mégis egész nap őreá? . . .

Éjszaka nagy felfordulás támadt a kórházban, orvosok, ápolók szaladgáltak ide-oda. Csomagoltak. Ijedten ültek fel ágyukban a betegek, kint szekérzörgés, iszonyatos szitkozódás. A csehek bevonultak Kazanyba. A vörösök evakuáltak. Akinek csak jártányi ereje volt, ott hagyta a kórházat. Olga Vjacseszlavovna ott maradt, róla megfeledkeztek.

Hajnalban nagy fegyvercsörtetéssel rontottak a kórház folyosójára a vadonatúj külföldi egyenruhába öltözött csehek. Valakit elhurcoltak; az igazgatóhelyettes elcsukló hangon üvöltött: ,,én nem jószántamból, én nem vagyok bolsevik, eresszenek, miért bántanak? . . .'' Két paralitikus az udvarra néző ablakhoz mászott és suttogták: ,,a fészerbe vitték, biztosan felakasztják szegényt . . .''

Olga Vjacseszlavovna felöltözködött — szürke kincstári ruha volt rajta — fején a kötést fehér fityulával takarta el. Ünnepi harangszó bongott a városban, felvirradt. Hol erősebben, hol távolodón hallatszott a bevonuló csehszlovák ezredek katona-zenekara. Messzebb, a Volgán túl, a bolsevik ágyúk távolodó dörgése morajlott.

Olga Vjacseszlavovna kijött a kórteremből. A folyosóajtónál megállította két őrszem: két alacsony, bajuszos cseh rászólt, hogy forduljon vissza. ,,Én nem vagyok fogoly, orosz vagyok'' — kiáltott

rájuk villogó szemmel Olga. A csehek elnevették magukat, feléje nyúltak, hogy arcát, állát megcsipkedjék . . . De két szuronypenge között nem támadhatott reájuk. Megfordult, dühösen leült ágyára, foga összeverődött, didergett.

Reggel a betegek nem kaptak teát, felzúdultak. Ebédidőben a csehek elvittek két, amputált lábú vöröskatonát. A paralitikusok az ablaknál közölték, hogy azokat is a fészerbe vonszolták. Aztán bejött a kórterembe egy orosz tiszt, széles övvel derekán, bő, buggyos nadrágban. A betegek magukra húzták a takarót. A tiszt végignézte az ágyakat, összehunyorított szeme Olgán akadt meg. „Zotova? — kérdezte. — Jöjjön velem . . ." Olga nem értette, miért hívják, felállt és ment a tiszt után. Az udvaron át kellett menniük. Ugyanekkor onnét, ahová őt vezették, kijött egy göndörhajú fiatalember, oroszhímzésű ingben, mialatt sapkáját sebtiben felvette, a leányra nézett és sietett a kapu felé . . . Olga Vjacseszlavovna megtorpant . . . úgy rémlett neki . . . de nem, ez nem lehet.

Bement a fogadószobába, az asztalhoz ült és ránézett a katonatisztre, akinek olyan hosszú és torz volt az arca, mintha görbe tükör mutatná. Az is nézte őt sanda szemmel.

— Hogy-hogy nem szégyelli magát egy köztiszteletben álló intelligens ember leánya, és összeáll ezzel a söpredékkel? — hallotta a tiszt szemrehányó hangját. Igyekezett megérteni, miről beszél . . . Valami makacs gondolat zavarta eszméletét. Felsóhajtott és összeszorított öklét térdén nyugtatva, hozzáfogott, hogy elmondja, mi történt vele. A tiszt cigarettázott s az asztalra könyökölt. Mikor a leány befejezte, a tiszt megfordította az előtte fekvő, ceruzával teleírt papírlapot.

— A mi értesüléseink nem egyeznek ezzel — mondotta, és elgondolkozva ráncolta homlokát. — Szeretnénk magától megtudni valamit a helybeli bolsevik szervezettel való kapcsolatairól. Mi? — szája sarka felfelé ferdült, személdöke pedig keresztbe. Olga Vjacseszlavovna rémülten nézett ebbe a ferde arcba.

— Nem értem . . . Maga megőrült . . .

— Sajnos, megcáfolhatatlan adataim vannak erre, akármilyen különös is . . . — Fújta a füstöt. — A maga őszintesége megható . . . — Újabb füstkarika. — De, drágám, legyen mindvégig őszinte . . . Egyébként a maga vöröskatona barátai hősként haltak meg. — Félszemmel valahová az ablak felé nézett, ahonnét látni lehetett a fészer ajtaját. — Ön tehát még mindig hallgat? Nos, hát akkor . . .

A karosszék támlájára ütve, a csehekhez fordult:

— Bitte, kérem . . .

A csehek odaugrottak, felrántották a székről Olga Vjacseszlavovnát, végigtapogatták oldalát, mellét, elégedetten csücsörítették bajuszukat — tapogatták, szoknyája alatt zsebeket kerestek. A tiszt

nézte, félig felemelkedve székéről, sanda szeme kitágult. Olga Vjacseszlavovna arcába vér szökött, lángoló pír borította el, kiszakította magát, felsikoltott . . .

— Börtönbe! — parancsolta a tiszt.

Két hónapig ült a börtönben Olga Vjacseszlavovna, előbb közös cellában, azután egyesben. Eleinte majdnem eszét vesztette, ha a fészer deszkaajtajára gondolt. Aludni nem bírt: mintha kötéllel fojtogatták volna álmában.

Nem hallgatták ki, senki sem hívta, mintha elfeledkeztek volna róla. Lassacskán összeszedte gondolatait. Hirtelen, mintha egy könyv nyílt volna fel előtte: minden világossá vált. Az a göndörhajú a hímzett ingben (aki kihallgatása napján találkozott vele s gyorsan elfordult), csakugyan Valka volt, a gyilkos, ő akkor nem tévedett . . . Attól való félelmében, hogy Olga bevádolja, a fiú sietett őt befeketíteni: az a ceruzával teleírt lap az ő feljelentése volt . . . Bármennyit is vergődött Olga Vjacseszlavovna magános zárkájában, hiába volt heves követelése (a zárka ajtónyílásán át), hogy vezessék a börtön-igazgatóhoz, a vizsgálóbíróhoz, az ügyészhez, a mogorva foglárok ügyet sem vetettek rá. Izgalmában még mindig igazságot remélt, fantasztikus terveket eszelt ki, hogy papirost és ceruzát szerez s megírja a teljes igazságot valami magasabb hatóságnak.

Egyszer durva kiáltozás, dörömbölés költötte fel. Valaki bement a szomszéd zárkába. Ott egy szemüveges ember volt bezárva, akiről csak annyit tudott, hogy éjszakánként fullasztóan köhög. Olga most felugrott, hallgatózott. A fal mögött a hangok üvöltésig, kibírhatatlan, szörnyű ordítozásig erősödtek. Aztán ennek is vége szakadt, csend lett. A csendben olyan nyöszörgés hallatszott, mint amikor valakit bántanak és az türtőzteti magát, mint a fogorvosi székben.

Olga Vjacseszlavovna a sarokba húzódott, az ablak alá, eszelősen bámult a sötétbe. Eszébe jutott mindaz, amit a közös zárkában hallott a kínzásokról . . . Szinte látta a szemüveges ember földszürke, kíntól reszkető, petyhüdt arcát . . . Csuklója és bokája köré drótot csavartak, úgy, hogy az csontig vágjon . . . „Fogsz beszélni, fogsz mindjárt beszélni?" — mintha ezt hallotta volna . . . Ütések hallatszottak, mint amikor szőnyeget porolnak. A szemüveges hallgatott . . . Ütés, megint egy ütés . . . És hirtelen valaki felnyögött . . . „Aha! Szóval beszélsz . . ." S ez már nem nyöszörgés volt, ez a vadállati üvöltés az egész börtönt betöltötte . . . Olga Vjacseszlavovna szíve a torkában vert, lába megroggyant, a kőpadló ingott alatta — hanyatt zuhant . . .

Ez az éjszaka, amikor fülehallatára gyötört egy ember egy másik embert, elsötétítette az igazságosságba vetett halvány reménységét is. De Olga szenvedélyes lelke nem maradt szótlan, nem tudott tétlen

maradni. És a fekete napok múltán, amikor már majd az eszét vesztette, most a zárkájában föl-alá járva, megtalálta menedékét: a gyűlöletben, a bosszúban . . . Igen, a gyűlölet, a bosszú! Ó, csak még egyszer innen kikerüljön!

Fejét fölemelte és a keskeny ablakot nézte. A poros üveglap csendesen zsongott, kiszikkadt pókok csüngtek a pókhálóban. Valahonnét erős ágyúdörej hangzott. (Az ötödik vörös hadsereg robogott Kazany felé.) Az őr az ebédet hozta, szuszogva sandított be az ablakon: „Kalácsot hoztam magának, kisasszony, ha kell valami, csak zörögjön . . . Mi mindig pártoljuk a politikailakat . . ."

Egész nap zümmögött az ablaküveg. A folyosón sóhajtoztak az őrök. Olga Vjacseszlavovna térdét átfogva ült az ágyán. Ételhez nem nyúlt. Szíve a torkában vert. Az ablak mögött dörögtek az ágyúk. Sötétedéskor ismét odajött lábujjhegyen az őr és így suttogott: „Mi nem jószántunkból, mi mindig a népet pártoljuk .. ."

Éjféltájt a börtönfolyosón mozgás kezdődött: ajtócsapkodás, fenyegető ordítozás. Egynéhány fehértiszt és egy pár civil fegyverekkel hadonászva vagy harminc foglyot terelt lefelé. Olga Vjacseszlavovnát kirángatták a zárkából és sietősen taszigálták le a lépcsőn. A leány vonaglott, harapott, mint egy macska. Egy pillanatra meglátta az udvar négyszögében a felleges égboltot, s megcsapta az őszi éj hidege. Azután jött egy alacsony ajtó, kőfalak, a pince penészes nedvessége, ahol emberek nyüzsögtek; zseblámpák fénysugara villant a téglafalra, a sápadt arcokra, a kimeresztett szemekbe . . . Dühös, veszett káromkodás . . . Revolverlövések dördültek el, s mintha a pincefalak összeomlanának . . . Olga Vjacseszlavovna valahova a sötétségbe futott . . . A lámpafény egy pillanatra Valka eltorzult arcára esett . . . A leány vállát forró ütés érte, mellét lángcsóva fúrta át, s a hátán tört ki . . . Megbotlott s arccal a penészgombaszagú pincekőre zuhant . . .

Az ötödik hadsereg bevette Kazanyt, a csehek hajókon visszavonultak a folyón lefelé, az orosz fehércsapatok szétszóródtak, a lakosság fele elmenekült a városból. Heteken át barangoltak az őszi esőtől megdagadt Volga mindkét partján, hallatlan nélkülözések közepette, az elvadult, koldusbotra jutott menekültek. Valka is elhagyta Kazanyt.

Olga Vjacseszlavovna minden józan számítás ellenére életben maradt. Amikor a pincebörtönből kihordták az agyonlőttek hulláit és sorba rakták az udvaron, a komor esős ég alatt, egy bekecses lovaskatona melléje guggolt és óvatosan megfordította a leány fejét.

— Hiszen ez még lélekzik — mondotta. — Orvost kéne hívni, fiúk . . .

Ez ő volt, a nevetős, sasszemű. Ő maga vitte be a leányt a börtönkórházba, szaladt orvosért a visszafoglalt város zűrzavarában, betört egy orvosprofesszor lakásába, azonnal letartóztatta, motorbiciklin a kórházba vitte és a halálsápadt, eszméletlen Olgára mutatva, így szólt: „Meg kell gyógyítani . . .”

És a leány meggyógyult. Miután bekötözték és kámfort adtak be neki, félig felnyitotta kékrevált szempilláját és nyilván megismerte a föléje hajló sasszemeket. „Közelebb” — suttogta alig hallhatóan és mikor a férfi egészen közel hajolt és sokáig várt, Olga érthetetlen módon ezt mondta: „Csókoljon meg . . .”

Az ágy körül többen tolongtak, háborús idők jártak, a sasszemű ember szipogott és félrenézett: „Az ördögbe is!” — de nem csókolta meg, csak megigazította a leány párnáját.

Ez a lovas Jemeljanov volt, Jemeljanov elvtárs. Olga megkérdezte keresztnevét és apja nevét: Dmitrij Vasziljevicsnek hívták. Mikor ezt Olga megtudta, behúnyta szemét és többször elsuttogta: „Dmitrij Vasziljevics”.

Jemeljanov ezredét Kazanyba vezényelték, és a férfi mindennap meglátogatta a leányt. „Meg kell mondjam — ismételgette neki, mintegy bátorításul — szívós lány maga, Olga Vjacseszlavovna, akár a vipera . . . gyógyuljon csak meg, fölveszem az eszkadronba, maga lesz a futárom . . .”

Mindennap beszélt neki erről, nem unta el mondani, s a leány sem unta meg hallgatni. Jemeljanov nevetett, a foga villogott, gyöngéd mosoly jelent meg a leány sápadt arcán. „Haját majd lenyírjuk, szerzek egy könnyű csizmát, egy elesett gimnazistáét, amit félretettem. Első időben persze szíjjal kötjük a lóhoz, hogy le ne essék . . .”

Olga Vjacseszlavovna csakugyan szívós volt, mint a vipera. A történtek után mintha már csak a szeme maradt volna meg, de az álmatlan szenvedéllyel, türelmetlen mohósággal csillogott. Elmúlt élete a messzi parton maradt. Apja háza, a gimnázium, a barátnők, a behavazott utcák, a lányos rajongás vándorszínészek iránt; a gimnáziumi „Herzen-kör” és önképzőköri társainak ünnepi szórakozásai; a regényolvasás és e regények kiagyalt élete utáni epekedés — mindez valóság volt? Új ruha karácsonyra, farsangi szerelem egy ördögnek öltözött diák iránt, aki homlokán vattával kitömött, fekete szurok szarvat viselt . . . A mélabús csend, a nagyböjti harangszó, a barnán olvadó hó a vásártéren . . . A tavaszi izgalom, az éjszakai borzongások . . . A nyaraló fenyőfái, a rétek, a tündöklő Volga távolba vesző végtelen víztükre, a bodor felhők a látóhatáron . . . Mindez most már csak talán álmában merült fel újra a könnyektől nedves kórházi párna melegében.

Ezekbe az álmokba tört be bőszen és vadul — így képzelte — Valka, az ötfontos mérlegsúllyal. Valka Brikint vásottsága miatt kicsapták a gimnáziumból, mire önkéntesként a frontra ment kilencszáztizenötben, de nemsokára újra feltűnt Kazany utcáin. Ulánusi egyenruhájában feszített és szentgyörgykeresztjével hencegett. Mesélték, hogy apja, Brikin rendőrfőnök, kérvényt intézett a kerületi hadtestparancsnoksághoz, könyörgött, hogy Valka fiát küldjék az első tűzvonalba, ahol bizonyosan elesik, mert a szülői szívnek könnyebb ezt a gazfickót holtnak tudni, mint elevennek . . .

Valka mindig éhes volt, mohón hajszolta a szórakozást és merész volt, mint az ördög. A háború újabb fogásokra tanította. Vért kóstolt és csak a forradalomban kapott igazán szabad kezet.

Az az ötfontos súly pozdorjává törte Oljecska bolondos kis életének szivárványszínű kérgét. Ez a jégkéreg roppant vékony volt s mégis erre akarta a leány felépíteni jövőjét: a férjhezmenést, szerelmet, családot, tartós boldogságot . . . De a vékony jégkéreg alatt mélység tátongott. Egy reccsenés és a mélységből zavaros hullámok törtek elő.

Olga Vjacseszlavovna így is fogta fel. Eszeveszett küzdelem (kétszer próbálták meggyilkolni, nem sikerült, most már a világon semmitől sem fél), egész lelkierejét eltöltő gyűlölet, a mindennapi szárazkenyér, és a még nem ízlelt szerelem vad izgalma — ez az élete. Jemeljanov ült az ágya mellett, a leány párnát gyűrt háta alá, sovány ujjaival gyűrögette takarója szélét és szemében ártatlan bizalommal beszélt a férfihoz:

— Én azelőtt így képzeltem el a jövőmet: csinos, szőke fiatalember a férjem. Én rózsaszín ruhában vagyok, együtt teázom vele és a fényesre súrolt szamovár tükrében nézegetjük magunkat . . . s több semmi! Ez lett volna a boldogság. Amilyen lusta voltam és bolond, a szamovár mögül vártam a boldogságot. Ilyen hülye voltam!

Jemeljanov két öklét térde közé szorítva, nevetett a leány meséjén. Olgának most csak egy kívánsága volt, hogy teste végre elszakadjon az utálatos kórházi ágytól. Haját levágta. Jemeljanov lovasok számára készült rövid bekecset szerzett neki, vöröscsíkos kék nadrágot és ígéretéhez híven, csinos, kecskebőr csizmát.

Novemberben Olga Vjacseszlavovnát elbocsátották a kórházból. A városban nem volt sem rokona, sem ismerőse. Észak felől esővel, hóval terhes felhők vándoroltak a néptelen utcák és bedeszkázott üzletek fölött. Jemeljanov vígan gázolta a sarat utcáról utcára, lakást keresett. Oljecska egy lépéssel mögötte botorkált nedvességtől súlyos bekecsében, az elesett gimnazista csizmáiban; térde remegett, de inkább meghalt volna, semhogy elmaradjon Dmitrij Vaszilievics mögött, aki végül meg is kapta a lakótér kiutalást a végrehajtó bizottságtól Zotova elvtársnő részére, akit fehérgárdisták kínoztak

meg. Valami különösen jó lakást keresett. Végül megállapodott Sztarobogatov nagykereskedő oszlopos, tükörablakos, óriási, gazdátlanná vált villájánál és lefoglalta.

A lakatlan házba besüvített a szél, a kitört ablakokon át a falfestménnyel díszített szobák aranyozott bútorai közé. Panaszosan csendültek meg a csillárok kristálydíszei. Csüggedten zúgtak a kertben a lombtalan hársfák.

Jemeljanov a díszterem tölgyfa orgonáját földarabolta és tüzelőfának hordta be a sarokszobába, ahol díványok voltak. Alaposan befűtötte a kandallót.

— Itt teát is forralhat, meleg is van, világos is, rendezkedjék be, úgy, mint otthon.

Szerzett neki bádog teafőzőt, szárított sárgarépa-teát, kását, szalonnát, burgonyát, mindent, ami kellett vagy két hétre és Olga Vjacseszlavovna egyedül maradt a puszta házban, ahol a kályhacsövekből rémesen süvített a szél.

Bőségesen jutott ideje tünődésre. Kis székre ült, nézte a tüzet, ahol már forrni kezdett a teavíz és arra gondolt: eljön-e ma Dmitrij Vasziljevics? Jó volna, ha jönne, éppen megfőtt a krumpli is. Messziről meghallotta lépteit a horpatag parketten; vidáman közeledett az ijesztőszemű, belépett az életébe . . . Lecsatolta revolverét és két kézigránátját, levetette nedves köpenyét, megkérdezte, minden rendben van-e, nincs-e szüksége még valamire?

— Az a fő, hogy elmúljon a köhögése s hogy megszűnjön a vérköpés . . . Újévre teljesen rendbe jön!

Megitta a teát, sodort magának mahorkát és harctéri dolgokról mesélt. Élethíven leírta a lovasrohamokat, olykor annyira tűzbejött, hogy szinte ijesztő volt karvalyszemébe nézni.

— Az imperialista háború álló háború, sáncharc, ezért nem is volt előretörés, akkor bánatukban pusztultak el az emberek — mesélte, amint a szoba közepén szétvetett lábbal állt s kihúzta hüvelyéből szablyáját. — A forradalom teremtette meg a lovashadsereget . . . Érti? A ló: őserő . . . A lovasroham: az forradalmi kitörés . . .' Nézzen ide: csak kard van a kezemben s betörök a gyalogosok közé, beszáguldok a gépfegyverfészkekbe . . . Hát kibírja az ellenség, ha reárontok? Nem bírja ki . . . Menekül ész nélkül, én pedig kaszabolom, szárnyak nőnek a vállamon . . . Tudja maga, mi az a lovasroham? Egyetlen lövés nélkül zúdul lavina lavinára . . . Fülszaggató dörej, robogás . . . Mint a mámorosok . . . Tülekedés, rohanás . . . Egy, no mondjuk, két perc a legtöbb . . . Nincs az a szív, amelyik tovább kiállja ezt a borzalmat . . . Az ellenség haja égnek áll . . . megfordul, menekül . . . De akkor aztán neki, üsd, vágd . . . Foglyot nem ejtünk . . .

A szeme villogott, mint az acél. Acélszablyája suhogott a levegő-

ben . . . Olga Vjacseszlavovna izgalmában dideregve nézett reá, mintha az a suhogó penge szívébe vágna. Sikoltani tudott volna örömében, annyira szerette ezt az embert . . .

De az vajjon miért kímélte őt? Hát igazán csak szánalmat érezne iránta? Sajnálta elhagyatottságát, hogy olyan, mint egy utcára dobott kiskutya? Olykor úgy rémlett neki, hogy felfogja egy-egy gyors, sanda pillantását, melyet nem testvéri érzés ködösít. Arcát elöntötte a forró pír, nem tudta, hová nézzen, vergődő szíve szédítő mélységet sejtett . . . De nem, ilyenkor a férfi zsebéből előhúzta a moszkvai újságot, a kályha mellé ült és hangosan felolvasta belőle a tárcát, amely iszonytató szitkokkal szögezte pellengérre az ellenséget, a nemzetközi burzsoáziát . . . „Ejnye, de jól odamondogat, ördög vigye!" — kiáltozott a férfi gyönyörűségében toporzékolva.

Beállt a tél, Olga Vjacseszlavovna egészsége helyreállt. Egy hajnalon Jemeljanov beállított, rászólt, hogy öltözzön fel és magával vitte a lovaglótérre, ahol oktatni kezdte a lovaglás elemi szabályaira és arra, hogyan kell a lovakkal bánni. Később havazni kezdett, Olga Vjacseszlavovna lovának patkója homoknyomokat hagyott a behavazott téren. Jemeljanov rákiáltott: „Úgy ülsz, az anyád ne sirasson, mint kutya a karón! Szorítsd, ne hintázz rajta!" A lány csak nevetett, örült a fülébe sivító szélnek, melle megmámorosodott, pilláin hópelyhek olvadoztak.

3

Ebben a vézna leányban — honnan, honnan nem — acélos erő rejlett. Az egy hónapi gyalogos és lovas kiképzés alatt Olga Vjacseszlavovna kifeszült, mint a húr, a jeges szél pirosra hevítette arcát. „Úgy szemre — mondogatta Jemeljanov — mintha szellő is elfújná, pedig hát erős, mint egy ördögfióka." Szép is volt, mint az ördög: a fiatal lovasok is megnézték, de az idősebbek is utána fordultak, amikor a sudár, karcsú Zotova derékon szorosan összeszíjazott bekecsében, sarkantyúját pengetve, ellépkedett előttük a kaszárnya kapadohányfüstjében.

Sovány keze megtanulta ügyesen, okosan vezetni lovát. Látszatra csak burzsuj táncokhoz és selyemszoknyához illő lábai kifejlődtek, megerősödtek; Jemeljanov különösen a combjaiban gyönyörködött, akár az acél, és ügyes, mint a harapófogó; úgy ült a nyeregben, hogy a lova kezes lett alatta. Megtanult a szablyával is bánni, merészen vagdalkozott vele, de természetesen, sujtani nem igen bírt, hiszen a kardcsapásnál legfontosabb a váll ereje, dehát a leányváll csak leányváll marad.

A politikai oktatás is fogott rajta. Jemeljanov eleinte tartott a

„burzsuj csökevényektől", akkoriban zord idők jártak. „Zotova elvtársnő, milyen célt követ a munkás-paraszt Vörös Hadsereg?" Olga Vjacseszlavovna felugrott és mondta, mint a vízfolyás: „Célja harc a véreskezű kapitalizmus, a földbirtokosok, a papok és az imperialisták ellen, a föld minden dolgozójának boldogságáért."

Zotovát felvették a lovascsapatba, amelynek Jemeljanov volt a parancsnoka. Februárban bevagonírozták az ezredet és a gyenyikini frontra dobták. Amikor Olga Vjacseszlavovna lova mellett állt a vasútállomás lótrágyától szennyes haván, ahol leszálltak a csapatok és felnézett a komor, szélűzte fellegekre, a tavaszi alkony izzó vörös és kéklőn lángoló színeire s hallgatta a távoli ágyúdörgést — a közelmúlt feledhetetlen sérelme bosszú és gyűlölet hullámát kavarta fel benne.

„Vigyázz . . . Lóra!" — hallatszott Jemeljanov vezényszava. Olga könnyed mozdulattal pattant nyeregbe, szablyája csípőjét verte . . . Most próbálja meg valaki letépni az ingét, vagy ötfontos súllyal fenyegetni, vagy könyökénél fogva pincébe taszigálni! „Vágtában, marsl" Nyikorgott a nyerge, süvített a szürke szél, szeme a zord-vörös alkonypírra meredt . . . „A lovak elszabadultak a pányváról, talán csak az Óceánnál állunk meg." Szerelmes barátjának szava mámorító dalként ötlött emlékezetébe . . . Így kezdődött harcos élete.

Olga Vjacseszlavovnát az eszkadronban mindenki Jemeljanov feleségének emlegette. Pedig nem volt a felesége. Senki se hitte volna. A hasukat fogták volna nevettükben, ha megtudják, hogy Zotova szűzlány. De ezt ő is, és Jemeljanov is titkolták. Érthetőbb és egyszerűbb volt, hogy a feleségének tartsák: így senki se fogdosta, mindenki tudta, hogy Jemeljanovnak súlyos az ökle, nem egyszer kellett ezt bebizonyítania és Zotova mindannyiuk számára csak kisöccsük volt.

Zotova futár-beosztásánál fogva állandóan a csapat parancsnoka mellett tartózkodott. Meneteléskor vele egy fedél alatt éjszakázott, s gyakran egy ágyban is: a férfi feje egyik oldalt, a leányé az ágy másik végén, kiki a maga bekecsével takaródzott.

Olykor ötven versztányi fárasztó nappali menetelés után, ha ellátta lovát és sebtiben evett valamit, Olga Vjacseszlavovna lerúgta a csizmát, kigombolta posztóujjasának gallérját, s alighogy letelepedett a kemence-padkára, vagy az ágy szélére, el is aludt. Nem hallotta, Jemeljanov mikor feküdt, mikor kelt. A férfi úgy aludt, mint az erdei vad, keveset, s mintha félfüllel lódobogásra figyelne.

Szigorú volt Olgához, semmiben nem kivételezett vele, sőt talán még gyakrabban szidta, mint mást. Olga csak most értette meg karvalyszeme erejét. Harc idején a fölösleges hájjal együtt levált róla kedélyessége, derűs nevetése.

Egy-egy éjszakai portyázás után, ha a lovakat rendben, a harcosokat alva, az őröket helyükön találta, Jemeljanov fáradtan, erős izzadtságszagot árasztva, tért szállására, s leült, hogy utolsó erőfeszítéssel lerúgja magáról az átázott csizmát. Az ágyhoz lépett és egy percig elnézte Olga Vjacseszlavovna széltől kifújt, álmában kipirult nőies és mégis gyermekes arcát. A szeme elködösült s gyengéd mosoly telepedett ajkára, de a fegyelmetlenséget nem tűrte.

Zotova levelet vitt a hadosztályhoz. Pacsirtaszó zengett a felhőtlen, májusi ég alatt, az itt-ott zöldes, máshol ürömfűtől ezüstszürke mezők fölött. Lovának minden íze vibrált, puha ügetésben jóformán csak poroszkált. Sárgaszínű ürgék szaladoztak az úton. Ilyen reggelen el lehetett felejteni, hogy háború van, hogy ellenség szorongat, kerülget, hogy gyaloghadosztályok föl sem veszik a harcot, hanem kitörnek a vagonokból és megfutamodnak; hogy a városokban: éhínség, a falvakban: lázongás. A tavasz, mint mindenkor, most is megszépítette a földet, álmokkal izgatott. Még a sovány abraktól folyton izzadó ló is ugrált s huncut, lila szemmel sandított szerteszét, érdeklődött, játszhatnékja volt.

Sással félig belepett tó mellett vitt az út, a tóban egy mészkőszakadék redős oldala tükröződött. A ló megérezte a víz közelségét. Zotova leszállt, lenyergelt és a ló, térdig vízben, inni kezdett. De alighogy a vízhez ért, felszegte csupasz pofáját és megrázkódva, hangosan, izgatottan felnyerített. A tó másik végéről, a sás közül is nyerítés válaszolt. Zotova gyorsan nyeregbe pattant, szétnézett s háta mögül előrántotta karabélyát. A füzesből felbukkant két fej, a parton pedig két lovas alakja. Megálltak. Őrjárat volt. De kié vajjon — a miénk, vagy a fehéreké? Az egyiknek lova lehajtotta fejét, hogy elűzze lábáról a bögölyöket, a lovas megrántotta a kantárszárat és vállán felvillant az aranycsík . . . „Iszkolni!" Olga Vjacseszlavovna a kengyelt lova véknyába vágva lehajolt s csak úgy repültek el mellette az ürömbokrok, a száraz kórók . . . Mögötte súlyos, közeledő dobogás . . . Lövés dördült el . . . Olga visszapislantott: az egyik lovas jobbfelől elébe akart kerülni, lova, egy barna doni ló, úgy lapított, mint a borzeb. Újabb lövés . . . Olga lerántotta magáról karabélyát, eldobta a kantárt, a doni ló lovasa mintegy ötven lépésnyire volt tőle. „Állj, állj!" — ordított rá, szablyájával hadonászva. . . . Valka Brikin volt ez, Olga megismerte. Combját a ló hasához nyomva száguldott feléje, puskát szegezett rá. Mint égő gyűlölet, úgy villant fel a lövés. A doni csődör felágaskodott, aztán feje lekonyult, földre hanyatlott, lovasát maga alá döntve . . . „Valka! Valka!" — kiáltott Olga vad örömmel s ebben a percben a másik lovas rontott reá hátulról . . . Csak a hosszú bajuszát, nagy szemét látta s hallotta elámult kiáltását: „Ez nőszemély!" — és kirántott

szablyája lendület nélkül sujtott Olga Vjacseszlavovna karabélyára. A lova előrevitte, Olga kezében már nem volt karabély, talán eldobta, vagy elejtette (később már nem tudott rá visszaemlékezni); keze érezte kirántott szablyájának biztató súlyát, torka összeszorult, a ló a bajuszos után eredt, utolérte és Olga teljes erejéből lesujtott rá. A bajuszos lova nyakára borult s két kezével fogta fejét.

Olga Vjacseszlavovnát zihálva röpítette lova a zöldgyepes síkon. Most vette észre, hogy még mindig a kardmarkolatot szorongatja. Nagynehezen dugta vissza hüvelyébe. Azután megállította a lovat; a mészkőszakadék, a tavacska balfelől messze mögötte maradt. A síkság puszta volt, senki sem üldözte, a lövések is elnémultak. Pacsirta szólt a tündöklő égen, édesen és jóságosan, mint a gyermekkor idején, Olga Vjacseszlavovna melléhez kapott, ujja torkát szorította, ijedten próbálta tartani magát, de nem sikerült: kicsordult a könnye, hogy csak úgy rázta a zokogás a nyeregben.

Azután a hadosztálytörzs felé útközben még sokáig dühösen törülgette szemét hol egyik, hol másik öklével.

A csapatnál százszor is elmondatták Zotovával ezt a históriát. Hahotáztak a katonák, azt se tudták, hova legyenek, csak úgy rázta őket a kacagás.

— Juj, meghalok nevettemben, fiúk: ez a leányzó két férfiembert leterített . . .

— Várj csak, azt meséld: szóval az hátulról rontott rád és egyszer csak elkiáltotta magát, hogy „nőszemély" . . .

— Osztán nagy volt a bajsza?

— Majd kiesett a szeme, úgy megbámult?

— És nem tudott rád vágni, ugye?

— No, persze, nem csoda.

— És te meg püff neki . . . Jaj, fiúk, megpukkadok nevettemben. Szép kis lovas lehetett az is. Megugrott!

— No és te aztán?

— Hogy-hogy azután? — felelte Olga Vjacseszlavovna. — Egyszerűen megtörültem a kardot és vágtattam a levéllel a hadosztályhoz.

Egyetlen komoly kényelmetlenség az volt a katonaéletben, hogy Olga Vjacseszlavovna nem tudta legyőzni szégyenlősségét. Különösen kellemetlen volt, amikor a nagy hőségben a csapat folyó vagy tó partjához ért; a harcosok meztelenül zsupsz be a vízbe, s hahotázva, rikoltozva lovagoltak be a lenyergelt lovaikon. Zotovának külön zugot kellett keresnie valahol a bokrok mögött. Kiáltoztak utána:

— Bolond lány vagy! Köss magadra kapcát s aztán gyerünk!

Jemeljanov szigorúan vette a rendet, a tisztálkodást. „Ha a lovasember kiütést kap az ülepére, mars ki a csapatból, az már

akkor nem harcos — mondogatta. — A lovasembernek az ülepére kell legjobban vigyázni. Télen-nyáron kútnál mosakodjatok és tizenöt percig tornásszatok."

A kútnál mosakodás Olgának szintén nehezen ment: mindenkinél előbb kellett felkelnie, a hideg harmaton futkosnia, amikor még a reggeli ködben alighogy megvillant a felkelő nap első sugara. Egyszer, amint felhúzta a panaszosan nyikorgó vödörben a kútvizet, és a kút kávájára helyezte — a nedvességben dideregve vetkőzött le — mintha valaki hangtalanul megérintette volna a hátát.

Megfordult: Dmitrij Vasziljevics állt a pitvarban és furcsa, fürkésző pillantással nézte. Erre Olga lassan a kút mögé ment és úgy guggolt le, hogy csak merev szempárja látszott ki. Ha valamelyik bajtárs teszi ezt, egyszerűen ráförmedt volna: „Hé, mit bámulsz, az ördög vigyen el, fordulj el!" De most szégyenében és izgalmában elcsuklott a hangja. Jemeljanov vállat vont, elnevette magát és továbbállt.

Nem volt ez jelentős eset, de ettől fogva minden megváltozott. Valahogy a legegyszerűbb dolog is nehezen ment. Az eszkadron egy fölperzselt tanyán szállt meg éjszakára; s mint gyakran előfordult, egy ágy jutott kettőjüknek. Ezen az éjszakán Olga Vjacseszlavovna az ágy legszélére feküdt és soká nem tudott elaludni, noha erőnek erejével becsukta a szemét. És mégsem hallotta meg, amikor Jemeljanov bejött. Amikor kakasszóra felébredt, kiderült, hogy Jemeljanov egyenest a földre feküdt le, az ajtónál.

Az egyszerű, közvetlen viszony megszűnt köztük . . . Beszélgetés közben Dmitrij Vasziljevics komoran félrenézett; Olga az ő arcán is, és a saját arcán is ugyanazt a megfeszült maszkot érezte. És mégis, ezidőben szinte megrészegedett a boldogságtól.

Eladdig Zotova még nem vett részt igazi nagy haditettben. Az ezred a hadosztállyal együtt tovább is észak felé vonult vissza. Kisebb csatározások alatt Olga mindig az eszkadron parancsnoka mellett maradt.

De most a fronton valahol igen nagy bajok voltak, tompa aggodalommal beszéltek erről. Az ezred parancsot kapott, hogy az ellenséges vonalon áttörve, támadja hátba és újból törje át a hadsereg szélső szárnyát.

Először hallotta Olga Vjacseszlavovna azt a szót, hogy „behatolás".

Gyorsan felkerekedtek. Jemeljanov csapata haladt az élen. Az erdőben éjszakáztak, le sem nyergeltek, tüzet sem gyújtottak. Langyos eső zizegett a lombokon, kéznyújtásnyira sem lehetett látni. Olga Vjacseszlavovna egy fatönkön ült, mikor vállát gyöngéd kéz érintette; megsejtette, kié, felsóhajtott s felvetette a fejét. Dmitrij Vasziljevics hozzáhajolt és megkérdezte:

— Nem félsz? No, csak vigyázz magadra . . . És maradj a közelemben . . .

Azután egy halk vezényszóra a harcosok nesztelenül lóra ültek. Olga Vjacseszlavovna találomra megfordult és Dmitrij Vasziljevics kengyelét érintette. Sokáig lépésben haladtak. Cuppogtak a patkók, valahonnét gombaszag áradt. Aztán az áthatolhatatlan sötétségen át derengeni kezdett — az erdő ritkult. Jobbra, egészen a közelben, lövések cikáztak az erdő sűrűje fölött. Jemeljanov elnyújtottan kiáltott: „Kardot ki!" — Nedves ágak karcolták az arcokat, a lovak nyerítve súrolták egymást, a térdek a fákba ütődtek, s egyszer csak szürke füstös lejtő tárult a szemük elé, ahol már lovasok árnyai mozogtak. A part megszakadt, Olga Vjacseszlavovna megsarkantyúzta lovat és az tomporát megemelve, a folyóba rohant . . .

Az ezred áttörte az ellenséges vonalat. Alacsony felhők alatt száguldottak a sötétben; a sztyep ötszáz ló patkója alatt döngött. Szakadozottan harsogtak a trombiták, parancs jött, hogy le a lóról. Vállpántokat és kokárdákat osztogattak a csapatoknak. Jemeljanov maga köré gyűjtötte katonáit.

— Mi most álcázás céljából Vrangel báró vezérőrnagy északkaukázusi ezrede leszünk. Megjegyeztétek, ebadta kölykei? (A katonák röhögtek.) Ki mer nevetni? Csend legyen! Én nektek most nem parancsnok elvtárs vagyok, hanem kapitány úr őnagysága! (Meggyújtott egy gyufát és felcsillant az aranyos vállpánt.) Ti most nem elvtársak vagytok, hanem közkatonák! Haptákba állni, szalutálni, tisztelegni! Haaallgass! Vigyázz! Megértettétek? (Az egész eszkadron harsogva nevetett: kihúzták magukat, szalutáltak. „Kapitány úr őnagysága" mellé jóféle jelzőket mondogattak.) Varrjátok fel a vállpántot, csillagot a zsebbe, sapkára kokárdát . . .

Három napig száguldozott az álcázott ezred Vrangelék hátában. Fekete füstoszlopok jelezték nyomát, kigyúltak a vasúti állomások, a szerelvények, katonai raktárak, levegőbe repültek a víztornyok és lőporos pincék.

A negyedik napon a lovak kifáradtak, már csak botladoztak és egy eldugott kis faluban nappali pihenőt kellett tartaniok. Olga Vjacseszlavovna lenyergelt és ott nyomban, még egy maroknyi szénát sem lépett át, ledőlt és elaludt. Hangos, asszonyi nevetésre ébredt — egy mezítlábas, feketeszoknyás, friss fiatalasszony szólt oda valakinek, Zotovára mutatva: „Milyen csinos . . ." A menyecske kimosott kapcákat szárított az udvaron.

Amikor Olga Vjacseszlavovna bement a házba, Jemeljanov már az asztalnál ült, mezítláb, vidáman, hajában tollpihék. Már kialudta magát. Szóval az ő kapcáit mosta ki a menyecske.

— Ülj le, mindjárt hozzák a borscsot. Akarsz vodkát? — szólt Olga Vjacseszlavovnának. Ugyanaz a menyecske már hozta is a

levesesfazekat, pirospozsgás arcát elfordítva a jószagú gőzfelhőtől. Jemeljanov elé tette a fazekat, s felrántotta telt vállát:

— Mintha csak vártuk volna magukat, már itt is a borscs! — Vékony, éneklő hangja volt, harcias, hetyke . . . — Kimostam a kapcáit, észre se veszi és megszáradnak . . . — Nedves szemmel pillantott Dmitrij Vasziljevicsre.

Jemeljanov helyeslően krákogott, falatozott; valahogy ellágyultnak látszott. Olga Vjacseszlavovna letette a kanalat; mintha kígyó mart volna szívébe, élettelenül, lesütött szemmel ült ott. Mikor a menyecske kifordult az ajtón, utána ment a pitvarba, karon ragadta és zihálva odasúgott neki:

— Mit akarsz, meguntad az életed? . . .

Az asszony feljajdult, kirántotta magát és elszaladt. Dmitrij Vasziljevics egypárszor csodálkozva nézett végig Olgán: ugyan mi ütött hozzá? De amikor lóra ültek s meglátta dühtől elsötétült szemét, kitágult orrcimpáit és a fészer mögül patkánymódra ijedten kikandikáló parasztmenyecskét, mindent megértett, felkacagott, úgy, ahogy régen, egész fehér fogsorával. Mialatt kiügettek az udvarból, térdével megérintette Oljecska térdét és váratlan gyöngédséggel odaszólt:

— Ó, te kis bolond . . .

A lány majdhogy könnyekre nem fakadt.

Ötödnapra kiderült, hogy az álcázott vörös ezredet egy egész kozákhadosztály vette üldözőbe. Most aztán menekültek, amilyen gyorsan tudtak. A kidőlt lovakat ott hagyták. Éjszaka előőrscsatározások folytak. Az ezredzászlót az első csapatnak adták át. Az megállás nélkül száguldott valami vaksötét faluba. Kardmarkolatok zörgettek be az ablakokon. Ugattak a kutyák, de köröskörül minden kihaltnak látszott, csak a toronyban kondult meg a harang, majd elhallgatott. Odahoztak két parasztot — a szalma közt találták őket — rongyosak voltak, mint a madárijesztők. A lovasokra sandítva, csak ezt hajtogatták:

— Ne bántsatok, galambocskáink, testvérek . . .

— Fehéreké a falu, vagy a szovjethatalomé? — kiáltott rájuk nyergéből lehajolva Jemeljanov.

— Galambom, drágaságom, magunk se tudjuk . . . Tőlünk mindent elvittek, kiraboltak, mindent tönkretettek . . .

Végül is annyit kiszedtek belőlük, hogy a falut még nem foglalta el senki, de csakugyan várják oda Vrangel kozákjait és hogy a folyón túl, a vasúti hídnál bolsevikok ásták be magukat.

Az ezred leszedte a vállpántokat, föltűzte a csillagot és a hídon átment övéihez. Ott kiderült, hogy a fehérek az egész fronton veszett támadásba mentek át és parancs jött; ezt a hidat tartani kell, utolsó

emberig. De harcolni nem volt mivel: a gépfegyverszalagok nem illettek a gépfegyverekbe, a lövészárkok eltetvesedtek, kenyér nincs, a vöröskatonák iszonyúan felpüffedtek a főtt gabonától. Volt agitátoruk, de tífuszban elpusztult.

Az ezredparancsnok telefonon érintkezésbe lépett a főparancsnoksággal: valóban az volt a parancs, hogy a hidat utolsó csepp vérig tartani kell, amíg a hadsereg ki nem kerül a körülzárásból.

— Innen nem kerülünk ki élve — mondotta Jemeljanov. A folyóból kimerített két csöbör vizet, az egyiket odaadta Olga Vjacseszlavovnának és melléje guggolva, fürkészte a homályba burkolt, távoli partot. Sárgásfényű csillag tűnt fel a folyó fölött. Vrangel ütegei egész nap ágyúzták a bolsevikok lövészárkait. Este jött a parancsolat: át kell jutni a hídon, visszaverni a fehéreket a folyótól és el kell foglalni a falut.

Olga Vjacseszlavovna elnézte a csillag mozdulatlan, homályos tükörképét a folyóban — szomorú volt. „Na, gyerünk, Olja — szólt Dmitrij Vasziljevics — aludjunk egy órácskát!" Először szólította keresztnevén.

A meredek part bokrai közül katonák kúsztak elő vízzel telt csajkákkal, mert addig, egész álló nap egy csöpp vízhez sem jutottak. Már mindenki tudott a szigorú parancsról. Sokan érezték, hogy ez lesz életük utolsó éjszakája.

— Csókolj meg — szólt csendes bánattal Olga Vjacseszlavovna. Jemeljanov óvatosan letette a csajkát, magához vonta a leányt — sapkája leesett, szemét lehúnyta — és csókolta arcát, száját, szemét.

— Feleségemmé tennélek téged, Olja, de most nem lehet, ugye, megérted? . . .

Az éjszakai támadást visszaverték. A fehérek megerősítették a hidat, szögesdróttal elzárták és gépfegyvertüzet nyitottak. Szürke hajnal virradt a párolgó folyó, a nedves rét fölött. Mind a két parton percenként robbant s gomolygott felfelé a föld, minthogyha fekete bokrok nőnének s hullanának vissza. A levegő fújt és visított, srapnellek sűrű felhőt törtek fel. Az ágyúdörgés majd megőrjítette az embereket. Rengeteg összezsugorodott vagy szétlőtt hulla hevert a híd körül, s mindez hiábavaló. Már nem állták a gépfegyvertüzet.

Ekkor a vasúti töltés mellett nyolc kommunista lovagolt elő az ezredzászló alatt, amely megtépetten, golyóktól lyuggatottan, vérszínűnek látszott a hajnalfényben. Két eszkadron lóra ült, az ezredparancsnok így szólt: „Meg kell halnunk, elvtársak" — és a zászlóval előrelovagolt. Dmitrij Vasziljevics volt a nyolcadik. Kardot rántva, sarkantyút pengetve, törtek elő a töltés mögül és súlyos tömegben vágtattak át a híd ringó deszkáin.

Olga Vjacseszlavovna látta: egyiknek a lova a korlátra dőlt, ló és lovasa tíz méter magasságból a folyóba zuhant. Hétnek sikerült elérni a híd közepéig, egyikük, mintha aludna, kidőlt a nyeregből. Az elsők tovább száguldva, karddal vagdosták a drótsövényt. A daliástermetű zászlótartó megingott, a zászló kiesett kezéből, Jemeljanov kapta fel, de lova rögtön megbotlott.

Süvítő golyóktól forrt a levegő. Olga Vjacseszlavovna előrerontott a szédítő magasban billegő deszkákon, s nyomába zúdult a többi lovas is és másfélszáz torok üvöltése rázta meg a híd vasbordázatát. Dmitrij Vasziljevics két lábát szélesen szétvetve állt, a zászlónyélbe fogózva; arca halottsápadt volt, nyitott szájából dőlt a vér. Olga Vjacseszlavovna odavágtatott és kiragadta kezéből a zászlót, mire Jemeljanov a korláthoz tántorodott és lerogyott. Eszkadronok, lósörények, lehajló hátak, villogó kardok száguldottak el mellette.

Valamennyien áttörtek a túlsó partra; az ellenség megfutamodott, az ágyúk elnémultak. A lovascsapat lavinája még sokáig hömpölygött a mezőn, majd eltűnt a falu füzese mögött a megtépett lobogó; most már egy vöröskatona vágtatott vele, meztelen sarkával ösztökélve a lovát és a zászlónyéllel hadonászva kiáltozott: „Rajta, rajta, üsd, vágd! . . .”

Olga Vjacseszlavovnát a mezőn szedték fel; a zuhanástól elkábult és csípőjén súlyos sebet kapott. Bajtársai nagyon sajnálták. Nem tudták, hogyan mondják meg neki, hogy Jemeljanov elesett. Küldöttséget menesztettek az ezredparancsnokhoz, hogy Zotovát tüntessék ki hőstettéért. Sokáig gondolkoztak — mivel? Cigarettatárca nem jó, mert nem dohányzik, óra nem nőnek való. Egyik lovas kenyértarsolyában találtak egy arany melltűt: nyíllal átlőtt szivet ábrázolt. Az ezredparancsnok szó nélkül beleegyezett, hogy ezt az érdemrendet kapja, de a parancsban azt javasolta, hogy „Zotovát hősies magatartásáért ki kell tüntetni a nyilat ábrázoló arany melltűvel, de a szivet, amely burzsoa jelkép, távolítsák el . . .”

Mint a szeles égbolton röpködő madár, amely hirtelen szárnyatörötten zuhan a földre, úgy zúzódott s tört pozdorjává Olga Vjacseszlavovna egész élete, szenvedélyes, ártatlan szerelme s vonszolódtak unott, nehéz és zavaros napjai.

Sokáig ténfergett kórházakban, utazott korhadt marhakocsin, didergett vedlett köpenye alatt, haldoklott éhesen. Körülötte csupa idegen, keserű ember, akiknek szemében ő nem volt egyéb, mint egy kórház-statisztikai egység. Senki a világon nem tartozik hozzá. Utálta ezt a komor életet és mégsem jött érte a halál.

Amikor kijött a kórházból — kopaszra nyírtan s olyan soványan, hogy a zubbony meg a köpeny úgy lógott rajta, mint egy csontvázon — a vasútállomásra ment, ahol a váróterem padlóján éltek

s fagytak meg emberhez már nem is hasonlító lények. Hova, merre vegye útját? Az egész világ — egyetlen pusztaság. Visszatért a városba, jelentkezett a katonai parancsnokságon, felmutatta írásait és az arany-nyíl-kitüntetését s egy csapatszállítmánnyal hamarosan elutazott Szibériába — harcolni.

A vonatzakatolás, a vagon-kályha kékes füstű, vasízű melege, ezer meg ezer versztányi út és ugyanolyan hosszan elnyújtott ének, bűz és beszennyezett hó, háborús plakátok rikító betűi, hirdetmények és rendeletek — csikorgó fagyban foszladozó papír-rongyok, gerendafalak közt, kormos lámpa gyér világánál megtartott komor gyűlések és — megint csak hó, havas fenyvesek, tábortüzek füstje, harci fegyvercsörgés jólismert zaja, didergés, égő falvak, vérfoltok a havon, ezer meg ezer hulla a hóréteg alatt, akárcsak a szétdobált fatönkök . . . Mindez összekeveredett emlékezetében és a végeérhetetlen nyomorúság hosszan elnyúló láncaként tekeredett rá.

Olga Vjacseszlavovna lesoványodott, megfakult; meg tudta inni a gépkocsi-szeszt, szítta a mahorkát és ha kellett, úgy tudott káromkodni is, mint akárki. Már-már alig látták meg benne a nőt; kiaszott volt és dühös, mint a vipera. Egyszer előfordult, hogy a kaszárnyában éjszaka hozzálopózott egy dagadtajkú katona és enyelegni akart vele, de ő hirtelen dühében úgy orronvágta pisztolya agyával, hogy kórházba kellett vinni a legényt. Ez az eset mindenkinek elvette a kedvét, hogy csak rá is nézzenek a „viperára".

A tavasz Vlagyivosztokba sodorta. Életében először látott tengert, sötéten kéklő, élő óceánt. Hosszan, tarajosan rohantak a láthatár széléről a part felé a hullámok, korbácsolták a mólót, folyékony felhőként bodorodva. Olga Vjacseszlavovnának kedve támadt hajóra szállni . . . Senki sem akarta felvenni hajóra, csak egy öreg kormányos szánta meg valami tengerparti zugkocsmában, megsajnálta tönkrement fiatalságát és horgonyt tetovált a karjára: „Jusson eszedbe — mondotta — ez a menekülés reménye . . ."

A háború véget ért. Olga Vjacseszlavovna vett a vásáron egy zöld bársony függönyből varrt szoknyát és elment dolgozni különféle hivatalokba: volt gépírónő a végrehajtó bizottságnál, volt titkárnő a faközpontban, vagy egyszerű „kisasszony", aki az fróasztallal együtt vándorol emeletről emeletre.

Sokáig sehol sem volt maradása — folyton költözködött egyik városból a másikba, mindinkább nyugatra. Gondolta, bárcsak eljutna még egyszer oda, arra a partra, ahol csajkáját a folyóba merítve utoljára üldögélt vele Dmitrij Vasziljevics . . . Hátha ráakad arra a füzesre s arra az emlékezetes helyre, ahol akkor ültek . . .

A mult nem merült feledésbe. Egyedül élte sivár életét. De a katonás keménység valamennyire mégis kezdett lekopni róla, Olga Vjacseszlavovnából ismét nő lett . . .

Huszonkettőben harmadszor kellett kezdenie új életet. Ami most végbement, annak vette, mint amikor a csatalovat igába akarják törni. A megrendült ország, a még vérbenúszó szem azt kereste, mit lehetne rombolni, de már mindenütt megjelentek a rendbehozást, helyreállítást, építést sürgető rendeletek, röplapok.

Hallott, olvasott erről ő is, s úgy érezte, hogy ez nehezebb, mint a háború. Azok a városok, ahol ő megfordult, rettenetesen fel voltak dúlva, minden megereszkedett, omladozott, az üszkös romokat benőtte a csalán, az ember zsákvászonban járt, evett és aludt ugyan, de álmában még a háború látomásai kísértették.

A rendeletek helyreállításra, alkotásra buzdítottak. Kinek a műve legyen az alkotás? Bizony csak a nép még mindig erős kezének műve. Olga Vjacseszlavovna szeretett alkonytájt a városban barangolni. Látta a bizalmatlan, komor arcokon a düh, a borzalom és a gyűlölet még el nem simult redőit. Jól ismerte az ajkak remegését, vonaglását, a fogak helyén tátongó réseket, roncsokat — a háború kézjegyeit. Mindenki benne volt — apraja, nagyja . . . És íme, most ott csatangolnak a beszennyezett városban, a burzsujok függönyeiből, felszabdalt rongyokból, savanykás szagú zsákból készült ruhákban, dühösen, minden percben sírásra vagy gyilkolásra készen . . .

A rendeletek konokul követelik: alkotni, alkotni, alkotni . . . Bizony, ez nehezebb, mint gyújtóbombával hidat robbantani, vagy lóhátról lekaszabolni egy ellenséges üteg legénységét, srapnellel kitörni a fehérek törzskarának ablakait.

Olga Vjacseszlavovna megállt egy rozoga kerítésre erősített, tarka plakát előtt. Valaki már egy darab vakolattal keresztülhúzta és valami ocsmányságot mázolt rá. Olga elnézte a plakáton a valóságban nem létező arcokat, a lobogó zászlókat, a százemeletes házakat, a kéményeket, a füstöt, amely táncoló betűkkel írja az égre: „Indusztrializáció" . . . Olga szűziesen fogékony volt és a plakát ábrándozásra késztette — izgalommal töltötte el a nagyszerű építkezés gondolata.

Komor volt az alkonyat, utolsó sugarai az ólmos felhőkön áttörve, megcsillantak a pusztán tátongó házak ablakain. Nagyritkán egy-egy járókelő tűnt fel, tökmagot rágcsálva és köpködve az agyontiport utak sarába, ahol rozsdabarna falombok és megkövesedett macskahullák hevertek. Olga Vjacseszlavovna kezét ökölbe szorította — sehogy sem tudott kibékülni ezzel a csönddel, a tökmagokkal, a gőzfürdői vesszőkötegekkel és az elhagyott vidék beláthatatlan pusztaságával . . .

A nélkülözések hidegen hagyták. Tapasztalt ő már rosszabbat

is. Moszkvába érve az első hetekben meghúzta magát úgyahogy, azután egy társasházban kapott szobát, a Zarjadon. Temérdek űrlapot kellett kitöltenie, s rengeteg beadványt írt meg, szinte belekábult, látva, mily bonyolult utat tesznek meg iratai. Szédítette a sokemeletes intézmények méhkas zsibongása. Állást vállalt a Színesfém-tröszt ellenőrző osztályán. Percnyi pontossággal járt hivatalba. Nézelődött és álmélkodott, mert a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudta belátni, mi hasznot hajt azzal, hogy holmi papirosokat másolgat. Most mit sem ért az ügyessége, rettenthetetlen bátorsága és viperamérge. Itt csak írógépek zörögtek, mint a kalapácsütések a tífuszbetegek fülében. Papirosokat raktak ide-oda és magabiztos hangok mormogtak a telefonkagylóba. Bezzeg a háborúban minden világos, áttekinthető volt, golyósüvöltés mellett mindig látható volt a cél . . .

Később azután persze megszokta mindezt, otthonosan érezte magát. Teltek a napok az egyhangú munka unalmában. Olga különböző társadalmi teendőket vállalt magára. A klubmunkában rendet teremtett és katonás szóhasználatot honosított meg. Gyakran fékeznie kellett túlzott hevességét, érdességét.

Az első fricskát a főnökhelyettestől kapta, aki a főnökhöz vezető ajtó másik oldalán ült, nem messze tőle. A kapadohányfüstről volt szó. A főnökhelyettes ezt mondta:

— Csodálom magát, Zotova elvtársnő, utóvégre csinos nő, mégis mahorkával büdösíti be az egész szobát . . . Hát nincs magában semmi nőiesség? . . . Legalább „Jávát" szívna.

Úgy látszik, ez a futó megjegyzés épp jókor jött. Olga Vjacseszlavovnát kellemetlenül érintette, utóbb majdnem sírt is miatta. Mikor hazafelé menet a lépcsőház egyik fordulójához ért, megállt a tükör előtt és hosszú évek óta először nézte meg magát női szemmel: „Ejnye, az ördög vinné el, olyan vagyok, mint egy madárijesztő!" A vedlett plüss-szoknya elől felhúzódott, hátul a cipősarok kirongyolta. Férficipő volt rajta s valami szürke kartonblúz . . . Hogyis jutott ő idáig?

Két selyemszoknyás, rózsaszínharisnyás írógéptündér ment el mellette. Megnézték a tükör előtt álló Zotovát, s aztán — egy emelettel lejjebb, dülöngőztek a nevetéstől, csak ennyit lehetett hallani: „még a lovak is megijednek tőle" . . . Olga Vjacseszlavovna szép, cigányos arca vérbe borult . . . A két gépírókisasszony közül az egyik vele egy lakásban lakott a Zarjadon — Szonyecska Varencova volt a neve.

Néhány nap múlva a pszkovi-utcai lakás asszonynépét álmélkodásba ejtette Olga Vjacseszlavovna különös viselkedése. Mikor reggel a konyhába jött mosakodni, szép szemét viperamódra villantotta Szonyecska Varencovára, aki kását főzött. Odament hozzá és

a harisnyájára mutatott: „Hol vette ezt?" — aztán fölrántotta Szonyecska szoknyáját és a fchérneműjéről is megkérdezte: „Hát ezt hol vásárolta?" De olyan dühösen tette fel a kérdéseket, mintha éles pengével vagdalkozna.

A félénk természetű Szonyecskát halálra rémítette Olga nyers hangja. Roza Abramovna segítette ki: kedveskedő hangon, részletesen megmagyarázta, hogy Olga Vjacseszlavovna ezeket a holmikat megszerezheti a Kuznyecki Moszton és hogy most testszín harisnyát viselnek, meg más efféléket mondott . . .

Olga Vjacseszlavovna hallgatta és bólintgatott rá: „Igen . . . úgy . . . értem . . ." Azután Szonyecska szőke fürtjeibe kapott, pedig az nem lósörény volt, hanem selyemhaj:

— Hát ezt hogy csinálja?

— Mindenesetre fodrászhoz kell menni, aranyom — dudorászta Roza Abramovna — hátul rövidre, elől fülre fésülve . . .

Pjotr Szemjonovics Mors szintén kijött a konyhába. Hallgatta egyideig a beszélgetést, majd szokása szerint elégedetten megdörzsölte kopasz koponyáját:

— Kicsit későn kezdi az átmenetet a hadikommunizmusból, Olga Vjacseszlavovna.

Olga gyorsan feléje fordult (később Mors azt mesélte, hogy még a fogát is csikorgatta), és halkan, de érthetően, rámordult:

— Te aljas dög! Kerültél volna csak a harctéren a kezembe! . . .

A Színesfém-tröszt vezetőségében első pillanatra mindenki elképedt, mikor Zotova egy szép napon rövidujjú, fekete selyemruhában jelent meg, testszín harisnyában és lakkcipőben; gesztenyebarna haja meg volt nyírva és úgy fénylett, mint a sötétszínű prém. Asztalához ült, mélyen a papirosok fölé hajolt. Két füle rózsásra gyúlt.

A főnökhelyettes, aki a csörömpölő telefonnál ült, egy fiatal és naiv legény, csak úgy meresztette a szemét:

— Ejnye, szedtevette — mormogott — hát ezt mi szél hozta?

Zotova csakugyan ijesztően megszépült: finomvonású, barnapiros volt az arca, éjsötét szemét hosszú szempillák árnyékolták . . . Kezéről lemosta a tintafoltokat. Még a főnök is kikukkantott úgy mellékesen irodájából és álmos szemét Zotovára meresztette:

— Ez aztán a leány!

A többi szobából is beszaladtak megbámulni. Mindenki Zotova csodálatos megváltozásáról beszélt, másról se volt szó. Első zavara múltán Zotova már könnyen és szabadon érezte magán ezt az új bőrt, mint valamikor a gimnazista ruhát, vagy a lovassági sapkát, a szorosra övezett bekecset és sarkantyút. Ha aztán a férfiak már nagyon is fellángoltak, lesütötte a szemét, mint aki a lelkét rejti el.

Harmadnap öt órakor, amikor Zotova letépett egy kisdarab itatóst, megnedvesítette és letisztogatta vele könyökéről a tintafoltot, odalépett hozzá Ivan Fjodorovics Pedotti, a fiatal főnökhelyettes, s azt mondta, hogy „igen komoly szava volna hozzá". Olga Vjacseszlavovna kicsit felhúzta szépen ívelt szemöldökét és feltette kalapját. Kimentek.

Pedotti így szólt:

— Legegyszerűbb, ha fölmegyünk a lakásomra, itt mindjárt a sarkon.

Zotova vállat vont. Elindultak. Forró szél verte fel a port. Fölmentek a negyedik emeletre. Olga Vjacseszlavovna elsőnek lépett a szobába és leült egy székre.

— Nos? — kérdezte Olga. — Miről akart velem beszélni?

A férfi aktatáskáját az ágyra dobta, haját felborzolta és ökölbe szorított kézzel kezdett hadonászni a szellőzetlen szobában.

— Zotova elvtársnő, megszoktuk, hogy egyenesen nekivágunk . . . Nem kertelünk sokat . . . A nemi vonzás reális tény és természetes szükséglet . . . Ideje sutbadobni mindenféle romantikát. Nos, hát . . . Miután előzetesen mindent megmagyaráztam . . . Maga már biztosan érti, miről van szó . . .

Fölrántotta Olga Vjacseszlavovnát a székről és melléhez szorította. Tudatlan szív verdesett ott vészesen, mint egy örvény szélén. De azonnyomban ellenállásra is talált: Zotovát nem egykönnyen lehetett elhúzni a székről: vékony volt, de rugalmas. Minden zavar nélkül, majdnem teljesen nyugodtan megszorította támadója, a fiú csuklóját és olyat csavart rajta, hogy a fiú feljajdult. Ki akarta rántani magát, de mivel a lány nem hagyta abba, felordított:

— Engedjen el, fáj, ördög vigye el . . .

— Máskor ne tolakodj kéretlenül, te hülye — szólt Olga. Elengedte Pedottit, kivett az asztalon levő cigarettásdobozból egy „Jávát", rágyújtott és elment.

Olga Vjacseszlavovna egész éjszaka álmatlanul vergődött . . . Kiült az ablakba, cigarettázott, aztán újra megpróbálta a párnába dugni a fejét . . . Eszébe jutott egész élete: amit örökre szunnyadónak vélt, most feléledt benne, felgyújtotta . . . De miért, miért? Hát valóban nem lehetne olyan hűvösen élni, mint a forrásvíz, minden szerelmi láng nélkül? Érezte és megremegett belé: úgy látszik, az élet verte őt meg, mozsárba törte, de a dőreséget nem verte ki belőle és most kezdődik „az a bizonyos" . . . Hiába, nincs kivezető út, ez kikerülhetetlen . . .

Reggel, amikor mosakodni ment, a konyhából nevetést hallott és Szonya Varencova hangját:

— . . . csudamódon illegeti magát . . . nézni is utálatos . . .

adja a nebáncsvirágot . . . A törzslapján ekkora betűkkel írta oda: hajadon . . . (nevetés, primusz-zúgás), pedig mindenki azt beszéli, hogy az egész eszkadron rájárt . . . Értik? Majdnem az egész eszkadron . . .

Most Marija Afanaszjevna, a varrónő szólalt meg:

— A pofáján is meglátszik: lovascsapat kapcarongya.

Roza Abramovna hangja:

— De szemre olyan, mint egy Rothschild bárónő.

Pjotr Szemjonovics Mors basszushangja:

— Csekista nő, ismerem a fajtáját, fantasztikus kegyetlenkedései miatt még onnan is kidobták . . .

Olga Vjacseszlavovna belépett a konyhába s erre mind elhallgattak.

Pillantása Szonya Varencován akadt meg és szája körül az a redő olyan végtelen undort fejezett ki, hogy a nők megdermedtek. Most senki sem mert kiabálni.

Pedotti a sértett férfiönérzet teljes erejével meggyűlölte Olga Vjacseszlavovnát. A vele történt eset óta Zotovát a nők szótlan gyűlölete és a férfiak gúnyolódása üldözte lépten-nyomon. Vitatkozni vele nem volt tanácsos, de ő szinte a tarkóján érezte a gonosz pillantásokat. Gúnynevek ragadtak rá, nem is egy: „vipera", „szégyentelen katonaszajha" — hallotta suttogásokban és olvasta itatóspapirosán. S ami a legkülönösebb, ez az aljas rágalom fájdalmasan érintette . . . Pedig hát úgysem kiálthatta volna mindenkinek a fülébe: én nem vagyok olyan! . . .

Nem hiába nevezte őt valamikor Dmitrij Vasziljevics cigányleánynak . . . Sötét bánatában kezdte megfigyelni, hogy most újra, de már érett erővel ébredezik a vágyakozás . . . Szüzessége lázadozott . . . Dehát mit tehetett? Legfeljebb jéghideg vízzel dörzsölhette magát tetőtől talpig a csap alatt. Nagyon is erősen megperzselődött, félt attól, hogy ismét tűzbevesse magát . . . Nem kellett neki, visszaborzadt tőle . . .

Egy tagbaszakadt, már hízásnak induló férfi állt a lépcsőház egy fordulóján vitorlavászon ujjasban és olvasta a faliújságot. Mellette egyik szobából a másikba, egyik emeletről a másikra siettek a tisztviselők. Por- és dohányszagú volt a levegő, mint mindig. A férfi lusta mosollyal nézte a faliújság közepén az egy emelettel lejjebb székelő Mahorka-tröszt gazdasági igazgatójának karikatúráját. Minthogy Olga Vjacseszlavovna szintén a faliújság előtt állt, a férfi feléje fordult és a karikatúrára mutatott. Szépformájú, nagy, súlyos keze volt.

— Ha jól tudom, maga is a faliújság szerkesztőségéhez tar-

tozik, Zotova elvtársnő — szólalt meg erős, mély hangján. — Nem bánom, ha akárhogy is ábrázolnak, de ez a kicsinyes, tehetségtelen rajz igazán senkit sem érdekel!

A karikatúra ugyanis két csörömpölő telefon között kezében teáscsészével ábrázolta az igazgatót. A karikatúra csak azt akarta kifigurázni, hogy ő hivatalos órák alatt a teendőinek rovására teázgatni szokott . . .

— Belém marni, hogy igazán fájjon, nem mernek, csak ugatnak . . . Kinek mit árt az a tea . . . Tizenkilencben spirituszt ittam, hogy el ne aludjak . . .

Olga Vjacseszlavovna a szemébe nézett: a fáradt, acélszínű, hideg, szürke szempár emlékeztette arra, akit szeretett, s arra a szempárra, amely örökre kihunyt . . . Az arca tisztára borotvált és szabályos. Lusta és okos a fanyar mosolya. Olgának eszébe jutott: ez az ember tizenkilencben Szibéria élelmiszer-diktátora volt. Ő mindig a felhők magasságában képzelte. Az ilyenek akkoriban úgy játszhattak az eseményekkel, emberéletekkel, mint a kártyások . . .

És lám, most itt áll aktatáskával, fáradt mosollyal, mellette rohan a maga-alkotta élet s könyökön lökdösi . . .

— Nem helyes dolog mindent így lekicsinyelni — folytatta — ilyenformán az egész forradalmat olcsó karikatúrává lehetne bagatellizálni . . . Az öregek annakidején megtették a magukét. Most már azután szemétre valók? . . . Szép, szép a fiatalság, de azért veszélyes dolog elszakadni a múlttól, úgy bizony! . . .

Elment. Olga Vjacseszlavovna nézte erős nyakát, széles hátát, amint lassan felballagott a Mahorka-trószthoz vezető kőlépcsőn, mint akinek nagy erőfeszítésébe kerül meg nem görnyedni a mindennapok súlya alatt . . . Olga borzasztóan megsajnálta.

Mihelyt alkalom nyílt rá, Olga Vjacseszlavovna az üzemi bizottság egyik iratával felment a Mahorka-tröszt komor szobáiba és bement a gazdasági igazgatóhoz. Éppen teáját kavargatta kis kanállal, aktatáskáján egy tejeskalács. Az ablaknál szorgosan kopogott a gépírónő. Olga Vjacseszlavovna izgalmában észre sem vette a leányt, csak az acélos szempárt látta. A férfi átolvasta a neki odanyújtott írást, aláírta. Olga továbbra is állva maradt.

— Kész, elvtársnő, elmehet — szólt a férfi.

És ezzel valóban kész is lett volna. Vége . . . Amikor Olga Vjacseszlavovna behúzta maga mögött az ajtót, úgy rémlett neki, hogy a gépírótündér vihogott. Ezután olyan keserves éjszakája volt, mint még soha. Reggel a lakók benéztek szobájába a kulcslyukon és ekkor volt az, hogy Pjotr Szemjonovics Mors ajánlotta, hogy tíz gramm jodoformot fújjanak be hozzá. „Veszkődik a mi viperánk" — beszélték a konyhában. Szonyecska Varencova rejtelmesen mosoly-

gott és kék szemében a megingathatatlan magabiztosság nyugalma szunnyadt.

A félénkséget nehezebb legyőzni, mint a halálfélelmet; de Olga Vjacseszlavovna nem hiába járta ki a háború iskoláját: ha meg kell lenni, hát legyen. Hogy várjon az alkalmas pillanatra, a szerencsére, kicsinyeskedjen, testszínű harisnyát villantson, vagy hirtelenében csupasz vállát mutogassa? Ez nem illik hozzá! Elhatározta: tiszta vizet önt a pohárba, mindent megmond neki, tegyen vele a férfi, amit akar . . .

Több ízben utánaszaladt a lépcsőn, hogy ott nyomban az utcán karonragadja: „Szeretem magát, belepusztulok . . ." De a férfi mindannyiszor gépkocsiba ült és a többi alkalmazott között észre sem vette Zotovát . . .

Ezekben a napokban történt, hogy égő primusszal rontott Zsuravljovra. A lakás telítve volt elektromos feszültséggel. Szonya Varencova idegeskedett és kiszaladt a konyhából, mihelyt Zotova lépteit meghallotta . . .

Végül egyszer a férfi gyalog távozott hivatalából, mert gépkocsiját javították. Olga Vjacseszlavovna utolérte, éles, durva hangon kiáltott utána, mert torka, szája kiszáradt izgalmában. Mellette ment, szemét nem tudta ráemelni, esetlenül lépkedett, könyökével izgett-mozgott. A másodpercet örökkévalóságnak érezte, forrósága volt és didergett, gyöngéd volt és dühös. A férfi meg közömbösen, mosolytalanul, szigorú arccal lépkedett mellette . . .

— Arról van szó . . .

— Arról van szó — szakította félbe a férfi ingerült hangon — mindenfelől magáról beszélnek nekem . . . Csodálom, igen, igen . . . Maga üldöz engem . . . Szándéka nyilvánvaló, kérem, ne tagadja, fölösleges a magyarázat . . . Csak azt felejtette el, hogy én nem vagyok nepman. Nem folyik a nyálam minden csinos arc láttára . . . Maga a társadalmi tevékenységben jó munkát végzett . . . Azt tanácsolom, verje ki a fejéből kispolgári ábrándjait a selyemharisnyákról, púderről és effélékről. Magából még rendes elvtárs válhat.

El sem köszönt, átment az utca másik oldalára, ahol a cukrászda előtt Szonyecska Varencova karolt belé és felháborodva vonogatta a vállát, majd valamit mesélni kezdett neki . . . A férfi még mindig utálkozva fintorgott, kiszabadította a karját és súlyos fejét leszegve ment tovább. Egy autóbusz benzingáz-felhője eltakarta Olga Vjacseszlavovna elől.

Ilyenformán Szonyecska lett a hősnő. Ő ült a férfi irodájában a gépíró-asztalnál, ő informálta részletesen Zotova katonaszajha multjáról és jelenjéről. Szonya diadalmaskodott.

Azon a bizonyos vasárnap reggelen, amiről már írtunk, amikor

nyikorogva kinyílt Olga Vjacseszlavovna ajtaja, Szonyecska a szobájában hangos zokogásra fakadt, mert már nem bírta az állandó sértegetéseket és a félelmet. Olga Vjacseszlavovna, amikor megmosakodott, csak úgy vaktában ennyit mondott: „Ó, hogy az ördög vinné el!" — s ezt kétszer mondta: a konyhában, majd pedig a szobájába visszamenet. Utána eltávozott a házból.

A konyhában újból összeverődtek az asszonyok, továbbá Pjotr Szemjonovics vasárnapi nadrágjában és vadonatúj ellenzős sapkájában, Vlagyimir Lvovics borotválatlanul és kapatosan. Roza Abramovna lekvárt főzött. Marija Afanaszjevna blúzát vasalta. Csevegtek, tréfálkoztak. Szonyecska Varencova sírástól dagadt szemmel jött be.

— Én ezt nem bírom tovább — mondta már az ajtóban — ennek véget kell vetni . . . Még megérem, hogy leönt vitriollal . . .

Vlagyimir Lvovics Ronyizovszkij azt ajánlotta, hogy most mindjárt vágjanak sörtét egy ruhakeféről és mindennap szórjanak belőle a vipera ágyába, azt nem bírja ki sokáig és akkor magától kiköltözik.

Pjotr Szemjonovics Mors azt tanácsolta, hogy vegyszerrel védekezzenek. Ammoniákot ajánlott, vagy azt a bizonyos jodoformot. Csupán Marija Afanaszjevna maradt reális:

— Maga, Lalecska, ugyan túlságosan zárkózott, de vallja be: rendezte viszonyát a direktorral?

— Igen — felelt Lalecska — három napja, hogy összeiratkoztunk. Én szerettem volna templomban is esküdni, de ez egyelőre lehetetlen.

— Majd még azt is megérjük — szólt rekedtesen, kopaszságát csillogtatva, Pjotr Szemjonovics.

— Hát akkor tudja mit — és Marija Afanaszjevna meglóbálta a vasalót — akkor majd vágja a pofájába ennek a viperának, ennek a markotányosnőnek a házasságlevelüket . . .

— Jaj, dehogy . . . A világért sem . . . Úgy félek, nagyon rossz előérzetem van . . .

— Majd mi ott állunk az ajtóban . . . Ne féljen semmitől . . .

Vlagyimir Lvovics bégetett, mint egy bárány:

— Ott állunk az ajtóban, konyhaeszközökkel felfegyverkezve.

Sikerült Lalecskát rábeszélniük.

Olga Vjacseszlavovna este nyolc órakor tért haza, halálra fáradtan, fakószürke arccal. Bezárkózott, ledőlt az ágyára és kezét térdére ejtette . . . Kimondhatatlanul egyedül érezte magát. Tegnap óta még idegesebb, még zavartabb lett. Most egyszerre a kezében találta a pisztolyt, maga sem tudta, mikor vette le a falról. Csak ült, gondolkozott és nézte ezt a halálos acéljátékszert . . .

Kopogtattak. Olga Vjacseszlavovna erősen összerezzent, újból,

hangosabban kopogtak, ekkor felállt és kinyitotta az ajtót. A folyosó homályában ott tolongtak a lakók, látta, mindegyik kezében seprő, piszkavas, ez-az.

Varencova sápadtan, összeszorított ajkkal lépett a szobába . . . Meg-megcsukló, szinte visító hangon szólalt meg:

— Micsoda hallatlan szemérmetlenség házasember után futkosni? . . . Itt a házasságlevelünk . . . Mindenki tudja, hogy maga nemibeteg . . . Így akar karriert csinálni? . . . S még hozzá az én törvényes férjem révén? . . . Maga aljas! . . . Itt a hivatalos írás! . . .

Olga Vjacseszlavovna vakon meredt a visítozó Szonyecskára . . . S egyszerre a gyűlölet jólismert, vad hulláma szorította el torkát, minden izma megfeszült, mint az acél . . . Felüvöltött . . . Elsütötte a pisztolyt, s újra meg újra belelőtt Szonya Varencova fehérre vált arcába.

Két héttel később tárgyalta a népbíróság Olga Vjacseszlavovna ügyét . . . Az ítélet . . .

. . . azaz, jobb, ha maguk az olvasók ülnek fölötte törvényt s mondják ki az ítéletet . . .

(1928)

ALEKSZEJ TOLSZTOJ

OROSZ JELLEM

Orosz jellem! — túl sokat jelentő cím egy kis elbeszélésnek. De mit csináljak — én éppen az orosz jellemről szeretnék elmondani egyet-mást. Orosz jellem! Ezt próbálja meg leírni valaki! . . . Emberfeletti hőstettekről beszéljek? De hisz azokból annyi van, hogy az ember maga se tudja, melyiket válassza. Engem is csak egy barátom rántott ki zavaromból egy kis történettel, amelyet tulajdon életéből merített. Hogyan döngette a németet — nem, nem ezt akarom elbeszélni, bár aranycsillagot hord és csupa érdemrend a félmelle. Egyszerű, csendes, hétköznapi ember, kolhozparaszt a szaratovi terület egyik Volga menti falvából. De erős, arányos termetével, délcegségével kiválik a többi közül. Rajta felejti a szemét az ember, ha előbukkan a páncélkocsi tornyából: olyan, akár a háború istene! Valahányszor leugrik a tankról a földre — csapzott fürtjeiről lehúzza a sisakot, egy ronggyal megtörli szurtos arcát — mindig elmosolyodik, szívélyesen, barátságosan.

A háborúban — amikor állandóan a halál torkában forog — jobb lesz az ember: levedlik róla minden cicoma, mint az elsenyvedt bőr, ha felégeti a nap, és csak a magva marad meg. Mondanom sem kell, ez az egyikben egy kissé keményebb, a másikban egy kissé puhább, de még akikben satnya ez a mag, még azok is mind törekszenek, mindegyik jó és hű elvtárs akar lenni. Ám az én barátom, Jegor Drjomov már a háború előtt is igen komolyan viselkedett, felettébb tisztelte és szerette anyját, Marja Polikarpovnát, meg apját, Jegor Jegorovicsot. „Apám komoly ember és ami a fő — becsüli önmagát. Azt mondja: fiam, te sok mindent látsz majd a világban, megfordulsz

más országokban is, de mindig büszke légy arra, hogy orosz a neved! . . .''

Menyasszonya is volt, ugyanabból a Volga menti faluból. Menyasszonyról, feleségről sokat beszélnek nálunk, kivált, ha csend van a fronton, nagy a hideg, a fedezékben füstölög a petróleumlámpa, pattog a kis kályha, és az emberek már megvacsoráztak. Ilyenkor tücsköt-bogarat összehordanak — lekonyul tőle az ember füle. Rákezdik, például: ,,Mi a szerelem?'' Azt mondja az egyik: ,,A szerelem a tiszteletből fakad . . .'' A másik: ,,Szó sincs róla! A szerelem meg a szeretet — megszokás; az ember szereti nemcsak a feleségét, hanem az apját-anyját, sőt még az állatait is.'' — ,,Eredj már, te tökkelütött! — mondja a harmadik — a szerelem az az, amikor minden csak úgy forr benned és úgy tántorogsz, mint a részeg . . .'' Így bölcselkednek egy órát, két órát, amíg a törzsőrmester bele nem szól és parancsoló hangon meg nem állapítja, mi a dolog veleje . . . Jegor Drjomov bizonyára nem szívelte az efféle szószaporítást, csak futtában említette, hogy menyasszonya van; nagyon csinos lány — azt mondja — és ha egyszer megígérte, hogy várni fogja, haza is várja, még ha féllábbal tér vissza, akkor is . . .

Hőstetteit se szerette dobra ütni. ,,Az ilyesmire nem szívesen emlékszik vissza az ember!'' Összevonja szemöldökét és rágyújt. Harckocsijának haditetteiről csak a legénység szavaiból tudtunk meg egyet-mást, kivált Csuviljov, a vezető ejtette csodálatba hallgatóit.

— Tudod, mihelyt felfejlődtünk, látom, hogy a dombhát mögül előmászik . . . Elkiáltom magam: ,,Hadnagy elvtárs, Tigris!'' — ,,Előre — kiáltja — teljes gáz! . . .'' Hát én, gyerünk, bele a kis fenyvesbe, hol jobbra, hol balra, álcázni magunkat . . . A Tigris mozgatja a csövét, csak úgy vaktában lő, mellé . . . Erre a hadnagy elvtárs beleereszt egyet az oldalába — ripityom! Beleküld még egyet a toronyba — hát a tankágyú felrántja a talpát . . . Belezúdít egy harmadikat is — a Tigrisnek minden hasadékán csak úgy tódul kifelé a füst, száz méter magasra csap fel belőle a láng . . . A legénység már mászik is ki a hátsó nyíláson . . . Vanyka Lapsin lekaszálta őket a géppuskával — ott hevernek, vagy rugdalóznak . . . Mi előttünk meg, érted, tiszta lett az út. Öt perc múlva már ott termettünk a faluban. A fasiszta — ki merre lát . . . Némelyik, érted, sárosan-piszkosan, csizma nélkül, egy szál harisnyában ugrik ki és — uccu neki! Szalad mind a szín felé. A hadnagy elvtárs kiadja nekem a parancsot: ,,No, akkor hajts a színnek.'' Elfordítottuk az ágyúcsövet, és én teljes gázzal neki is hajtottam a színnek . . . Hej, a mindenit! Csörömpölve potyogott a páncélra gerenda, deszka, tégla, de még a fasiszta is — fent kuporogtak a padláson . . . Végigvasaltam őket még egyszer, erre a többi — kezet fel, és Hitler kaput . . .

Így harcolt Jegor Drjomov hadnagy, amíg szerencsétlenség nem

érte. A kurszki nagy csatában, amikor a németek már-már elvéreztek és megfutamodtak, Drjomov harckocsijába egy dombon, a búzaföldön belecsapott egy lövedék, a legénységből kettő szörnyet halt, a második gránáttól meg lángra gyúlt a harckocsi. Csuviljov vezető kiugrott az elülső nyíláson, de aztán visszamászott a páncélzatra és még idejében kicipelte a hadnagyot — Drjomov elvesztette eszméletét, égett rajta a kezeslábas. Alig cipelte arrább Csuviljov a hadnagyot, felrobbant a tank, akkora erővel, hogy a tornya vagy ötven méterre repült. Csuviljov — marékkal — porhanyós földet szórt a hadnagy arcára, fejére, ruhájára, hogy eloltsa a tüzet. Aztán egyik bombatölcsértől a másikhoz kúszva, elindult vele a kötözőhelyre . . . „Hogy miért cipeltem akkor oda? — mondta Csuviljov. — Hallottam, hogy még ver a szíve . . ."

Jegor Drjomov megmaradt, nem vesztette el még a látását sem, pedig úgy összeégett az arca, hogy itt-ott még a csontja is kilátszott. Nyolc hónapot feküdt a kórházban, egyik plasztikai műtétet a másik után végezték rajta, helyreállították orrát, ajkát, szemehéját, fülét. Nyolc hónap múlva, amikor levették róla a kötést, megnézte arcát, amely most már nem is az ő arca volt. Az ápolónő, aki odaadta neki a kis tükröt, elfordult és sírvafakadt. Drjomov rögtön visszaadta a tükröt:

— Néha rosszabbul is üt ki — mondta — ezzel még el lehet élni.

De többé nem kérte el a tükröt az ápolónőtől, csak gyakran megtapogatta arcát, mintha hozzá akarna szokni. A bizottság csak segédszolgálatra találta alkalmasnak. Ekkor elment a tábornokhoz és azt mondta: „Engedélyt kérek, hogy visszatérhessek az ezredemhez." — „De hisz maga rokkant" — felelte a tábornok. „Egyáltalán nem; torz vagyok, az igaz, de ez nem akadály, visszaszerzem én a harcképességemet teljesen." Jegor Drjomov észrevette, hogy a tábornok a beszélgetés alatt igyekezett máshová nézni; csak mosolyra húzta lilás ajkát, amely olyan egyenes volt, mint egy hasíték. Kapott húsz napi szabadságot és hazautazott a szüleihez, hogy teljesen felépüljön. Ez épp az idén márciusban történt.

Azt tervezte, hogy az állomáson majd szánt fogad, de úgy esett sorja, hogy gyalog tette meg a tizennyolc verszt. Még hó borította a tájat, nyirkos és sivár volt minden, a fagyos szél félrefújta köpenye szárnyát, és búsan, árván fütyörészett a fülébe. Már esteledett, mire a faluba ért. Ott a kút, magas gémje himbálózik és nyikorog. Innen a hatodik — a szülei ház. Kezét zsebre dugta és fejét ingatva hirtelen megállt. Rézsút kanyarodott a ház felé. Térdig süppedt a hóba, lehajolt a kis ablakhoz, meglátta anyját — az asztal felett függő, lecsavart lámpa halvány világánál vacsorára terít. Még mindig ugyanaz a sötét kendő van rajta, ugyanolyan csendes, higgadt, jósá-

gos, mint volt. Megöregedett, sovány válla kiáll . . . „Hej, ha én ezt tudom! Mindennap írnom kellett volna neki, legalább egy-két szót . . .” Egyszerű vacsorát tett az asztalra: egy bögre tejet, egy karéj kenyeret, két kanalat, sótartót, aztán összefogta sovány kezét a mellén és ott az asztalnál állva, elgondolkozott . . . Jegor Drjomov, ahogy elnézte anyját a kis ablakon át, mindjárt látta, hogy nem szabad megijesztenie, nem szabad, hogy kétségbeesetten megránduljon kedves, öreg arca.

No, jól Kinyitotta az utcaajtót, bement a kis udvarba, aztán fel a tornácra és kopogtatott. „Ki az?” — szólt ki az anyja. „Gromov hadnagy, a Szovjetunió Hőse” — felelte Jegor.

Egyszerre oly hevesen dobogott a szíve, hogy vállával nekidőlt az ajtófélfának. Nem, anyja nem ismerte meg a hangját. Ómaga is mintha először hallaná, annyira elváltozott a hangja a sok operáció után — rekedt, tompa, fátyolos.

— No, mit akarsz, fiam? — kérdezte az anyja.

— Üdvözletet hoztam Marja Polikarpovnának a fiától, Drjomov főhadnagytól. — Ekkor az anyja kinyitotta az ajtót, odaszaladt hozzá és megragadta a kezét.

— Hát él az én Jegorom? Egészséges? De kerülj már beljebb, kedves fiam.

Jegor Drjomov leült az asztal mellé a padra, pontosan oda, ahol akkoriban ült, amikor a lába még nem érte a padlót, és az anyja meg-megsimogatta göndör fejecskéjét és azt mondta: „Egyél még, aranyom”. Jegor beszélni kezdett a néni fiáról, önmagáról; részletesen arról, hogy eszik-iszik, nem lát szükséget semmiben, mindig egészséges és vidám; de csak röviden azokról a csatákról, amelyekben résztvett harckocsijával.

— Aztán mondd, nem féltek abban a háborúban? — szakította félbe és az arcába nézett homályos szemével, de mégse őt látta.

— Hát persze, hogy fél az ember, édes néném, de megszokja.

Megjött Jegor Jegorovics, az apja; ő is megvénült az elmúlt esztendőkben — szakállát mintha liszttel szórták volna be. A vendégre rápillantva, letopogta a havat a küszöbön az elnyűtt nemezcsizmáról, ráérősen letekerte sálját, levetette ködmönét, odament az asztalhoz, kezet nyújtott — hej, de ismerős ez az igazságosztó, széles, apai kéz! Nem kérdezett semmit, anélkül is világos, miért van itt ez a vendég — teli érdemrenddel — leült és szemét félig behunyva ő is hallgatni kezdett.

Minél tovább ült ott Drjomov hadnagy felismerhetetlenül, minél többet beszélt magáról, azaz, hogy mégse magáról, annál lehetetlenebbé vált, hogy feltárja, kicsoda, hogy felálljon és azt mondja: apám, anyám, hát ismerjetek meg már, ha torz vagyok is . . . Jól is érezte magát szülei asztalánál, de fájt is a lelke.

— Nohát adj vacsorát, anyja, készíts valamit a vendégnek is — Jegor Jegorovics kinyitotta az ócska kis szekrény ajtaját, ahol a sarokban balra halászhorog szokott heverni egy gyufásdobozban — ott hever az most is; ahol egy töröttorrú teáskanna szokott állni — ott áll az most is; ahol kenyérmorzsa meg hagymahéj szaga érzik. Jegor Jegorovics elővett egy pálinkás üveget — csak két kupicára futotta; felsóhajtott, hogy nem tud többet elővenni. Vacsorához ültek, akárcsak régen. Vacsora közben Drjomov főhadnagy egyszer csak azt veszi észre, anyja különös figyelemmel nézi a kezét, hogy' tartja a kanalat. Elmosolyodott, anyja felemelte a szemét és az arca betegesen megrándult.

Beszélgettek erről-arról, milyen lesz a tavasz, elboldogul-e a nép a vetéssel, meg hogy a nyáron biztosan véget ér a háború.

— Miből gondolja, Jegor Jegorovics, hogy a nyáron véget ér a háború?

— Nagyon megdühödött a nép — felelte Jegor Jegorovics — átgázol a halálon is, most már nem állítja meg semmi sem, és a németnek kaput.

— Még nem is mondta, mikor kap szabadságot a fiam, hogy hazajöjjön egy kis időre — szólt Marja Polikarpovna. — Három éve nem láttuk, biztosan megemberesedett, bajuszt hord . . . És ha mindennap a halál torkában forog, talán még a hangja is érdesebb lett.

— Hát bizony, ha megjön, talán meg sem ismerik — mondta a főhadnagy.

A kemencén vetettek ágyat neki, ott, ahol jól ismert minden téglát, a gerendafal minden repedését, a mennyezet minden bütykét. Birkabőr és kenyér szaga érzett, a meghitt otthon illata, melyet halála óráján sem felejt el az ember. A márciusi szél fütyült kint a tető felett. A válaszfal mögött horkolt az apja. Anyja nem aludt, csak forgolódott, sóhajtozott. A főhadnagy hasmánt feküdt, arcát tenyerébe rejtette: „Hát csakugyan nem ismertél meg — gondolta — csakugyan nem ismertél meg? Anyám, édesanyám . . ."

Reggel tűz pattogására ébredt: anyja vigyázatosan tett-vett a kemencénél; egy kifeszített kötélen ott csüngött kimosott kapcája, az ajtónál ott állt lemosott csizmája.

— Eszel kölespalacsintát? — kérdezte az anyja.

Drjomov nem felelt azonnal, lemászott a kemencéről, felvette gimnasztyorkáját, szorosra húzta övét és csak úgy mezítlábasan, letült a padra.

— Mondja csak, lakik itt a faluban egy Kátya Maliseva nevű lány, Andrej Sztyepanovics Malisev lánya?

— Tavaly végezte el a tanítónőképzőt. Most tanítónő nálunk. Találkozni akarsz vele?

— Megkért a fiuk, hogy okvetlenül adjam át neki üdvözletét.

Az anyja elszalajtotta Kátyáért a szomszédék kislányát. A főhadnagy még fel sem húzhatta a csizmáját, máris beszaladt Kátya Maliseva. Tágranyílt, szürke szeme ragyogott, szemöldöke meglepetten felrebbent, orcáját az öröm pírja futotta be. Amikor fejéről lecsúsztatta a kendőt széles vállára, a főhadnagy szinte felnyögött magában: csak megcsókolhatná ezeket a melegszínű, szőke fürtöket! . . . Pontosan ilyennek képzelte jövendőbeli élettársát — ilyen üdének, gyengédnek, vidámnak, jónak és ilyen szépnek, hogy lám csak belép, és máris aranyfényben ragyog az egész szoba . . .

— Jegortól hoz üdvözletet? (Drjomov háttal állt a világosság felé, és csak lehajtotta fejét, mert beszélni nem tudott.) Én meg már várom éjjel-nappal; így mondja meg neki . . .

A lány egész közelment hozzá. Rápillantott, aztán mintha enyhén mellbe vágták volna, ijedten hátrahőkölt. Drjomov eltökélte, hogy elmegy, de még ma!

Anyja, kemencében forralt tejjel, sütött egy csomó kölespalacsintát. Jegor megint Drjomov főhadnagyról beszélt, de ezúttal a hadi tetteiről. Keményen beszélt, egyszer sem emelte szemét Kátyára, hogy kedves arcán ne lássa rútságának tükröződését. Jegor Jegorovics már-már azon fáradozott, hogy lovat szerezzen a kolhozból, de ő gyalog indult vissza az állomásra, ahogy jött. Nagyon nyomta mindaz, ami történt, néha még meg is állt, tenyerével az arcát csapkodta és rekedten ismételgette: „Most mi lesz velem?"

Visszatért ezredéhez, amely — kiegészítés végett — mélyen bent a hátországban állomásozott. Bajtársai olyan őszinte örömmel fogadták, hogy lehengeredett lelkéről az a teher, amely miatt nem tudott aludni, enni, de még lélekzeni sem. Úgy döntött: csak minél később tudja meg szerencsétlenségét az anyja. Ami pedig Kátyát illeti — ezt a tüskét kirántja a szívéből.

Két hét múlva levél jött az anyjától:

„Erőt-egészséget, drága magzatom. Félek még írni is neked, nem tudom, mit gondoljak. Járt itt nálunk egy ember, te küldted — nagyon derék ember, de igen elcsufult az arca. Itt akart maradni egy ideig, de hirtelen összeszedelődzködött és elment. Azóta, fiacskám, nem alszom éjszakákon át — úgy érzem, te jártál itthon. Szid is érte Jegor Jegorovics, azt mondja, egészen meghibbantál vénségedre, asszony: ha a mi fiunk jár itt, az biztosan megmondja, kicsodamicsoda . . . Mit is titkolgatná, ha csakugyan ő az — az olyan arcra, amilyen annak volt, aki nálunk járt, csak büszke lehet! Így csillapítgat Jegor Jegorovics, de az én anyai szívem csak a magáét hajtja: ő az, őt láttam! . . . A kemencén hált és amikor kivittem a köpenyét az udvarra, hogy egy kicsit megtisztogatom, hát csak ráborulok és elsírom magam — ő az, ő az! Az istenre kérlek, Jegoruska, írd meg

nekem, tudasd velem, mi az igazság. Vagy már csakugyan meghibbantam? . . .''

Jegor Drjomov megmutatta a levelet nekem, Ivan Szudarevnek, elmondta történetét és ruhája ujjával megtörölte a szemét. Azt mondom neki: ,,Lám, micsoda jellemek találkoznak itt! Bolond vagy te, bolond! Írj anyádnak, de azonnal, kérj bocsánatot tőle, ne kergesd az őrületbe . . . Kell is neki a te ábrázatod! Ezzel az arccal csak még jobban szeret.''

Ő még aznap meg is írta a levelet: ,,Kedves szüleim, Marja Polikarpovna és Jegor Jegorovics, bocsássák meg ostoba viselkedésemet, csakugyan én jártam otthon, a fiuk . . .'' és így tovább és így tovább négy apróbetűs oldalon át, de teleírhatott volna húszat is; lett volna miről.

Egy kevés idő múlva, amikor kint álltunk a gyakorlótéren, odaszalad egy katona és azt mondja Jegor Drjomovnak: ,,Százados elvtárs, keresik . . .'' A katona arckifejezése olyan, mintha koccintani akarna, bár különben egészen szabályosan állt ott. A faluba indultunk Drjomovval; amikor már közeledtünk kettőnk szállásához, látom, Drjomov szinte magánkívül van, folyton köhécsel . . . ,,Páncélos, páncélos — gondolom — mégis, az idegei . . .'' Belépünk a házba — ő elől — és azt hallom: ,,Jó napot anyám, én vagyok az! . . .'' És látom, egy kis öregasszony a mellére borul. Szétnézek, hát kiderül, egy másik nő is van ott. Becsületszavamra mondom, lehet, hogy vannak még szép lányok a világon, hisz nem ő az egyetlen, de én a magam szemével még nem láttam olyat.

Drjomov hirtelen félretolta az anyját, odament a lányhoz — említettem már, hogy óriás termetével olyan volt, akár a háború istene. ,,Kátya! — szólt. — Miért jött ide, Kátya? Hisz a n n a k ígérte, hogy megvárja, nem e n n e k . . .''

A szép Kátya felel neki. Én ugyan már kimentem a pitvarba, de azért hallom: ,,Én örökre magával akartam élni, Jegor. Híven fogom szeretni, nagyon fogom szeretni . . . Ne küldjön el . . .''

Hát ez az orosz jellem! Egyszerűnek látszik egyik-másik, de ha kegyetlen csapás sujt rá, nagy erő kél benne — a gyönyörű emberiesség.

(1944)

ALEKSZANDR TVARDOVSZKIJ

„KOSZTYA"

A rozs már érni kezdett — amikor bevonultunk Vityebszkbe — de még nem volt teljes a szeme. A front Vilnától nyugatra, Belorusszia mélyében és litván földön dörejlett.

A lapályokban világoszöld s a dombokon még halványabb színű rozsnak ilyenkor gabonaszaga és szénaillata van. Ez az illatkeverék ott érződött legerősebben, ahol a letaposott rozs száradni kezdett a dűlőutak forró, homokos porában. Helyenként, az útszéleken, nemcsak legázolták, letaposták, még csak nem is csépelték ki idő előtt, hanem a hernyótalpak és kerekek hengerelték le, őrölték össze a még meg nem telt kalászok bajuszát a zsenge szárakkal és gyökerekkel együtt. Másutt bombarobbanás okozta, fekete sávok vonultak végig a rozstáblákon — a rozs itt legyezőalakban hevert a bombatölcsérek körül, elevenen a kifordult, nehéz föld alá temetve. És még szomorúbb látvány, amikor a véges-végig halványzöld rozs a nemrégi tűzvészek helyei és a forróságot lehelő géproncsok szigetei körül halványsárgán, idő előtt túlérten, meddőn áll. A tejes-zsenge, hangyatojáslágyságú kalász megégett, szemei elszáradtak, elhullanak . . .

Ez a látvány azonban már nem keltette bennünk a negyvenegyben megismert nyomasztó érzést. Minden megváltozott. A háború kemény léptei ezúttal csak ott taposták le a gabonatáblák szélét és a füvet, ahol túlságosan keskenynek találták az utat. A háború helyenként ott hagyta nyomát, tüzekkel jelölte útját, de közvetlen mögötte, a hátországban, a virágzás és növekvés fenséges nyugalmával zárultak össze a mezők és rétek, erdők és bozótok.

A hosszú és rekkenő júliusi nap alkonyán, amely nagyon hosszúnak tűnt fel előttem, mivel nagy utakat tettünk meg ismeretlen tája-

kon, frontkötelékemet kerestem a festői nyugat-belorussziai városka szélén.

Nem találtam ott egyetlen gépkocsinkat sem: talán még nem érkeztek meg, vagy már felkerekedtek, követték az arcvonalat és én pedig elkerültem őket.

Katonai csapatokat már nem láttam a közelben, a forgalom is meggyérült az országúton — mindenki áthurcolkodott, átvonult az első vonal közelébe. Egyszóval, nem volt hova mennem. Így botlottam egy lányba, aki egy nagy, iskola- vagy kórházféle faépület tornáclépcsőjén üldögélt. Az épület keresztalakban beszögezett főkapuja az országútra nyílt.

A lány szíjjal övezett, nyűtt és formátlan bőrbekecset viselt, ültében mindkét kezével fogta a német félautomata puska szíját, mintha azon függeszkednék, s arcát a puska csövéhez szorítva, enyhén himbálta testét. Amikor hozzáléptem, felemelte fejét, kissé arrább-húzódott a lépcsőfokon és barátságosan, kissé vontatott hangon kínált hellyel. Leültem, rágyújtottam és nyomban éreztem, hogy milyen édes még az ilyenfajta pihenés is. Kellemes volt a hűvös este, és ebben a forró, poros úttól védett udvarban azért is érezhetőbb volt frissesége, mivel lent, a kert alatt, patak csobogott. Körül a vidéken, amelyen csak az imént dübörgött végig az előrenyomuló front hengere, lágy, egyenletes csend és a kellemes, bár még poros este hűvössége áradt szét. Csak a víz csobogott a közelben, a felrobbantott gát rései között. Volt valami álmosítón lágy, megnyugtató ebben a hangban. A lány halványarany szeplőkkel teleszórt, sápadt arca, a szemétől szinte zöldesnek tetsző, világos szempillája, halvány ajka önmagában nem volt nekem ismerős, de ismertem ezeknek az arcoknak hangját és kifejezését.

— Itt ülök — mondta vontatottan, s mintegy kihívón, de ugyanakkor a legszívélyesebb hangon. — Ülök. Őrzöm a sebesülteket. Hát perszel — Úgy éreztem, hogy a fiatal, alacsonytermetű lány minden meglett embert azzal gyanusít, hogy leereszkedő, mosolygó gúnnyal tekint rá, puskájára és a kötéllel derékszíjához erősített kézigránátra. — Hát perszel Itt feküsznek a sebesült partizánjaink — intett a mögöttünk lévő ajtó felé, meg sem fordult, csak a fejét vetette hátra s nem eresztette ki kezéből a puska szíját.

Nem siettem, ki akartam pihenni az út és a sikertelen keresés fáradalmait, és szabadulni akartam még a gondolattól is: „De hol töltöm az éjszakát?" És, talán mert kapcsolatba hoztam a lány arcának megfoghatatlan, mégis kellemes ismerős voltát, vontatott, s talán nem egészen tiszta orosz beszédét ennek a tájnak szerény, de nagyon barátságos szépségeivel, a halványzöld rozzsal, a felszabadított falvak asszonyainak beszédével és a magam távoli emlékeivel, megkérdeztem tőle, idevaló-e.

— Hogy belorusz vagyok-e? — kérdezte elmosolyodva. — Miért? Talán nagyon érzik a beszédemen? Nem, parancsnok elvtárs. Ennek az az oka, hogy már két éve itt élek, folyton beloruszok között vagyok, ennyi az egész. Bevetettek — tette hozzá egy kis hallgatás után, és felsóhajtott, mintha ezzel a szóval elhagyatottságát, árvaságát jelezte volna, s nem csupán a módot, ahogy idekerült, ahol nemrég még a németek messze hátországa volt.

Ebben a pillanatban gyönge, tompa hang hallatszott, mintha bent labdát ütögettek volna a falhoz; fel se figyeltem volna rá, de a lány rögtön meghallotta, és szelíd bosszankodással csóválta meg a fejét: — Mennem kell.

Előrehajolt, vállára akasztotta puskáját, két kezével alulról felfelé végigsimította alsó lábszárát, amelyet gondosan és gazdaságosan felcsavart kötözőpólya borított. A lány megsebesült és sebesült lábán bizonytalanul lépkedett.

Elhatároztam, hogy megnézem a partizánkórházat. A folyosó meg az üres előszoba tele volt szénával, elhajigált papírcafatokkal, tarka hulladékkal, rongyokkal, cigarettavégekkel. A tavalyi szénát valamelyik padlásról hozhatták, s nem szénaillata volt, hanem valami vegyes, hideg szaga, amilyen a német katonák után sokáig megmarad a falak között.

A másik, úgyahogy kitakarított szobában, az átlósan szembenfekvő sarokban két sebesült feküdt. Sivár hely volt, s rögtön elfogott az a feszült és suta érzés, amely az ilyen helyeken támad az emberben: igyekszünk tartózkodni részvétünk túlzott megmutatásától, s ugyanakkor nem akarjuk, hogy nagyon is észrevegyék egészségünk, szenvedésektől nem gyötört testünk irigyelt szabadságát.

A bekötözött fejű sebesült, aki arccal az ajtó felé feküdt, udvariasan viszonozta köszöntésemet. Még felemelkedni is megpróbált ágyán, és földszürke, fakó kezével hálóinge gallérját tapogatta. A másik, az ajtótól balra fekvő, gyorsan beszélni kezdett, amikor rápillantottam, társára mutatott és haragosan, szinte diadallal mondta:

— Itt van, tessék. Fekszik. Ismerem. Nagyon is jól ismerem az árulót. — Felpattant, mindkét kezével gyorsan végigtapogatta a takarót, mintha keresne valamit.

Agyonmosott, teljesen kifakult, kihajtott gallérú katonaingben feküdt, amilyet a háború első szakaszában viseltek katonáink.

— Megölöm! — mondta suttogó hangon. Az előbbi felhevülés már minden erejét kimerítette.

Megint arra néztem, aki felé ezek a fenyegetések irányultak. A sebesült arcán mosoly ült, mintha tüntetőn semmibe venné társa szavait, de mosolyába félelem is vegyült meg az igyekezet, hogy megmagyarázzon egyet-mást, s megelőzze, hogy az új ember helytelenül ítéljen.

— Ez így megy egész nap — mondta, de nem panaszosan, inkább csak hogy tompítsa szomszédja kitörésének élességét.

A lány közben felvette a földről a katonai derékszíjat, a nyírkéreg-cigarettatárcát, a kancsónak használt konzervdobozt s a többi ledobált tárgyat. Mintha gyerekek játszottak volna a szobában.

— Hallgass már, Prohorov, feküdj nyugodtan. Utoljára mondom!

— Kosztya! Add ide a puskámat! Én ezzel nem fekszem egy szobában, én ezt még úgyis . . .

Nem értettem, kit hívhatnak itt Kosztyának, azt gondoltam, félrebeszél a beteg.

A régi széna porával telített, fülledt helyiségből kiléptünk a tornácra.

Megkérdeztem a lánytól, mi ez itt a két beteg között.

— Nézze, én Prohorovot ismerem, a másikat azonban alig. Lehet, hogy ez csakugyan rendőrségi ember volt, aztán beállt partizánnak, de az is lehet, azért állt be a rendőrségre, hogy valamilyen feladatot teljesítsen. Ezt én nem tudhatom, ez majd kiderül. De a sebesült — sebesült.

A városka annak a különös békének fészke volt, amelyet mindeddig a nyári támadásig csak hallomásból ismertem, meg azokból a leírásokból, amelyeket, nagyobbrészt, szintén a hallottak alapján írtak. És minden kedves volt nekem, amit új ismerősöm elmondhatott.

— A mostani sebesülésem jelentéktelen — kezdte a lány szándékosan vontatott és fáradtnak tűnő hangon. — De a jobblábamban tavaly óta repeszdarab van. Az erdőben nehéz kigyógyítani egy sebet. Különben is nehéz helyzetben voltunk. Úgy megszorítottuk őket, hogy frontcsapatokat kezdtek bevetni ellenünk. Ezek pedig, tudja, egészen mások, mint a hátországiak meg mindenféle rendőrségiek. Bekerítettek bennünket, óriási területet körülfogtak, bevetették a tüzérséget s a haditechnika minden fegyverével elindultak ellenünk. Csatáriáncban jöttek, átfésülték a mocsarakat, végigkutattak mindent. Akkor sebesültem meg, azokban a harcokban. Nem volt súlyos a sebem, csak az volt a baj, hogy sokáig kellett feküdnöm a havon. Olyan sokáig feküdtem, hogy abba még ép, egészséges ember is belehalhat.

Hirtelen felnevetett és mintha megborzongott volna. Lentről, a folyó felől esti hűvösség áradt, bár a tornác falépcsője még langyos tapintású volt. Ebben a hűvösségben, amely után már az éjszaka kezdődik, a kora július számtalan illata — a piros és fehér lóhere, a berkenye, a tüdőfű, a közönséges fű meg a széna és rozs jószaga — majdnem elfojtotta a folyóntúli város tűzvészeinek hidegedő szagát, a pörkölődött vas bűzét és a minden egyéb szagtól különváló nehéz hullabűzt. Hallgattam a lányt, s mindaz, amit negyvenhárom sivár

teléről, első sebesüléséről beszélt, réginek és távolinak tűnt fel képzeletemben; olyannak, amilyen itt, Nyugat-Belorussziában volt a Moszkva körüli védelem tele, vagy a Vityebszk—Orsa vonalon kemény harcokban töltött elmúlt tél. Hallgattam a lányt, bár tovább törtem a fejem azon, hogy hol fogok az éjszaka aludni.

— Csalás révén kerültem a háborúba. Tulában éltem, tanultam. A barátnőmmel behívót hamisítottunk. Mintha a katonai parancsnokság küldte volna. Anyám el is hitte és sokat sírt miatta. Az első időkben egészségügyi voltam, aztán elváltam a barátnőmtől: én szakkiképzésre kéredzkedtem — partizánokhoz húzott a szívem. Mert a fronton, ha elesik az ember, azt sem látja, ki lőtt rá . . .

Megint felnevetett, mintegy szétoszlatva minden olyasféle feltevést, hogy őt különleges, magasabbrendű vágy, különcködés vitte a partizánok közé.

— Nem hall semmit?

Hallgatóztam, igyekeztem elterelni figyelmemet a vízcsobogásról.

— Igen, tüzelnek. De ez nem a front. A front arra van — mutattam a még nappal megjegyzett irányba — és jó messze, onnan nem hallik ide a géppuskaropogás.

— Az ő nehézgéppuskáik — állapította meg nyugodtan. — Valahol áttörnek. Nem tudom, mitévők lesznek most azok a németek, akik az erdőben maradtak. Mi otthon vagyunk az erdőben, mégis nehezen boldogultunk. Nekem, persze, volt szakképzettségem. Amint megtámadtak bennünket, már résztvettem a harcokban. Különben aknász vagyok. Hat szerelvényt robbantottam már fel. Úgy ám! — mondta ismét vontatottan és szándékos büszkeséggel, de nem látszott rajta, hogy törődnék vele: elhiszem-e, vagy sem. — Úgy ám! Rapidokat szerelek fel. Hogy mi az a rapid? Olyan, nézze — mutatta a sötétben egy tábori távbeszélő méreteit.

A felrobbantott gáton átcsobogó víz zajából egyre élesebben vált ki a hátországi tűz döreje. Nemsokára új hangot hallottunk, amely a front irányából közeledett.

— Kosztya! — hallatszott az ablakból az ismert ingerült és nyughatatlan hang. — Mi repül?

— Repül, no, mi dolgod vele? Feküdj, ne lármázz — szólt rá hangosan és szigorúan a lány. Aztán felém fordult, mintha feltételezett kérdésemre válaszolt volna:

— Kosztya? Ez a partizán-nevem. Nevetséges? Én már megszoktam. Ezen a néven szerepeltem a Tájékoztatási Iroda jelentésében is. Úgy ám! — Egy ideig hallgatózott, aztán sietve magyarázta Prohorov nyugtalanságának okát. — Tudja, a mi gyerekeink nem félnek semmitől, de a repülőgépeket nem szeretik. Én magam is, megvallom, halálosan rettegek tőlük. — A repülőgép moraja távolodni kezdett, s a lány elevenebben, sőt vidáman folytatta: — Engem

egy gép egyszer egy kút körül kergetett. Nappal. A kút egyik oldalán száraz volt a föld, lejtőn állt a kút, a másik felén pocsolya, sár. Olyan lettem, mint egy madárijesztő. S nem jutott eszembe, hogy eldugjam a kendőmet. Piros kendő volt rajtam. Hát így volt . . . A rapidot úgy kell felszerelni, hogy akkor történjék meg az érintkezés, amikor a mozdony kereke egy bizonyos ponton érinti a sínt. Egyszerű dolog, de a felszereléshez nagy gondosság, és nagy — hangsúlyozta az iskoláslányok oktató komolyságával — nagy lélekjelenlét kell. Bizony. Mert az ilyen vonalszakaszokat mindig őrzik. Szabály szerint történik a sín megközelítése is, őrtornyok vannak a közelben, géppuskákkal, őrségek; láthatta, mennyi erődítményt építettek itt, mennyi drótot csavartak fel, hogy mást ne említsek. A másik pedig, hogy a töltésen messziről is könnyen észreveszik az embert. Én, amikor először kúsztam fel a töltésre, úgy éreztem, három órát töltöttem ott, pedig mindössze másfél percet. No, mi az, már megint?

Mindketten hallgatóztunk. A gép visszafelé repült, ugyanabban a magasságban, sőt talán kissé alacsonyabban.

— Szállítógép — érintette meg könnyedén a karomat. — Fülelünk, fülelünk s közben szállítógép. Keresi a bekerített katonáit. De miért itt keresi őket? Bár itt elég jókora erdő van.

— Fél? — kérdeztem, hogy a történet folytatására tereljem figyelmét.

— Hát persze rossz érzés, ha ilyen közel vannak. Főleg azért, mert mind a kettő fekvő beteg — intett az ajtó felé. — Vagy másra gondolt, amikor azt kérdezte, hogy félek-e? Mesélek magának. Elmondom, hogyan hajtottam végre első feladatomat.

Szívesen meghallgattam volna, de figyelmemet elterelte a sokféle virág illata és az égésszagot elnyomó újabb szag: ismerős, sőt kellemes illat, amely azonban valahogy mégsem illett környezetünkhöz.

— Ez a szag? — fordította felém sápadt arcocskáját, amelyen most nem látszottak a szeplők kis homokszemei. — Kenyérszag.

— Nem, a gabona, a rozs szagát is érzem, de ez valami más.

— Mondom: kenyérszag ez, nem rozs-szag.

— Lehet, hogy igaza van, égett gabona szaga.

— Nem égett gabona, hanem sült kenyér szaga. Úgy látszik, nem kuksolt kenyér nélkül az erdőben, különben nem tévesztené össze — mosolygott enyhe gúnnyal. — Biztosan tábori sütöde van a közelben. Hanem hallja — hajolt hozzám szinte ijedten — maga biztosan éhes. Én meg itt fecsegek. No, rögtön intézkedünk.

Sietve elhárítottam; nagyon örültem annak, hogy tábori sütöde van a közelünkben. A sütöde végre is katonai egység, tehát nem kell már az éjszakai pihenőhely és egyebek miatt a fejemet törnöm.

— Télen történt, negyvenháromban — folytatta a lány. — A „Vadász" kötelékébe tartoztunk akkor, de én persze nem tudtam ezt. Parancsnokunktól megkaptuk feladatunkat. Két fiú jött velem. Azok felöntöttek a garatra, mivel nagyon izgatottak voltak, de én egy cseppet sem. Aki nekivág a halálnak, hát nekivág, minek előre aggodalmaskodni? — Úgy mondta ezt is, mint aki mit sem törődik vele, hogy hiszem-e, vagy sem.

— Tudja, mi a legrettenetesebb? Várni a robbanást. Attól is fél az ember, hogy mindjárt nagyot dörren a feje fölött, meg attól is, hogy sohasem robban. Messzire elkúszni nem mertünk, meg kellett várnunk a robbanást s feladatunkhoz híven gyújtólövedékeket lőnünk a felrobbant szerelvényre, hogy pánikot okozzunk. De még szörnyűbb az az érzés, hogy nem lesz robbanás, hogy valamit rosszul csináltunk. Mert amíg robbanás nem történik, ha még oly gondosan végeztünk is mindent, annyi, mintha semmit sem csináltunk volna. Egyszóval, olyan állapot az, hogy az ember csak fekszik, összeszorítja a fogát . . . és vár. S amikor a föld remegéséből hallja, hogy közeleg a vonat és már két kilométerről csattogni kezdenek a sínek, olyan érzés az, mintha bomba zuhanna az emberre és a hangjából találgatná: most ér ide, most. N-no! . . . Adjon egy cigarettát, ha van. Beviszem Prohorovnak, megnyugszik tőle. — Adtam néhány cigarettát a sebesültek számára. A lány a gyufához hajolt, még jobban elfehéredett, gyerekes buzgalommal csucsorított, szájában tartva a cigarettát, s most megint láttam szeplőit és halványan rajzolódó, világos szemöldökét. Fürgén felállt és könnyedén puskájára támaszkodva elment a meggyújtott cigarettával. Hamarosan visszatért.

— No, hát hallgassa tovább. Hogy néztünk minden szerelvényre, ami arrafelé ment, maguk felé, a frontra! Majdnem minden rádiójelentést hallottunk, tudtuk, mi történik ott, Vjazma alatt, vagy másutt. Láttuk az arrafelé robogó szerelvényeket, mind tankokkal, ágyúkkal, hadianyaggal, bombákkal megrakva, egytől-egyig könnyű huzat borította őket. Csak néztük és számoltuk. Ha értelme lett volna, örömest keresztbefekszünk előtte a síneken. Nem azért, mert én olyan öntudatos vagyok, mindegyikünk így gondolkozott, maga is ezt érezte volna.

Valahonnan a bekecse ujjából zsebkendőt húzott elő — furcsa és megható látvány volt — arcára borította és megtörülte a szemét. Mozdulatával és tenyere alól előderengő gyámoltalan mosolyával mintha el akart volna rejtőzni előlem.

— Igen. Az a két fiú, aki velem volt, csakugyan izgatott volt. Az egyiket — Oleg volt a partizán-neve — köhögés fogta el. Nem tudta abbahagyni. Akkor megparancsoltam ennek a Prohorovnak — intett az ajtó felé — hogy gombolja ki a bekecsét, s Oleg köhögjön a bekecs alatt. De még akkor is úgy rémlett, hogy egy versztányira

is elhallik a köhögése, mintha hordót döngetnének belülről. Azok meg kértek: engedd meg, hogy húzhassunk még egyet a kulacsból — mint a gyerekek, igazán. Én nem engedtem. Nem, inkább majd utána igyatok. Mindezt súgva mondtuk. Akkor jött a vonat, hál' istennek, szinte menetrend szerint. Már csak vagy tíz perc volt hátra a soronlévő őrszem-ellenőrzésig.

Mélyet lélekzett. Most, hogy ezeket felidézte, úgy látszott, előtte is új színben tűnnek fel. Mintha újra visszatért volna városába, Tulába, megint kislánnyá, anyukája kislányává változott volna s annak mesélné el a sok csodálatos és rettenetes dolgot, amit több, mint két év alatt átélt a messzi partizán-vidéken, s mintha maga is csodálkoznék élményein.

— Olyan robbanás volt, hogy, megvallom, azt hittem, ég és föld összeomlott. Az volt az első szerelvényem, s talán a legkomolyabb mind a hat közül. A huszonnyolc Pullmann-kocsi egyszerre röpült a pokolba, s egy napig nem közlekedhetett szerelvény a pályán. A Tájékoztató Iroda is közölt róla jelentést. No, jól van. De mi volt azután, a robbanás után! Persze, ha nem holt térben, a töltés alatt lettünk volna, ahol a légnyomás elvonult fölöttünk, úgy elsöpört volna bennünket, mint a porszemet, pedig vagy ezer méterre voltunk tőle. A tanyán, ahol szánok vártak bennünket, mind a két ajtó — az utcai is, még az udvari is — kifordult a sarkából . . . Megvallom, nem néztünk mi semerre, leadtunk néhány sorozatot a romhalmazra, a töltésre, meg a töltés tövébe és futásnak eredtünk. A gyerekek megragadták a bekecsem ujját, úgy támogattak, vonszoltak, még a lábamra se állhattam. De már halljuk, az őrtoronyban megszólal a géppuska, lőtték az egész lapályt. Gondoltuk, hogy toronyiránt nem futhatunk a tanyához: közel süvítettek már a golyók. Lekerültünk a folyóhoz, a folyó jegén szaladtunk tovább; kanyargós volt a folyó medre, egyre messzebbre értünk rajta, s mintha futóárokban szaladtunk volna: a partok, a bokrok eltakartak bennünket. Igaz, hogy még nehezebben tudtunk futni, mint a földeken: a jeget néhol úgy befújta a hó, hogy mellig szakadtunk belé, másutt még víz is volt a hó alatt. De elértük a tanyát. Belezuhantam a szánba, annyit tudtam csak mondani, hogy hajtsatok, gyerekek. Rám terítették a bundájukat, felültek a bakra, és elindult a trojka . . . N-no! — Megint felvetette a fejét, hátrarázta egyenesszálú, ritkás szőghaját, s én, mivel szemem már hozzászokott a sötétséghez, úgy láttam, mintha színt kapott volna az arca, hangjában pedig az első harci siker újraátélt örömének izgalma remegett. — N-no! . . . Sokáig álldogáltak a lovak, átfáztak, úgy elragadták a szánt, hogy alaposan markolni kellett a gyeplőt. Ha valami történik: meglazul a szerszám, vagy elénk kerül valami az úton, végünk, nekünk is, meg a lovaknak is. Tudja, a szán nem ment végig az úton, néha letért, aztán újra ráfordult az útra. Csak

úgy repültünk. Az egyik ember, Prohorov, a gyeplőt fogta. Oleg meg Prohorov derékszíját fogta, abba kapaszkodott. Én fekszem s egyszer csak hallom, kiabálnak. Kibújtam a bundák alól, hát azok lármáznak, énekelnek, azt sem értettem, mit: „Hejda, trojka!" Egyszóval, röpült a trojka. Megragadtam az egyik karját, rángattam: térjetek észre! Elhallgattak, de még mindig úgy hajtottak, mint a bolondok. Vágtatunk, vágtatunk, hiszen az a legfontosabb: minél messzebbre érni, amíg a friss nyomon üldözőbe nem vesznek. Hanem amikor téli éjszakán egyedül jár az ember a mezőn, mindig úgy rémlik neki, hogy valaki megy előtte, vagy mögötte. Éppen ilyen hangot ad a rohanó szán meg a horkoló lovak. S persze, mi azt hittük, hogy üldöznek bennünket, úgy hallottuk, dübörög és nyög az egész környék. Rajta, ha-ajts! N-no! . . . Tizennyolc kilométert rohantunk így! Képzelheti: éjszaka, hó, kidöntött fatörzsek keresztbe az úton: a németek irtották ki így az erdőt. Éjszaka, hó, zúzmara, koromsötét, egyetlen lámpa se ég a falvakban, ezer versztányira a fronttól, az ellenség hátországában, rohan a trojkánk, mögöttünk meg, hátranéztem vagy kétszer, az erdő fölött, a fehér erdő fölött, amely már szinte kék volt, tűzfény, vörös tűzfény . . .

Nagyon jól magam elé tudtam képzelni ezt a téli képet, pedig nyári este volt, fölöttünk ködösfényű csillagok — a hőség jele — s nem messze a gáton átzuhogó víz megnyugtató, egyre halkuló csobogása . . .

— Aztán mintha kiesett volna az emlékezetemből mindaz, ami történt, vagy elringatott a szán, átmelegedtem, talán el is aludtam, egyszer csak azt veszem észre, hogy állunk és hívnak: „Kosztya, Kosztya, szállj ki, Kosztya . . ." Látom, a lovakat már kifogták, ott állnak az udvaron, tehénistálló szagát érzem, a falon túl meg: bu-bu-bu, mély férfihang, aztán más hangok. Hívtak, hívtak, aztán elmentek. Ott ajtó csapódott, még azt is hallottam, hogy fűlik a kemence, sül valami, de nekem nem volt kedvem kiszállni: jó melegen voltam, fekve maradtam. Aztán valaki azt mondta: „Ahá, hát itt van! Hol vagy, no?" — széthányta a bundákat, megfogta a vállamat, felemelt, és képzelje, összevissza csókol. Igazán!

Elnevette magát, de kissé bizonytalanul, lehajtotta fejét, puskája szíját nyújtogatta, simítgatta.

— És aztán?

— Ennyi az egész. Mindent elmondtam, amit kellett, azt is, amit nem kellett volna. Amikor az ember először teljesít feladatot, persze, mindent átérez, mindenre emlékszik. Aztán már könnyebb. Hány óra? — emelte balcsuklóját a szeméhez, s ezzel a mozdulattal könyékig felhúzta bekecse ujját. — Nemsokára mennem kell.

— Dehát ki volt az, ha szabad kérdeznem?

— Hogy ki? Tudom is én! — mondta megint mesterkélten,

vontatott hangon. — Csak annyit tudok, hogy megcsókolt, visszafektetett, betakart a bundával és bement a házba. Én meg feküdtem, és törtem a fejemet: ki lehetett ez? Sejtettem, hogy a „Vadász" parancsnokságára érkeztünk, de ott nem ismertem senkit. Olegre vagy Prohorovra gondoltam, de ők nem lehettek. Először is, mert nekik pálinkaszaguk volt, másodszor, mert úgysem engedtem volna meg. Azaz, hogy ennek sem engedtem volna, de ez olyan hirtelen jött, hogy gondolkodni sem volt időm. Megfogta a vállamat, felemelt, lehajolt, az arcomba nézett, egészen közelről, szelíd, kicsit álmodozó szeme volt, megcsókolt . . . és elment. És még valamit . . . — Úgy tetszett, a lány hangja kissé megremeg és elakad. — Még valamit: semmi durvaságot nem követett el, semmi olyasmit. Pedig én akkor egészen kicsi lány voltam, alig tizenkilenc éves. Vagyis, hogy mondjam . . . — Lopva megint elővette a zsebkendőjét. — Nem idegenek között voltam, hanem az enyéim között, de egész idő alatt senki sem szólított a nevemen, mindenki csak: „Kosztya, Kosztya", pedig hát hogy volnék én Kosztya? Különben, ostobaság az egész. Nem tudom, hol adhatnék helyet magának, látom, nagyon fáradt. De a betegek mellé nem fektethetem, ezt maga sem akarja, máshova meg nem tudom.

Azt feleltem, hogy a sütödében jó helyem lesz.

— Jól van, menjen. — Felállt velem együtt. — Mindjárt elbúcsúzom magától, csak még bemegyek, megnézem a gyerekeket.

És, alig húzva a lábát, megint bement kórházának ajtaján. Megvártam az úton, a kis nyárfasor vékony árnyékában.

— Rendben van minden — tért vissza hamarosan. — Tudja, ez a Prohorov, ez még a háború első napján sebesült meg, Bresztben. Fogságban is volt. Sebesülten megszökött. Partizán-korában is sokszor megsebesült. Persze, bántja, hogy olyannal kell egy szobában feküdnie, aki később kezdett harcolni. De tudja, milyen. A lelkét is odaadná. Ő vett fel, amikor először megsebesültem. És, tudja — sietett a legjobbakat mondani erről az emberről — hivatásos . . .

Búcsúzkodni kezdtünk, s én még egyszer megkérdeztem tőle, nem ismerte-e meg végül is azt az embert, aki a szánon megcsókolta. Felsóhajtott és csöndesen, szomorú gúnnyal illetve a maga képzelt gyöngeségét, azt mondta:

— Akkor, persze, gyorsan leszálltam a szánról és bementem a házba. Hogy miért mentem be, gondoljon, amit akar. Bementem. Belépek, sok ember ül odabent; ki eszik, ki dohányzik, az asztalon pálinka, de nincs különösebb lárma; az asztalnál ül egy ember, aki nyilván felülről érkezett, ahogy mondják, ott ül katonaingben, rangjelzés nélkül, csak a Belorusz Legfelső Tanács képviselői jelvénye volt a mellén. Később apróra megvizsgáltam. Ült az asztalnál, cigarettázott, füzetébe jegyezgetett valamit. Vele szemben fiatal

legény, még szépnek is mondhatnám. Félkarú volt. Híres ember, mindenki tisztelte, de a nevére már nem emlékszem. De arra nagyon jól emlékeztem, hogy két kézzel fogta meg valaki a vállamat. A képviselőre nem gondolhattam. Nem mintha öreg lett volna, de tudja, olyan komoly ember volt, ez nem tehette. Nem. Mindenkit megnéztem, ha valaki nevetett, megnéztem a fogát, mintha abból kitaláltam volna. De annak, aki a szánhoz jött, máskép kellett volna rám néznie, ezt jól tudom. Mindenki szívesen fogadott, még fel is álltak, helyet szorítottak maguk mellett és kínálgattak, mint a nap hősét, de senki sem árulta el magát . . . No, de most már a viszontlátásra.

Nem találkoztunk többé. A tábori sütödében töltöttem az éjszakát, itt remek kvasszal vendégeltek meg, s reggel, a kenyérrel megrakott Studebaker soffőrfülkéjében megint a front felé közeledtem. Megint rozstáblák között jártunk, helyenként letaposott, helyenként lövedékek tüzétől perzselt, halványzöld s a homokdombokon még világosabb rozs között.

(1944—1946)

NYIKOLAJ TYIHONOV

ALMAFA

Az óvóhelyen kialudt a fény. Kiáltozás, odébbtolt padok és székek nesze töltötte be egyszeriben a helyiséget, majd egy hang ezt kiáltotta: — Csendesebben, elvtársak, üljenek nyugodtan! — S az emberek ott ültek a sötétségben. A légitámadás már több órája tartott. A festő az összecsukható széken ült, amellyel nyári tanulmányaira szokott kimenni. Most ez a könnyű, háromlábú szék, a tulajdon tákolmánya, nagyon jó szolgálatot tett. A festő egy régi, földszintes házikóban lakott, egyikében a házveteránoknak, amilyenek ma is állnak még a petrográdi negyed széles utcáin. A kis ház előtt kert, a kertben régi, elhanyagolt szökőkút, csövét rozsda lepi, gránitját moha fedi. Most épp vastag hóréteg borította, s a festő mindenre inkább gondolt ezek alatt az órák alatt, mint erre a házikóra, kertre és szökőkútra.

Tudatába homályosan hatolt be a szomszédok beszélgetése, a borzalom és csodálkozás fölkiáltásai, gyereksírás. Sűrű fekete homály burkolta be, mint valami köpenyeg, fejtől lefelé.

— Rég el kellett volna utaznom — mondta valaki ingerülten.

S ő is ezt gondolta: igen, micsoda ostobaság, hogy még nem utazott el. Nem is lett volna semmi gyávaság benne. Mostanában plakátokat rajzol, a plakátjai jó szolgálatot tesznek, ott lógnak az utcákon, a klubokban, a front fedezékeiben — igaz. De nem kell okvetlenül Leningrádban rajzolnia őket. A munkaföltételek amúgyis szinte elviselhetetlenül nehézzé váltak. Hideg műterem, elgémberedett ujjak, alig áll meg bennük a ceruza, a kiskályha nem melegít. Óvóhelye a házikójában természetesen nincsen, a szomszédos hatalmas

házba kell átfutnia, ott üldögél órák hosszat, meghült, kimerült, köhög, rég nem lakott jól. Kezét a hidegtől valami pörk lepte el. Reuma vagy valami ilyesmi. Otthonról a festőszövetségig a nagy távolságot nehéz megtennie, villanyos nincs. Most meg a fény is kialudt. Neki meg azt mesélték, hogy elég a Volga-vidékre menni, ott fényben úszó városok vannak, meleg a szoba, bőségben az étel, társai, akik idejében elmentek, ott élnek . . . Igen, igen, micsoda ostobaság itten ülni a sötétben, hidegben, éhezve és várni fejére a bombát.

A ház időről időre tetejétől az alapjáig megreszketett, akkor mind elhallgattak, majd néhány percen át vad zsivaj uralkodott. Lassacskán aztán helyreállt a nyugalom. A homály mintha egyre jobban megsűrűsödött volna. A festő elvesztette időérzékét. Este jött be a pincébe. Most már alkalmasint későre jár. A berepülés jócskán elnyúlt. Megint egy becsapódás döreje, megint és megint . . . „Hajigálják a bombát" — gondolta bánatosan. Lám, a város is, amelyet annyira szeretett, hogy megváltozott! Annyira sajnálja, hogy szinte fáj, sír bele. Milyen komor és szomorú mindez. A riadó azonnal véget ér, kimegy az utcára s meglehet, új házromokat lát, tűzvészt, roncshalmokat. Ezek a lakások, ahol a gerendába kapaszkodva lógnak a levegőben az ágyak és szekrények — az emberi élet szánalomraméltó leltárai.

Egy láthatatlan gyerek vékony hangon fölsírt a sarokban. A festő a homályon át elképzelte ezt a gyermeki fejecskét, a könnyel teli tágranyílt szemeket, aludt s tán most felébredt, megijedt a sötétségtől és felsírt.

Ha lerajzolna egy ilyen óvóhelyet: majdnem ilyet, csak gyertyák világítanák meg. A reszkető láng, amint végigszalad az arcokon, a fekete árnyak a falon, a feszülten figyelő alakok, az ócska bundába bugyolált öregasszonyok, a sarokban sugdolózó fiatalemberek, a gyerekek, akiket fiatal anyjuk a mellükre szorít.

A lépcsőházban fény villant fel s az udvarból, a nyitott ajtón át, a lefúvás hangja hatolt be. A riadó végre-valahára véget ért.

A festő nem sietett a kimenéssel. Megvárta, amíg a tömeg behúzódott a keskeny folyosóba s csaknem utolsónak távozott, tapogatózva, a hideg falakhoz szorulva.

Félt, hogy meglátja a romokat, most rögtön, mindjárt itt, a tőszomszédságban. Azt gondolta, hogy ugyanígy botladozva jut majd el a kicsiny házikójáig, amely néhány lépés innét.

Kiment az utcára s tanácstalanul és megzavarodva állt meg.

Vakító, hatalmas holdfény világított be mindent. Az óriási, majdnem violaszínű hold fagyos párakörben függött a tűzfalak fölött a zöldeskék ég magasában, ahol bodor fehér felhők táboroztak, fehérek, mint valami fehér merino-nyáj. Az ég mintha csengett volna a hideg-

től s a fénytől. Az üres térre szögellő, nagy házak falai mintha bronzból lettek volna. A hó kellemesen csikorgott. A gazdag hóbuckákon utca hosszat atlaszkék árnyékok.

A házacskája felé lépdelt s nem ismert reá a helyre. A kertben ocsudott fel, amely mesés volt, mint egy álom. A fákon három ujjnyi zúzmara. Minden ágat mintha művészi mesterségtudással dolgoztak volna ki: szikrázott, ontotta a sugárzást, érthetetlen lángocskák szaladgáltak a facsúcsokon, amelyeket cobolysipkaként fedett a hó; a fák mintha ünnepi táncra öltözködtek volna ki, mindjárt bele is kezdenek a festő körül a körtáncba, tündöklő karjaikat összekulcsolva s gyémántokat szórva mindenfelé.

Ennek a csodálatos kertnek a közepén varázslatos szépségű fa állt. Ami a többi fát ékítette — csillámlás, sugárzás, szikrafény, gyémántok — minden megsokszorozódott rajta s mind olyan tökéletességet ért el, amilyet emberkéz nem alkothat. A fa hideg, csodálatos fényben égett; mint fehér máglya szórta a hó-lángokat s ez a láng egy pillanatra sem hagyott fel tüzijátékával.

A festő ott állt s nem értett semmit, néma szemlélődésbe merült. Nem ismerte fel a helyet, nem foghatta fel, hogy jutott ebbe a kertbe s egyáltalán hol van.

Körülnézett. Az utcán emberek mentek. Fiatalos nevetés, derűs hócsikorgás hallatszott. Levette sipkáját s behúnyt szemmel állt egy pillanatig. Magához tért. Ahogy szemét kinyitotta, mintha visszatért volna a földre.

A tulajdon kertjében állt s egyenesen a hóval behordott szökőkút felé tartott. Kerítés már régen nem volt. Egy robbanás hatalmas levegőhulláma elvitte, teljesen elsöpörte s messze széjjelszórta az utcában a vén, likacsos deszkákat. A vakító szépségű almafa — az ő ismerős öreg almafája volt, amely olyan szerényen álldogált máskor a szökőkútnál.

Körülnézett s meglátta a várost, amelyen violaszín, varázslatos holdfény ömlött szét. A gyönyörű város mérhetetlen és utánozhatatlan szépségben emelkedett fel körülötte. A festő nézte, mintha újraszületett volna. Minden komor gondolata, ami ott a pincében marcangolta, elszállt. Hogyan? Elutazzék a szépség és hősiesség, a munka és pompázás eme csodálatos világából? Hát el lehet innét menni? Soha, sehova!

Ezt a várost utolsó leheletig, az utolsó vércseppig védenie kell, el kell hessegetnie róla az ellenség árnyékát, ki kell irtania, hogy nyoma se maradjon — de elmenni: nem, soha! S a festő csak állt s nézett s nem tudott betelni a nézéssel, csodálkozással s tele volt mérhetetlen örömmel és büszkeséggel.

(1942)

VSZEVOLOD VISNYEVSZKIJ

A KRONSTADTI EZRED PUSZTULÁSA

Az a hír járta, hogy ezren voltak, két-háromezren is talán. Pontosan nem tudták. Én tudom, hogy ezernyolcszáznyolcvanöten voltak. Valamennyien hasonlatosak egymáshoz, akár a fenyők a Balti-tenger partján. Gyönyörű lépésben haladtak át a kronstadti Jakor-téren, búcsúpillantást vetettek a kikötőre és elindultak a messzi szárazföldi front felé. A szépszál legények írásaiban ez állt: „Az Első Kronstadti Tengerészezred haditengerésze".

1918 december tizenhetedike . . . Az ezred az Uralban áll, Kuznyecovszkoje falu mellett. Éjszaka szibériai fehérek jöttek a matrózok ellen. Juz kopogtatja: „Az ellenség hatezer szuronnyal támadást kezdett a kronstadtiak szakaszán . . ."

— Ej, Marfusa, készítsd a szamovárt, vendégek jönnek!

— Szibériai kutyák, aludni sem hagyják az embert . . .

— Levágjuk őket!

— Az orrukra koppintunk!

Ott a rajvonal a hóban . . . Jön az utasítás:

— Állandó cél. Parancs nélkül nem tüzelni . . .

Úgy. Tehát egészen közel kell engedni őket. Holdas az éj, alkalmas erre. A havon minden látszik.

Jönnek a szibériaiak. A tengerészek néznek.

— Sietnek a mennybe . . .

— Szépen jönnek, istenugyse!

A géppuskások sebtében elszívják a cigarettát, később majd nem érnek rá. Harc következik, el is eshetnek.

Kevés a dohány, a kettes számú kezelő kér belőle:

— Hagyj egy kicsit, jó?

Szippantott. A harmadik szól:

— Én is jelentkezem rá . . .

Szippantott a harmadik. A parázs égeti az ujjat, nem lehet tartani. De mi ravasz emberek vagyunk ám: kihegyezett gyufaszálra illesztjük, úgy visszük a szájhoz. Így még futja egy-két szippantásra. Bizony, mindenhez találékonyság kell, pajtás.

A komisszár bátorítja az embereket:

— Vessétek meg a lábatokat jól, testvérek. Eresszetek gyökeret a földbe, akár a fa.

Jönnek a szibériaiak . . .

— No, megtréfáljuk őket?

— Állj. Nem szabad elsietni. Még lefeküsznek . . .

Az egyik osztagnál beszélgetnek:

— Misecska, a biztonság kedvéért tán átadhatnánk neked megőrzésre a párttagsági könyveket.

Misecska odasandít.

— Magadtól mondod, vagy a gazda sugallta?

— Furcsa kérdés, Misecska. Hiszen a gazdákkal végeztünk. (Hirtelen megváltozott a hangja.) De a gazok közel vannak . . . Nézd, Misa!

— Látom . . .

A szibériaiak rajvonala gyorsan közeledik. A vonalban három lépésnyire állnak egymástól. Mindenki elhallgatott. Csend. Az egyik katona csikorgatja a fogát. Hallatszik, hogyan ropog a hó. A tengerészparancsnokok — öreg, tapasztalt emberek — látják, érzik, hogy meg kell előzni a szibériaiakat, oda kell pörkölni nekik, amíg a hurrázást el nem kezdik. Hurrával könnyebb előremenni, és ha már támadtak, nehezebb visszaszorítani őket.

Ott hevernek a katonák, bal könyökük gödröt váj a földbe. Néhányan kénytelen-kelletlen biztosítják a kakast, hogy el ne rántsák a többieknél előbb. Az ezred kutyája, amelyet magukkal hoztak a cirkálóról, szűkölni kezdett. Csettintettek neki, elhallgatott. A géppuskásoknak forró teáskannákat hoznak a hátsó vonalból: fel kell melegíteni a géppuskák burkolatát. Aztán a szárnyról elhangzik: „Az ellenségre! Állandó cél. Század, tüzelj!"

Az öreg altiszt adta ki a parancsot, akárcsak tizenháromban az iszmaiji gyakorlótéren.

— Szá-zad!

Várunk . . . Nagy önuralom kell hozzá . . .

— Tűz!

Hej, hogy hullottak, hogy csapdostak a lövések! Porzott a hó a fenyőkről . . .

A géppuskások még várnak. Takargatják fehérhomlokú

„Makszimjaikat". Gyere csak közelebb, Kolcsak!

— Elhúzzuk a nótádat.

Felbődültek a szibériaiak. „Hurrá-á-á!" Elég gyéren . . .

— Tűz!

A matrózok végigpásztázzák a környéket.

— Tátsd ki a szád, kapd be!

A szibériaiak beássák magukat . . .

— No, megkaptátok!

— Hová, hová, ez itt nemdohányzó . . .

Csend . . .

Telt-múlt az idő. Kilenc roham volt.

A szibériaiak körülvették az ezredet, két nap, két éjjel szorongatták. Az ezred megmozdult, gyűrűalakú állásba rendeződött . . . Körül volt kerítve . . . A második nap végén, december 19-én, a tizedik rohamra készülődtek a szibériaiak. Srapnellözönt zúdítottak a matrózokra.

A rajvonalban kiáltoznak:

— Szanité-éc! . . .

— Hordágyat . . .

És jön a válasz:

— Elől van mindegyik . . .

A hatodik században hét tölténye van egy-egy embernek. Bizony kevés ez, amikor gyűrűbe szorultunk.

— Ki jön töltényért? — hangzik fel hirtelen.

Felkapták a fejüket . . . Ki kiáltott?

Vaszka szól: — Akad itt töltény. No, ki jön velem? Összeszedjük az elesettektől . . .

A fehérekre mutat. Sokan hevernek vagy kétszáz lépésnyire, csak győzze összeszedni tőlük az ember.

— Menj csak, menj, majd meleged lesz. Van még golyójuk a számodra . . .

— Ti, persze, Tulából igényeltetek egy egész vagon töltényt, Misecska. Két mozdony hozza soron kívül, nektek hát nincs gondotok — mondja Vaszja.

Misecska fekszik, nem szól.

— Nem akar beszélgetni, Misecska? Rossz a kedve, mi?

Nem felel. Vaszja felállt, odament hozzá. Vele még négyen. Ott fekszik Misa, nem mozdul.

— Mindig reméltem, hogy nem éri baj Miskát, de most nem kerülte el — mondja a politikai biztos.

— Derék kommunár!

Csendesen, szótlanul fekszik Misecska. Nehéz sebet kapott.

Az első vonalban latolgatják a helyzetet:

— Zászlófelvonásig álljuk?

— Nem.

— Aligha . . .

— Azt mondják, jön a segítség . . .

— Ej, legalább megöleltem volna búcsúzóul' valami tizenhét év körüli kis öregasszonyt . . .

Vaszja ott kúszik a hóban. Elérte a célt. Szakállas katona hever hasmánt a földön, karja szétvetve. Ragyog rajta az alumíniumgyűrű. Feje félrecsuklott. Arcán megfagyott könnyek. Vaszja beszélgetést folytat vele:

— Ó, te ostoba. Benőtt már a fejed lágya, aztán mégis ide jösszl

Jár a keze, és dünnyög közben:

— Aludjál, lelkem, isten vigyázza álmodat . . .

Leveszi róla a töltényeket, egyre beszél:

— Kolcsak valahol hátul iszik, te meg itt dideregsz a hidegben, holtan. — Megszámolja a töltényeket. — Egy, kettő, három . . . tíz, és még kenyér is van . . . No, te már bevégezted, mi tán élünk még egy napot.

Tovább kúszott a matróz. Összeszedett jónéhány töltényt. Megint gránát robban. Azután csend lett. A golyók szakadatlanul fütyörésznek: — Fi-ú, fi-ú . . .

— Jól röpködnek.

Mozgolódtak a szibériaiak, megszólaltak a géppuskák.

A második század sebesültjei egy gödörben ülnek, hevernek.

— Megint kezdik . . .

— Tán kapunk segítséget.

— Csak víz volna.

Forró lázukban havat esznek.

— Elvtársak, vizet . . . Csak egy kortyocskát . . . Ó-óh . . .

Nyögnek a legények, belemarnak a kezükbe. Egyikük odamászott a völgy hajlatához, ahol havat olvasztanak a géppuskák számára.

— Hadd kortyintsak egyet.

— Nesze, de ne sokat. Kialszik a tűz, lehűlnek a gépfegyverek.

Köröskörül sok a fenyő, de már nincs mivel táplálni a lángot. A gallyat, ami került, mind széttördelték, felaprították, elégették már . . .

— Vinnék egy kis kannával a sebesülteknek.

— Nem lehet, komám . . .

A géppuskások odaszaladnak.

— Vizet adj.

— A sebesültek kérnek . . .

— Hát mi? Mit öntsünk a géppuskákba?

Ránézett a sebesült a géppuskásokra.

— Vigyétek hát a vizet, testvérek. A rohamot vissza kell verni. Mi még elviseljük . . .

Megint havat esznek a sebesültek. Halkan nyögdécselnek:

— Ihatnám . . .

Ott fekszik mellettük a komisszár. Megsérült az oldalán, folyik belőle a vér; biztatja a harcosokat:

— Tűrjünk, barátaim, tűrjünk.

Vérébe fulladt a komisszár. A matrózok utolsó töltényeikkel visszaverték a rohamot.

Éjfél már elmúlt. Az ötödik századnál cigarettáznak az emberek, halkan beszélgetnek:

— Kikaptunk, mi?

— Olyanformán . . .

— Jön a segítség. Egész dandár!

— Csak jár a szád.

A parancsnok és a sejt két életben maradt kommunistája azt mondja:

— Ezred voltunk és úgy kell helyt állnunk, ahogyan ezredhez illik.

— Csapjunk rájuk. Hátha kitörünk.

— Nem sikerülhet. Alig húsz ember maradt a századokban.

— Akkor hát mitévők legyünk?

— Fogjuk a gránátokat, aztán neki. Valaki foglalkozzék a sebesültekkel.

Készülődnek a századok. „Citromgránátot" használnak ilyen távolságra. Jobbkézbe fogták a gránátot, a ballal letépték a gyújtófej szalagját.

— Elvtársak, ne feledjétek a harci előkészület szabályait: jobbkézzel karcold végig a lapját, akár a gyufával. A láng a belső zsinóron felszalad a gyutacshoz. Akkor lóbáld meg és hajítsd el. Akinek palackgránátja van, az is ellenőrizze. Jobbkézbe fogd a gránátot, a ballal vedd le a biztosító kupakját és ütögess a gránáttal kétszer-háromszor a baltenyeredbe. Akárcsak a vodkás üveget. Hej, de kortyolna az ember halála előtt. Meg kell ütni a gyutacsot, a láng a gyújtózsinóron át eléri a töltést. Öt másodperc múlva robban, vesd el hamar . . .

— Minden rendben van?

— Minden.

Vaszkát a századparancsnokhoz hívták, a sejtbe. Ahogy megy, maga elé suttog: „Ugyan mi lesz . . ."

— Miről van szó?

— Hol a harmonikád?

— Itt hever. Miért?

— Ismered a „Fel, fel, ti rabjai a földnek" kezdetű dalt?

— Nem . . . Jobbára románcokat meg táncnótákat tudok . . .

— Ej te, hát miért nem tanultad meg?
— Csak hagyjanak időt a fehérek, megtanulom én.
— Beszélj értelmesen. Mit tudsz?
— Tudom a „Dombokon"-t, a „Krakovjak"-ot, a „Fűtő dalá"-t . . .
— Valami idevalóbbat.
— Az ám; a „Varjag"-ot.
— Régi az . . .
— De tengerésznóta. Aztán minek kéne?
— Játszani fogsz a vonalban.
— Örömest! Így tán még a segítség is megjön . . .
Elváltak. Vaszja elővette szaratovi harmonikáját. Próbálgatta egy kicsit . . .
„Aj, oj-ahu-aha-ha".
A vonalban bámulnak:
— Ez aztán jó ötlet. Derék!
— Rajta, Vaszja!
— Mindjárt . . .
Előkészített három gránátot, kényelmes gödröt ásott magának a hóban.
Aztán hozzáfogott.
— Század, figyelem . . . Kezdődik az előadás. Fellép a közönség kedvence, a „Rosszija" cirkáló matróza, a kronstadti hölgyek lovagja, Vaszecska Gyemin.
A tengerészek elmosolyodnak.
— No, lám!
Idehallatszott a fehérek kiáltása:
— Támadá-á-ás!
És jöttek megint a szibériaiak. Két géppuska kelepelt, aztán elfogyott a matrózok tölténye. Csak a harmonika játszik.
Jönnek a szibériaiak. Csikorog a hó. Majd ismét levágódtak a földre. A testvérek zúgnak:
— Á-á-á . . .
— Mi az, szorít a csizma?
A parancsnok odakiált a legényeknek:
— Tartsatok ki, emberek, jön a segítség!
Bizony, nem jön az, elvtársak. Csak azért beszélnek róla, hogy bátorítsák magukat. Tudják ezt a fiúk. A szibériaiak újból megindultak. A matrózok nyúltak a gránátokért . . .
— Elvtársak, tömörüljetek össze, tatot ne mutassatok!
Vaszecska pedig megint rákezdi:
— Első szám a „Varjag" című népszerű tengerészdal . . . Három-négy . . .

Föl, elvtársak, a kürt szól, hajónk harcra kész,
Utolsó, nagy díszszemle vár ma,
Kegyelmet nem kér az orosz tengerész,
Föl, elvtárs, a végső csatára.

Mit tehetünk, ha Vaszecska nem tud alkalmasabb nótát. Bocsássatok meg neki.

Lobog már a zászló az árboc hegyén,
Csikordul a vasmacska lánca,
Vörös napsugár csillog ágyúink csövén,
Föl, elvtárs, a végső csatára!

Így szolgálta a „Varjag" az ezredet.

A parancsnok kiáltott:

— Elő a gránátokat!

Az egyik katona — a sejthez tartozó — elfutott a gödör felé, ahol a sebesültek feküdtek.

Egy . . . kettő . . . három . . . Egy, két, három gránátot hajított el. Rr-aah . . . A mieinkre, a sebesültekre! Dehát mit tegyünk? Hagyjuk itt őket Kolcsak embereinek, hogy késsel kiontsák a belüket? Félre a szánalommal!

Az elvtárs visszatért a vonalba. Ott már valamennyien állnak, felemelt kezükben gránát. Vaszecska játssza a „Varjag"-ot . . .

A fehérek kiáltoznak:

— Adjátok meg magatokat!

Az ezred válaszol:

— Állj! . . .

— Feküdj!

— Ni, megtorpantak!

Elröpültek a gránátok. Szikrák hullanak, ég a „citromgránátokból" kicsapó foszfor.

A szibériaiak meghőköltek, ki előre futott, ki hátra. Nem tetszik nekik ez a dolog.

Holtan fekszik az Első Kronstadti Ezred.

Ott fekszik Kuznyecovszkoje falunál. Csak két embert ismerek, aki kitört és életben maradt: Jemeljanovot és Sztyepanovot . . .

Kuznyecovszkojei parasztok, elvtársak, emeljetek kőhalmot az elesettek sírján az ezred emlékére.

A keleti frontról megérkezett a hír Kronstadtba, hogy az Első Kronstadti Tengerészezredet törölni kell a jegyzékből.

A kronstadti kikötőben gyász borult a hajókra.

— Zászlót fel, vigyázz!

— Zászlót lebocsátani!

Félárbocra ereszkedtek a lobogók. Vigyázzban állnak a matrózok a hajók fedélzetén. Csendesen hull a hó. Gyász.

Így állnak egy percet. Mennek az évek . . .

„. . . Aj, oj-ahu-aha-ha". Elindult Kronstadtból a Második ezred. Vigyázz, Kolcsak! Ne lássuk többé a tengert, ha össze nem zúzunk téged . . .

Az Első Kronstadti Ezred pedig fekszik, holtan fekszik Kuznyecovszkoje falu mellett.

A szibériaiak ott kóborolnak, nézik a matrózokat, ámulnak:

— Micsoda emberek!

— Ugyan miért?

— Megjelöltek . . .

Csakugyan, a matrózok csupasz kezén horgonyok kéklenek.

Kutatnak a szibériaiak, fosztogatják a hullákat. Az egyiknél üres cigarettatárcát találtak, a másiknál pisztolyt, töltény nélkül, a harmadik zsebéből újságot húztak elő.

— Add csak ide az újságot, majd cigarettát sodrunk vele.

Ám ott terem a félszázad-parancsnok.

— Add ide az újságot . . .

— Tessék meghagyni nekünk sodráshoz, zászlós úr.

— Ide vele, ne fecsegj annyit!

A katona átnyújtja az újságot.

— Bocsánat . . .

Hát kezébe veheti a „Vörös Újság"-ot a szibériai hadsereg legénysége?

(1930)

VSZEVOLOD VISNYEVSZKIJ

LIBAVA

Libava, 1912. Vakító fehérségű hajók horgonyoznak a révben. Az egyik — egy hegyes orrú — valamennyinél vakítóbb. Kitűnik a többi közül, némaságával, mozdulatlanságával is. Erről a hajóról csak az óra ütését és néha egy-egy vezényszót hallani. Vakító színének van egy különös tulajdonsága: mindennap eltűnik a kora reggeli órákban, s déli tizenkettőre újra ragyogva-ragyog a napfényben. Csupán egyetlen csónak közlekedik a hajó és a part között. A csónakban nem látni matrózokat — csak tiszteket. „Félelmes" a hajó neve.

A mérsékelt égövi időszámításnak megfelelően hajnali ötkor, nyáron pedig félötkor ébresztő. Megharsan a kürt, az altisztek ordítozni kezdenek: „Felkelni, egy-kettő, nincs lustálkodás!"

Egyetlen hang nélkül kelnek fel a matrózok. Szótlanul kötik fel fekhelyüket. Az orosz birodalmi flotta minden alacsony rangfokozatú alkalmazottjának állandó helyet jelöltek ki szolgálatának hosszú éveire — éjszakára felköthető függőágyat, amelynek hosszúsága mindössze háromnegyede az emberi testhossznak. Összezsugorodva alszanak benne az emberek. Csendben viszik fel az ágyakat, megmosdanak, senki se paskolja meg jókedvűen társa csupasz hátát. Csendben mennek ki a mezítlábas matrózok a fedélzetre, ahol szoborszerű, mozdulatlan őrszemek állnak. A matrózok lassan térdre ereszkednek. Gumicsövekből árad a víz. A matrózok téglával súrolják a fedélzetet, fehérre, mint a tisztek csontja. Súrolják sorban, közben üzületeikről ledörzsölődik a bőr, s a hajóról csak nehézkes szuszogás hallatszik. 7,45-kor napiparancsra hív a kürtszó, 7,55-kor kijön az őrség. Állig fegyveresen megjelennek a tiszt urak és fel-

sorakoznak a hátsó fedélzeten. Végül kijön a parancsnok is és fogadja a pattogó jelentéseket. 7,59-kor elhangzik a vezényszó.

— Zászló és homloklobogó felé tiszte-legj!

Valamennyien mozdulatlanul állnak. Fakó égbolt tükröződik a tenger szélcsendes, színtelen vizében. 8-kor az összes hajókon ütni kezdenek az órák: négy kettős ütés kondul meg.

— Felvonni a zászlót és a homloklobogót!

— Figyelem! Őrség-re!

Dobpergés jelzi az indulást, s a rövidre nyírt fejek egyszeriben fedetlenek lesznek. Megkezdődik a nap... Az ítéletben meghatározott napok bármelyike minden egyes matróznak — egy esztendő. Politikai vétség miatt! A „Félelmes" — a Balti flotta uszó börtöne. Mindnyájan elfoglalják helyüket, a festék levakarásához látnak, aztán újra festik. Ezen a hajón csak festenek és levakarják — éveken keresztül csinálják, teljes némaságban... A könyörtelen nyúzó had: revolverekkel és dudákkal felszerelt altisztek ott állanak mindenütt. S a hajómester, egy félszemű, ragyás ember — nem kedvelik a nők — éveken át nap mint nap ugyanazt a beszédet szavalja el orrhangon a politikai elítélteknek:

— Nos, barátaim, ma megtanuljátok a festés hasznos mesterségét. Miben is áll a festés mestersége? A festés mestersége abban áll, hogy a hajó testét és általában minden tárgyat olajfirnisszel vagy festékkel vonunk be. A szemembe nézz, csőcselék! N-na!... A festést azért végzitek, hogy ezt a nektek oly drága, kedves hajót megóvjátok a rothadástól, a levegő nedvességétől és kártékony hatásától, hogy illő külsőt kölcsönözzetek neki. Ne kacsingass, te bajuszos ott! Az első szabály: a festéshez ecset és festék szükséges. Ezt itt ecsetnek hívják, ez egy közepes méretű. Ezt meg itt festéknek. Tíz év alatt csak megtanuljátok?!... He-he-he. Nektek, barátaim, a saját érdeketekben meg kell tanulni festeni. Látjátok, hogy vesződöm veletek. Addig örüljetek, amíg engem láttok. A vasat gittel vagy gitt nélkül festik, de mindig horzsolókővel, téglával, homokkal eltávolítjak a régi elporladt festéket, azt, amit reggel óta csináltok, patkányok. Egyenletesen kell mázolni, nem kell elsietni — időtök van — eleget sóztak a nyakatokba... A lábatokra ne csepegtessétek a festéket, a lábbelitek meg a ruhátok kincstári... Nohát, rajta, isten segedelmével...

Ledörzsölik az előző nap feltett festéket. És újra festik... Az ecsetek bámulatosan egyenletesen járnak, a festék finom, vékony rétegben tapad a hajóra. Éveken keresztül szótlanul festenek a matrózok. Csak néha csikordul meg egyiknek-másiknak a foga. Festenek némán esztendőkön át... Nagyritkán, lopva, egy-egy férfikönny cseppen a festékbe, aztán szétoszlik benne. Napjában egyszer, a munka végeztével, szabad beszélgetniök. E beszélgetésekre harminc

percet engedélyez őfelsége, az uralkodó cár törvénye. Az engedélynek megfelelően beszélgetnek a matrózok, kimennek a hajó orrához. Halkan, nagyon halkan váltanak szót:

— Eltelt a mai nap, Mihajla . . .

— El . . .

— Szélcsend van . . .

— Szélcsend . . .

— Nagy a hőség, fülledt a levegő . . .

— Az . . .

Ennyi az egész. Ennyi, drága elvtársam. A feljebbvalók ott állnak a sarkukban. Vizsla szemek és fülek. A matrózok szomorúan bámulnak a vízbe — hosszú éveken át nem érezhetik szabadon a víz hűvösségét. A hajón ezt a kínzást is kitalálták számukra: „tilos a vizet megérinteni". A feljebbvalók úgy néztek a hajóra, mint az elátkozottra. A kikötő távoli zugába száműzték. Egy ízben Makiloto szigetéhez irányították, hogy a politikai elítélteket kőrakodásra engedjék át. Tíz, húsz, harminc pudnyi kövek voltak. S amikor a „Félelmes" feltűnt a hajóraj előtt, a tisztek félrehúzódtak, mintha bélpoklosok közelednének s a vezérhajó jelzése nyomban felemelkedett: „azonnal vissza".

A parancsnok a fedélzeten járkál. Tizenhétben azt beszélték róla, hogy — „baráti" kezek lenyisszantották a fejét és az árnyékszékbe dobták. Ha komornak, hallgatagnak látja a matrózokat, akkor elégedett és mosolyog. Ha mosolyt vesz észre, nyugtalankodni kezd és megdühödik; ez azt jelenti: a matróz, hacsak egy percre is, de jól érzi magát. „Á!" . . . A parancsnok ilyenkor kihívatja az embereket: „Kürtös! Sorakozó!" Néma sorok. Sehol egy moccanás . . . A szemek üvegesen meredtek . . . Halotti csönd . . . A parancsnok az árbocra űzi az embereket:

— Fel a magasba és vissza! Fu-tás — a szentjit! Egy . . . kettő . . . három . . .

Az emberek másznak fel és le, fel és le, az elmaradozók ujjait összenyomják a súlyos csizmák. Mások lezuhannak az árbocról és véresen terülnek el . . .

— Mozgás! . . . Repülj! . . . Potyogj csak le!

Az emberek kihevülnek, szívük kétségbeesetten dobol. Tenyerükről lehorzsolódik a bőr.

Aztán olyasmi következik, amit egyetlen más flotta nem ismer: teljes szélcsendben némán lebocsátják a csónakot. A parancsnok meghagyja, hogy tegyék félre az evezőket és vonják fel a vitorlát. Felvonják. És ekkor a rabok a fedélzetről figyelő tisztek szemeláttára testük lökéseivel hajtani kezdik előre a csónakot, ahogy a parancsot kapták. Semmi szél, de a csónak perceken, órákon át kereng céltalanul a vízen. Mikor a néma csónak kissé eltávolodik, a foglyok

parancsolón, fenyegetőn néznek rá a fegyőrre. Hat szempár, mind megannyi szurony, fúródik belé. A rabok kiveszik a deszkát és messzebbre eveznek vele, hogy kissé fellélekezzenek, évek óta most először. A fegyőr némán, megadóan ül. Különben megölik. A rabok a felindulástól remegve veszik le csizmájukat és behunyt szemmel merítik meg lábukat, karjukat a vízben, a Balti-tenger vizében. Aztán visszatér a csónak, s a fegyőr jelenti: „Minden rendben van, parancsnok úr." Különben megölik. A politikai elítéltek keményen és komoran állnak. Soha egyetlen tisztnek se tisztelegnek. A tisztek azért tűrik ezt a hallatlan merészséget, mert ha a tisztek bele mernének gázolni változatlan hagyományukba, a foglyok valamennyiöket megölhetnék, a hajót levegőbe röpíthetnék magukkal együtt. Hagyományaikat pedig éveken keresztül hallgatagon, állhatatosan őrzik ezek a huszonkét, huszonhárom, huszonöt év körüli legények, akiket az Oroszországi Szociáldemokrata (bolsevik) Munkáspárt ügyei miatt vetettek rabságba. Úgy állnak a fedélzeten, mintha oda lennének gyökerezve, kezük nem emelkedik fel sapkájukhoz, mert a bolsevikok pártja soha, senki előtt nem hajlik meg, és soha, semmiféle ellenségnek nem tiszteleg.

(1930—32)

PJOTR ZAMOJSZKIJ

KÉT IGAZSÁG

1

Soká jön! — mondja anyám, anélkül, hogy az ablaktól elmozdulna.
— Nem adnak — feleli rá Miska nyugodt hangon.
Elhallgat, majd hozzáteszi: — Minek is járkál oda hiába? — Valamennyien — egész gyerekhad — az ablakra tapadunk és türelmetlenül lesünk az iskola irányába, ahol a fűzfák mögött Glazovék nagy, szögletes háza áll. Ezekhez a Glazovékhoz ment apánk rozsot kölcsönkérni.

Nem hozzájuk ment elsőnek. Tegnap még eredményesen járta sorra a „jótétlelkeket"; így nevezte azokat, akik „kisegítik" a szegényembert, kölcsönöznek neki egy mérő rozsot és ősszel másfelet vesznek vissza. De ma, mintha csak összebeszéltek volna ezek a „jótétlelkek", hiába kopogtat náluk. Ezért hát Glazovékhoz ment. Az öreg Glazov imádkozó ember, akárcsak apám, majd minden vasárnap találkoznak a templomban és együtt énekelnek a baloldali kóruson.

— Adnak — mondja anyám. — Oszip bácsi megszán. Annyi gabonájuk van, hogy majd szétveti a hombárt.

— Inkább a fogát huzatja ki, mintsemhogy adjon — morogja Miska.

Tapadunk az ablakra, merően bámuljuk a fűzfákat és várjuk, hogy most mindjárt megvillan valami közöttük, elválik tőlük és kikanyarodik az útra. Kilép, és akkor meglátjuk, hogy apánk, a hátán meg . . .

— Mi lesz édesapa hátán? Üres zsák, vagy rozzsal bélelt?

Erről vitázott bátyám is anyánkkal.

Anyánk, bárhogy erősködött is, hogy Oszip bácsi nem utasít el, hanem megszán és ád rozsot, aligha hitte, amit mondott. Riadt arca, ijedt tekintete erről tanúskodott.

Kilenc tagból állt a család, földet meg csak másfél lélekre adtak. Mi gyerekek „lélektelennek" számítottunk, utánunk nem kaptak földet. Föld csak apánknak meg legidősebb katona fiának járt. Apánknak: egy lélek, amannak: fél. Mi többiek „nem estünk" egy bizonyos törvény alá, amelynek keretén túl senki sem kaphatott földet.

Másfél léleknek járó földön, vagyis négy és fél gyeszjatyinán megélni egész évben kilencünknek nem lehetett. „Felesbe" sem bérelhettünk az uraság földjéből. Sem lovunk, sem vetőmagunk nem volt.

Apánk szavajárása szerint vergődnünk kellett, mint halnak a szárazon.

— Ni csak, nem ő az ott? — kiáltott fel anyánk és arca egyszeriben elhalványodott.

Mi is megpillantottuk apánkat. Megláttuk, egymásra néztünk és csendesen lekászálódtunk a padról. Csak én, aki anyám mellett ültem, hallottam, hogyan szipog a kötényébe.

„Sír" — gondoltam és az én szemem is elfátyolosodott.

Sajnáltam anyámat, de tudtam, hogyha vígasztalom, mint ahogy azelőtt szoktam, kérlelem, hogy „ne sírjon, ne gyötörje magát", akkor csak még jobban rákezdi, hangos zokogásra fakad. Akkor felriad Akszjutka a bölcsőben, aztán ringathatom, vagy a karomon kell dajkálni.

„Nem — gondoltam — hadd sírjon édesanyám, én meg . . . én is sírdogálok egy sort."

Bár nem néztünk ki az utcára, az ablakon átsuhanó árnyékból tudtuk, hogy apánk ment el ott. A ház sarkánál megállt, sokáig sóhajtozott, matatott, koppintott valamivel . . . majd most az ajtón neszez a keze, mintha tapogatózva keresné a kilincset. Csendesen megrántja és az ajtó lassan-lassan kinyílik.

Nem néz ránk, mintha észre sem venné izgatott pillantásainkat. Nyugodtan, lusta mozdulattal leteszi a kályhára az üres zsákot, megdörzsöli kezét, mintha meggémberedett volna, azután végre ránk néz, félig könyörgő, félig ijedt pillantással. Úgy tetszik nekem, hogy fél tőlünk, gyerekektől. Fél és vétkesnek érzi magát velünk szemben. Ám mi hallgatunk. Sokáig hallgatunk és ez a hallgatás mindennél keservesebb apánknak. Tudjuk, hogy anyánk kezdi a beszédét. Íme, ráemeli kisírt szemét, száraz ajkát harapdálja, megrázza fejét és halkan, keserűen suttogja:

— Melák te, melák, alamuszi ördög! Hogy a mennydörgős istennyila csapna az ilyen élhetetlenbe! Valamennyiünket agyon-

kínzol. Bárcsak már felfordulhatnék, hogy kiszabaduljak ebből a pokolból!

Szidja, szapulja apánkat és minket. Apánk hallgat. Tudja már, hogy ha válaszol a szitokra, piszkavasra is sor kerülhet. És csak nagyritkán, amikor anyánk már igen sértegeti és nem tudom, miért, „áruló Júdás"-nak nevezi, ami nagyon nem tetszik neki, akkor suttogja fejcsóválva:

— Ej te bolond, te bolond, nézzék a bolondját.

Amikor anyánk kikáromkodta magát, felkelt a padról, odalépett a kályhához, felkapta a zsákot és olyan pillantást vetett apánkra, amitől az a kemencéig hátrált. Azután kiment és becsapta maga mögött az ajtót.

Utána futottam, a fészernél utolértem és megkérdeztem:

— Hová mégy, édesanya?

Megállt, szótlanul nézett rám, majd lehajolt, mintha botot keresne, s amikor erre futásnak eredtem, még utánam kiáltott:

— Vigyen el az ördög! Mit kíváncsiskodol, miattad nem lesz szerencsém.

Úgyis tudtam, hogy Karpuhinékhoz megy. Karpuhinék gazdagabbak Glazovéknál, de még fösvényebbek. Apám akár be se tegye hozzájuk a lábát. Csak anyám tud kihúzni belőlük valamit.

Anyám igen érti a kölcsönkérést. Nem alázkodik meg, mint apám, nem könyörög, dehogy! Vidámnak tetteti magát, tréfál, nevet és sohasem hozakodik elő nyomban a kéréssel. Csak később böki ki, mintha éppen akkor jutna eszébe:

— Jaj, fene egye, micsoda bajban vagyok! Kenyeret sütök, aztán nincs elég lisztem. Nem adnának holnapig egy mérővel?

Karpuhinék tudják, hogy ez a „holnapig" azt jelenti: „őszig", mégis ritkán tagadják meg anyám kérését. Igaz, hogy előbb mindig kifigurázzák apámat, egész háztartásunkat, szegénységünket, csak azután adnak, vagy ígérik, hogy adni fognak.

Nem mentem anyám után Karpuhinékhoz, nem is álltam oda az ablakhoz, hogy lássam, mint nevetgél, hogyan kér kölcsön. Nem egyszer a nyakamba sózott már az ilyesmiért. Mégis megvártam, amíg kijött Karpuhinéktól. Arcáról láttam, hogy eredménnyel járt.

— No, anyám? — kérdeztem halkan.

— Adnak — felelte.

— Mikor?

— De sokat kérdezel! — mérgeskedett. — Holnap őröltetnek a malomban, két mérővel adnak újig.

Beszaladtam a házba. Amikor anyám belépett, arcáról leolvastuk valamennyien, hogy lesz lisztünk. Még apám is felvidult, noha semmit sem kérdezett anyánktól.

Csak Miska bátyám maradt komor. Rákönyökölt az asztalra és

két tenyere közé szorítva halántékát, töprengett valamin. Nem ügyeltem rá. Örömömben, hogy lesz kenyerünk, kiszaladtam az utcára. A rétre kívánkoztam. Lovak legeltek ott a malom körül. Ott voltak a pajtásaim. Földből tapasztott tűzhelyekben szárított trágyát égettek és krumplit sütöttek.

A szérűn beszaladtam a szomszédék kalyibájába. Szerettem hosszasan elüldögélni ott, gondolkodni. Mennyi időt töltöttem a kalyibában, nem tudom, csak arra figyeltem fel, hogy valaki gyorsan elmegy előtte. Kinéztem: Miska bátyámat pillantottam meg. Egyik kezében kék batyu volt, a másikban vastag bot.

— Bátyó, hova mégy? — kiáltottam utána.

Megfordult és valahogy túlzott jókedvvel mondta:

— Nekivágok a világnak, köd előttem, köd utánam! — Majd még hozzátette: — Apáméknak szót se!

— Jó — mondtam és szívem összefacsarodott.

A szomszéd falvakba ment szerencsét próbálni.

Sokáig néztem utána. Mintha éreztem volna, hogy többé nem tér vissza hozzánk. Azelőtt is mondogatta már nekem:

— Elmegyek, Vaszja, amerre a szemem lát. Meguntam a pásztorkodást meg a könyöradományokat. Ha megnősz, elmégy te is. Nincs nekünk maradásunk a faluban. Nem ád földet a cár, nincs hol gyökeret verjünk.

Elment. Eltűnt a malom-domb mögött, majd még egyszer előbukkant, aztán nem láttam többet. Nincs már kivel beszélgetnem, akinek kiöntsem a szívemet.

Kimentem a rétre és oda akartam szaladni pajtásaimhoz, de akkor rám kiáltott valaki.

Lukaska szekerezett a mezőre.

Egészen megfeledkeztem róla! Pedig lám, van énnekem barátom, itt van ő, Lukaska, a szomszédos Kocskiból! Most a mi falunkban él, a gazdag Dametykinál. Derék, dolgos legény. Balszemét bojtárkorában ostorral verte ki egy pásztor. Ezzel, a nálam idősebb legénynyel jóbarátságban voltam.

Lukaska sok érdekes dolgot mesélgetett nekem, valahonnan jó könyveket szerzett, ideadta elolvasni. Otthon felmentem a padlásra, letelepedtem a kémény tövében, ahol lyukas volt a tető, és olvastam. Anyám, akárhogy keresett is, nem bírt rám akadni. Ha megtalál, elveszi és összetépi a könyvet.

— Hová mégy? — kérdezte Lukaska.

— Csak úgy, amerre a szemem lát. Imént búcsúztam a bátyámtól.

— Munkát keres?

— Azt. Mi egyebet?

Lukaska felsóhajtott.

— Hát elmegy tőletek Miska.
— El — bólintottam.
— No, ülj fel!
Felültem a szekérre és Lukaska folytatta a beszédet:
— Elmegy a bátyád, messze-messze, nagy városba jut, ahol sok mindenféle ház, magas kémények vannak. Beáll valami gyárba, aztán vissza se jön többé a faluba.
— Nem jön vissza — bólintottam és elszorult a szívem.
Lukaska „kétfogatún" kocsizott. Egyik ló csak lógósnak volt befogva. Hátul, a szekér mögött, kétcsoroszlyás eke zötyögött. Elől hatalmas kutya szaladt: Kakvasz, a kedvenc komondora. Ez a nagymarjú, sárga kutya csaknem mindig győztesen került ki a marakodásokból.
Lukaska szenvedélyesen szerette egymásra uszítani a kutyákat. Ilyenkor valósággal átszellemült.
— Kakvasz, fogd meg! — ordította és Kakvasz rávetette magát ellenfelére.
Két mezsgyényire se jutottunk még a réttől, amikor az útkereszteződésnél szekérrel találkoztunk. Pavel ült rajta, a gazdag Karpuhin fia. Ő is nagy kutyabarát. Akárcsak Lukaska, a mezőre is kutyával ment. Hatalmas Polkan kutyája a szekér előtt loholt. A két kutya nem egyszer összemarakodott már és nehéz volt megállapítani, melyikük erősebb. Hol egyik győzött, hol a másik.
— Aggyisten, Lukaska! — kiáltott Pavel.
— Aggyisten, Pavel! Felezni mégy?
— Megkezdték az emberek.
— Engem is azért küldött ki a gazdám.
A kutyák máris gyűlölködve morogtak egymásra. Pavel nem állhatta meg, odakiáltott Lukaskának:
— Látod a kutyákat?
— Tudják a dolgukat.
— Ne uszítsuk egymásra őket?
— Rajta!
Megállították a lovakat, leugráltak a szekérről. Pavel rákiáltott a kutyájára:
— Polkan, tolvaj!
Lukaska is megeresztette a hangját:
— Kakvasz, fogd meg!
A kutyák, mintha csak erre vártak volna, egymásnak ugrottak, porfelhőt kavarva pörögtek egymás körül, majd összeakaszkodtak.
Mindegyiküknek megvolt a maga fogása. Polkan mindig torkon igyekezett ragadni a másikat, Kakvasz az ellenfele felső pofájába harapott.
Ám gyakran az lett a győztes, aki elsőnek kapta el a másikat.

Kakvasz ezúttal elkésett. Polkan egyszeriben torkonragadta. Pavel örvendezve hahotázott, körülöttük szaladgált és hangosan biztatta Polkant:

— Lopnak!

Lukaska mögötte futott, ő is kiabált:

— Fogd meg, Kakvasz! Fogd meg!

A kutyák felbukfenceztek, ott hemperegtek a kölesben, letiporták valakinek a vetését. Polkan keményen szorította ellenfele torkát, leteperte a földre . . . Kakvasz már csak nyüszíteni tudott. Majd nem is nyüszített, hanem hörögni kezdett.

Én a szekéren ültem. Reszkettem félelmemben és láttam, hogy Lukaska arcán patakzik a verejték.

Hamarosan odacsődültek a gyerekek is a rétről. Ők is a kutyák körül szaladgáltak és fütyültek, kiabáltak, kurjongattak.

Kakvasz elnémult. Polkan ott ült rajta és egyre szorította a torkát.

— Lukaska! — kiáltottam. — Megöli! . . .

Lukaska is látta a veszélyt. Végső eszközhöz folyamodott. Odaszaladt a kutyákhoz, teljes erőből belerúgott Kakvaszba és elordította magát:

— Fo-ogd me-eg!

Kakvasz villámgyorsan felpattant. Pislantani se tudtam, máris Polkan kapálódzott alul. Kakvasz csupa vér volt, szeme kidülledt, könnyezett. Keményen megragadta Polkant és felső állkapcsába vágta a fogát. Polkan szívfacsaró, ijedt nyüszítést hallatott. A következő pillanatban Kakvasz felkapta, átlendítette magán, nekivágta fejjel az ekének, megint megragadta és felhasította az oldalát. Véres szőrcsomókat köpködött ki.

Pavel sápadtan ugrált a marakodó kutyák körül, verte a Polkánt és egyre kiabált: „Lopnak!" Ám Polkan már sehogyan sem bírta kitépni magát Kakvasz erős harapásából. Akkor Pavel megragadta botját és ütlegelni kezdte Kakvaszt. Kutyaviadalnál megengedhetetlen az ilyen eljárás. Csak olyankor alkalmazzák, amikor szét akarják választani a kutyákat, de akkor is kiki a magáét üti.

— Pavel bátyám, miért ütöd a kutyámat?

— Hallgass! — rivallt rá Pavel és még nagyobbakat ütött.

— Ne bántsd! — ordított Lukaska és el akarta venni Paveltől a botot. Pavel azonban meglendítette karját és teljes erővel Lukaska arcába sújtott. Lukaskának megeredt az orravére. Felüvöltött, vissza akarta adni a kölcsönt, ám Pavel megragadta a karját és botjával még néhányszor arcába vágott.

— Pavel bátya — sírta el magát Lukaska — miért ütsz?

Majd a fiúkhoz fordult és megkérte őket:

— Legyetek tanúim, panaszra megyek a csendbiztoshoz!

Pavel rájuk mordult:

— Láttátok talán, hogy ütöttem?

A fiúkat váratlanul érte a kérdés. Ijedten felelték:

— Semmit se láttunk — és elszaladtak.

— Ahá — mondta dühösen Lukaska, és szétmázolta arcán a vért — a gazdag ellen nem akartok tanúskodni, mi? Mindegy, akkor is találok én magamnak tanút.

— Kit? — kérdezte gúnyosan Pavel.

— Őt — mondta Lukaska és rám mutatott.

Pavel rám nézett és nyugodtan kérdezte:

— Te tán elmégy?

— El — feleltem haragtól és rémülettől reszkető hangon.

— Eriggy! — kiáltotta Pavel. — Eriggy csak! Aztán mit mondasz a csendbiztosnak?

— Azt, hogy megverte Lukaskát.

— Hát mondd! Eriggy csak oda, aztán anyád jöhet majd holnap hozzánk a lisztért!

Nem feleltem. Szótlanul hátat fordítottam Pavelnek. Lukaska is hallgatott.

A kutyák belefáradtak a marakodásba és abbahagyták. Ott feküdtek szemben egymással és sebeiket nyalogatták.

Lukaska megrántotta a gyeplőt. Pavel befordult a mezsgyére. A két kutya gazdája után loholt. Leszálltam a szekérről és elindultam hazafelé. Egyedül . . .

Egész úton fülembe csengett: „Hát csak mondd! Eriggy csak oda, aztán anyád jöhet majd holnap hozzánk a lisztért."

2

Otthon nem szóltam anyámnak. Egész éjjel kutyákkal álmodtam.

Hajnaltájt azt álmodtam, hogy nem a kutyák marakszanak, hanem Pavel veri Lukaskát. Lukaska felém sandít és panaszosan kiabálja: „Eriggy! Eriggy!" Orra betörve, arca csupa vér, nekem meg rémületemben gyökeret ver a lábam, moccanni sem bírok. Lukaska most felém kúszik, megragadja a vállamat és azt suttogja: „Eriggy, szaladj gyorsan a csendbiztoshoz!"

Rémületemben a lélekzetem is elállt, úgy éreztem, hogy zuhanok, és . . . felébredtem.

Anyám állt mellettem. Vállamnál ráncigált és száraz ajakkal suttogta:

— Eriggy a csendbiztoshoz, gyorsan szaladj! Eljött érted a felügyelő.

Egyszeriben elröppent az álom. Megdörzsöltem szememet és megpillantottam a felügyelőt, amint éppen apámnak mesélte:

— Biz-a, aszongyák, ráhúz egyet, aztán meg másodszor is ráhúz, és mindig csak a képébe, abba a sanda pofájába vág. Arra elbőgte magát . . .

Majd hozzám fordult:

— Azt a mindenit a büdös úrfinak, meddig várjak még rád, mi? No, gyerünk, gyerünk! Majd ha a csendbiztos beültet a kalodába, akkor majd megtudod . . .

Anyám kihívott a pitvarba, megnézte, jól be van-e téve az ajtó, aztán dühösen, szaggatottan suttogta:

— Nehogy eszedbe jusson Pavel ellen tanúskodni! Idefigyelj, mondd, hogy semmit sem láttál. Annak a sanda Lukaskának úgysem ártasz vele, bánja is ő: ma beverik a pofáját, holnapra összeforr. Ha Karpuhinék nem adnak lisztet, éhen halunk.

Eszembe jutott a tegnapi eset, megriadtam, hideg borzongás futott végig a hátamon.

Azt mondtam anyámnak:

— Édesanyám, én csak az igazságot fogom mondani.

— Mit? — kérdezte közelebb hajolva.

— Hogy Pavel bácsi megverte Lukaskát.

Anyám orromhoz emelte az öklét.

— Láttad? Mingyárt kapsz egyet a képedbe! Pavel nem verte meg Lukaskát, meg nem ütötte. Ne hazudj a csendbiztosnak, igazat mondj neki!

— Úgyis csak igazat beszélek.

— Mit? — kérdezte megint.

Nem felelhettem. Kijött a felügyelő és elvezetett a „vendégszobába", ahol mindig összegyűlt néhány paraszt. Ahogy az utcán végigmentünk, egész csapat gyerek szegődött hozzánk. Nagy esemény volt a szemükben, hogy engem a csendbiztoshoz visznek. Anyám is velünk jött, sandán pillantgatott jobbra-balra.

Szembetalálkoztunk Szjomkával, Pavel fiával, aki pajtásom volt. Rá se hederítve a felügyelőre, szorosan odalépett hozzám, rám meresztette szemét és kihívóan kérdezte:

— Édesapám ellen tanúskodol?

— Igen — feleltem és mindenesetre ökölbe szorítottam a kezemet.

Szjomka ütésre emelte kezét, de aztán látva, hogy ő sem vinné el szárazon, csak megkérdezte:

— Azt akarod, hogy képenvágjalak?

— Vágj csak, majd visszaadom!

Egymásra rontottunk, de a felügyelő szétválasztott minket és nevetve mondta:

— Nézze meg az ember a kiskakasokat! Később verekedjetek. Most nincs rá idő.

A „vendégszobában", ahová a felügyelő vitt, már sokan voltak. A csendbiztos egy asztalnál ül. Kísérőm odatuszkolt elébe, aztán félig a csendbiztoshoz, félig a néphez fordulva mondta:

— Itt a koronatanú!

A csendbiztos megigazította oldalán a kardot, kokárdás sapkáját a fejebúbjára tolta és összehunyorított szemmel, szigorúan nézett rám. Pavel bácsi ott ült mellette, Lukaska pedig kicsit arrébb, a sarokban. Arca dagadt volt, szeme alatt kék foltok. Komolyan nézte a padlót.

Amikor beléptem, Pavel bácsi megpöndörítette a bajuszát, vidáman rám mosolygott és Lukaska felé kacsintva, elsőnek szólalt meg:

— Tessék, csendbiztos úr, kérdezze csak meg Vaszkát, ő majd elmondja, megütöttem-e ezt a sandaképűt, vagy sem. Az igaz, hogy a kutyákat egymásra uszítottuk. De megütni? Hozzá sem értem. Nem mocskolom be a kezemet a pofájával.

Bár ott álltam a csendbiztos előtt, mégis hunyorogva hívott:

— No, gyere csak közelebb!

Megroggyant a lábam.

— Tegnap délben Lukjannal voltál a mezőn?

— Vele.

— Ki volt még ott?

— Pavel bácsi.

— Mit csináltak?

— A kutyákat uszították egymásra.

— És azután?

— Azután? . . . — ismételtem a kérdést és önkénytelenül hátranéztem.

Hátranéztem és megpillantottam anyámat. Olyan hevesen pislogott és bólogatott felém, hogy tökéletesen elfeledtem, mit is akartam mondani.

— No, beszélj, beszélj! — sürgetett a csendbiztos.

— Azután — kezdtem és egyik lábamról a másikra álltam — ő . . . ő . . . — elakadt a szavam.

Pavel bácsi, amikor rámutattam, úgy összevonta a szemöldökét, úgy forgatta a fejét, hogy megbénult a nyelvem. Az emberek felzúgtak:

— Beszélj, beszélj!

— Halkabban! — kiáltotta a csendbiztos. Majd megint hozzám fordult: — Azután mi lett? Igazat beszélj, megütötte Pavel Karpuhin Lukjant, vagy magától esett neki arccal az ekének? Igazat mondj!

Lukaska felugrott a padról és dühösen rivallt a csendbiztosra:

— Csendbiztos úr, így nem szabad kérdezni!

— Engem ne oktass! — vicsorgott a csendbiztos. — Nem tudod, mi jár ezért?

— Én nem oktatom. Csak azt mondom, mire való megijeszteni a fiút?

Lukaska ezután hozzám fordult:

— Mondd el, Vaszja, úgy, ahogy történt, mit láttál? De igazat beszélj! Ne félj, az igazságért nem lehet bajod.

— Persze, hogy nem — bizonygatta Pavel.

— Az igazságért nem érhet baj — erősítették meg a jelenlevők.

— Mi is érhetne — nyögdécselte még a kemencén fekvő Kirill apó is. — Igazság-anyácska sém a tűzben el nem ég, sem a vízben el nem merül.

Anyám is megszólalt. Reszkető, kissé síró hangon mondta:

— Ó, a mi Vaszkánk még életében nem hazudott. Elmondja ő az igazságot, úgy, ahogy volt.

— Beszélj — biztatott a csendbiztos és valamit firkált egy papírra.

Ott álltam és nem tudtam, miféle igazságot mondjak. Azt a valódit, hogy Pavel bácsi csakugyan megverte Lukaskát? De . . . mihelyt kinyitottam a számat, szemem Pavel bácsi tekintetével találkozott, láttam bozontos szemöldökét és fülembe csengett a szava: „Beszélj csak, aztán holnap majd jöhet hozzánk anyád a lisztért". Azt mondjam, hogy Pavel bácsi nem bántotta Lukaskát, magától esett arccal az ekének? Ám akkor meg Lukaska bevert orrára esik a pillantásom, az ő szemrehányó tekintetével találkozom és kínzó szégyenérzés fog el.

Hallgattam és nem tudtam, melyik az igazibb igazság a kettő közül. Ott álltam és csak néztem az összesereglett parasztokat, gyerekeket, Szjomkát, aki, úgy, hogy más észre ne vegye, öklét mutogatta felém, meg a csendbiztost, akinek fel kell mentenie Pavelt, mert az ő házukba költözik át.

— Beszélj! — hallom Lukaska szinte könyörgő hangját. — Beszélj, az igazságért nem lehet bajod.

— Beszélj — ismételte Pavel bácsi is. — Az igazságért nem akasztanak fel.

Tizenkétéves fejemmel nehéz volt eldöntenem, melyik igazságot akarják. Magamban latolgattam és láttam, hogy az egyik igazság a Lukaska igazsága, a bevert orrúé, a másik meg azé a Pavelé, aki nekünk két mérő búzát ígért.

Eszembe jutott, hogyan vártuk tegnap haza Glazovéktól apánkat, hogyan pörölt anyám és ment el Karpuhinékhoz. Visszaemlékez-

tem örvendező arcára, amikor kilépett tőlük és azt mondta nekem: „Holnap őröltetnek és két mérő lisztet adnak újig."

Félig önkívületben rebegtem:

— Pavel bácsi nem ütötte meg Lukaskát. Magától . . . esett az ekének.

Ahogy kimondtam, elsírtam magamat. Azért sírtam, mert éreztem: nem az én hangom ez, nem én beszélek, hanem valaki más.

Valaki megkönnyebbülten felsóhajtott, biztosan anyám. Majd Pavel vidám hangja hallatszott:

— Ugye, megmondtam, hogy igazat fog beszélni.

Mintegy álomban hallottam anyám hangját:

— Igazmondó gyerek ez. Nem füllent.

Ezekre a szavakra úgy éreztem, megnyílik alattam a föld és mindjárt elnyel. Arcom ég, szívem majd kiugrik a mellemből, lábam rogyadozik.

A csendbiztos még mindig firkált valamit, aztán megismételte a kérdést:

— Tehát nem ütötte meg?

Nem tudom, mit mondtam volna még, de akkor meghallottam, hogy Lukaska, a félszemű árva, akit szeretek a szép könyvekért, a nyájas szaváért, jó szívéért, szinte sóhajtva suttogja:

— He-e-ej, te Vaszja . . .

Ezektől a szavaktól elborult az agyam. Gyorsan megfordultam, futó pillantást vetettem mosolygó anyámra, Pavel nevető arcára, a hallgató parasztokra és valamennyiüknek váratlanul, dühösen elkezdtem kiabálni:

— Nem igaz! Pavel bácsi megverte Lukaskát, meg, meg, meg! Ő verte véresre a képét, ő! Aztán lelökte a mezsgyére. Ő tette, ő, ő! És nem kell a lisztje, nem kell!

Magamonkívül kiabáltam még valamit és egyáltalában nem éreztem, hogy valaki megragadja a kezemet, magához ránt, arcomat égeti . . .

Az utcán tértem magamhoz. Anyám ott állt előttem. Arca eltorzult a haragtól, félelemtől és gyűlölettől. Egyre ütött, pofozott és ezt kiabálta:

— Igazat fogsz szólni, igazat, igazat, igazat!

Én meg, mint egy kitömött báb, lódultam ide-oda és kábán ismételgettem:

— Igazat! Igazat!

Sokáig ütött. De minél jobban záporoztak rám az ütései, annál inkább elfogott a düh, annál makacsabb lettem. Végül is bekaptam anyám ujját, összeszorítottam állkapcsomat . . . feljajdult, megingott, én meg usgyi, a kerteken át, a kenderföldek felé . . .

Sokáig mentem a mezsgyéken, virágzó rozs- és barna zabtáblák között. Mentem és magam sem tudtam, hová, miért.

Amikor szekerek jöttek velem szembe, elrejtőztem a rozsban. Nem akartam emberek előtt mutatkozni. Féltem tőlük. Úgy rémlett, hogy valamennyien az igazságot követelik rajtam, azt az igazságot, amelyik kenyeret ád.

. . . Kiértem a sztyepre.

Hatalmas, kéklő, füves pusztaság. Számtalan uraságí szénakazal sorakozik rajta. És . . . valahogy aludni támadt kedvem. Belefeküdni valamelyik kazalba, minél mélyebbre belefúrni magam és aludni. Aludni vég nélkül, egész életemen át.

Majd Miska bátyám jutott eszembe és bántam, hogy nem mentem vele.

Távolból halk tehénbőgés, báránybégetés hallatszott, meg a csikók hangos nyerítése. Eszembe jutott a csorda. Dél felé járt az idő, az állatok most a tó körül vannak, a karámban. Poshadt, zavaros vize van ennek az öreg tónak, fenekén térdig érő iszap, mi gyerekek mégis, valahányszor kimentünk a sztyepre, megfürödtünk benne.

A karám felé vettem utamat, a pásztorokhoz.

Jefim apónak, aki két bojtárral a csordát őrizte, nem szóltam egy szót sem. Ő sem kérdezett semmit, amikor meglátott. Kosarat font és úgy maradt, munkája fölé hajolva, mint ahogy jövetelemkor ült. Csak később szólalt meg, amikor pipáját kivette a szájából.

— Kijöttél?

— Ki.

— Nem szaladnál el vesszőért? Már elfogyott, a fiúk meg szundítanak.

Fogtam a kést és elszaladtam vesszőkért. Tudtam, milyenek kellenek Jefim apónak. Gyorsan lemetszettem egy csomót a fűzfabokrokról és odavittem neki.

— Várj csak! — mondta Jefim apó. — Akarsz-e enni?

Akkor jutott csak eszembe, hogy még egész nap nem ettem.

— Akarok.

— Nesze kenyér, aztán nézd meg a hamuban, biztosan megsült már a krumpli.

Csakugyan porhanyó volt már a krumpli. Felébredtek a bojtárok és kihajtottuk a teheneket a karámból a legelőre.

Estig a gulya mögött jártam, noszogattam az elmaradozó teheneket, kiabáltam, fütyültem és egészen megfeledkeztem róla, hogy otthon bizonyára keresnek, anyám szitkozódik és senki sem tudja, hol vagyok.

Hazatereltük a csordát. Messziről megkerestem tekintetemmel a házunkat, láttam, hogy apám görnyedten beballagott a szérűről, anyám meg karját lóbálva ment az úton, majd befordult Mavra nénihez.

A szérűre mentem, ott, a kalyibában letelepedtem egy halom régi pelyvára és elővettem zsebemből egy megmaradt karéj kenyeret. Készakarva nem ettem meg a karámban, hanem eldugtam. Amikor besötétedett, sietős lépéseket hallottam a kalyiba mellett s egy hangot, amelytől egyszeriben kivert a forróság:

— Hova lehetett az ördögfióka? Majd adok neki, ha megtalálom.

Anyám keresett. Biztosan benéz ide is, nem egyszer akadt már rám ebben a kalyibában, könyvvel a kezemben. Óvatosan kisomfordáltam, a szomszédos szalmaboglyához osontam, majd átszaladtam a szérűkön. Kikanyarodtam a mezsgyére és azon mentem az utcáig.

Sötét éjszaka volt és engem elfogott a félelem. „Mit csináljak most?" — gondoltam, amint mentem. Eszembe jutott Lukaska és elhatároztam, hogy hozzámegyek.

Lukaska mindig a fészerben hált. Ott volt az ő „seregélyháza", amint mondani szokta. Halkan kinyitottam az ajtót és bementem. Lukaska még nem aludt.

— Te vagy az, Vaszja? — kérdezte.

— Én. Hát te miért nem alszol?

— Kerül az álom. Egyre gondolkozom.

— Min gondolkozol?

— Mindenfélén — felelte.

Lukaska beljebb húzódott ágyán és hellyel kínált:

— Bújj ide hozzám! Hol-merre jártál?

— Mindenütt — mondtam és lefeküdtem melléje.

Sokáig hallgattunk. Majd megint megkérdezte:

— Tehát nem voltál otthon?

— Nem mehetek én haza.

— Miért?

— Megver anyám.

— Miért ver meg?

— Magam sem tudom, miért.

Lukaska elmosolyodott.

— Hát én tudom.

— Tudod? — csodálkoztam. — Dehogyis, te se tudsz semmit.

— De tudom.

— Mondd meg hát, miért?

— Az igazságért.

— Az igazságért? Ej, azt mondták az emberek, az igazságért nem lehet bajom. Az igazság sem a tűzben el nem ég, sem a vízben el nem merül.

— Ez attól függ, hogy melyik igazság. Mert kétféle igazság van, a batyusoké, meg a pénzeszsákoké. Az elsőért megvernek, a másikért kenyeret adnak.

Aztán arról kezdett beszélni, hogy mi az a batyus-igazság és milyen a pénzeszsákoké.

— Az első igazság ösztövér, és szegényes kunyhókban lakik, a másik hájas, és gazdagok házában él. A második igazságot védi mindenki: a csendbiztos, az írnok és a sztaroszta, a pópánk, sőt maga a cár is.

— És isten melyik igazság pártján van? — kérdeztem váratlanul.

— Isten? — mosolyodott el Lukaska. — Furcsa gyerek vagy te, Vaszka. Ha egyszer az atyuska a másodikét pártolja, és valamennyi gazdagember vele, akkor isten is azzal tart. Azért nevezik „Úristennek". Biztosan ő maga is gazdag. S a mennyországba is gazdagokat fogad be. Nézd csak a szenteket: van-e köztük akár egy bocskoros paraszt is? Egytől-egyig pópák meg püspökök. A szegénytől mit várhat? Például apádtól. Akármilyen torkaszakadtából fújja is minden vasárnap, hogy „Uram irgalmazz nekünk", vajjon beengedi-e isten büdös bocskorosan a paradicsomába?

— Akkor hát ez az isten, hogy is mondjam . . . nem a mi pártunkon van? — kérdeztem riadtan.

— Nem a mi igazságunkat védi.

— És másik isten is van?

— Egyelőre nincs.

Visszafojtott lélekzettel, titokzatosan suttogja:

— Sőt szerintem, Vaszja, ez az egy sincs. Valamelyik könyvben olvastam. De erről hallgass, senkinek ne szólj, különben, tudod, mit kapok érte? Fegyencszázadba visznek.

— Nem, nem szólok — ígértem és magam is suttogóra fogtam a szót: — Mondd, Lukaska, élhetnénk-e ezen a világon csendbiztos nélkül, vagy sem?

— Te mit gondolsz?

— Szerintem igen. De te se szólj senkinek, különben engem is veled visznek.

Lukaska elnevette magát és megígérte.

— Nem, nem szólok. Bár a mi életünk rosszabb a rabokénál.

Eszembe jutott házunk, anyám és bánatosan mondtam:

— Most már nem adnak nekünk lisztet. Megint üresen áll majd a láda a kalyibában. Felkopik az állunk és éhen veszünk.

Lukaska inkább önmagának mondta, mint nekem:

— Nem vesztek éhen.

Kicsit beszélgettünk még, majd elaludtunk.

Éjféltájban — nem tudtam, álom volt-e, vagy valóság — úgy rémlett, hogy Lukaska dörmög valamit, felkel, átbukdácsol rajtam és

kimegy. Kisidő múlva visszajött a helyére, lefeküdt és megismételte: ,,Nem vesztek éhen.'' Reggel korán kelt, engem is felrázott.

— Eriggy haza, Vaszja. Nekem a mezőre kell mennem.

Megdörzsöltem szememet, kibújtam a ,,seregélyházból'', és hazasomfordáltam. Nem mentem be, csak megálltam a ház szegleténél. Nyáj baktatott az utcán és anyám éppen a juhokat terelte ki az udvarról. Arca püffedt volt. Látszott rajta, hogy sírt. Biztosan egész éjjel nem aludt. Mire gondolt vajjon? Énrám, vagy a lisztre?

Karpuhinék udvaráról Fedoszja, Pavel felesége, terelte ki a birkákat. Amikor anyámat megpillantotta, megállt, kidugta várandós hasát és olyan hangosan rázendített, hogy az egész utca hallhatta:

— Gyere csak, Arinuska, gyere csak a lisztért! Jó szélesre nyisd ki a zsák száját! Ej, ti batyuzó, kéregető népség! Más kenyerére fáj a fogatok. Koldus naplopók . . .

Anyám, a szitkok nagymestere, egy szót sem felelt vissza. Valahogy szégyenlősen mosolygott és besietett a házba.

Nem tudom, olyan nagyon előbújtam-e, vagy véletlenül tekintett arrafelé anyám, de észrevett. Észrevett, megállt és kezében a bottal, amellyel az imént a juhokat terelte, felém közeledett. Elhúzódtam a szeglettől és futásnak akartam eredni, ám tekintete szinte fogva tartott.

— Nono, gyere csak be a házba, gyere! Hol kujtorogtál? Idő előtt sírba akarod vinni anyádat? No, gyere csak, gyere!

Majd bekiáltott apámnak:

— Gyere, az ördögbe is, fogd meg nekem ezt a kölyköt, hadd lássam el a baját!

Lesz, ami lesz, gondoltam, odamegyek anyámhoz.

,,Hadd verjen meg, majd megbánja, ha megnyomorít.''

Odamentem hozzá és könnyektől reszkető hangon mondtam:

— Verj meg, anya, verj véresre . . . Minden mindegy már nekem . . . Elveszett ember vagyok én . . .

Lehet, hogy a szavaim meghökkentették, de az is lehet, örült, hogy végre mégis csak hazajöttem. Felemelte botját, hogy megüssön vele, majd nagyot sóhajtott, a hajamba markolt és szemem elé tartotta bekötött ujját. — Nézd csak, mit csináltál . . .

Hangja remegett, nem fejezhette be, a sírás elakasztotta szavát.

— Anya — mondtam, fejemet a szoknyájába fúrva — üss, ha akarsz, csak ne sírj! Krisztus szerelmére! Ne sírj, édesanyám! Én gyötörtelek meg. Verj el, anyám, gyorsan, megkönnyebbülsz . . .

De hallom ám, hogy anyám eldobta a botot, száraz tenyerét homlokomra tette, kedveskedve végigsimított hajamon, aztán könnyedén hátba vágott és azt mondta:

— Eriggy, eriggy be a házba! Akarsz enni?

Anyám előtt léptem a házba. Egy fazék krumplit tett az asztalra és rám sem nézve morogta:

— Nem adtak tegnap lisztet, miattad, te faszent. Pedig két szekérrel őröltek.

Később kiment a kamrába. Ott volt a keresztgerendán az utolsó végedarab kenyér. Egy hete esszük már ezt a kenyeret. Vékonyka darabkákat szelünk le belőle.

Húgommal nekiláttunk a krumplihámozásnak, apám jól összetörte egy kistálban, hogy aztán rá lehessen löttyenteni a vaslábasból a levest. Hirtelen látom, hogy belép anyám, arcán félig ijedt, félig örvendező kifejezés. Apámra kacsint és félig suttogva hívja:

— Gyere csak ki, apjuk, egy percre a pitvarba!

— Mi az? — kérdezi félénken apám.

— Kitől szereztél lisztet?

— Miféle lisztet? — Apám hol anyánkra néz, hol miránk.

— Gyere csak, nézz ki a kamrába!

Apám feláll, nadrágjába törölí kezét, nyomában én és az egész gyerekhad. Anyám a ládához vezet és odamutat:

— Ni!

Apám megdörzsöli szemét, lehajol, felmarkol egy kis lisztet, majd azt mondja:

— Úristen, mi ez? Hol szerezted, anyjuk?

— Én kérdezem tőled, hol szerezted!

— Nem tudom, anyjuk, honnan került. Isten bizony, nem tudom.

Apám, anyám és mi gyerekek, valamennyien ott állunk a láda körül, amelyben vagy három mérő liszt van. Mindegyikünk azon töri a fejét, honnan kerülhetett? Hiszen ez újig kitart!

Szédülök, egymást kergetik agyamban a gondolatok. Hirtelen derengeni kezd valami. Megremegek a gondolatra, reszketek és anélkül, hogy tudnám, mit beszélek, ismétlem a borzasztó és egyúttal örvendetes szavakat: „Nem vesztek éhen"...

— Mi az? — kérdi anyám.

— Nem vesztek éhen — mondom most már érthetőbben, majd körülnézek és halkan suttogom: — Lukaska ... éjjel ... a magáét hozta el, édesanyám.

Apám felsóhajt, valamit suttog, anyám a láda fölé hajol, csendesen sír és könnyei belehullanak a lisztbe.

(1927)

TARTALOMJEGYZÉK

ILF és PETROV: Kolumbusz partra száll (Gyöngyi László fordítása) 3
ILF és PETROV: Nagyvonalúság (Gyöngyi László fordítása) 9
VERA INBER: A romboló (Szirmai Marianne fordítása) 14
VERA INBER: Nagytakarítás (Szirmai Marianne fordítása) 17
VSZEVOLOD IVANOV: A régi szmolenszki út közelében (Brodszky Erzsébet fordítása) 21
ANNA KARAVAJEVA: Az ismerős (Görög Imre fordítása) 32
VALENTYIN KATAJEV: A zászló (Görög Imre fordítása) 40
VENJAMIN KAVERIN: Tizian (Brodszky Erzsébet fordítása) 46
BORISZ LAVRENYOV: A sürgős szállítmány (Görög Imre fordítása) ... 51
VLAGYIMIR LIGYIN: Fenyőgally (Görög Imre fordítása) 73
ALEKSZANDR MALISKIN: Krími vonat (Brodszky Erzsébet fordítása) 79
NYIKOLAJ MOSZKVIN: Találkozás (Szirmai Marianne fordítása) 94
GALINA NYIKOLAJEVA: A hadseregtábornok halála (Lányi Sarolta fordítása) 104
KONSZTANTYIN PAUSZTOVSZKIJ: A 273-as határvonal (Sultson Ina fordítása) 128
PJOTR PAVLENKO: Esik az eső (V. Rab Zsuzsa fordítása) 143
PJOTR PAVLENKO: A szó ereje (V. Rab Zsuzsa fordítása) 151
SZEMJON PODJACSEV: „Hogy nem tudom befogni a számat!...“ (Radó György fordítása) 153
BORISZ POLEVOJ: Beteljesült! (Dr. Zoltán Lajos fordítása) 165
MIHAIL PRISVIN: Az első lesbenállás (Görög Imre fordítása) 174
MIHAIL PRISVIN: Bárányka (Görög Imre fordítása) 176
MIHAIL SOLOHOV: A gyűlölet tudománya (Makai Imre fordítása) 179
MIHAIL SOLOHOV: A csikó (Németh László fordítása) 194
LIGYIJA SZEJFULLINA: A vagyon (V. Rab Zsuzsa fordítása) 201
ALEKSZANDR SZERAFIMOVICS: Vidám nap (Brodszky Erzsébet fordítása) 210

ALEKSZANDR SZERAFIMOVICS: Két halál (Brodszky Erzsébet fordítása) 214
KONSZTANTYIN SZIMONOV: A harmadik adjutáns (Németh László fordítása) 219
ALEKSZEJ TOLSZTOJ: A vipera (Lányi Sarolta fordítása) 227
ALEKSZEJ TOLSZTOJ: Orosz jellem (Makai Imre fordítása) 258
ALEKSZANDR TVARDOVSZKIJ: „Kosztya" (V. Rab Zsuzsa fordítása) 265
NYIKOLAJ TYIHONOV: Almafa (Németh László fordítása) 276
VSZEVOLOD VISNYEVSZKIJ: A kronstadti ezred pusztulása (Leszev Irén fordítása) 279
VSZEVOLOD VISNYEVSZKIJ: Libava (Győrffy Györgyné fordítása) 287
PJOTR ZAMOJSZKIJ: Két igazság (Brodszky Erzsébet fordítása) 291